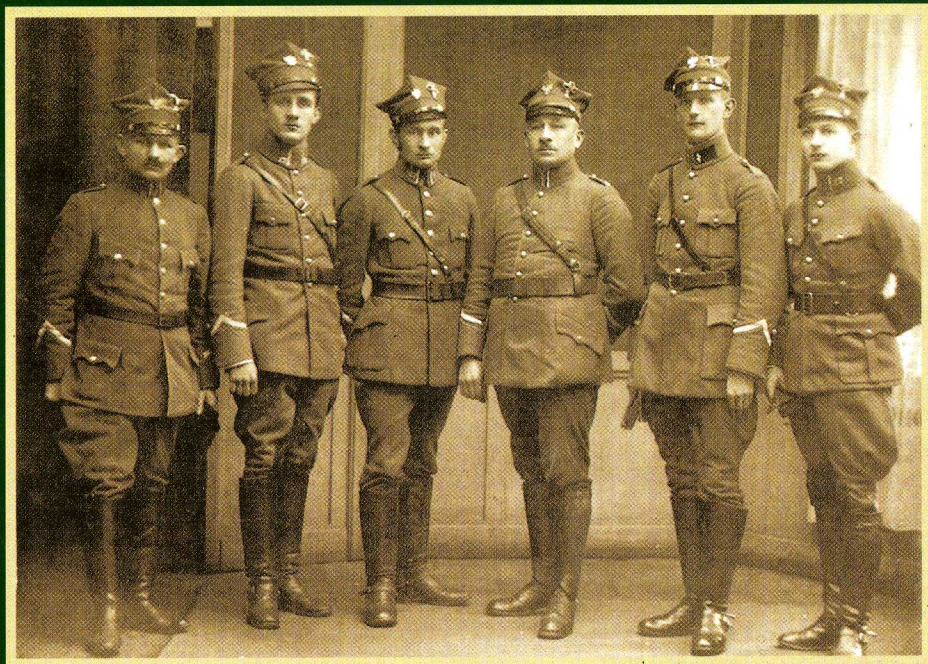

Towarzystwo Pamięci
Powstania Wielkopolskiego 1918/19
Zarząd Główny

Powstańcy Wielkopolscy

Biogramy uczestników
Powstania Wielkopolskiego
1918-1919

tom I

Powstańcy wielkopolscy...

Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918/1919

wielkopolscy...

Adamczewski S. Piotr
Bartóg Kazimierz
Bembenek Zdzisław
Czerwinski Bogdan
Dąbrowski Ryszard
Frydlewski Józef
Gajewski Józef
Górecki Bogdan
Górecki Krzysztof
Kardow Marian
Kocjan Wojciech
Kociński Zdzisław
Kowalski Czesław
Lamucki Stanisław
Majewski Jan
Michalski Bernard

Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918/1919

Łuczakowski Marek
Kawski Marek
Kawski Stanisław
Kawski Józef
Kawski Jerzy
Kawski Marian
Kawowski Eustachy
Kawowski Ewelina
Kawowski Malwina
Wawrzyński Jacek
Wojciechowski Zdzisław
Wojciechowski Bogdan
Wojciechowski Anna
Zimny Robert

Tom I

całość w składzie Bogusława Polaka

Autorzy not biograficznych:

Adamczewski S. Piotr
Barłóg Kazimierz
Brembor Zenon
Czerwiński Bogdan
Dąbrowski Ryszard
Dzióbkowska Małgorzata
Gałczyńska Justyna
Gozdera Beata
Jachna Krzysztof
Kadow Marian
Kicman Wojciech
Kończal Wiesław
Kościański Zdzisław
Kowalak Czesław
Łaniecki Sławomir
Majewski Jan
Michalski Bernard

Pilarska Angelika
Polak Bogusław
Puczkarski Marek
Rezler Marek
Rynkowski Tomasz
Strażyński Ireneusz
Szews Jerzy
Śliwa Marian
Tomkowiak Eligiusz
Tomkowiak Ewelina
Tomkowiak Malwina
Wawrzyniak Jacek
Wojciechowski Zbigniew
Wojcieszak Bogumił
Wybierała Anna
Zimny Robert

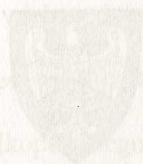
Powstańcy wielkopolscy...

Biogramy uczestników
powstania wielkopolskiego 1918/1919

Tom I

pod redakcją Bogusława Polaka

Poznań 2005

Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918–1919 Zarząd Główny

Komitet Redakcyjny:

przewodniczący: Bogusław Polak

sekretarz: Eligiusz Tomkowiak

członkowie: Stefan Barłów, Marian Kadow, Zdzisław Kościański

opracowanie redakcyjne i korekta: Eligiusz Tomkowiak

projekt okładki: Anna Barłów

zdjęcie na okładce: Kadra dowódcza powstania frontu południowego.
Trzeci od lewej Michał Jerchel

Dodruk wykonano ze środków budżetowych
przekazanych przez
Marszałka Województwa Wielkopolskiego

Opalgraf Opalenica

OD WYDAWCY

*„Dzieje zaczynają się od działań ludzkich,
od ludzkich decyzji”.*

Prof. Jerzy Topolski

Historię tworzą ludzie. Każde wydarzenie historyczne związane jest z konkretnymi ludźmi, z ich postawami i czynami. Oni przecież są inicjatorami i realizatorami określonych idei, decydującymi swoim zaangażowaniem o efektach podjętych przedsięwzięć.

I tak też było w przypadku Powstania Wielkopolskiego, zwycięskiego zrywu niepodległościowego Wielkopolan 1918–1919 roku.

Powstańcy wielkopolscy zapisali swoimi czynami piękną kartę w dziejach naszego narodu i państwa.

Wykazali się zarówno świadomością narodową jak i państwową oraz praktycyzmem w powstańczych działaniach, wyniesionym z doświadczeń w pracy organizacyjnej. Sukces Powstania Wielkopolskiego ma wiele aspektów.

Między innymi, odniesionym zwycięstwem przerwany został proces niemieckiej ekspansji etnicznej na ziemiach polskich, nastąpiło zwrócenie się odrodzonej Rzeczypospolitej ku zachodowi.

Kim byli bohaterowie Powstania Wielkopolskiego? Przede wszystkim ludźmi młodymi, wychowanymi w domach rodzinnych na tradycjach narodowych, w polskiej kulturze.

Cechował ich duży patriotyzm, umiłowanie wolności i pragnienie przywrócenia niepodległego państwa polskiego.

Reprezentowali wszystkie ówczesne stany, środowiska społeczno-zawodowe. Znajdujemy wśród nich chłopów i właścicieli ziemskich, robotników i rzemieślników, kupców, księży katolickich, aptekarzy, nauczycieli i przedstawicieli wielu innych profesji.

Przystępowali do powstania indywidualnie i w grupach, będąc między innymi dezertkami z armii pruskiej, działaczami organizacji niepodległościowych, członkami POW, Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, drużyn skautowych, Towarzystwa Tomasza Zana itp.

Powstanie Wielkopolskie było najbardziej powszechnym zrywem niepodległościowym, w porównaniu do innych polskich powstań. Charakteryzowało się też spontanicznością i poprawnością organizacyjną. Stefan Bratkowski oceniając Powstanie Wielkopolskie pisze – „...żadne jednak z naszych powstań nie opierało się na tak powszechnym Polaków zorganizowaniu i przygotowaniu”.

Potwierdzenie tego faktu znajdujemy jeszcze dzisiaj w miejscowościach przez które przebiegały powstańcze działania, w których spotkać możemy wiele rodzin uczestników zrywu niepodległościowego 1918–1919.

To mieszkańcy ziemi wielkopolskiej byli przecież kreatorami dzieła samorzutnego wyzwolenia się z pod zaboru niemieckiego.

W dniu 23 marca 2005 r. zmarł ostatni uczestnik Powstania Wielkopolskiego – por. Jan Rzepa z Wroniek.

Skończyły się możliwości spotkań i rozmów z uczestnikami czynu powstańczego.

Po powstańcach pozostały już tylko wspomnienia, które należy utrwalić i przechować w pamięci.

Jest to między innymi celem Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918/1919.

Krzewiąc historię i tradycję związane z Powstaniem Wielkopolskim, przybliżamy sylwetki jego uczestników. Widzenie powstania przez pryzmat jego uczestników pogłębia i rozszerza wiedzę o naturze zrywu niepodległościowego. Poznanie ludzi Powstania Wielkopolskiego, ich postaw i aktywności w czasie walk niepodległościowych, a także wartości którymi kierowali się w swoim życiu, pozwala bowiem lepiej zrozumieć atmosferę powstańczych dni.

Prezentując sylwetki powstańców pragniemy też odpowiedzieć na zainteresowanie społeczne, zwłaszcza wielu rodzin poszukujących swoich korzeni i tradycji rodzinnej, odkrywających fakt uczestnictwa przodków w czynie niepodległościowym 1918–1919 roku.

I wreszcie sylwetki powstańcze upodmiotowiają bohaterów szkół noszących imię Powstańców Wielkopolskich.

Mając powyższe na względzie Zarząd Główny Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego podjął się wydania w kilku tomach biogramów uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918–1919, pod wspólnym tytułem „Powstańcy Wielkopolscy...”.

Wydawnictwem tym nawiązujemy do idei „Słownika biograficznego powstańców wielkopolskich 1918–1919” pod redakcją naukową Antoniego Czubińskiego i Bogusława Polaka.

Kontynuacji idei sprzyjać będzie niewątpliwie osoba prof. Bogusława Polaka, redaktora naukowego wspomnianego „Słownika ...” i doświadczenia autorów mających udział w redagowaniu haseł w teże publikacji.

Naszym wydawnictwem pragniemy objąć jak największą liczbę uczestników powstania, reprezentantów wszystkich środowisk społeczno-zawodowych, dowódców różnych szczebli organizacyjnych i szeregowych powstańców, organizatorów cywilnych wspierających działalność zbrojną oraz społeczników tworzących warunki materialne dla toczącego się powstania.

Stąd zachęcam wszystkich Czytelników, zwłaszcza przedstawicieli rodzin uczestników Powstania Wielkopolskiego, do nadsyłania do nas propozycji i uwag, a przede wszystkim powstańczych życiorysów oraz innych materiałów dokumentujących udział w powstaniu określonych osób, zarówno z najbliższej rodziny, jak i znajomych.

Wyrażam jednocześnie przekonanie, że nie zabraknie społecznego wsparcia dla naszej idei, że wspólnymi działaniami osiągniemy zamierzony cel.

Stefan Barłóg
Prezes Zarządu Głównego
Towarzystwa Pamięci
Powstania Wielkopolskiego
1918–1919

WPROWADZENIA ZDAŃ KILKA...

Powstanie Wielkopolskie (grudzień 1918–luty 1919 r.) należy do niewielu zwycięskich czynów powstańczych w dziejach Polski. Społeczeństwo Wielkopolski w okresie ponad stuletniej niewoli obroniło tradycję narodową, język i wiarę katolicką. Uczestniczyło aktywnie we wszystkich czynach zbrojnych XIX w., ponosząc wielkie ofiary ludzkie i materialne. Obok pracy narodowej ogromną rolę odgrywała praca organiczna, która stworzyła mocne podstawy ekonomiczne społeczności polskiej. Powstanie w Wielkopolsce było przygotowane pod względem moralnym, jako logiczna, historyczna konsekwencja codziennej wytrwałości, pełnej wyrzeczeń i poświęceń pracy patriotyczno-narodowej, umożliwiającej społeczeństwu polskiemu przetrwanie podczas 150-letniej niewoli pruskiej. Wielkopolanie umiejętnie łączyli w sobie zdolności żołnierskie z dobrym gospodarowaniem, zmysłem organizacyjnym i zdyscyplinowaniem. W sprzyjającym momencie rozwoju wydarzeń na arenie międzynarodowej orężem wyzwolili większość Wielkopolski i jako wiano przekazali ją Macierzy.

Mimo, że zdaniem części polityków i historyków powstanie w Wielkopolsce wybuchło przedwcześnie, nie obejmując całego zaboru, miało jednak ogromny wpływ na kształtowanie się zachodniej i północnej granicy II Rzeczypospolitej. Wyniki czynu zbrojnego Wielkopolan z lat 1918–1919 były wypadkową wielu elementów natury politycznej, wojskowej i społecznej.

Na sukces powstania i wojskowe osiągnięcia organizacyjne znaczny wpływ mieli kolejni głównodowodzący: Stanisław Taczak, Józef Dowbor-Muśnicki i cały korpus oficerski, w tym dowódcy oddziałów powstańczych. Właśnie S. Taczak stworzył podstawę organizacyjną powstania i front osłaniający wyzwolony obszar, natomiast J. Dowbor-Muśnicki załóżki wojsk powstańczych rozwinął w doborową armię. Do połowy stycznia 1919 r. siły powstańcze wzrosły do około 15.000 ochotników, w końcu stycznia liczyły już około 28.000, pod koniec lutego 32.000.

W sukcesie powstania duży udział mieli działacze polityczni z kręgów Narodowej Demokracji, niekwestionowani przywódcy ludności polskiej w zaborze pruskim, m.in. ksiądz Stanisław Adamski, Wojciech Korfanty, Adam Poszwiński, Władysław Seyda. Dla polityków poznańskich własne siły zbrojne były też

atutem w zabiegach o realizację aspiracji endecji w kształtowaniu oblicza polityczno-społecznego i terytorialnego odradzającego się państwa.

Nie kwestionując prawa do polskich aspiracji na wschodzie, dążenia polityczne poznańskiego ośrodka państwowotwórczego ciążyły ku ziemiom zachodnim i obszarom nadbałtyckim. Błędem politycznym Komisarjatu była koncepcja oczekiwania na decyzje konferencji pokojowej i dyrektywy Ententy. Wybuch i rozwój powstania był więc swego rodzaju korektą planów polityków. Komisarjat odegrał też ogromną rolę w zabiegach dyplomatycznych. Niemcy zostali zmuszeni do podpisania warunków rozejmowych w Trewirze, co w praktyce uratowało Wielkopolskę od interwencji wojsk Ober-Ostu. Znacznym sukcesem było też przyznanie Polsce obszarów nie wyzwolonych, m.in. Leszna, Rawicza, Zbąszynia i Bydgoszczy.

Z formacji wielkopolskich powstała silna armia, która latem 1919 r. liczyła około 100.000 ludzi. Oddziały Wojska Wielkopolskiego walczyły w Małopolsce Wschodniej i na Froncie Litewsko-Białoruskim. Było to wojsko doskonale dowodzone, silne psychicznie zwycięstwem odniesionym w powstaniu, doświadczone w walkach i dobrze uzbrojone, wojsko jednolite narodowe, które stworzyło najbardziej zintegrowaną część Wojska Polskiego. Stanowiło wkład Wielkopolski wniesiony odrodzonemu po latach państwu polskiemu i jego siłom zbrojnym, potwierdzony wkładem w zwycięstwo w wojnie polsko-bolszewickiej i powstrzymaniem na ponad dwadzieścia lat ekspansji bolszewizmu na zachód. Doświadczenia powstańcze i kadra z Wielkopolski przyczyniły się do zwycięstwa w trzecim powstaniu śląskim.

Wydany w 2002 r. „*Słownik biograficzny powstańców wielkopolskich 1918–1919*” został dobrze przyjęty przez różne środowiska. Pozytywne recenzje historyków, opinie publicystów, wdzięczność rodzin, zainteresowanie czytelników często zawierały istotny postulat: czy wydany tom to tylko zapowiedź kolejnych części „*Słownika...*”?

Wydany przez Wydawnictwo Poznańskie „*Słownik...*” ma swoją długą, momentami dramatyczną historię. Wiele prób skierowania go do druku kończyło się porażką. Kiepska kondycja wydawnictw, często brak dobrej woli u decydentów groziły, że „*Słownik...*” nigdy nie ujrzy światła dziennego. Myślę, że tylko determinacja śp. Profesora Antoniego Czubińskiego ostatecznie zdecydowała o druku słownika przez Wydawnictwo Poznańskie sp. z o. o., kierowanego przez ucznia Profesora, Dr. Ryszarda Wryka. Publikację dofinansował Komitet Badań Naukowych, władze miasta Poznania oraz Panowie Jan Maćkowiak i Antoni Szczuciński.

Zamiarem Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego jest opracowanie i opublikowanie kilku tomów nowego wydawnictwa: *Powstańcy wielkopolscy. Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918–1919*. Każdy tom w układzie alfabetycznym zawierać będzie noty biograficzne uczestników powstania, nie kierując się przy tym wysokimi godnościami i stopniami wojskowymi

zarówno przywódców politycznych, wyższych dowódców, ale przede wszystkim szeregowych powstańców. Niektóre z nich urywają się w latach trzydziestych. Żyjemy nadzieję, że w ten sposób dotrą do rodzin tych osób, co w konsekwencji umożliwi uzupełnienie haseł o wszelkie niezbędne dane.

W przeświadczeniu, że „Powstańcy wielkopolscy” dobrze zostaną przyjęci przez wielkopolskie społeczeństwo, oczekiwac będziemy na listy z uwagami, uzupełnieniami i materiałami z rodzinnych archiwów, aby kolejne sylwetki powstańców stały się nam znane, a przez to i bliższe.

Bogusław Polak

SKRÓTY JEZYKOWE I OGÓLNE

abp	arcybiskup	NKSL	
AK	Armia Krajowa	(Nacz. K-da	
AM	Akademia Medyczne	Strąży Lud.)	Naczelną Komendą Strąży
AO	Armia Ochotnicza		Ludowej
ap	akta personalne	NOW	Narodowa Organizacja
APP	Archiwum Państwowe		Wojskowa
	w Poznaniu	NRL	Naczelną Radą Ludową
baon	batalion	ok.	około
b. zab. prusk.		org.	organizacja, organizacyjny
(b. z. pr.)	były zabór pruski	p.	pułk
CAW	Centralne Archiwum	pac	pułk artylerii ciężkiej
	Wojskowe	pal	pułk artylerii lekkiej
ckm	ciężki karabin maszynowy	pap	pułk artylerii polowej
cm.	cmentarz	PAU	Polska Akademia
dak	dywizjon artylerii konnej		Umiejętności
d-ca	dowódca	pchor.	podchorąży
dr	doktor	PCK	Polski Czerwony Krzyż
ds.	do spraw	PKP	Polskie Koleje Państwowe
dyon	dywizjon	PKU	Powiatowa Komenda
Fr.Lit.-Biał.	Front Litewsko-Białoruski		Uzupełnień
Fr.Włkp.	Front Wielkopolski	plut.	plutonowy
Fr.Ukr.	Front Ukraiński	płd.	południe
Fr.Woł.	Front Wołyński	płk	pułkownik
gen.	generał	płn.	północ
GG	Generalne Gubernatorstwo	por.	porucznik
hr.	hrabia	POW zab.	
inż.	inżynier	prusk. (z. p.)	Polska Organizacja
k.	koło		Wojskowa zaboru
kl.	klasa		pruskiego
km	karabin maszynowy	pow.	powiat
komp.	kompania	pp	pułk piechoty
kpr.	kapral	ppłk	podpułkownik
kpt.	kapitan	ppor.	podporucznik
kpt. posp. rusz.	kapitan pospolitego	PPR	Polska Partia Robotnicza
	ruszenia	PPS	Polska Partia
ks.	ksiądz		Socjalistyczna
LOPP	Liga Obrony	PRL	Powiatowa Rada Ludowa
	Powietrznej Państwa	prof.	profesor
m.in.	miedzy innymi	psk	pułk strzelców konnych
mjr	major	psp	pułk strzelców pieszych
MSZ	Ministerstwo Spraw	p. strz. włkp.	pułk strzelców
	Zagranicznych		wielkopolskich
mszps	maszynopis	PTPN	Poznańskie Towarzystwo
			Przyjaciół Nauk

p.uł.	pułk ułanów	wg	według
p. uł. wlkp.	pułk ułanów wielkopolskich	Wlkp., wlkp.	Wielkopolska, wielkopolski
rez.	rezerwowowy, rezerwy	woj.	województwo
rkps	rękopis	wojsk.	wojskowy
RP	Rzeczpospolita Polska	WP	Wojsko Polskie
rtm.	rotmistrz	wsch.	wschód
sierz.	sierzant	zach.	zachód
SL	Straż Ludowa	Zarz.	Zarząd
st.	starszy	ZBoWiD	Związek Bojowników o Wolność i Demokrację
strz.	strzelec	ZHP	Związek Harcerstwa Polskiego
szer.	szeregowy	zm.	zmarł
T. P. W.	Towarzystwo Powstańców i Wojaków	ZPW	Związek Powstańców Wielkopolskich (w APP)
UJ	Uniwersytet Jagielloński	ZWZ	Związek Walki Zbrojnej
UP	Uniwersytet Poznański		
ur.	urodzony		
VM	Virtuti Militari		

SKRÓTY BIBLIOGRAFICZNE

AKWPWlkp. – Akta Komisji Weteranów Powstania Wielkopolskiego 1918–1919 przy Zarządzie Głównym Związku Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu

Grabów – Z dziejów Grabowa nad Prosną. Praca zbior. pod red. B. Polaka i M. Rezlera, Kalisz 1990.

Kawalerowie... – Kawalerowie Virtuti Militari 1792–1945. Słownik biograficzny. Praca zbiorowa pod red. Bogusława Polaka. T. II, cz.1, Koszalin 1991; T. II, cz. 2, Koszalin 1993.

Paluszkiewicz, Szews: Słownik... – M. Paluszkiewicz, J. Szews: Słownik biograficzny członków tajnych towarzystw gimnazjalnych Wielkim Księstwie Poznańskim 1850–1918. Poznań 2000

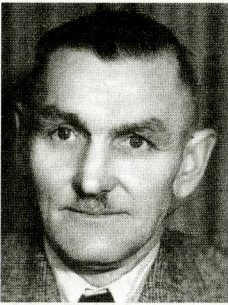
Powstańcy wielkopolscy... – Powstańcy wielkopolscy z ziemi ostrzeszowskiej. Słownik biograficzny. T. 1, Poznań 2001.

Słownik... – Słownik biograficzny powstańców wielkopolskich 1918–1919. Praca zbiorowa pod red. Antoniego Czubińskiego i Bogusława Polaka, Poznań 2002.

Udział społeczeństwa... – Udział społeczeństwa Ziemi kaliskiej w powstaniu wielkopolskim 1918–1919. Praca zbiorowa pod red. Antoniego Czubińskiego, Kalisz 1978.

Wieliczka – Wieliczka: Od Proсны po Rawicz. Wspomnienia z 1918–1919, Poznań 1931.

Adamczak Ignacy (1897–1985), ur. 16.01.1897 w Otuszu, gmina Buk w rodzinie robotnika rolnego Walentego i Marii zd. Kobiela. Szkołę powszechną ukończył w Konarzewie, gdzie ojciec nabył gospodarstwo rolne. Od 1915 służył w armii pruskiej w Głogowie. W 1918 roku wraz ze swoimi kolegami powrócił do Konarzewa i wstąpił w szeregi Powstańców Wielkopolskich. Jako kolejarz służył w oddziałach kolejowych. Z Wojskiem Polskim dotarł aż do Kijowa, a następnie uczestniczył w bitwie pod Warszawą w 1920 roku. 31 I 1972 roku został awansowany na podporucznika

Ignacy
Adamczak

Wojska Polskiego. Był niestrudzonym propagatorem pamięci Powstania Wielkopolskiego, szczególnie wśród młodzieży szkolnej. Zmarł 8 grudnia 1985 roku w Poznaniu. Pochowany został w grobowcu rodzinnym w Stęszewie. Za swe czyny był odznaczony wieloma odznaczeniami państwowymi i regionalnymi: Krzyżami Oficerskim i Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i innymi. W 1922 roku zawarł związek małżeński z Marianną Kuik, z którą miał dzieci: Edmunda (ur. 1924) – kolejarza, Mieczysława (1924–1950), Sylwestra Jana (ur. 1925) – kolejarza, Genowefę Marię (1929–1947), Marię Helenę (ur. 1930), Benona Mieczysława (ur. 1932) – kolejarza. Żona Marianna

zmarła w 16.10.1957 roku. W 1962 roku zawarł ponownie związek małżeński z Franciszką Zeuschner, która zmarła 16.05.1980 w Poznaniu.

Informacje i pamiątki rodziny; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Bogdan Czerwiński

Adamczewski Tadeusz (1902–1979), członek Straży Ludowej, ppor. Wojska Polskiego. Urodził się 14 listopada 1902 roku w Rynarzewie w pow. szubińskim, w rodzinie mistrza siodlarskiego Wincentego i Władysławy z Ostojskich. W latach 1909–1916 uczęszczał do Szkoły Podstawowej w Rynarzewie, którą ukończył z wynikiem dobrym. W latach 1920–1923 wyuczył się zawodu siodlarza i wraz z ojcem Wincentym prowadzili warsztat siodlarski w Rynarzewie do września

Tadeusz
Adamczewski

1939 roku. Od 1 stycznia 1919 roku brał udział w powstaniu w oddziale powołanym do obrony miasteczka przez ks. M. Buławskiego i K. Tomaszewskiego. 13 stycznia 1919 roku internowany wraz z ojcem i około 100 mieszkańcami Rynarzewa przez Grenzschutz i osadzony w obozie jenieckim Altdamm (Szczecin-Dąbie). Podczas transportu kolejowego do miejsca internowania został dotkliwie pobity, a ślady tego

pozbicia pozostały na głowie do końca życia. Po powrocie z obozu w dniu 28 marca 1919 roku i pomimo podpisania oświadczenia, że „nie chwyci za broń przeciwko narodowi niemieckiemu”, wstępuje w szeregi Straży Ludowej i uczestniczy w działaniach zbrojnych na terenie frontu północnego powstania. Od 3 grudnia 1923 do 25 października 1925 odbył czynną służbę wojskową w 16 pułku ułanów wielkopolskich. W roku 1932 wstępuje w szeregi Ochotniczej Straży Pożarnej w Rynarzewie, w jej szeregach pozostaje, aż do swojej śmierci. 24 sierpnia 1939 roku został rozkazem mobilizacyjnym przydzielony do kolumny taborowej 819 przy 16 Dywizji Armii Pomorze. Brał udział w walkach od Chełmna aż po Bzurę. W dniu 18 września 1939 roku pod Iłowem dostał się do niemieckiej niewoli i przebywał w obozie jeńców wojennych Stalag III B pod numerem 3410, aż do dnia 28 sierpnia 1940 roku. Po zwolnieniu z niewoli pracował jako przymusowy robotnik rolny. W kwietniu 1945 roku powraca do Rynarzewa, gdzie prowadził warsztat siodlarski. W dniu 1 listopada 1968 roku przechodzi na emeryturę. Zmarł 23 października 1979 roku w Rynarzewie, pochowany został na rynarzewskim cmentarzu parafialnym. W grudniu 1948 roku otrzymuje dyplom za zbrojny udział w powstaniu. Uchwałą Rady Państwa z 30 lipca 1964 roku został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (nr I 70 664). 26 kwietnia 1972 roku uchwałą rady Państwa nominowany do stopnia ppor. Wojska Polskiego. W dniu 16 marca 1973 uchwałą Rady Państwa odznaczony Medalem Zwycięstwa i Wolności 1945 (nr 1314-71-90). W dniu 28 października 1954 roku ożenił się z Marią Komasińską (1913–2000).

Archiwum Parafialne w Rynarzewie, Księga Urodzeń 1902, Księga Zgonów 1979; Lista internowanych mieszkańców Rynarzewa (13.01.1919 – 28.03.1919) do obozu Altdamm, Izba Patrona SP im. Powstańców Wielkopolskich w Rynarzewie; Materiały rodzinne (legitymacje, zaświadczenia, odpisy dyplomów i odznaczeń, fotografie, własnoręcznie napisany życiorys T. Adamczewskiego w 1974).

Piotr S. Adamczewski

Adamski Wojciech (1877, data śmierci nieznana), żołnierz Straży Ludowej w Ostrzeszowie. Urodzony 2 kwietnia w Jażwinach. Od 15 XII 1918 w Straży Ludowej w Ostrzeszowie, pełnił służbę garnizonową do 18 II 1919 r. Od 19 II do 9 VIII t.r. w 2 kompanii garnizonowej (III baon 12 pułku strzelców wlkp.). 10 VII 1919 r. wstąpił do VIII Batalionu Obrony Krajowej, w którym pozostawał do 7 kwietnia 1920 r.

Powstańcy wielkopolscy..., s. 27; APP ZPW (zaświadczenie wystawione w 1935 r. przez Stanisława Thiela i Witolda Prusinkiewicza).

Marek Rezler

Alejski Bronisław (1900–1942), ur. 27.07.1900 w Stęszewie w rodzinie rzemieślniczej Józefa i Julianny zd. Weychan. W latach 1917–1918 służył w armii niemieckiej i walczył na froncie wschodnim. Od 28 XII 1918 roku uczestniczył w Powstaniu Wielkopolskim w oddziale pod dowództwem ppor. Andrzeja Kopy z Trzcielina. Następnie służył w 10 pułku strzelców wielko-

polskich, który został skierowany na front wschodni. Walczył pod Lwowem i w zwycięskiej Bitwie Warszawskiej 1920 roku. Po zakończeniu wojny powrócił do rodzinnego Stęszewa. Dał się poznać jako prężny działacz sportowy. Był współzałożycielem Klubu Sportowego „Lipno”. Po wybuchu II wojny światowej włączył się w działalność konspiracyjną. Zadenuncjowany, został aresztowany w 1941 roku i osadzony w Forcie VII w Poznaniu. Wyrokiem sądu wojskowego został skazany na śmierć i stracony 19 stycznia 1942 roku. Jego symboliczny grób znajduje się na cmentarzu parafialnym w Stęszewie. Żonaty z Marią Saskowską (ślub w 1924 roku), miał dzieci: Mirona (ur. 1925) – ekonomistę, Stefana (ur. 1926) – księgowego, Brunona (ur. 1927) – wojskowego, Urszulę (ur. 1929) – cukiernikę, Leonarda (ur. 1931) – tokarza. Żona Maria zmarła 7 czerwca 1978 roku w Stęszewie.

*Informacje i pamiątki rodziny;
Zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.*

Bogdan Czerwiński

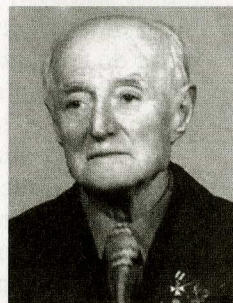
Alejski Franciszek (1902–1992), ur. 07.02.1902 w Stęszewie w rodzinie rzemieślniczej Józefa i Julianny zd. Weychan (brat Bronisława). Pod koniec I wojny światowej został powołany do służby w wojsku niemieckim. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego wstąpił w szeregi powstańcze i walczył na froncie zachodnim. Zmarł 13.02.1992 roku w Stęszewie i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstań-

czym. W 1931 roku zawarł związek małżeński z Anielą Palacz, która zmarła 12 maja 1970 roku w Stęszewie. Małżeństwo było bezdzietne.

*Informacje i pamiątki rodziny; Zbiory
Muzeum Regionalnego w Stęszewie.*

Bogdan Czerwiński

Arudianow Jan (1889–1983) ps. Turek, urodzony 1 czerwca 1889 w miejscowości Blech k. Adampola w Turcji. Syn gorzelnego Dawida i Rumsi Elimida. Ojciec Jana Dawid urodzony w Wągrowcu, uczestnik Powstania Styczniowego po jego upadku przedarł się do Turcji i osiadł w polskim osiedlu przy Adampolu. Tam poznał Rusim Elimida i ożenił się. W 1903 roku w wyniku pogromu chrześcijan dokonanego przez Kurdów rodzice Jana zostali zamordowani, a on sam różnymi drogami poprzez Bałkany

Jan
Arudianow

i Afryką dotarł do Europy. Przejściowo zatrzymał się w Berlinie, gdzie Polski Komitet Narodowy zatrudnił go w warsztatach ślusarskich; pracował tam od 1 stycznia 1904 r. do 31 marca 1907 r. W Berlinie wstąpił do Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Przed wybuchem I wojny światowej wyjechał do Krakowa; tam także należał do „Sokoła”. Po wybuchu wojny, jako

poddany pruski został przekazany władzom tego kraju i wcielony do VI Korpusu Armii Bałkańskiej. Za odmowę służby wojskowej osadzony w twierdzy Brandenburg. Do Poznania przyjechał 26 grudnia 1918 roku. 27 grudnia zgłosił się jako ochotnik do oddziału ppor. Stanisław Nogaja i otrzymał przydział do zwiadu. Brał udział w zdobyciu Cytadeli, w walkach o lotnisko na Ławicy. Później wraz z całym oddziałem został odkomenderowany do walk nad Kanałem Noteckim w rejonie Nakła, Szubina i Rynarzewa. W Rynarzewie brał udział w ataku na niemiecki pociąg pancerny; został tam ciężko ranny w prawą nogę i podbrzusze. Przez kilka miesięcy przebywał w szpitalach w Nakle i Poznaniu. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim został awansowany do stopnia starszego sierżanta, później podporucznika WP. W okresie międzywojennym mieszkał w Fordonie k. Bydgoszczy. Udzielał się w Związku Powstańców i Wojsaków oraz Towarzystwie Gimnastycznym „Sokół”. Po zajęciu Bydgoszczy przez hitlerowców w 1939 r., został aresztowany i osadzony w IX karnym bloku obozu koncentracyjnego w Stuthofie. Po kilkumiesięcznym pobycie w obozie, jako fachowiec – ślusarz skierowany został do przymusowej pracy w niemieckich zakładach papierniczych w Fordonie k. Bydgoszczy. W zakładach tych przepracował przez cały okres okupacji i po wyzwoleniu aż do przejścia na emeryturę. Działal w Związku Powstańców Wielkopolskich, Związku Kombatantów RP i Byłych Więźniów Politycznych oraz Towarzystwie Gimnastycznym „Sokół”. Zmarł 29 marca 1983 roku i pochowany został na cm. parafialnym w Fordonie. Odznaczony był: Krzyżem Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem

Niepodległości, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Srebrnym Krzyżem Zasługi; Brązowym Krzyżem Zasługi, medalem „Za wojnę 1918–1921”, Medalem „Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości”. Brak informacji na temat rodziny.

Materiały z archiwum Oddziału Kujawsko-Pomorskiego TPPWlkp. 1918/1919 w Bydgoszczy.

Marian Kadow

Bacik Kazimierz (1903–1977), skaut, uczestnik powstania w Ostrzeszowie. Urodzony 24 lutego, był synem rolnika Władysława B. i Rozalii z Grajczyków. Po ukończeniu szkoły powszechnej uczył się zawodu siodlarza – tapicera. Należał do skautingu, podczas powstania wielkopolskiego w Ostrzeszowie pełnił służbę pomocniczą w poczcie polowej. Uczestniczył w kampanii wrześniowej 1939 r., był ranny. Należał do Związku Inwalidów Wojennych PRL. Zmarł 20 kwietnia 1977, pochowany na cmentarzu w Ostrzeszowie.

AKWPWlkp.; akta koła ZBoWiD w Ostrzeszowie; W. Graf: Wszystko co nasze..., Ostrzeszów 1999, s. 23; Powstańcy wielkopolscy..., s. 27; informacje syna Bohdana.

Marek Rezler

Bajoński Jarosław (1887–1950), aptekarz wojskowy. Ur. się 24 I w Raszkowie w pow. odolanowskim jako syn Józefa, nauczyciela szkoły ludowej i Anieli z domu Zielewskiej. Po ukończeniu miejscowej szkoły powszechnej uczył się w gimnazjum ostrowskim.

Farmację studiował na uniwersytecie w Berlinie. Studia farmaceutyczne ukończył 19 V 1911 r. Aprobatę aptekarską otrzymał 26 I 1914 r. Od 2 X 1911 r. do 31 III 1912 r. odbywał służbę wojskową w 3. kompanii 7. pułku 155. regimentu piechoty w Ostrowie Wlkp. W 1914 r. powołany ponownie do wojska, służył już w swej specjalności początkowo jako podaptekarz, a po zdaniu 30 V 1914 r. egzaminu przed komisją wojskową – nadaptekarz armii niemieckiej. Od 17 X 1914 r. pełnił służbę wojskową w lazarecie garnizonowym w Poznaniu oraz w lazarecie chorób zakaźnych na Wildzie w Poznaniu. Wkrótce z Wildy przeniesiony został do Wschowy celem prowadzenia tam apteki wojskowej, zaś pod koniec I wojny światowej trafił do apteki wojskowej lazaretu pleśszewskiego. Do Wojsk Wielkopolskich wstąpił 10 I 1919 r. Przez kilka miesięcy (od 10 I 1919 r. do 2 XI 1919 r.) kierował apteką wojskową w Ostrowie Wlkp., a następnie przeniesiony został do Składnicy Sanitarnej w Poznaniu. Dekretem Komisariatu Naczelnej Rady Ludowej nr 153 awansowany do stopnia kapitana aptekarza. Od września do listopada 1919 r. zatrudniony był również w Składnicy Centralnej w Warszawie. Uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej. W 1920 r. przez pewien czas zarządzał apteką obozu jenieckiego w Tucholi. W wojsku, mimo choroby, pozostał do 1928 r., kiedy to decyzją dowódcy Okręgu Korpusu VII, gen. Kazimierza Dzierżanowskiego, ze względu na trwałą niezdolność do służby wojskowej przeniesiony został do rezerwy. Jego młodszy brat Jan (ur. 11 XII 1888 r.), lekarz ginekolog, docent Uniwersytetu Poznańskiego, zginął w Katyniu w 1940 r.

Centralne Archiwum Wojskowe. Akta personalne nr 2678; J. B. Gliński, Słownik biograficzny lekarzy i farmaceutów ofiar drugiej wojny światowej, Wrocław 1997, s. 9-10.

Jan Majewski

Balcerkiewicz Stanisław (1901–1991), syn Franciszka i Marianny urodził się 5 listopada 1901 roku w Wielichowie. Ochotnik Kompanii Wielichowskiej, której dowódca był podporucznik K. Szczęśniak. Od 3 stycznia 1919 roku walczył w Rostarzewie i pod Wolsztynem. Od 11 stycznia do 12 lutego t. r. walczył pod Kopanicą i Kargową. Następnie przeniesiony do 55 p.p. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej, w rejonie Grodna ciężko ranny. Po wyleczeniu przeniesiony do rezerwy. W okresie międzywojennym, poszuku-

Stanisław
Balcerkiewicz

jąc pracy wyjechał do Niemiec. Do Polski wrócił w 1938 r. Podczas okupacji hitlerowskiej pracował na kolei w Wielichowie; od 1946 do chwili przejścia na emeryturę w Rakoniewicach. Był członkiem ZBoWiD, gdzie pełnił funkcje skarbnika. Aktywnie uczestniczył w spotkaniach z młodzieżą szkolną na terenie Rakoniewic. W 1971 r. za udział w Powstaniu Wielkopolskim mianowany podporucznikiem WP. Zmarł 12 października 1991 roku i jest

pochowany na cm. w Sulechowie. Był odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Krzyżem „Za udział w Wojnie 1918–1921”, Medalem Rodła. Od 1938 r. żonaty z Antoniną Łakomą, miał synów: Zygmunta (ur. 1939) i Jerzego (ur. 1946).

Informacje syna Zygmunta, dokumenty i pamiątki rodzinne.

Zenon Brembor

Banasiak Jan (1897– ?), siodlarz, rolnik, żołnierz kompanii grabowskiej. Urodzony 8 lipca w Morawinie k. Ostrowa Wlkp., był synem Michała B. i Marii z Tomalaków. Po ukończeniu szkoły powszechnej rozpoczął naukę zawodu rymarza – kaletnika w warsztacie S. Torchalskiego w Ostrowie Wlkp.; złożył egzamin czeladniczy. Po wybuchu wojny w 1914 r. gospodarował na roli w Karolewie pod Grabowem n. Prosną. W 1916 r. powołany do armii niemieckiej, służył w artylerii we Freiburgu (w Badenii), a potem był skierowany na front, do Belgii. W listopadzie 1918 r. wrócił w rodzinne strony, w grudniu wstąpił do kompanii grabowskiej, uczestniczył w walkach pod Torzeńcem, Jutrkowem i Teklinowem. W listopadzie 1919 skierowany do Leszna jako instruktor w 17 pal, a w maju – na kurs oficerów gospodarczych w Poznaniu. Potem do 1923 r., pełnił obowiązki intendenta w obozie jeńców w Szczypiornie k. Kalisza. Na własną prośbę zwolniony do rezerwy, powrócił do pracy w gospodarstwie, w Mechnicach. Aktywnie działał społecznie, należał do sejmiku powiatowego w Kępnie. W grudniu 1939 r. został pracownikiem we

własnym gospodarstwie, a po wojnie wywłaszczony. Pracował jako brygadzysta w PGR Ligota Polska, a nast. czasowo kierował gospodarstwem Bukownia k. Bierutowa. Żonaty dwukrotnie: od 1924 r. z Franciszką Kołodziejczyk, a po jej śmierci (1935), od 1938 r. z Jadwigą Różyńską; z pierwszego małżeństwa miał troje, z drugiego dwoje dzieci.

Dokumentacja rodzinna, lista Andrzeja Krajewskiego (błędnie podane miejsce urodzenia: Mechnice); Powstańcy wielkopolscy..., s. 94, informacje syna Jana Piotra.

Marek Rezler

Baranowski Edmund (1886–1939), aptekarz, powstaniec, działacz społeczny. Ur. 8 I we Lwówku, pow. Nowy Tomyśl (wg Franciszka Nowaka w Łasinie). Do gimnazjum uczęszczał w Poznaniu, a po jego skończeniu około 1903 r. rozpoczął praktykę w zawodzie aptekarskim. Pracował w różnych aptekach prowincji poznańskiej. W 1908 r. podjął studia farmaceutyczne na uniwersytecie w Monasterze. W latach 1908–1909 pobierał stypendium Towarzystwa Naukowej Pomocy. W czasie studiów brał udział w tajnym Związku Towarzystw Polskich „Unitas” (w latach 1909–1910) oraz w działalności Zarządu Towarzystwa Studentów Polaków, któremu krótko przewodniczył. Egzamin państwowy zdał w Dreźnie w 1912 r., uzyskując dyplom aptekarza. Po ukończeniu studiów nabył aptekę w Mogilnie. Później pracował w aptekach poznańskich oraz w Niemczech, m. in. w Bremie i w Hamburgu. Przebywając w Bremie do 1913 r., był sekretarzem Towarzystwa Gimnastycz-

nego „Sokół”. W 1914 r. osiedlił się w Łasinie na Pomorzu, gdzie nabył na własność jedyną w tym mieście aptekę. Oprócz pracy zawodowej uczestniczył w działalności „Sokoła”, Towarzystwa Śpiewaczego, później zaś w Polskiej Organizacji Wojskowej (POW). Po wybuchu rewolucji listopadowej 1918 r. w Niemczech wybrany został prezesem Rady Ludowej na obwód łański, co umożliwiło mu udział w Sejmiku Dzielnicowym w Poznaniu. Aktywnie uczestniczył w powstaniu wielkopolskim. W 1920 r. został burmistrzem miasta Łasina. W 1921 r. przeniósł się do Grudziądza, gdzie już od 1920 r. był właścicielem fabryki przetworów chemicznych Samtera i przekształcił ją w Laboratorium Chemiczno-Farmaceutyczne. Za swoje wyroby w 1925 r. otrzymał złoty medal na XIII Zjeździe Lekarzy i Przyrodników Polskich w Warszawie. W styczniu 1929 r. przeniósł się do Hajduk Wielkich (Chorzów-Batory). Także i wówczas nie zaniechał działalności politycznej i społecznej. W latach 1928–1933 był posłem III kadencji Sejmu RP i członkiem zarządu Klubu Sportowego „Ruch”. Jako poseł szczególnie aktywnie wystąpił na posiedzeniu Komisji Oświatowej 14 grudnia 1928 r., broniąc likwidacji Oddziału Farmaceutycznego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Przez długie lata był również prezesem Związku Obrony Kresów Zachodnich. Należał do Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego Oddział w Katowicach. Po wkroczeniu Niemców na Śląsk jako jeden z pierwszych został aresztowany i wraz z grupą powstańców śląskich oraz harcerzy rozstrzelany dnia 5 IX. Jego starszy brat Franciszek (ur. w 1884 r.) był również jednym z aktywniejszych uczestników

powstania wielkopolskiego, członkiem Naczelnej Rady Ludowej.

R. Ergetowski, Studenckie organizacje Polaków w Uniwersytecie Lipskim w latach 1872-1919, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1982, s. 189 (aneksy); Spis delegatów wszystkich dzielnic zaboru pruskiego, wybranych na Polski Sejm Dzielnicowy do Poznania, wyd. Księgarnia Św. Wojciecha, Poznań 1919, s. 112 (pow. grudziądzki, poz. 6); L. Kostrzeński, Materiały do historii aptek wielkopolskich, t. II: Apteki prowincjonalne, Warszawa 1936, s. 130; Tym, którzy odeszli, „Farmacja Polska” 2, 1946, nr 1-2 (4-5), s. 2; F. Nowak, Materiały do historii aptekarzy śląskich i ich udział w walkach narodowyzwoleniczych, wyd. PZWL, Warszawa 1964, s. 44; tenże, Edmund Baranowski – bohater narodowy. Sylwetki aptekarzy śląskich, „Farmacja Polska” 21, 1965, nr 1-2, s. 67-69; tenże, XX rocznica bohaterskiej śmierci mgr E. Baranowskiego, „Farmacja Polska” 15, 1959, nr 17, s. 313-314; T. Kikta, Przemysł farmaceutyczny w Polsce (1823-1939), wyd. PZWL, Warszawa 1972, s. 196-197; L. Bartkowiak, Zasługi Towarzystwa Pomocy Naukowej im. K. Marcinkowskiego w kształtowaniu polskiego środowiska farmaceutycznego i lekarskiego w Wielkim Księstwie Poznańskim w latach 1841-1919, maszynopis pracy doktorskiej wykonanej pod kierunkiem doc. dra hab. med. E.P. Wąsiewicza w Instytucie Medycyny Społecznej AM im. K. Marcinkowskiego w Poznaniu, Poznań 1991, s. 259.

Jan Majewski

Barłóg Władysław (1897–1985),
powstańca wielkopolski kompanii

szamotulskiej. Urodził się 25 czerwca 1897 r. w Kąsinowie k. Szamotuł w rodzinie chłopskiej, Franciszka i Petroneli z d. Jaskuła. Po uk. szkoły powszechnej pracował w gospodarstwie rolnym rodziców. W 1916 r. powołany został do służby w armii niemieckiej, brał udział w walkach na froncie zachodnim, uczestniczył w bitwie pod Verdun. Zdezerterował w 1918 r. i z Francji powrócił do domu, w momencie rozpoczęcia powstania wielkopolskiego. 6 stycznia 1918 zgłosił się jako ochotnik do kompanii szamotulskiej. W powstaniu uczestniczyli też dwaj jego bracia, Michał i Antoni. Później jako żołnierz Armii Wielkopolskiej w stopniu kaprała brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej i walczył na froncie białoruskim. Po zakończeniu działań wojennych skorzystał z propozycji osiedleńczych Józefa Piłsudskiego i podjął prace w nadleśnictwie Dżisna, a później w leśnictwie Głębokie k. Wilna. W 1931 r. zamieszkał w wybudowanym przez siebie domu na Borkowszczyźnie. W okresie okupacji, 10 lutego 1940 r. wraz z całą rodziną został deportowany do miejscowości Tomsk k. Archan-gielska. Pracował tam przy wyrębie lasu. W 1942 r. został zmobilizowany przez Szabbaski Wojenkomat i skierowany do tworzącej się Armii Polskiej w ZSRR. Jego wojenna marszruta wiodła przez Iran, Irak, Palestynę i Egipt. 1 maja 1943 r. awansował do stopnia plutonowego. Po zakończeniu drugiej wojny światowej znalazł się w Anglii, skąd 30 czerwca 1947 roku wrócił do kraju. 4 października t.r. podjął pracę w leśnictwie i zatrudniony był jako leśniczy kolejno w nadleśnictwie Dolsk oraz leśnictwie Sarny i Nowogródek Pomorski. W wieku 71 lat przeszedł na emeryturę. Zmarł 9 sierpnia 1985 r. Spoczywa na cm. komunalnym w Wej-

herowie, na jego grobie umieszczony jest napis: Powstaniec Wielkopolski. Odznaczony był: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, Wielkopolskim

Władysław
Barłóg

Krzyżem Powstańczym, medalem „Za wojnę 1918–1921” oraz brytyjskim „The War Medal 1939–1945”. Był dwukrotnie żonaty: od 1924 r. z Teką Chlewiską, z którą miał syna Władysława, a po jej śmierci z Janiną Gruzińską (od 1950 r.) i miał pięcioro dzieci: Annę (ur. 1950), Zbigniewa (ur. 1951), Helenę (ur. 1953), Franciszka (ur. 1954) i Kazimierza (ur. 1956).

Dokumenty i pamiątki rodzinne.

Kazimierz Barłóg

Bartkowiak Antoni (1897–1922), urodzony 25 IV 1897 r. w Nochowiu w powiecie śremskim w rodzinie rolnika Stanisława i Antoniny z domu Olejniczak. W 1917 r. wcielony do Szkoły Pilotów w Ławicy. Po uzyskaniu patentu pilota jako pilot – instruktor przydzielony został do Szkoły Obserwatorów w Bydgoszczy, a w 1918 r. przydzielono go do 412 eskadry lotniczej. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego na lotnisku w Bydgoszczy przygotował do lotu najlepszy samolot typu „Albatros”, na którym udało mu

się przelecieć linię frontu polsko – niemieckiego i wylądować pod Gnieznem. Wstąpił do lotnictwa wielkopolskiego, wykonując wiele lotów bojowych, m.in. na Śląsk i Prusy Zachodnie. 6 II 1920 r. A. Bartkowiak w stopniu starszego sierżanta przydzielony został do 15 eskadry myśliwskiej w Bydgoszczy, skąd 29 kwietnia tegoż roku wyruszył na front ukraiński. Wykonał wiele lotów bojowych. Szczególnie odznaczył się w obronie Lwowa przed Armią Konną S. Budionnego. Wspierał też działania kawalerii polskiej pod Zamościem. Wskutek nagłej zmiany sytuacji wylądował wśród oddziałów bolszewickich, zdołał jednak na czas wystartować. Za okazane męstwo otrzymał Order Virtuti Militari V klasy i awansował do stopnia podporucznika. A. Bartkowiak zmarł w Warszawie 1 V 1922 r. wskutek wypadku na samolocie „Ansaldo”. Pochowany został na cmentarzu wojskowym na Powązkach. Odznaczony był także czterokrotnie Krzyżem Walecznych i pośmiertnie Polową Odznaką Pilota.

CAW, VM.

Bogusław Polak

Bartkowiak Władysław (1900–1920), urodzony 13 VI 1900 r. w Nochowie, powiat śremski w rodzinie rolnika Stanisława i Antoniny z domu Olejniczak. W 1917 r. powołany został do armii niemieckiej z przydziałem do warsztatów w Stacji Lotniczej Ławica. Brał udział w Powstaniu Wielkopolskim. Przydzielony do 3 Wielkopolskiej Eskadry Lotniczej zgłosił do Szkoły Pilotów w Ławicy. Uzyskał pierwszą lokatę wraz z nagrodą głównodowodzącego Wojska Wielkopolskiego gen. J. Dowbor-Muśnickiego.

Jesienią 1919 r. wraz z eskadrą skierowany został na Front Litewsko-Białoruski. Wkrótce zasłużył sobie na opinię: „Bardzo dzielny, o brawurowej odwadze lotnik, który wykona każde zadanie z całą sumiennością”. Dwukrotnie przymusowo lądował między liniami polsko-bolszewickimi. Za każdym razem udało mu się naprawić silnik i w porę wystartować. Wykonał wiele lotów bojowych, wielokrotnie atakując z niskiego pułapu piechotę nieprzyjacielską. 14 V 1920 r. zginął bohatersko w walce powietrznej pod Borysowem, gdzie pochowany został przez lotników Armii Czerwonej. Pośmiertnie odznaczony Virtuti Militari 5 klasy. Był też wyróżniony Polową Odznaką Pilota.

CAW, VM.

Bogusław Polak

Bauza Andrzej (1896–1948), plutonowy. Ur. się 5 września 1896 r. w Palmierowie pow. szubicki w rodzinie rolnika Michała i Weroniki Sokołowicz. Wyuczył się ślusarstwa. W 1915 wcielony do a. niemieckiej. Ochotnik w oddziałach powstańczych pod Leszmem, później w 6 p.strz.wlkp. (60 pp Wlkp.). W bitwie pod W.Czernicą, od 15 VI 1920 pozycje plutonu B. atakowane były wielokrotnie. W ciągu pięciu dni doszło kilkakrotnie do starć na białą broń. Bolszewicy na tym odcinku stracili ponad 150 poległych. Zdaniem d-cy pułku, pozycja została utrzymana dzięki energii i odwadze B., za którego przykładem bili się jego podkomendni. 5 IX t.r. B. utrzymał ze swym plutonem przyczółek mostowy pod Kamieńcem Litewskim. Za czyny te otrzymał VM 5 kl. nr 307. W kampanii 1920 B.

został trzykrotnie ranny. 6 IX t.r. kula roztrzaskała mu ramię. Leczył się do lutego 1921 i jako inwalida wojenny został zdemobilizowany. Pracował w Starostwie Pow. w Wągrowcu. Zm. w Wągrowcu 6 maja 1948 r., pochowany na cm. parafialnym. Odznaczony także KW. Żonaty z Elżbietą Piasecką, dzieci: Lucja i Alojzy.

CAW, VM 48-5830, informacje Łucji Michalskiej; Kawalerowie..., T. II, cz. I, s.16.

Bogusław Polak

Benkel Maksymilian (1884–1940), urodził się 23 IX 1884 r. w Dreileben w Niemczech. Syn Wojciecha i Pauliny Grabus. Walczył w armii niemieckiej na froncie zachodnim. Po powrocie do Ryczywołu wraz z Michałem Polcynem i Józefem Michalskim rozpoczął przygotowania do Powstania w Ryczywole. Miejscem spotkań była pleba-

Maksymilian
Benkel

nia. Pomocy udzielał ks. Kazimierz Stepczyński. Benkler został członkiem Naczelnej Rady Ludowej. Ponieważ przewagę w mieście mieli Niemcy, udał się po pomoc do pobliskiego Rogoźna, które zostało wyzwolone 1 stycznia 1919 r. Z Kompanią Rogozińską dowodzoną przez braci Skotarczaków 6 stycznia oswobodzono Budzyń

i tego samego dnia Ryczywół. W celu przekonania mieszkańców do udziału w Powstaniu Wielkopolskim do miasta wjechał samochód ciężarowy z napisem „Wstępujcie w szeregi powstańcze”. Powstańcy opanowali magistrat, pocztę i stację kolejową. Niemców rozbrojono. Maksymilian Benkel został mianowany Komendantem miasta i członkiem Rady Żołnierskiej. Komenda mieściła się na Rynku. Zorganizował nabór do oddziałów powstańczych i nakazał mieszkańcom zdanie wszelkiej broni, którą przekazał nowo utworzonym oddziałom. Brał udział w walkach w okolicach Czarnkowa i Romanowa. Właściciel przedsiębiorstwa budowlanego. Członek Bractwa Kurkowego w Ryczywole. Działacz Stronnictwa Demokratycznego. Ze względu na zapatrywania polityczne w konflikcie z lokalnymi działaczami sanacji. Uczestniczył w akcji internowania Niemców we wrześniu 1939 r. Poszukiwany, ukrywał się w Poznaniu. Tam rozpoznany przez mieszkankę Ryczywołu – Gretę Hinz został aresztowany w dniu 26 września 1939 r. Więziony w Domu Żołnierza, a następnie w Forcie VII w Poznaniu, gdzie zginął w niewyjaśnionych okolicznościach 9 lutego 1940 r. Pochowany na cmentarzu parafialnym w Ryczywole. Jego nazwisko widnieje na tablicy pomnika poświęconego ofiarom II wojny światowej. Związek małżeński zawarł z Julią Michalską, z którą miał pięcioro dzieci – Sylwestra, Edmunda, Halinę, Anastazję i Urszulę.

Oddali życie za ojczyznę w latach 1939-1945. Mieszkańcy Gminy Ryczywół, opracowanie Romana Gierki, Ryczywół 2002; M. Olszewski, Fort VII w Poznaniu, Poznań 1974; S. Grochowski, Dzieje wojenne Rogoźna, s. 108, 122 Rogoźno 1936; B. Nogalski, Kronika Ryczywołu,

T.I, Ryczywół 1984, s. 51; Spis pomordowanych Polaków w latach 1939-1945 z gromady Ryczywół opracowany przez ZBoWiD w Ryczywole.

Robert Zimny

Białożyński Jan (1901–1966), powstaniec wielkopolski z ziemi skockiej. Urodził się w 22 lipca 1901 roku w rodzinie urzędnika państwowego Jana Białożyńskiego. Ochotniczo wstąpił do oddziałów powstańczych. Członek Związku Powstańców Wielkopolskich koła w Skokach. W czasie II wojny światowej więzień obozu koncentracyjnego Mauthausen Gusen. Członek ZBoWiD w Poznaniu. Zmarł 4 kwietnia

Jan
Białożyński

1966 roku i pochowany jest na cmentarzu parafialnym w Skokach. Żonaty z Anielą z Gołembowskich, z którą miał syna Stanisława (ur. 16 X 1933 r.) oraz córki: Marię (ur. 10 III 1932 r.), Urszulę (ur. 12 IV 1935 r.) oraz Teresę (ur. 23 IX 1937 r.).

Na podstawie relacji Urszuli Babrowskiej z IV.2005 roku.

Krzysztof Jachna

Biały Kazimierz (1888–1943). Ur. 16 lutego 1888 roku w Śmiglu pow.

Kościan, w rodzinie rzemieślnika Józefa i Anny zd. Szolc. Od wczesnej młodości związany z ruchem niepodległościowym. Za działalność zesłany na Syberię, skąd poprzez Mongolie zbiegł do rodzinnej Wielkopolski. Ochotniczo uczestniczył w Powstaniu Wielkopolskim, walczył na froncie Zachodnim dowodzonym przez płk. Michała Milewskiego; szczególnym bohaterstwem odznaczył się w bitwie pod Jabłonką. Za swoją działalność został odznaczony Krzyżem Niepodległości. W okresie okupacji hitlerowskiej związał się z ruchem oporu działającym a Stęszewie. Na skutek donosu aresztowano siedmiu członków tej organizacji, z czego pięcioro zostało zgilotynowanych w więzieniu przy ul. Młyńskiej w Poznaniu. Dwóch pozostałych skazano na 10 lat więzienia i przewieziono do obozu koncentracyjnego. Zamordowany został 21 stycznia 1943 roku w obozie koncentracyjnym Mauthausen – Gusen. W 1926 r. zawarł związek małżeński z Zofią Kłosińską z Będlewa. Z małżeństwa tego urodziło się pięcioro dzieci: Marian (ur. 1927), Michał (ur. 1928), Józef (ur. 1929), Irena (ur. 1932) i Władysław (ur. 1935).

Informacje córki Ireny i syna Michała, dokumenty rodzinne.

Justyna Gałczyńska

Biegański Kazimierz (1902–1963), urzędnik, żołnierz batalionu ostrzeszowskiego. Urodzony 10 lutego w Mikstacie, w rodzinie Józefa B., urzędnika bankowego i Marii z Gędzirowskich. W rodzinnym mieście ukończył szkołę powszechną. Na przełomie 1918 i 1919 r. zajmował się transportowaniem powstańców w rejonie Koby-

lejšgóry i Mąkoszyc, a następnie sam uczestniczył w walkach w okolicach Ludwikowa i Niedźwiedzia. W czasie wojny polsko-bolszewickiej służył w 70 pp., w okresie międzywojennym powoływany na ćwiczenia, awansowany na plutonowego. Pracował jako urzędnik miejski w Mikstacie, należał do Związku Powstańców Wielkopolskich. Podczas okupacji hitlerowskiej czasowo aresztowany, po zwolnieniu pracował jako kasjer w Zarządzie Miejskim w Łodzi. Po wojnie był kierownikiem rachuby w urzędzie miejskim w Pile, a nast. kierownikiem Banku Ludowego w Mikstacie. Należał do Ochotniczej Straży Pożarnej i do Związku Powstańców Wielkopolskich. Zmarł w Mikstacie 19 listopada 1983 r., spoczywa na tamtejszym cmentarzu parafialnym. Od listopada 1925 r. był żonaty z Marią Gretkiewicz, miał córki Teresę (ur. 1928, zam. Szczepaniak) i Wandę Bronisławę (1945, zam. Damrot) oraz synów: Mariana (1926) i Józefa (1935).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 27; dokumentacja osobista w posiadaniu rodziny.

Marek Rezler

Bilażewski Zdzisław Karol Teodor (1893–1923), podporucznik – obserwator. Ur. się 1 września 1893 roku w Miłosławicach k. Wągrowca, w rodzinie Jerzego i Joanny Muller. Uk. gimn. św. Marii Magdaleny w P-niu i 4 semestry Politechniki w Berlinie. W 1915 został powołany do służby wojskowej w a. niemieckiej; został przydzielony do wojsk lotniczych we Wrocławiu, później do Królewca na stanowisko obserwatora

– radiotelegrafisty. W listopadzie 1918 przybył do P-nia, pracował w stacji radiowo – telegraficznej na Winiarach (Kernwerk) i Komendzie Miasta P-nia. 27 XII 1918 wstąpił do oddziałów powstańczych i brał udział w walkach na terenie miasta P-nia. 7 I 1919 został przydzielony jako instruktor do 15 Lotniczej Eskadry Myśliwskiej w Ławicy k. P-nia. Brał udział w wojnie bolszewickiej. 27 V 1920 wykonał sześć lotów bojowych, których celem było zbombardowanie nieprzyjacielskich pociągów pancernych; przyczynił się do zdobycia przez oddziały 12 DP i zniszczenia pociągów Bela Kun i Krasnyj Krestianin. Za czyny te został odznaczony VM 5 kl. nr 8108. Po zakończeniu wojny podjął studia na UP. Zamordowany w P-niu 6 stycznia 1923 roku, spoczywa na cm. w Ujściu n. Notecią. Odznaczony był KW. 3x. Rodziny nie założył.

CAW, VM 18-1071; Kawalerowie Virtuti Militari 1792–1945. Słownik biograficzny, T. II (1914–1921), część I, Koszalin 1991, s.18–19.

Eligiusz Tomkowiak

Błoch Franciszek (1894–1974), powstaniec wielkopolski z ziemi kockiej. Urodził się w 15 września 1894 roku w Niedźwiedziu, powiat Ostrzeszów, jako syn Walentego i Anny z Konarskich. Z zawodu urzędnik gospodarczy. Ochotniczo wstąpił do oddziałów powstańczych. Zmarł 8 października 1974 roku i pochowany jest na cmentarzu parafialnym w Skokach. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Żonaty z Joanną z domu Maćkowiak, z którą miał synów: Wacława (ur. 25 IX 1921 r.)

i Stanisława (ur. 12 III 1926 r.) oraz córkę Irenę (ur. 30 VIII 1923 r.).

Na podstawie relacji Bożeny Talar z IV 2005 roku.

Krzysztof Jachna

Bocian Michał (1885–?), urodził się we wsi Lubostroń, w gminie Łabiszyn w rodzinie rolnika Tomasza i Wiktorii z domu Ulandowska. Po ukończeniu szkoły powszechnej pomagał rodzicom w gospodarstwie. Od 1915 do 1918 r. w armii niemieckiej. Walczył na froncie zachodnim we Francji i froncie włoskim. Ranny. 20 XI 1918 r. zdemobilizowany z armii niemieckiej w stopniu kaprała. Brał udział w walkach powstańczych na Kujawach, m.in. w opanowaniu Inowrocławia. 24 IV 1919 r. przydzielony do 5 pułku strzelców wlkp. (59 pp. Wlkp.). ukończył kurs obsługi karabinów maszynowych. Od 20 VI 1919 r. na Froncie Litewsko – Białoruskim. 11 VII tegoż roku awansowany na plutonowego, a 3 X – sierżanta. W opinii dowódcy batalionu: „Sierżant Bocian, będąc dowódcą plutonu karabinów maszynowych w 9 kompanii wykazał niejednokrotnie, że jest nie tylko wzorowym dowódcą plutonu, ale także i walecznym żołnierzem w boju. Dnia 16 września 1920 r., kiedy to nieprzyjaciel do sprowadzeniu nowych i znacznych sił, zmusił batalion do czasowego opuszczenia pozycji zajętej 14 września, sierżant Bocian kryjąc odwrót kompanii pozostał daleko za linią własnej piechoty i sam osobiście obsługiwał jeden z karabinów maszynowych, kosząc linie nieprzyjacielskiej piechoty”. Za czyn ten został udekorowany Krzyżem *Virtuti Militari* 5 klasy nr 2036. 1 III 1921 r. Bocian awansowany został na chorążego.

Od 1922 r. jako osadnik wojskowy objął gospodarstwo rolne 14 ha ziemi w osadzie Bortnica k. Dubna. Ożenił się, dzieci: Maria (ur. 15 XI 1926 r.) i Wiktorina (ur. 23 XII 1930 r.). Był także odznaczony Krzyżem Walecznych.

CAW, VM t. 35.

Bogusław Polak

Bociański Ludwik (1892–1970), urodził się 24 VIII w Pleszewie w chłopskiej rodzinie Wojciecha i Wiktorii ze Stefaniaków. W 1914 r. w Kępnie uzyskał maturę. W okresie szkolnym brał udział w działalności niepodległościowej: był członkiem Towarzystwa Tomasza Zana (TTZ), zorganizował w Pleszewie drużynę skautową. W 1914 r. powołany do armii niemieckiej. W 1918 r. zdemobilizowany w stopniu ppor. W listopadzie tegoż roku wstąpił do POW Zaboru Pruskiego, organizował oddziały Służby Straży i Bezpieczeństwa. Stał na czele batalionu pleszewskiego; walczył na frontach Powstania Wielkopolskiego. Był organizatorem i dowódcą 8 pułku strzelców wlkp., przemianowanego później na 62 pp. wlkp. W lipcu 1919 r. Dowództwo Główne w Poznaniu powierzyło mu zorganizowanie pułku strzelców pomorskich (później 64 pp.). W styczniu i lutym 1920 r. brał udział w operacji rewindykacyjnej. W wojnie polsko – bolszewickiej – jako dowódca 64 pp. – kpt. Bociański dostał rozkaz: „wzięcia atakiem miasteczka Małoryta, silnie obsadzonego przez nieprzyjaciela i bronionego także przez pociąg pancerny”. Bociański poprowadził sam straż przednią, kierując w ogniu nieprzyjacielskim przygotowaniami do ataku. Atak był tak zręcznie przygotowany, że mimo silnego ognia nieprzyja-

cielskiego udało się pięciu kompaniom 64 pp. prawie bez strat miejscowość tę zająć. Bolszewicy ponieśli duże straty i w popłochu uciekli. Po ukończeniu kursu doksztalającego Sztabu Generalnego awansował do stopnia majora, a 1 VII 1923 r. – do stopnia podpułkownika SG. Był szefem Wydziału Operacyjnego w Biurze Ścisłej Rady Wojennej oraz szefem wywiadu w Sztabie Generalnym. W 1929 r. awansował do stopnia pułkownika dyplomowanego WP. Ze stanowiska komendanta Szkoły Podchorążych Piechoty w mieście Ostrów Mazowiecki, powołany został na stanowisko wojewody wileńskiego, a w maju 1939 r. – na wojewodę poznańskiego, z zadaniem przeciwdziałania dywersyjnej działalności niemieckiej V kolumny. We wrześniu 1939 r. przez Rumunię przedostał się do Paryża, starając się uzyskać przydział w Wojsku Polskim. Jako Piłsudczyk pozostawiony został na marginesie wojska i służby cywilnej. Po pobycie w Palestynie i Portugalii, w 1947 r. przeniósł się do Wielkiej Brytanii. Zmarł 7 II 1970 r. w Londynie i został pochowany na cmentarzu Gunnersbury. Rodziny nie założył. Odznaczony był także Krzyżem Niepodległości z Mieczami, Orderem Odrodzenia Polski kl. 4, Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi, licznymi orderami zagranicznymi.

CAW, ap. 442/1769/90; informacje Edwarda Bociańskiego z Poznania; Kawalerowie..., T. II, cz. 1, s. 19–20; Słownik..., s. 36–37, B. Piotrkowski

Bogusław Polak

Bojanowski Teofil (1889–?), urodził się 5 XII 1889 r. w Jarząbkowie powiat wrzesiński w rodzinie Franciszka

i Michaliny z domu Jochemska. Po ukończeniu szkoły budowlanej wcielony został jako poborowy do armii niemieckiej (1909–1911). Do 1914 r. praktykował w budownictwie w różnych przedsiębiorstwach na terenie Niemiec. W 1914 r. zmobilizowany do armii niemieckiej. Służył w oddziałach saperów, a następnie moździerzy. Ranny. Po demobilizacji przyjechał do Gniezna, gdzie 28 XII 1918 r. stanął na czele oddziału powstańczego. Brał udział w potyczce pod Zdziechową i walkach pod Szubinem, gdzie 5 I 1919 r. został ranny. W szpitalu przebywał do 17 II tegoż roku. 18 II przydzielony został do 4 pułku strzelców wielkopolskich, późniejszego 58 pp. wlkp. Od 1 VIII 1919 r. walczył z bolszewikami na Froncie Litewsko-Białoruskim. „M.in. wyróżnił się w walkach 12 sierpnia pod Rudzieńskiem, gdzie z własnej inicjatywy z grupką żołnierzy zaatakował stanowiska bolszewickich karabinów maszynowych. 16 X ppor. Bojanowski otrzymał zadanie sforsowania przejścia przez Berezynę. Przeprowadził się w tym celu w małych łodziach i opanował pozycje nieprzyjacielskie, zdobywając dwa ciężkie karabiny maszynowe i biorąc 120 jeńców”. Za czyny te T. Bojanowski odznaczony został Orderem Virtuti Militari 5 klasy i dwukrotnie Krzyżem Walecznych. 7 VII 1920 r. został ponownie ranny. Kolejną, tym razem ciężką ranę, odniósł 2 VII tegoż roku. Przebywał w szpitalu do końca października. 7 III 1920 r. skierowany został na Górny Śląsk. W pierwszym dniu trzeciego powstania śląskiego dostał się do niewoli niemieckiej. Wymieniony został 12 maja. Ze Śląska wrócił 12 VII 1921 r. Służył w 58 pp. wlkp., jak i w oddziałach saperów. Awansował na majora. 31 stycznia 1929 r. przeniesiony został w stan spoczynku. Odznaczony został także za udział w III powstaniu śląskim i wie-

loma medalami. Po przejściu do rezerwy zamieszkał w Warszawie. Żonaty, syn Zenon, urodzony 9 VI 1923 r.

CAW, VM 58-4903.

Bogusław Polak

Borczyński Stefan (1864–1949) nauczyciel, pierwszy polski burmistrz Ostrzeszowa w 1919 r. Urodzony 23 sierpnia w Jaskowie pow. Śrem, był synem nauczyciela Jana B., uczestnika powstania styczniowego. Po ukończeniu szkoły powszechnej i seminarium nauczycielskiego w Kcyni, pracował w swym zawodzie w Dolsku pow. Śrem, a nast. w Chynowie pow. Ostrów Wlkp. W 1912 r., po przejściu na emeryturę, za pieniądze uzyskane z korzystnej sprzedaży zagospodarowanych przez siebie łąk nad Baryczą, zakupił dom i tartak w Ostrzeszowie. Po wybuchu powstania wielkopolskiego został wybrany komisarycznym burmistrzem Ostrzeszowa; urząd ten pełnił przez prawie rok. W 1940 r. wysiedlony z mieszkania, powrócił w cztery lata później. W 1948 r. pozbawiony własności tartaku, zmarł 16 marca 1949 roku w Ostrzeszowie, tam też spoczywa na miejscowym cmentarzu parafialnym. Żonaty z Stanisławą Łyczyńską. Dzieci: Stanisław, Stefania (zam. Kozłowska), Barbara (zam. Kropacz), Janina (zam. Sikorska), Teodor, Izabela (zam. Trafiałek).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 28; dokumentacja rodzinna.

Marek Rezler

Boroch Franciszek (1899–1979), kapral, ur. 28 października 1899 r.

w Ligocie, pow. krotoszyński, w rodzinie Jana, rolnika i Rozalii z domu Kozal. W 1914 r. ukończył szkołę powszechną. Do 1917 r. pracował w gospodarstwie rodziców, następnie wcielony do a. niemieckiej. 26 XI 1918 r. zdemobilizowany. Od 7 I 1919 r. w szeregach powstańców wielkopolskich w stopnia st. szer. Na wojnę z bolszewikami wyruszył z 2 baterią 14 pal wkp. Awansował na kpr. Według przełożonych: B. odznaczał się niejednokrotnie zimną krwią, przytomnością umysłu i osobistą odwagą, przede wszystkim podczas ataków bolszewickich na Kobryń. Jako celowniczy, pod bardzo silnym ogniem, ckm, nie stracił zimnej krwi, przyczyniając się do odparcia ataków bolszewickich, biorąc pod ogień gniazda karabinów maszynowych. Za czyny te otrzymał VM 5 kl. (nr 1491). 1 VII 1922 r. został zdemobilizowany. Pracował w gospodarstwie rodziców, jako drwal i gajowy. W latach okupacji pracował jako robotnik leśny. Po wojnie gajowy i leśniczy. 1 XI 1964 przeszedł na emeryturę. Zm. 24 października 1979 r. w Łasinie pow. Grudziądz. Pochowany na miejscowym cm. parafialnym. Żonaty z Marianną Obalek. Dzieci: Czesław (9 VI 1926–26 XI 1941); Marian (ur. 22 VII 1928, pracownik bankowy); Joanna (31 III 1930–16 XII 1988, pracownik umysłowy); Michał (ur. 9 IX 1932, ekonomista).

CAW, VM 29-2037; materiały nadesłane przez syna Michała ze Świecia; Kawalerowie..., T. II, cz. 2, s. 24.

Bogusław Polak

Brandeki Michał (1887–1971), powstaniec komapanii barcińskiej,

ppor. WP. Urodził się 18 IX 1887, był synem Augustyna, rzemieślnika członka zarządu miejscowego Towarzystwa Przemysłowego w Barcinie i Marianny z d. Bąkowskiej. Był członkiem i aktywistą miejscowego „Sokoła”. Po powrocie z frontu (23 XII 1918 r.) włączył się do przygotowań zbrojnego ruchu wyzwolenczego, m.in. uczestniczył w zwołanym 3 I 1919 r. przez naczelnika „Sokoła” zebraniu, na którym podjęto decyzję o podjęciu zbrojnego ruchu wyzwolenczego w Barcinie i okolicy. Minowany został wówczas komendantem jednego z pięciu odcinków obrony na wypadek zaatakowania Barcina. W składzie kompanii barcińskiej (dowodzonej początkowo przez Franciszka Zielińskiego, a następnie Leonarda Krukowskiego) uczestniczył w walkach o Łabiszyn, (m. in. 18 lutego 1919 r. brał udział w zwycięskim wypadzie na pociąg pancerny), następnie walczył pod Szubinem i Rynarzewem. W początkach lutego 1919 r., wraz z kompanią barcińską, został przeniesiony do Budzyna pod Chodzież, uczestniczył w potyczkach pod Ostrówkami i Stróżewem. Z frontu pod Chodzięą wraz z kompanią barcińską (8 kompania 4 pułku strzelców wielkopolskich) przeniesiony do garnizonu w Gnieźnie i jako rocznik niepoborowy został z dniem 1 maja 1919 r. zdemobilizowany. Od maja 1919 do lipca 1920 służył w Żandarmerii Krajowej, od lipca 1920 do wybuchu wojny w Policji Państwowej. Podczas okupacji przebywał na wysiedleniu w Generalnym Gubernatorstwie (Słupia Stara pow. Opatów). Po powrocie do Poznania pracował dorywczo jako malarz pokojowy, następnie jako urzędnik, początkowo w wydziale budżetowym Urzędu Wojewódzkiego, następnie w Państwowym Domach Opieki w Rogowie pow.

Gostyń i Marszałkach pow. Ostrzeszów. W roku 1958 przeszedł na emeryturę. Zmarł 30 X 1971, pochowany na Cmentarzu Junikowskim. Odznaczony Medalem Ojczyzna Obrońcy

Michał
Brandecki

Swemu, Medalem 10-lecia Odzyskanej Niepodległości, Brązowym i Srebrnym Krzyżem Zasługi (przed 1939 r.) oraz Wielkopolskim Krzyżem Powstańcym i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Awansowany do stopnia ppor. WP. W małżeństwie z Ireną z Jasińskich miał dzieci: Marię (zginęła w 1945 r.), Helenę (po mężu Wojcieszak), Bożenę (po mężu Poprawską) i Alfreda.

APP ZBoWiD – KH sygn. 398; Jan Katorski, Walki o Noteć, w: Na froncie północnym powstania wielkopolskiego 1818-1919. Wspomnienia, Poznań 1973, s. 62; Informacje rodziny.

Bogumił Wojcieszak

Brylak Antoni (1889–1949), rolnik, żołnierz Straży Ludowej w Torzeńcu. Urodzony 10 stycznia w Torzeńcu w rodzinie rolnika Jana B. i Józefy z Urbaniaków. Uczył się w Torzeńcu i w Kępnie, w latach 1911–1913 pełnił służbę wojskową w Berlinie, prawdopodobnie w korpusie gwardii. Podczas I wojny światowej walczył na froncie

zachodnim, m.in. pod Verdun oraz w Rumunii. Od 15 XII 1918 do 10 VI 1919 r. w Straży Ludowej w Torzeńcu, w okolicach Krotoszyna był ranny, leczyl się w szpitalu w Ostrowie Wlkp (16 VIII – 17 IX 1919). 11 VI – 15 VIII 1919 r. służył w VIII Baonie Obrony Krajowej, 17 IX t.r. zwolniony z wojska. W okresie międzywojennym pracował w Torzeńcu jako rolnik, należał do Związku Powstańców Wielkopolskich. Podczas okupacji hitlerowskiej w konspiracji, przechowywał partyzantów polskich. Zmarł 11 marca 1949 r. w Torzeńcu, spoczywa na cmentarzu parafialnym w Wyzanowie. Był odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Żonaty dwukrotnie, w 1914 i 1928 r. Dzieci: Helena, Gertruda, Alojzy, Kazimierz, Katarzyna, Jacek, Jan, Weronika i Jadwiga.

Powstańcy wielkopolscy..., s. 28; zaświadczenie Referatu Historycznego DOK VII nr 276-I/4/99/39 z 28 IV 1939 r.; Zaświadczenie komisji weryfikacyjnej z 27 III 1936 r.; Okruchy historii. „Życie Doruchowa” 1996 nr 23; informacje syna Jacka.

Marek Rezler

Buławski Mieczysław (1885–1949), ksiądz, komisarz burmistrz Rynarzewa, autor wspomnień z okresu powstania wielkopolskiego 1918/1919. Urodził się 19 września 1885 roku w Gnieźnie, w rodzinie burmistrza Wiktora i Michaliny z Kryszewskich. Po przeniesieniu się rodziny do Wągrowca, gdzie ojciec objął stanowisko burmistrza, uczęszczał do miejscowego gimnazjum. Maturę zdał 2 marca 1905 roku. Studia seminaryjne odbył w latach 1905–1909 w Seminarium Duchownym

w Gnieźnie i Poznaniu. Święcenia kapłańskie otrzymał 14 lutego 1909 roku w bazylice prymasowskiej w Gnieźnie. Na pierwszym wikariacie był w Łabiszynie (01.03.1909–31.10.1912), gdzie pracował u boku znanego pisarza i społecznika ks. proboszcza Teofila Kłosa. 1 listopada 1912 roku został skierowany jako administrator parafii do pracy na placówkę w Jaksicach koło Inowrocława. Tu zajmował się oprócz posługi sakramentalnej, kierowaniem i działalnością w Stowarzyszeniu Matek Chrześcijańskich i Stowarzyszeniu Żywego

Mieczysław
Buławski

Różańca. Przeniesienie na probostwo do Rynarzewa ks. Mieczysław Buławski otrzymał dekretem 1 lipca 1914 roku. Rynarzewo było wówczas miasteczkiem bardzo ziemczonym, w którym spotykały Polaków szykany za posługiwanie się językiem ojczystym. Starał się więc o szerzenie znajomości tego języka poprzez nauczanie religii, a także organizowaniu i prowadzeniu bractw i stowarzyszeń, kościelnych i społecznych. Od samego początku pełnienia funkcji komendarza rynarzewskiej parafii i rozpoczął swoją wielką działalność narodową i społeczną. Organizował zbiórki pieniędzy na bezdomnych, które przekazywał do redakcji „Dziennika Bydgoskiego”, kierowanego przez Jana Teskę. Do nowo wybudowanej świątyni parafialnej w roku 1915 zamówił nowe organy, których wykonania i montażu

podjęła się firma Wacława Calińskiego z Poznania. Do bocznych ołtarzy zamówił trzy obrazy przedstawiające: Najświętsze Serce Pana Jezusa, św. Józefa z Dzieciątkiem Jezus i św. Barbarę. Prace te powierzył artyście malarzowi Szymańskiemu z Pleszewa. W kwietniu 1925 roku w prezbiterium świątyni zamontowano nowy ołtarz główny z obrazem patronki parafii św. Katarzyny Aleksandryjskiej. 2 lutego 1917 roku ks. Mieczysław Buławski otrzymał kanoniczną instytucję na beneficjum parafii rynarzewskiej (stał się pełno prawnym proboszczem tej parafii). W chwili gdy Polska odzyskała swoją Niepodległość rozpoczął się bodaj najciekawszy okres w życiu proboszcza Buławskiego. 24 listopada 1918 roku był on organizatorem wiecu „rewolucyjnego” w Szubinie, któremu przewodniczył ks. radca Sołtysiński. Ponieważ Rynarzewo leży pomiędzy Bydgoszczą a Szubinem, a większa część jego mieszkańców była w tym okresie narodowości niemieckiej, za namową ks. Buławskiego w miasteczku powołano do istnienia Straż Ludową. Na czele tej formacji stanął emerytowany major Zygmunt Ligarzewski. Od 7 stycznia ks. M. Buławski był polskim zakładnikiem Grenzschutzu. Przetrzymany w domu Niemca Loelkego, miał zostać rozstrzelany na wypadek udziału miejscowej ludności w powstańczym zrywie. 12 stycznia 1919 oddziały niemieckie na czele z por. Grollem, aresztowały na wniosek pruskich władz Bydgoszczy, wszystkich mężczyzn w miasteczku i wywieźli ich do Altdammu (dziś Szczecin-Dąbie). W miasteczku pozostał tylko ks. M. Buławski, któremu jako osobie duchownej udało się uniknąć internowania. Mógł wtedy pocieszać matki i dzieci wywiezionych rynarzewiaków. Wkrótce też ks. Buław-

skiemu powierzono obowiązki komisarycznego burmistrza miasteczka. Po 148 latach pruskiego panowania, po raz kolejny w historii Rynarzewa na fotelu burmistrzowskim zasiadł Polak i katolik. Oprócz obowiązków zarządzania magistratem ks. Buławski prowadził Urząd Policyjny i był twórcą odbudowy polskiego szkolnictwa w Rynarzewie. W styczniu i lutym 1919 roku ks. M. Buławski stał się duchowym przywódcą powstańców walczących na północnym odcinku frontu. Swoją kapłańską posługą wspierał kapelana wojskowego na tym odcinku, ks. majora Mateusza Zabłockiego z Gniezna. Podczas bitwy o niemiecki pociąg pancerny w dniu 18 lutego 1919 roku obaj kapłani byli na pierwszej linii bojowej, poległo wtedy 29 powstańców na czele z. Mariuszem Wachtlem. Gdy ucichła walka na froncie rynarzewskim, ks. Buławski rozpoczął usilne starania by uwolnić internowanych parafian. Osobiście udał się do Poznania, gdzie przed Komisariatem Naczelnej Rady Ludowej przedstawił sprawę więźniów. Po uzyskaniu zapewnień KNRL o podjęciu starań o uwolnienie internowanych powrócił do Rynarzewa. Rozpoczął wówczas zbiórkę żywności i pieniędzy dla uwięzionych. Na jego apel odpowiedzieli: hrabina Skórzewska z Lubostronia, ks. proboszcz Budziak z Chomętowa, ks. proboszcz Kłos z Łabiszyna, p. Trzebińscy z Będzhitowa. Ks. Buławski był przez cały okres niewoli rynarzewiaków, w stałym kontakcie z tamtejszym proboszczem ks. Kowalskim, który informował go o położeniu internowanych. Swoją pomoc w uwolnieniu zakładników zaferował ks. Buławskiemu syn p. Schlieterów, prawnik i członek Sądu Wojennego w Bydgoszczy. To on sporządził listę wszystkich wywiezionych i pomagał proboszczowi

w wypisywaniu wniosków osobowych w magistracie, z prośbą o uwolnienie. Wreszcie 25 marca 1919 roku internowani mężczyźni powrócili do Rynarzewa. Na prośbę starosty szubińskiego pana Duszyńskiego, proboszcz Buławski uruchomił polską szkołę w miasteczku. W niedzielę Męki Pańskiej 1919 roku na rynarzewskim rynku ks. Mieczysław Buławski odebrał od Polskiego Wojska przysięgę. 19 stycznia 1920 roku ks. Buławski wraz ze swoimi parafianami powitał przechodzących przez miasteczko saperów z Poznania. 30 lipca 1920 roku rynarzewski proboszcz był uczestnikiem ekshumacji 16 powstańców, pochowanych w mogile na polu bitwy. Nazajutrz ks. Buławski celebrował uroczyste nabożeństwo żałobne w kościele parafialnym i wraz z licznymi wiernymi uczestniczącymi w tych uroczystościach poprowadził kondukt na miejscowy cmentarz. Tu powstańców pochowano we wspólnej mogile. Jeszcze w tym samym roku za zezwoleniem Arcybiskupa Gnieźnieńskiego, ks. M. Buławski udał się na cztery tygodnie na Górny Śląsk, gdzie brał udział w akcji plebiscytowej. Za swoją działalność społeczną i narodową ks. M. Buławskiego odznaczono Medalem Niepodległości. Wydarzenia z okresu powstania wielkopolskiego 1918/1919 ks. Buławski opisał w książce pt: „*Miasteczko nad frontem. Wspomnienia z roku 1919*”, którą wydał własnym nakładem w Księgarni i Drukarni św. Wojciecha w Poznaniu w 1929 roku. Nie była to jedyna publikacja jaka wyszła spod ręki rynarzewskiego duchownego. Jako duszpasterz opracował zagadnienia moralne występujące w spowiedzi i opublikował je pt: „*Spowiednik poucza*”. Pisał też kazania do czasopisma homiletycznego „*Nowa Biblioteczka Kaznodziejska*”,

były to przemówienia i niedzielne kazania wygłoszone na ambonie w Rynarzewie i Kosztowie. W latach 1920–1930 ks. M. Buławski był inicjatorem powołania wielu organizacji i towarzystw. 4 grudnia 1921 roku powstało Towarzystwo Przemysłowe, któremu w roku 1925 ufundowano i poświęcono sztandar. Następnie powołano do istnienia Towarzystwo Śpiewu „Echo”. W swoim repertuarze wykonywało pieśni patriotyczne i kościelne. Swoim śpiewem uświetniało uroczystości państwowe i kościelne. W dniu 2 marca 1924 roku ks. M. Buławski został przewodniczącym Ligi Katolickiej, która połączyła się w swojej działalności z miejscowym Towarzystwem Misyjnym. W lipcu 1927 roku ks. proboszcz Buławski założył w miasteczku Koło Rolnicze, w skład którego weszły gminy: Rynarzewo, Władysławowo, Annowo i Pszczółczyn. Ks. Buławski był patronem Towarzystwa Powstańców i Wojaków. To dzięki działalności tego towarzystwa z jego prezesem Kazimierzem Tomaszewskim na czele, 4 lipca 1926 roku odsłonięto i poświęcono pomnik powstańców poległych pod Rynarzewem w roku 1919. Uroczystością kościelną przewodniczył ks. M. Buławski. 1 października 1930 roku ks. M. Buławski został przeniesiony na probostwo do Kosztowa koło Wyrzyńska. Parafię św. Anny prowadził do wybuchu II wojny światowej. W listopadzie 1939 roku został aresztowany i wraz z grupą polskich księży osadzony został w Górce Klasztornej koło Łobżenicy. Jako jedyny uniknął wówczas masakry, którą urządzili Niemcy dla wszystkich zakładników. Pobyt w obozie opłacił chorobą serca. Po wojnie nadal pracował w Kosztowie; po ostatnim czwartym ataku serca, który

pociągnął za sobą bezwład kończyn, zdany był na opiekę swego otoczenia. Zmarł 18 stycznia 1949 roku w Kosztowie na plebani, jako asesor I dekanatu. Pozostawił po sobie rękopisy: „Mesjasza” i „Dziewczęta w życiu” (dla Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej). Pogrzeb odbył się 22 stycznia 1949 roku w Kosztowie. Po uroczystym nabożeństwie żałobnym, ciało ks. Mieczysława Buławskiego złożono na cmentarzu parafialnym, obok matki księdza – Michaliny.

P. Adamczewski, Historia modlitwą i pracą ludzi pisana. Dzieje parafii i kościoła św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Rynarzewie w latach 1299–2003, Żnin 2003; Archiwum Archidiecezji Gnieźnieńskiej; Archiwum Państwowe w Bydgoszcz, Akta miasta Rynarzewo 1920–1939; M. Buławski, Miasteczko nad frontem. Wspomnienia z roku 1919, Poznań 1929; F. Kącki, Udział duchowieństwa katolickiego w powstaniu wielkopolskim, (w:) „Novum”, nr 12, 1971; Kościelny Dziennik Urzędowy 24., 1909; Miesięcznik Kościelny, „Unitas” 45, 1930.

Piotr S. Adamczewski

Cegiełka Marcin (ur. 1879–?), powstaniec z Grabowa. Urodzony 8 listopada w Grabowie n. Prosną. 14 XI 1918 wstąpił do Rady Żołnierskiej w Grabowie, później był instruktorem powiatowym i zajmował się werbowaniem ochotników do polskiego oddziału. w okresie międzywojennym należał do koła Związku Weteranów Powstań Narodowych RP 1914/1919 w Grabo-

wie. Zweryfikowany jako powstaniec wielkopolski (nr 16 591).

APP ZPW 215.

Marek Rezler

Chytrowski Stanisław (1882–1940), mistrz fryzjerski. Urodzony 30 marca 1882 r. w Wielosiu koło Pakości. Syn Karola i Józefy z domu Kowalkiewicz. Mieszkał w Pakości. Aktywny członek Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, uczestnik Powstania Wielkopolskiego i współzałożyciel Towarzystwa Kołowników Nadnoteckich. Zmarł 28 września 1940 r. w Samogoszcy pow. Garwolin. Prochy jego w 1946 r. pochowano na cmentarzu w Pakości.

Łada H., Udział społeczeństwa pakoskiego w Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919, Pakość 1978; tenże, Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Pakości, Pakość 1985; Rynkowski M., Sment R., Opis dziejów Kompanii Pakoskiej w Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919, Pakość 1970, mpis.

Beata Gozdera

Cibail Ludwik (1897–1964), urodził się 11 lipca 1897 roku w Małych Łąkach (powiat Śmigiel) jako syn Władysława i Marii z domu Homm. Po ukończeniu 7-klasowej szkoły powszechnej w Poznaniu na Starołęce (w okresie od 1 IV 1905 do 30 III 1912 r.) wrócił do rodzinnej miejscowości. W poszukiwaniu pracy wyjechał do Niemiec. Znalazł tam zatrudnienie w górnictwie węglowym (od 25 VIII 1913 do 29 VI 1914 r.), a następnie (od 30 VI 1914 do 14 VIII 1914 r.)

w zakładach hutniczych w Oberhausen w Nadrenii. Po powrocie do kraju pracował na kolei w Pobiedziskach (24 X 1914 – 25 X 1916 r.) jako pomocnik ślusarza. Od 25 października 1916 roku w armii pruskiej, służył w 15 pułku artylerii w Grudziądzu. Po 8 – tygodniowym przeszkoleniu wojskowym, 25 grudnia 1916 roku wysłany na front wschodni (Białoruś), gdzie walczył do 15 listopada 1917 roku, później do 22 grudnia 1918 roku służba na froncie zachodnim. Ochotniczo w oddziałach Powstania Wielkopolskiego od dnia 29 grudnia 1918 roku służył w 4 pułku strzelców wielkopolskich w Gnieźnie. Awansowany do stopnia kaprała 1 kwietnia 1919 roku. Uczestnik wojny polsko – bolszewic-

Ludwik
Cibail

kiej; ranny 25 lipca 1920 roku. Po wyjściu z lazaretu przydzielony do baonu zapasowego 4 pułku strzelców wielkopolskich, później w I baterii 15 pułku artylerii ciężkiej. Z dniem 1 listopada 1920 roku skierowany na kurs podoficerów artylerii, który ukończył 15 maja 1921 roku. Po przeszkoleniu, już jako plutonowy, wrócił do 15 pac-u. Przeniesiony do rezerwy 14 lipca 1921 roku, wrócił do pracy na kolei, i pracował w DOKP Poznań jako robotnik toru (do 1 VI 1925 r.), zwrotniczy (od 1 VI 1925 do 10 XI 1932 r.), torowy (od 10 XI 1932 do 31 III 1939 r.) i starszy torowy (od 1 IV 1939 do 31 VII

1946 r.). Czynny zawodowo do dnia 30 października 1955 roku. Zmarł 25 września 1964 roku i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Skokach. Odznaczony Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari za udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Z małżeństwa z dnia 15 kwietnia 1929 roku z Zofią miał dziesięcioro dzieci – synów: Kazimierza (ur. 15 III 1930 r.), Bolesława Piotra (ur. 17 III 1932 r.), Henryka (ur. 17 X 1934 r.), Jana Czesława (ur. 5 VII 1940 r.), Zbigniewa Tadeusza (ur. 13 I 1936 r.) i córki: Krystynę (ur. 16 III 1931 r.), Marię (ur. 28 VIII 1933 r.), Joannę (ur. 9 V 1937 r.), Aleksandrę Teresę (ur. 23 XII 1938 r.) i Anielę (ur. 8 V 1943 r.)..

Na podstawie relacji Jana Cibaila.

Krzysztof Jachna

Cieślewicz Michał (1881–?), urodził się 23 VIII 1881 r. w Skorzęcinie powiat gnieźnieński w rodzinie strażnika leśnego Marcina i Wiktorii z domu Sierszyńska. Po ukończeniu szkoły handlowej powołany został do służby wojskowej w armii niemieckiej i przydzielony do 13 pp. 2 IX 1915 r. na froncie zachodnim został ranny i wzięty do niewoli angielskiej. Zwolniony w grudniu, powrócił do Wielkopolski. Zorganizował kompanię powstańczą, która pod nazwą „gnieźnieńsko-żnińskiej” w styczniu i lutym walczyła na odcinku północnym frontu wielkopolskiego. W maju 1919 r. podporucznik Cieślewicz przydzielony został do 4 pułku strzelców wielkopolskich, później – 58 pp. wlkp. W opinii przełożonych: „Ppor. Cieślewicz okazał wielokrotnie odwagę i męstwo, pro-

wadząc swą kompanię w bój. Dnia 11 IX 1920 r. podczas ataku nieprzyjacielskiego w rejonie Szczepana na wschód od szosy Żabinka-Kamieniec Litewski, prowadzonego na skrzydła 58 pp. wlkp. i 55 pp. wlkp. przez cztery pułki bolszewickie z zamiarem przerwania w tym miejscu fontu 14 Dywizji Piechoty wlkp., ppor. Cieślewicz w trudnej chwili rwał do walki swoich żołnierzy, nie zważając uwagi na grad kul z nieprzyjacielskich karabinów ręcznych i maszynowych. Popołudniowe ataki bolszewickie odpierał mężnie poza Drenlewo i Sieliszcze, zadając nieprzyjacielowi ciężkie straty”. Za czyny te odznaczony został Orderem Virtuti Militari 5 klasy nr 639. 20 VIII 1923 r. awansowany na porucznika. M. Cieślewicz jako 50% inwalida zwolniony został do rezerwy. Żonaty, miał dzieci: Wandę, urodzoną 26 X 1911 r.; Feliksa, urodzonego 28 XII 1912 r.; Janinę, urodzoną 7 VIII 1921 r.

CAW, VM 58-4925.

Bogusław Polak

Cofta Jan (1900–1961), urodził 27 I 1900 r. się we wsi Zawady niedaleko Ryczywołu. Syn Andrzeja i Anny Arendt. Ojciec zajmował się handlem, matka była gospodynią domową. Ukończył szkołę podstawową. Posiadał własne gospodarstwo rolne w Skrzetuszu. Kucharz 5 kompanii w Powstaniu Wielkopolskim (walki w okolicach Chodzieży i Budzenia), później w wojnie polsko-bolszewickiej. Uczestnik Kampanii Wrześniowej. Dwukrotnie ranny. Członek ZBoWiD. Zmarł 2 IV 1961 r. w Skrzetuszu. Pochowany na cmentarzu parafialnym w Ryczywole. Związek małżeński zawarł z Heleną Jęchorek.

Z małżeństwa tego urodziło się sześcioro dzieci – Irena (ur. 1926), Władysław (ur. 1928), Jan (ur. 1931), Zofia

Jan
Cofta

(ur. 1937), Krystyna (ur. 1940), Czesław (ur. 1943).

*Relacja wnuczki Ewy Gronowskiej.
Dokumenty i pamiątki rodzinne.*

Robert Zimny

Cugeher (Zugehör) Marian (1897–1967), urodził się w 13 grudnia 1897 roku w Poznaniu, jako syn Stanisława i Alojzyny z Mierkiewiczów. Po ukończeniu szkoły powszechnej, w 1916 roku wcielony do armii pruskiej.

Marian
Cugeher (Zugehör)

Uczestnik walk I wojny światowej na froncie zachodnim we Francji. Ranny w rękę. Ochotniczo w wielkopolskich oddziałach powstańczych w rejonie Poznania. W latach 1920–1957 zatrudniony na kolei, również w czasie II wojny

światowej, jako pracownik biurowy na różnych stacjach. Ostatni przydział służbowy na stacji Poznań-Garbary jako pracownik biura wagonowego. Członek ZBoWiD. Zmarł 8 września 1967 roku i pochowany jest na cmentarzu parafialnym w Skokach. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Żonaty z Franciszką z Napierałów, z którą miał córki: Zofię (ur. 26 III 1918 r.), Marię (ur. 6 III 1922 r.) i Helenę (ur. 1 IV 1924 r.).

Na podstawie relacji Stanisława Kinala z IV 2005 roku.

Krzysztof Jachna

Czerniak Walerian Józef (1896–1972), ur. 19.03.1896 roku w Sokolnikach pow. Września, w rodzinie rolnika Wawrzyna i Franciszki Paszkiewicz. Ukończył szkołę powszechną w rodzinnej miejscowości, był uczestnikiem strajku szkolnego dzieci polskich. Później podjął naukę w zawodzie mleczarskim. Po wybuchu I wojny światowej został powołany do wojska pruskiego. Przeszkolenie przeszedł w 14

Walerian Józef
Czerniak

pułku ułanów, później został przeniesiony do pułku huzarów w Brunzwiku; z oddziałem tym wyruszył na front bałkański, następnie walczył w Małej Azji, a w 1918 roku przeniesiono go na front

zachodni. W grudniu 1918 wrócił do rodzinnej miejscowości. Uczestniczył w Powstaniu Wielkopolskim; od 13 lutego 1919 żołnierz 3/17 pułku ułanów wielkopolskich w Gnieźnie. 3 maja 1919 roku brał udział w wielkiej defiladzie pułku na błoniach w Ławicy k. Poznania przed gen. Józefem Dowbor-Muśnickim i członkami Misji Koaliccyjnej. 23 maja 1919 wraz z pułkiem wymaszerował na front nad Notecią; później przebywał na Pomorzu. Pod koniec grudnia 1919 wyjechał na front wschodni. Uczestnik wojny polsko – bolszewickiej, ranny pod Górno-stajpolem nad Dnieprem. Za wybitne i bohaterskie czyny w czasie walk: wyniesienie z pola bitwy pod silnym ogniem nieprzyjaciela, ciężko rannego ppor. Jaczyńskiego i ułana Wachowiaka oraz uratowania życia ppor. Aleksandra Płoskiego podczas szarży pod Starosielcami w dniu 14 maja 1920 roku – został odznaczony Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari nr 4082. Po zakończeniu wojny pełnił w 17 pułku ułanów wielkopolskich służbę podoficera zawodowego – w stopniu starszego wachmistrza – na stanowisku szefa szwadronu. Do rezerwy przeszedł 31.12.1929 roku. Po zwolnieniu z wojska i ukończeniu szkoły mleczarskiej podjął pracę na stanowisku kierownika mleczarni Spółdzielni Mleczarskiej w Koźminie Wielkopolskiej. W grudniu 1939 roku wraz z rodziną wysiedlony do Generalnej Guberni; pracował w Warszawie w Biurze Zarządu Spółdzielczości Mleczarskiej Dystryktu Warszawskiego. W Warszawie wstąpił do Armii Krajowej i w 1944 roku brał udział w Powstaniu Warszawskim. Po zakończeniu wojny wrócił do Koźmina Wielkopolskiego i do przejścia na emeryturę w 1962 roku pracował na stanowisku kierownika miejsco-

wej mleczarni. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim Uchwałą Rady Państwa z 13 grudnia 1971 roku mianowany został podporucznikiem WP. Zmarł 17 maja 1972 roku w Koźminie Wielkopolskim i pochowany został na miejscowym cm. parafialnym. Odznaczony był: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1968), Krzyżem Walecznych (1921), Srebrnym Krzyżem Zasługi (1957); Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958), Brązowym Krzyżem Zasługi (1928), brązowym medalem „Za długoletnią służbę” (1938) i in. W 1921 r. zawarł związek małżeński z Marią Zamiar, z którą miał dzieci: Halinę (ur. 1923 – zginęła w obozie koncentracyjnym Ravensbrück w 1945 r.); Zbigniewa (ur. 1925) – inżyniera mechanika i Barbarę (ur. 1930) – technika analityka.

S. Zakrzewski, Z. Godyń: Szlakiem Ułanów Chrobrego. Zarys historii 17 Pułku Ułanów Wielkopolskich im. Króla Bolesława Chrobrego, Londyn 1973; materiały i zapiski K. Cichońskiego z 1979 roku; informacje i dokumenty Rafała Czerniaka z Kołobrzegu.

Ewelina Tomkowiak

Czerwiński Bronisław (1877–1966), powstaniec wielkopolski ziemi skockiej. Urodził się 21 lutego 1877 roku w jednej z najzaciejszych rodzin skockich. Po przedwczesnej śmierci rodziców wychowywany przez ciotkę, Antoninę Czerwińską. W wieku 16–17 lat zdobywał zawód w berlińskiej szkole inżynieryjno – technicznej. 14 października 1897 roku powołany do czynnej służby wojskowej; skierowany do wojsk inżynieryjnych, zajmujących się budową mostów, dróg, torów kolejowych

i budowli wojskowych. Służbę pełnił w Szczecinie do 22 września 1899 roku w 3 kompanii 17 batalionu inżynieryjnego. Przed I wojną światową pracował jako budowniczy – wznosił budynki stacji kolejowych, buduje i remontuje linie kolejowe w okręgu poznańskim, mosty i wiadukty; jest przy wznoszeniu budynków nauczycielskiego seminarium węgrowskiego. Od lipca 1907 roku współzałożyciel w Skokach Towarzystwa Przemysłowców, którego celem było rozwijanie rzemiosła i przemysłu przez „wspólne i wzajemne pouczanie się w dziedzinie rzemiosła, przemysłu i handlu, przez uzupełnianie ogólnego wykształcenia, przez popieranie materialne i pomoc wzajemną. Inspirator przystąpienia przez Towarzystwo Przemysłowców do Związku Towarzystw Przemysłowych w Poznaniu. W 1908 roku brał udział w wystawie przemysłowej zorganizowanej z okazji 60-tej rocznicy powstania Towarzystwa Przemysłowego w Poznaniu. W czasie wystawy odznaczony złotym medalem pamiątkowym za wkład w propagowanie społecznych i obywatelskich inicjatyw gospodarczych w Wielkopolsce. W połowie 1911 roku tworzy w Skokach polską Ochotniczą Straż Pożarną; 16 listopada 1911 roku został jej naczelnikiem i dowódcą grupy bojowej. Organizował wyposażanie grup bojowych w niezbędny sprzęt pożarniczy i umundurowanie, prowadził szkolenia, ćwiczenia i manewry. Najstarsza córka Bronisława Czerwińskiego, Wiktoria, własnoręcznie wykonała sztandar dla Straży. Od 3 sierpnia 1914 roku w armii pruskiej; wcielony do 1 Rezerwowej Kompanii, wchodzącej w skład 2 Batalionu Pionierów (inżynieryjnego) II Dywizji Rezerwy. Skierowany w rejon koncentracji 8 Armii w Prusach Książących.

Udział w bitwie pod Gąbinem (obecnie Gusiew w Rosji) w dniu 20 sierpnia 1914 roku i w największej bitwie I wojny światowej na froncie wschodnim, pod Tannenbergiem (obecnie Sębark między Iławą a Olsztynem), w okresie od 23 do 29 sierpnia 1914 roku. Ranny 28 sierpnia 1914 roku, do służby wrócił 25 lutego 1915 roku. Od 6 maja 1915 roku w 2 Zapasowym Batalionie Inżynieryjnym 2 Departamentu Rekrutów 8 Armii. Dalej w walkach na kierunku Łomży, Pułtuska, a po przekroczeniu Narwi, w kierunku na północny – wschód od Warszawy. 20 sierpnia 1915 roku brał udział w odbiciu z rąk Rosjan twierdzy Modlin, 23 sierpnia Kowna, 25 sierpnia był przy zdobyciu Brześcia Litewskiego, a 18 września 1915 roku wszedł do Wilna. Na przełomie 1915 i 1916 roku przeniesiony wraz z batalionem inżynieryjnym do Rygi. Ostatnia bitwa z Rosjanami, w której uczestniczył miała miejsce 10 września 1918 roku. Zdemobilizowany na terenie Łotwy 11 grudnia 1918 roku, wrócił z frontu do Skoków 28 grudnia 1918 roku. Ochotniczo w wielkopolskich oddziałach powstańczych od 29 grudnia 1918 roku. Organizator i przywódca odbicia z rąk Niemców najważniejszych punktów w Skokach – magistratu, poczty i dworca. Później w Straży Ludowej V Dzielnicy – Górczyn w Poznaniu. Zakwaterowany na poznańskim Łazarzu, pod dowództwem Chudziaka i T. Gertycha. Szlak powstańczy kończy 20 maja 1919 roku. Po zakończeniu I wojny światowej reaktywuje służbę strażacką w Skokach. Od połowy 1919 roku w obywatelskim Komitecie Pomocy Inwalidom Polskim na Województwo Poznańskie. Od 20 maja 1919 roku pracuje zawodowo jako kolejarz na licznych placówkach w Okręgu Poznańskim

PKP, minowany nadzorcą toru 1 lipca 1921 roku. Na emeryturę przeszedł 31 marca 1937 roku jako zawiadowca odcinka drogowego II klasy w Kępnie. Wśród innych, społecznych funkcji, jakie pełnił w okresie międzywojennym wymienić można: pracę ławnika przy Sądzie Powiatowym w Wągrowcu czy funkcję Przewodniczącego Rady Szkolnej Miejscowej w Skokach. Współzałożyciel „Samopomoc Kolejarzy” w Skokach – stowarzyszenia niosącego pomoc materialną emerytom kolejowym, wdowom i sierotom oraz samotnym rodzicom. Pracował też w Lidze Obrony Powietrznej Państwa (późniejsza Liga Obrony Powietrznej i Przeciwigazowej). W 1934 roku, w dowód wielkiego uznania dla jego aktywnej pracy, został przez Zarząd Wojewódzki LOPP w Poznaniu wybrany mężem zaufania w całym oddziale wągrowieckim. Członek; Krajowego Ubezpieczenia Ogniowego w Poznaniu, Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej i Poznańskiego Banku Ziemian, Zarządu Głównego Polskiej Centralnej Kasy Kredytu Bezprocentowego w Warszawie, gdzie w dniach 28 września i 3 października 1936 roku, przyjęto wzorcowy tekst statutu Chrześcijańskich Kas Bezprocentowych w Polsce. W dniu 2 września 1937 roku współtworzy stowarzyszenie „Polska Chrześcijańska Kasa Bezprocentowa w Skokach”, którego celem było niesienie pomocy niezamożnym Polakom wyznania chrześcijańskiego, przez udzielanie bezprocentowych pożyczek na założenie lub prowadzenie na obszarze Skoków i w okolicy przedsiębiorstwa handlowego, rzemieślniczego lub rolnego, oraz udzielanie porad zawodowych i prawnych. Doprowadził do przystąpienia Kasy w Skokach do Polskiej Centralnej Kasy Kredytu Bezprocentowego

w Warszawie. Jeden z najwybitniejszych członków Kurkowego Bractwa Strzeleckiego w Skokach. W Bractwie w latach 1904–1939, gdzie pełnił następujące funkcje: przewodniczącego (15 III 1928–17 V 1928 r. oraz 7 V 1932 – 25 V 1933 r.), zastępcy przewodniczącego (2 IX 1926– 5 V 1933 r.), sekretarza (10 X 1920–10 V 1934 r. i od 5 I 1938 r. do wybuchu wojny), chorążego (1911–1915), majora (10 X 1920–10 V 1934 r.), skarbnika (od 10 X 1920–16 II 1935 r.). Zielonoświątkowy król kurkowy w 1923 roku, I rycerz w latach 1908, 1924, 1926, 1928, 1930 i 1931, II rycerz w 1922 i 1923 roku. We wrześniu 1939 roku z narażeniem życia zabezpieczył i ukrył sztandar strażacki. W czasie okupacji przeniesiony do pracy Słupcy. Po II wojnie światowej, od 21 stycznia 1945 roku do 1 stycznia 1946 roku pracował jako drogomistrz w Wydziale Komunikacyjnym Powiatowej Rady Narodowej w Koninie. 28 marca 1945 roku zorganizował pierwsze po wyzwoleniu Skoków zebranie strażaków. Od 1 lutego 1947 roku Prezes Honorowy Ochotniczej Straży Pożarnej w Skokach. Zmarł 9 października 1966 roku i jest pochowany na cmentarzu parafialnym w Skokach. Wielokrotnie odznaczany: za działalność w pożarnictwie medal brązowy w 1931 roku, a w 1959 roku, srebrny i złoty. Za pracę zawodową w kolejnictwie wyróżniony m.in medalem „X-lecia Odzyskanej Niepodległości” (11 listopada 1928 r.) i brązowym medalem „Za długoletnią służbę” (31 VIII 1938 r.), Żonaty od 9 sierpnia 1902 roku z Agnieszką Strzelecką, pochodzącą z rodziny sławnego odkrywcy i podróżnika Pawła Edmunda Strzeleckiego. Z małżeństwa rodziły się kolejno dzieci: Helena (zm.1915 r.), Teodor (zm. przed 1918 r.),

dziecko zm. przed 1918 r., Wiktoria (ur. 1903 r.), Bernard (ur. 1905 r.), Maria (ur. 1912 r.), Czesław (ur. 1916 r.), Barbara (ur. 1919 r.) i Błażej (ur. 1922 r.). 27 grudnia 2003 roku, w 85. rocznicę wybuchu powstania, przed wejściem na teren cmentarza w Skokach odsłonięto tablicę pamiątkową poświęconą powstańcom z ziemi skockiej tam pochowanym – wśród kilkudziesięciu wymienionych na niej powstańców jest również Bronisław Czerwiński.

Na podstawie relacji rodziny Kietczewskich, Czerwińskich i Jachnów.

Krzysztof Jachna

Czwordon Władysław (1898–1978)
rolnik, żołnierz batalionu ostrzeszowskiego. Urodzony 28 maja w Ostrzeszowie, w rodzinie rolnika Łukasza Cz. i Julianny z Możdżanowskich. Uczęszczał do szkoły powszechnej w rodzinnym mieście, gdzie uczestniczył w strajku szkolnym. Następnie, aż do zmobilizowania w 1916 roku pracował w gospodarstwie rodziców. W latach 1916–1918 na froncie we Francji, w maju 1918 r. był ranny, po wyleczeniu zwolniony z wojska, wrócił do Ostrzeszowa. 11 XI 1918 r. wstąpił do miejscowej Rady Żołnierskiej a następnie został żołnierzem 1 kompanii batalionu ostrzeszowskiego. Uczestniczył w walkach, 16 II 1919 r. pod Świbą k. Kępna był ranny. Po wyleczeniu wrócił do 70 pp, 8 VII 1921 przeniesiony do baonu zapasowego 58 pp, a następnie zdemobilizowany, rozpoczął pracę na roli. W sierpniu 1939 r. zmobilizowany do taborów, podczas kampanii wrześniowej dotarł aż do Pińska, gdzie dostał się do niewoli radzieckiej i został osadzony w Ostaszkwie.

W listopadzie 1939 r. wymieniony jako jeńiec, do marca 1940 r. przebywał w niewoli niemieckiej (Stalag II a), skąd zwolniono go jako inwalidę, wrócił do Ostrzeszowa. Aresztowany i zwolniony w 1944 r., został wraz z rodziną wywieziony do obozu w Łodzi, a później skierowany na roboty przymusowe w Bawarii i Meklemburgii. Do gospodarstwa powrócił w czerwcu 1945 r. W okresie międzywojennym należał do Związku Powstańców Wielkopolskich, a po wojnie – do ZBoWiD. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim OOP, Medalem Niepodległości i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Zmarł w Ostrzeszowie 22 V 1978 r., spoczywa na miejscowym cmentarzu parafialnym. W 1923 roku ożenił się z Walentyną Zemską; dzieci: Władysława (1924, zam. Góra), Stanisław (ur. 1925), Henryk (ur. 1927), Stefania (ur. 1929, zam. Stępniewicz), Teofil (ur. 1932), Janina (1935, zam. Lewek).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 28 – 29; akta koła ZBoWiD w Ostrzeszowie, dokumentacja osobista, informacje córki Władysławy.

Marek Rezler

Czyż Kazimierz (1891–1954), ur. 05.02.1891 w Trzebowiu, gmina Stęszew w rodzinie rolnika Józefa i Agnieszki zd. Mączyńska. Służbę wojskową odbył w armii niemieckiej. Po wybuchu I wojny światowej został powołany do wojska i walczył na froncie zachodnim. W 1918 roku wstąpił do Straży Ludowej, a następnie w szeregi Powstańców Wielkopolskich. Po zakończeniu działań wojennych powrócił do rodzinnego Trzebowia i objął gospodarstwo po ojcu Józefie. Zmarł w Puszczy-

kowi – u swego syna Leona – 7 września 1954 roku, pochowany został na cm. parafialnym w Łodzi k. Stęszewa. W 1920 roku zawarł związek małżeński z Katarzyną Zborowską z Puszczykowa. Miał dzieci: Leona (ur. 1921) – rolnika, Adama (1923–1923), Łucję (ur. 1935). Żona Katarzyna zmarła 23 listopada 1991 w Puszczykowie.

Informacje i pamiątki rodziny; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Justyna Gałczyńska

Czyż Ludwik (1897–1966), ur. 24.08.1897 w Ceradzu Dolnym w rodzinie rolnika Franciszka i Antoniny zd. Woźna. Służbę wojskową odbył w wojsku niemieckim. Podczas I wojny światowej walczył na froncie zachodnim. 28 XII 1918 roku wstąpił w szeregi Powstańców Wielkopolskich. Zmarł 3 VIII 1966 roku w Mirosławach, pochowany został na cm. parafialnym w Tomicach. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W 1924 roku zawarł związek małżeński z Marią Korbas z Mirosławek. Miał dzieci: Stanisława (ur. 1925), Anielę (ur. 1926), Teofila (ur. 1929), Mariana Józefa (ur. 1930), Tadeusza Michała (ur. 1933), Ludwika (ur. 1932) i Franciszka (ur. 1935).

Informacje i pamiątki rodziny; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Justyna Gałczyńska

Darnowski Jan (1879–1920), kapitan WP. Ur. się 16 stycznia 1879 r. w Gogolinku pow. bydgoski w rodzi-

nie rolników Jana i Anny z d. Tala-ska. Po uk. seminarium nauczyciel-skiego pracował jako nauczyciel szkół powszechnych. Od 1914 do 1918 w a.niemieckiej. Od 28 XII 1918 wal-czył na odcinku. północnym Fr. Włkp., nast. w szeregach 4 p.strz. włkp. (58 pp. włkp.) jako d-ca kompanii i II baonu. 14 IX 1920 w trakcie akcji pułku na tyły 170 B. Piech. bolszewickiej, baony niespodziewanie natknęły się na silny opór nieprzyjaciela. Brawurowe natar-cie baonu por. Darnowskiego po pię-ciogodzinnej walce przyniosło rozbicie oddziałów 165 B. Piech. bolszewickiej, która straciła ok. 600 zabitych i 300 rannych. W boju D. odniósł śmiertelną ranę i zm. w szpitalu w W-wie. Pocho-wany na cm. w Byszewie pow. bydgo-ski. Pośmiertnie awansowany do stop-nia kpt. i odznaczony VM 5 kl. nr 102. Żonaty z Teofilią Sierakowską. Dzieci: Alfons, Irena, Maria, Bernard (poległ w1939 r.), Renata, Bolesław.

Informacje Jana Tarnowskiego; Kawalerowie ..., T. II, cz. 1, s. 29–30.

Bogusław Polak

Dawid Jan (1894–1940), powstaniec „Grupy Leszno”, żołnierz 60 pp. Uro-dził się 24 października 1894 r. w Paw-łowicach (pow. leszczyński), jako syn stróża Jana i Małgorzaty zd. Walkowiak. Szkołę powszechną ukończył w Paw-łowicach. Od 10 grudnia 1914 r. do 19 listopada 1918 r. służył w armii nie-mieckiej i brał udział w I wojnie świato-wej, m.in. pod Verdun i Laon we Francji. Miał stopień kaprala, odznaczony został Krzyżem Żelaznym II kl. Po demobilizacji wrócił do rodzinnych Pawłowic. 9 stycznia 1919 r. wstąpił do oddziałów powstańczych na odcinku

„Pawłowice”. Następnie żołnierz 11 kompanii 6 pułku strzelców wielkopol-skich, z pułkiem przeszedł szlak bojowy przez front zachodni, Pomo-rze, wojnę 1920 r. (walczył pod Kijo-wem, nad Berezyną i pod Warszawą).

Jan
Dawid

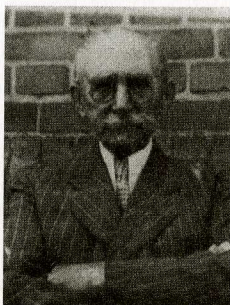
9 grudnia 1920 r. w stopniu kaprala przeniesiony do rezerwy. W 1924 r. wyjechał do Francji, gdzie pracował w kopalni Ostricourt k. Carvin (Zagłę-bie Lille). Jego żona i dzieci pozostali w Pawłowicach. Do kraju przyjeżdżał raz na kilka lat (w1934, po raz ostatni 1937 r.). We Francji pracował też jego brat Franciszek oraz siostra Józefa Miel-carek. Po inwazji Niemiec na Francję w maju 1940 r. uwięziony jako zakład-nik. Rozstrzelany przez Niemców 28 maja 1940 r. i pochowany w zbioro-wej mogile w Carvin k. Lille (Francja). Żonaty z Marianną Skrzypczak, miał syna Kazimierza (1919 – 2004) i córkę Pelagię (1921).

Książeczka wojskowa PKU Kościan nr 631; informacje syna Kazimierza Dawida; dokumenty i pamiątki rodzinne.

Jacek Wawrzyniak

Dąbrowski Jan (1879–1962), ur. 26 września 1879 r. w Marlewie. Należał do nielicznych członków Tajnej Organizacji Zbrojnej utworzonej przed wybuchem Powstania Wielkopolskiego;

członek Rady Robotniczo – Żołnierskiej powstałej w 1918 r. oraz Rady Ludowej w Rogoźnie. W dniu wybuchu powstania był jednym z pierwszych, którzy z bronią w rękę stanęli w szeregach powstańczych. Brał udział w walkach pod Chodzieżą oraz na froncie północnym. Po stabilizacji frontu powstania, dowództwo polskich sił zbrojnych w Rogoźnie mianowało go intendentem garnizonu w mieście, który się mieścił w gmachu Seminarium Nauczycielskiego. Po demobilizacji podjął pracę jako woźny przy Państwowym Liceum Pedagogicznym w Rogoźnie. Był długoletnim członkiem Rady Miejskiej

Jan
Dąbrowski

a następnie członkiem Zarządu Miejskiego. Zmarł 1 marca 1962 r. Był odznaczony: Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym oraz Medal Zwycięstwa i Wolności. Żona Stanisława z d. Kłós; miał pięcioro dzieci.

Dokumenty ze zbioru Muzeum Regionalnego w Rogoźnie.

Angelika Pilarska

Dąbrowski Józef (1896–1980), ochotnik kompanii pakoskiej. Z zawodu cieśla. Ur. 26 grudnia 1896 r. w Pakości. Syn Macieja i Weroniki. Jako ochotnik Kompanii Pakoskiej walczył w Powstaniu Wielkopolskim na fron-

Józef
Dąbrowski

cie północnym w okresie od 5 stycznia do 8 maja 1919 r. Uczestniczył w bojach o Inowrocław, Łabiszyn, Kcyńię i Gołańcz. Podczas II wojny światowej wraz z rodziną wysiedlony do Krakowa. Zmarł w 1980 r. w Pakości, spoczywa na miejscowym cm. parafialnym. Odznaczony był: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Walecznych, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Żona Franciszka z domu Kaszuba. Dzieci: Zofia, Krystyna, Kazimierz, Władysław.

Sment R., Rynkowski M., Opis dziejów Kompanii Pakoskiej w Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919, Pakość 1970 (maszynopis); relacja pisemna córki Zofii Wojdyłak.

Małgorzata Dzióbkowska

Dąbrowski Marcin (1901–1955), ur. 8 listopada 1901 roku w miejscowości Sobów (województwo kieleckie), w rodzinie zarządcy Mikołaja i Antoniny Buszkiewicz. Wiosną 1911 roku rodzina Dąbrowskich przeniosła się do Roszkówka koło Rawicza, gdzie ojciec Szczepana otrzymał pracę włodarza. Jako 17 letni ochotnik, od stycznia 1919 roku brał udział w Powstaniu Wielkopolskim, później w wojnie sowiecko – polskiej. Służył jako szeregowiec w oddziałach kawalerii. Po

zakończeniu wojny pracował jako robotnik przemysłowy. W 1923 roku wyemigrował do Francji i pracował tam jako górnik i robotnik. Za udział w strajkach robotniczych został wydany do Polski. W 1939 roku brał udział w Kampanii Wrześniowej, po dosta-

Marcin
Dąbrowski

niu się do niewoli przebywał w obozie jenieckim (Stalag II B – Hammerstein na Pomorzu, obecnie Czarne). Później pracował jako przymusowy robotnik rolny. Po zakończeniu wojny wrócił do kraju i przeszedł na rentę inwalidzką. Zmarł 5 marca 1955 roku w Rawiczu. Od 1923 roku żonaty z Marią Świątkowską, z którą miał synów: Mariana (1928–2003) i Eduarda (ur. 1930).

Materiały ze zbiorów autora.

Ryszard Dąbrowski

Dąbrowski Stanisław (1900–1945), powstaniec wielkopolski i śląski, żołnierz Batalionów Chłopskich. Ur. się 13 stycznia 1900 roku w Borcuchach (powiat Iłża, woj. kieleckie) w zubożałej rodzinie szlacheckiej Mikołaja i Antoniny Buszkiewicz. W latach 1907–1911 uczęszczał do szkoły powszechnej w Eugeniowie k. Borcuchów, od wiosny 1911 do 1914 w Roszkówku k. Rawicza. W l. 1915–1917 uczył się w zawodzie szewca. Naukę ukończył zdając

egzamin czeladniczy; następnie pracował jako szewc w Miejskiej Górcie k. Rawicza do 1918 roku. W styczniu 1919 wstąpił do Straży Ludowej w Miejskiej Górcie, a od 9 stycznia t. r. w szeregach I kompanii 11 pułku strzelców wielkopolskich brał udział w Powstaniu Wielkopolskim. W czerwcu 1919 r. w bitwie pod Rawiczem został ranny w lewą rękę. Brał udział w wielu bitwach i potyczkach m. in. pod Łaszczynem, Zieloną Wsią, Kępnem i innymi. Od stycznia uczestniczył w wojnie polsko – bolszewickiej, jako żołnierz kolumny transportowej, amunicyjnej, później kompanii CKM w 17 DP. Od maja 1921 uczestnik III Powstania Śląskiego, w szeregach 6 kompanii strzelców górnośląskich; walczył pod Mysłowicami, Siemianowicami i in. Od sierpnia 1923 roku wraz z pięcioma braćmi na emigracji zarobkowej we Francji; od września 1923 do marca 1931 pracował jako górnik w kopalni koło

Stanisław
Dąbrowski

Saint Avold, początkowo jako ładowacz i wózkowy, następnie rębacz przodowy. Od marca 1931 wraz z teściem prowadził restaurację i zakład rzeźniczy. Po śmierci pierwszej żony, w maju 1934 roku wrócił do Polski. Początkowo zamieszkał w Poznaniu, gdzie pracował jako stróż. Został członkiem Związku Weteranów Powstań Narodowych, Związku Powstańców Wielkopolskich i Związku Powstańców Ślą-

skich. Od marca 1939 roku mieszkał w Ostrowcu Świętokrzyskim i pracował jako wartownik w cegielni inżyniera Władysława Klepackiego. Walczył we wrześniu 1939 r.; wzięty do niewoli nad Bzurą, pracował jako robotnik przymusowy w III Rzeszy. W grudniu 1941 urlopowany z powodu choroby żony. Od stycznia 1942 r. do listopada 1943 roku pracował w cukrowni, na stanowisku wartownika. Z początkiem 1942 r. został członkiem Batalionów Chłopskich (pseudonim „Wujek”). Jesienią 1943 r. jego dzieci z pierwszego małżeństwa zostały wywiezione na roboty do Niemiec. Po pożarze cukrowni w Ostrowcu Świętokrzyskim (grudzień 1943 r.) ukrywał się w Lemieszach k. Ostrowca; wkrótce został mianowany dowódcą istniejącego tam Oddziału Specjalnego Batalionów Chłopskich. Jesienią 1944 podjął współpracę z działającym na tym terenie radzieckim oddziałem partyzanckim skoczków spadochronowych, pod dowództwem kapitana Kuprynowicza. 24 grudnia 1944 roku żandarmeria niemiecka aresztowała kilku członków oddziału, w tym Stanisława i jego żonę. Dowódca radziecki został natychmiast zastrzelony. Kobiety przewieziono do obozu koncentracyjnego Bergen – Belzen. Stanisław 18 stycznia 1945 roku (po pobycie w więzieniach w Częstochowie i Krakowie) trafił do obozu Koncentracyjnego w Gross – Rosen (w Rogoźnicy); stamtąd 11 lutego został ewakuowany do obozu Mittelbau – Dora, gdzie pracował w komandzie remontującym tory i urządzenia kolejowe, które były niszczone ciągłymi bombardowaniami alianckimi. Zmarł 17 kwietnia 1945 roku na terenie obozu, w sześć dni po wyzwoleniu przez wojska amerykańskie. Odznaczony był Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918–1921

(1937) i Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich (1935). Był trzykrotnie żonaty: we wrześniu 1924 r. poślubił Józefę Adamską (zm. 1933), z którą miał dwoje dzieci, córkę Wandę i syna Bolesława (ur. 1930). W kwietniu 1935 r. ożenił się z Magdaleną Jakób (zm. w maju 1942 r.). Od lutego 1943 żonaty ze Stanisławą Oberwajs. Z tego małżeństwa miał dwoje dzieci: córki Annę (ur. 09. 1943) i Teresę (ur. 08. 1945 w wyzwolonym przez Anglików obozie koncentracyjnym Bergen – Balsen). Miał jeszcze troje dzieci: synów Stefana (ur. 1916) i Mieczysława (ur. 1919) i jedno nieustalonej płci i imienia.

Materiały ze zbiorów autora.

Ryszard Dąbrowski

Dąbrowski Szczepan (1897–1925), górnik. Ur. się 26 grudnia 1897 roku w Siniawskiej Woli (województwo kieleckie), jako syn Mikołaja i Antoniny z domu Buszkiewicz. Ojciec Mikołaja pochodził ze zubożałej rodziny szlacheckiej i pracował jako najemny

Szczepan
Dąbrowski

zarządca robotników rolnych. Wiosną 1911 roku rodzina Dąbrowskich przeniosła się do Roszkówka koło Rawicza, gdzie ojciec Szczepana otrzymał pracę włodarza. Na początku stycznia

1919 roku jako ochotnik wstąpił do wojskowych formacji Powstania Wielkopolskiego i brał udział w walkach jako szeregowiec – kawalerzysta. Po zakończeniu działań powstańczych w Wielkopolsce był uczestnikiem wojny polsko – sowieckiej. W 1923 roku wyemigrował do Francji i pracował tam jako górnik. Zmarł w 1925 roku w Merlebach w Lotaryngii na skutek wypadku w kopalni. 18 listopada 1919 roku ożenił się ze Stanisławą Gładzsy.

Materiały ze zbiorów autora.

Ryszard Dąbrowski

Dera Stanisław (1901–1980), górnik, żołnierz batalionu ostrzeszowskiego i powstaniec śląski. Urodził się 29 sierpnia w Kotłowie, w rolniczej rodzinie Józefy i Wojciecha Derów. Ukończył szkołę powszechną w Kotłowie, od 1916 r. był członkiem TG Sokół, uczestniczył w potajemnym

Stanisław
Dera

szkoleniu wojskowym i gromadzeniu broni. Po wybuchu powstania wlkp. wstąpił do baonu ostrzeszowskiego, walczył w okolicach Kępna, Czarnego Lasu i Kobylej Góry. Uczestniczył w wojnie polsko – bolszewickiej, a w 1921 roku, w III powstaniu śląskim był żołnierzem 1 kompanii ciężkich karabinów maszynowych

w pułku bytomskim i walczył w okolicach Lublińca. Przez pewien czas służył też w 1 pułku ułanów wlkp. W okresie międzywojennym był ratownikiem w kopalni “Siemianowice”, aktywnie działał w PPS. Zwolniony z pracy przez niemiecką administrację kopalni (jako powstaniec śląski), pracował w zawodzie murarza, m.in. w Towarzystwie Budowli Inżynierskich Sp. z o.o. w Siemianowicach, wreszcie aż do wybuchu II wojny światowej był zatrudniony w kopalni Brzeziny. W wrześniu 1939 r. w Obrońce Narodowej, zaś po demobilizacji pracował w młynie w Białymstoku.. Później przeniósł się do Namysłowa, gdzie był murarzem w tamtejszej gorzelnii. W tym czasie należał do konspiracji. Wywieziony na roboty przymusowe, pracował w filii zakładów Kruppa w Jelczu. Po zakończeniu wojny był kierownikiem PGR Dzieśławice, a następnie na podobnym stanowisku w Stradomi Górnej, gdzie zorganizował Związek Pracowników i Robotników Rolnych. W 1963 r. przeszedł na rentę inwalidzką, a później na emeryturę. Zmarł 22 I 1980 r. w Stradomi. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim OOP (1968), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (miał nadany stopień podporucznika), Odznaką Tysiąclecia, Odznaką Grunwaldzką, Odznaką XV-lecia Wyzwolenia Dolnego Śląska. Żonaty z Marianną Kasprzak, miał dzieci: Jadwigę (zam. Błażewska), Janinę (zam. Janik), Henryka i Beatę.

Powstańcy wielkopolscy..., s. 29–30; dokumentacja rodzinna i osobista, informacje Barbary Dera.

Marek Rezler

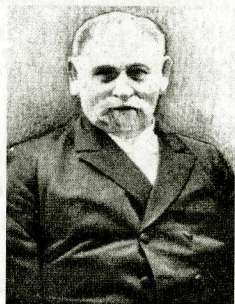
Dębowski Bolesław (1894 – ?), urodził się 26 X 1894 r. w Miłosławiu powiat wrzesiński, w rodzinie Michała i Wiktorii z domu Weichman. Ukończył szkołę powszechną w Miłosławiu. W 1914 r. wcielony do armii niemieckiej. Od października 1918 r. członek Polskiej Organizacji Wojskowej Zaboru pruskiego w Poznaniu. Żołnierz 3 pułku strzelców wielkopolskich (57 pp. wlkp.). W stopniu sierżanta dowodził plutonem łączności. 15 V 1920 r. podczas odwrotu, pod Grosowem, sierżant Dębowski: „zdawszy dowództwo nad plutonem swojemu zastępcy, sam z karabinem w rękę, zebrawszy kilkunastu żołnierzy rzucił się do ataku na zagrażającego obejściem oddziałów polskich przeciwnika, powstrzymał panikę w polskich taborach, co mogło być zgubne dla pułku, a zwłaszcza dla artylerii. Umożliwił w ten sposób wycofanie się pułku w pełnym porządku”. Za czyn ten wyróżniony został Orderem Virtuti Militari 5 klasy nr 2165. Zwolniony do rezerwy w stopniu chorążego. W Bydgoszczy zajmował się kupiectwem. Dalszych informacji brak.

CAW, VM t. 35

Bogusław Polak

Dirska Jan (1854–1941), kupiec, działacz niepodległościowy. Urodzony 8 stycznia w Zalesiu k. Doruchowa, był synem przemysłowca Augustyna D. Ukończył szkołę handlową we Wrocławiu, a następnie pracował w Ostrzeszowie jako kupiec. Aktywnie działał m.in. w TG „Sokół”, Towarzystwie Młodzieży Kupieckiej, zajmował się działalnością odczytowo-prelekcyjną, należał do Towarzystwa Pomocy

Naukowej im. Karola Marcinkowskiego (także jako sponsor), był członkiem Rady Miejskiej a w latach 1910–1913 jej przewodniczącym. Był też członkiem zarządu polskiej spółki budowlanej „Strzecha”. Po wybuchu rewolucji w Niemczech zaangażowany w konspiracyjne przygotowania powstańcze, wszedł w skład: najpierw Tajnego Komitetu Polskiego, a potem Powiatowej Rady Ludowej. W latach 1919–1920 pierwszy polski, wybieralny burmistrz Ostrzeszowa, 1924–

Jan
Dirska

–1928 – dyrektor Banku Ludowego w Ostrzeszowie. Ogromnie aktywny społecznie, także jako sponsor i działacz charytatywny. W 1933 r. wyróżniony tytułem Honorowego Obywatela Miasta Ostrzeszowa, od stycznia 1938 r. także tytułem honorowego członka Towarzystwa Powstańców i Wojaków. Był prezesem Stronnictwa Narodowego na powiat ostrzeszowski. Odznaczony m.in. Medalem Niepodległości. Zmarł w Ostrzeszowie 19 stycznia 1941 r., spoczywa na miejscowym cmentarzu parafialnym. W 1880 r. poślubił Antoninę Cegielką; dzieci: Antoni (1881–1953), Walentyna (1883–1958, zam. Wodniakowska), Józef (1884–1929), Stanisława (1885–1956, zam. Wodniakowska), Waclaw (1888–1972), Jadwiga (1891–1977, zam. Jarczewska), Walerian (1893–1930), Stanisław (1898–1944), Zofia

(1899–1987, zam. Pogorzelską), Władysław (1904–1981).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 30; *W. Graf: Nikt im iść nie kazał...*, Ostrzeszów 1999, s. 28; *tegoż: Ostrzeszów – honorowi obywatele okresu międzywojennego*, Ostrzeszów 1993, s. 26 – 34; *dokumentacja rodzinna*.

Marek Rezler

Dirska Waclaw (1888–1972), kupiec, działacz niepodległościowy. Urodzony 20 września w Ostrzeszowie, w rodzinie Jana D., kupca i Antoniny z Cegiełków. Uczył się w szkole powszechnej w rodzinnym mieście i w gimnazjum w Kępnie, a następnie pracował w Ostrzeszowie jako kupiec. Działał m.in. w TG Sokół, Towarzystwie Rzemieślniczym i Towarzystwie Młodzieży Kupieckiej. Podczas I wojny światowej zmobilizowany, walczył na frontach zachodnim (Verdun) i rumuńskim; był ranny. Urlopowany na rekonwalescencję, wrócił do Ostrzeszowa, włączył się do pracy konspiracyjnej. Działalność narodową kontynuował na przełomie lat 1918–1919. W okresie międzywojennym miał w Ostrzeszowie własny sklep, był sekretarzem i prezesem miejscowego koła Towarzystwa Powstańców i Wojaków. W grudniu 1939 r. wysiedlony w okolice Mińska Mazowieckiego. Po wyzwoleniu wrócił do Ostrzeszowa, w ll. 1945–1949 był wiceburmistrzem, a przez kolejne półtora roku – burmistrzem miasta. Pracował jako kupiec. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Zmarł w Ostrzeszowie 14 maja 1972 r., spoczywa na miejscowym cmentarzu parafialnym. W 1919 r. zawarł związek małżeński z Zofią Seidel; dzieci:

Barbara Maria (ur. 1920), Mieczysława Katarzyna (ur. 1922 zam. Moś), Bogusława Józefa (ur. 1924).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 30 – 31; *AKWPWlkp.; dokumentacja rodzinna, informacje córki Barbary*.

Marek Rezler

Doktor Edmund (1893–1971) ślusarz, żołnierz 2 kompanii mikstackiej. Urodzony 16 listopada w Mikstacie, w rodzinie młynarza Kazimierza D. i Wiktorii z Roszykiewiczów. Po ukoń-

Edmund
Doktor

czeniu szkoły powszechnej w rodzinnym mieście w latach 1908–1911 uczył się zawodu ślusarza w warsztacie St. Bielawskiego w Ostrzeszowie. W czasie I wojny światowej w armii niemieckiej, podczas powstania wielkopolskiego służył w 2 kompanii mikstackiej (później 11 kompanii 12 p. strz. wlkp.). W maju 1919 r. przeniesiony do 1 p. strz. wlkp. Po zwolnieniu z wojska przeniósł się na Śląsk, od 1922 r. i przez cały okres okupacji hitlerowskiej był brygadzystą w Hucie „Zgoda” w Świętochłowicach. Po II wojnie światowej był zatrudniony w tej firmie jako pracownik umysłowy, w 1959 roku przeszedł na emeryturę. Zmarł w Świętochłowicach 17 marca 1971 r., spoczywa na miejscowym cmentarzu komunal-

nym. Zweryfikowany jako powstaniec wielkopolski, należał do ZBoWiD. W 1924 r. zawarł związek małżeński z Klarą Marią Anders. Dzieci: Leokadia (ur. 1926, zam. Nowak), Helena (1928–1928), Hieronim (1930–1985), Janina (ur. 1932 zam. Makieta), Maria (ur. 1935 zam. Stawowska).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 31; zaświadczenie wydane przez komisję weryfikacyjną dla działaczy niepodległościowych i powstańców z roku 1918/19 (Ostrzeszów 29 VII 1938), informacje córki Janiny.

Marek Rezler

Domagalski Stefan (1897–1971), kolejarz, żołnierz kompanii grabowskiej. Urodził się 30 sierpnia w Grabowie n. Prosną, w rodzinie szewca Władysława D. Ukończył siedmioklasową szkołę powszechną. Brał udział w potyczce z załogą strażnicy granicznej w Grabowie (12 XI 1918 r.), następnie służył w kompanii grabowskiej i uczestniczył we wszystkich walkach baonu ostrzeszowskiego. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości pracował w Grabowie n. Prosną jako kolejarz, podczas okupacji hitlerowskiej był bagażowym na stacji w Grabowie. Po wyzwoleniu, aż do przejścia na emeryturę w 1955 r. był kolejarzem w Ostrzeszowie. Zmarł w Grabowie 16 grudnia 1971 r., spoczywa na miejscowym cmentarzu parafialnym. Zweryfikowany jako powstaniec wielkopolski, odznaczony Krzyżem Oficerskim OOP, Krzyżem Walecznych, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, medalem „Za Ofiarność i Odwagę”. W 1925 r. ożenił się z Antoniną Godyla. Dzieci: Władysław (ur. 1926), Ludwik (1928), Zyg-

munt (1931), Mieczysław (1935), Kazimierz (1940), Bronisław (1944).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 31–32; AKWPWlkp.; informacje syna Ludwika.

Marek Rezler

Dominiak Jan (1893–1947), starszy wachmistrz. Ur. 23 grudnia 1893 roku w Benicach k. Krotoszyna, w rodzinie rolników Wawrzyńca i Marianny z Zarembów. Po uk. szk. powszechnej pracował w gospodarstwie rodziców. 1 X 1913 został powołany do a. niemieckiej i w szeregach 13 p. dragonów służył do 15 XII 1918. Walczył na fr. francuskim i rosyjskim. 28 XII 1918 wstąpił do WP, brał udział w powstaniu wlkp. Z 2 szwadronem 15 p. uł., od sierpnia 1919 walczył na fr. wsch. 12 VII 1920 pod wsią Droźnia

Jan
Dominiak

k. Słucka, kiedy dowodził szpicą, jego oddział został zaatakowany przez przeważające siły przeciwnika; w walce na bagnety wróg został odparty. Za bezprzykładne bohaterstwo i poświęcenie w tym boju został odznaczony VM 5 kl. nr 3992. Od 28 XII 1920 uczestniczył w akcji plebiscytowej na Górnym Śląsku, jako kierownik placówki. 14 IX 1921 został zwolniony z wojska i wstąpił do Policji Państwowej, awansu-

jąc do stopnia starszego przodownika Policji Państwowej. Był komendantem posterunków w Zgoranach i Mizoczcu. W październiku 1939 aresztowany w Zdołbunowie przez NKWD; na przełomie marca i kwietnia 1940 przebywał w więzieniu w Równem Wołyńskim. Dalsze losy nieznane. Data śmierci (31 grudnia 1947 r.) ustalona przez Sąd Grodzki w Jarocinie 24 II 1949. Odznaczony był m. in.: KW i KZ Za Dzielność. Od 1922 żonaty z Jadwigą Gołębnik, z którą miał dzieci: Zdzisława (ur. 1927) i Ryszarda (ur. 1931).

CAW, VM 21-1502; informacje Andrzeja Gołębnika z P-nia; Kawalero-wie Virtuti Militari 1792–1945. Słownik biograficzny, T. II (1914–1921), część I, Koszalin 1991, s.31–32.

Eligiusz Tomkowiak

Duchalski Antoni (1900–1987), obuwnik, żołnierz kompanii mikstac-kiej. Urodzony 19 stycznia w Mik-

Antoni
Duchalski

stacie, w rodzinie Władysława D., rolnika, i Anastazji ze Stasierskich. W l. 1906–1914 uczęszczał do szkoły powszechnej w Mikstacie, uczestniczył w strajku szkolnym. Między 14 VI i 1 XII 1918 w armii niemieckiej. Od 5 I 1919 r. w kompanii mikstackiej, wal-

czył pod Ligotą i Kobylą Górą. Służył najpierw w 70 pp, od września 1920 w 36 pp, od 20 XI 1920 – w 74 pp., w 1921 r. ukończył kurs Wielkopolskiej Szkoły Podoficerów Piechoty nr 2 w Grudziądzu, awansowany na st. szeregowca. W marcu 1922 przeniesiony do rezerwy. W 1925 r. odbywał ćwiczenia w 29 p. Strzelców Kaniowskich, zaś w 1939 r. miał przydział do Batalionu Obrony Narodowej „Ostrzeszów”, jako telefonista. W ll. 1924–1926 uczył się zawodu obuwnika, w którym pracował w Mikstacie aż do stycznia 1960 r. (1950–1960 w Rzemieślniczej Spółdzielni Pracy Skórzanej „Rekord” w Mikstacie). Zmarł w Mikstacie 5 lipca 1987, spoczywa na miejscowym cmentarzu. Był odznaczony Krzyżem Oficerskim OOP i Wielkopolskim Krzyżem Powstańcym. W 1927 r. zawarł związek małżeński z Jadwigą Krzywańską. Dzieci: Władysław (ur. 1928), Kazimiera (ur. 1932 zam. Jakubowska), Henryk (ur.1935), Marianna (ur.1939 zam. Cichowicz).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 32; dokumentacja osobista i wojskowa w posiadaniu rodziny, zaświadczenia wystawione przez Referat Historyczny DOK VII, ks. Fr. Ruszczyńskiego i Stefana Szymanowskiego; akta koła ZBoWiD w Ostrzeszowie.

Marek Rezler

Dudek Stanisław (1892–1940), ochotnik Straży Ludowej. Urodzony 9 września 1892 r. w Poznaniu w rodzinie Andrzeja i Weroniki. Rodzice zmarli bardzo wcześnie. Był wychowywany przez obcych ludzi. W 1906 r. ukończył szkołę ludową w Łagiewnikach. W październiku 1914 r. został

wcielony na cztery lata do armii pruskiej, skąd uciekł. Po powrocie do Poznania przez dwa miesiące pracował w Kolejowych Zakładach Naprawczych. W 1918 wstąpił jako ochotnik

Stanisław
Dudek

do Straży Ludowej w Poznaniu; od 21 stycznia 1919 w Żandarmerii Krajowej. Na czele 20 żandarmów, jako wachmistrz powiatowy został skierowany do powiatu obornickiego, gdzie zajął się obsadzaniem posterunków polskimi żandarmami. Po ukończeniu w 1920 r. Szkoły Policji Państwowej w Warszawie i kursu dla przodowników pracował jako komendant posterunków w Inowrocławiu, Strzelnie i Pakości (1925–1939) w stopniu chorążego. Po wybuchu II wojny światowej rodzinę Stanisława Dudka ewakuowano. Punkt zborny znajdował się w Mogilnie. Później ewakuowano samych policjantów. Rodzina widziała go ostatni raz w okolicach Ślesina. Okazało się, że po wkroczeniu Armii Czerwonej Stanisław Dudek, wraz z innymi policjantami został aresztowany w okolicach Równego. Pierwsza kartka dotarła do rodziny z radzieckiego obozu w grudniu 1939 r. Był przetrzymywany w Ostaszkowie. Figurował w wykazie sporządzonym przez NKWD 22 kwietnia 1940 r. pod numerem 044/1. Jeńcy mieli być przekazani do dyspozycji szefa NKWD Obłasti Kaliningradzkiej. Wraz z wieloma innymi został

zamordowany w Twerze i pochowany w zbiorowych dołach w lesie we wsi Miednoje. Odznaczony był: Brązowym Krzyżem Zasługi, brązowym i srebrnym medalem „Za długoletnią służbę”, medalem „Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości” medalem „Za wojnę 1918–1921” oraz licznymi odznakami. Od 1918 był żonaty z Heleną Szamańska i miał dzieci: Halinę, Irenę, Mariana, Leszka, Jarosława i Eugeniusza. 23 lipca 2001 r. podczas obchodów Święta Policji na budynku pakoskiego Komisariatu została uroczystie odsłonięta tablica pamiątkowa ku czci Stanisław Dudka – powstańca wielkopolskiego, wieloletniego przedwojennego komendanta policji, zamordowanego w 1940 r. przez NKWD w Miednoje.

Ratajczak Dariusz, Zamordowani w Twerze, w: Gazeta Pomorska; Fijałkowski Dominik, Policyjne Święto, w: Gazeta Pomorska 23.07.2001 r.; relacje syna Eugeniusza, córki Ireny Piórek, córki Haliny i wnuczki Bożeny.

Małgorzata Dzióbkowska

Dutkiewicz Norbert (1898–1943), ur. 6 czerwca 1898 roku w Rogoźnie, w rodzinie przemysłowca Antoniego

Norbert
Dutkiewicz

i Katarzyny z Cholewińskich. Uczeń rogozińskiego Męskiego Neoklasyc-

nego Gimnazjum im. Przemysława II. Maturę zdał w 1917 r. Był jednym z najaktywniejszych członków konspiracyjnego Towarzystwa Tomasza Zana (TTZ) przy uczelni, pełniąc funkcję łącznika. Powstaniec – ochotnik z bronią w rękę na terenie Rogoźna. Żołnierz 17 pułku ułanów wielkopolskich w Gnieźnie. Ukończył Wydział Leśny na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Pracował jako nadleśniczy, początkowo w Piaskach w powiecie gostyńskim następnie w Borach Tucholskich. Aresztowany 26 sierpnia 1943 r. w Pieńkowie za udział w partyzantce na terenie Rzeszy, za pomoc udzielaną innym powstańcom i za trzykrotną odmowę wpisania się na niemiecką listę narodową. Początkowo osadzony w więzieniu w Bydgoszczy następnie wysłany do Oświęcimia z numerem 153024, gdzie zmarł 29 października 1943 r. Od 3 marca 1930 r. żonaty z Marią Barbarą z d. Schroeder, miał czworo dzieci: Marię (zmarła krótko po urodzeniu), Michała Antoniego oraz bliźnięta: Annę Teresę oraz Elżbietę Marię.

Dokumenty ze zbioru Muzeum Regionalnego w Rogoźnie.

Angelika Pilarska

Dutkiewicz Wojciecha (1896–1990), nauczycielka, uczestniczka Powstania Wielkopolskiego. Ur. 23 kwietnia 1896 roku w Rogoźnie, w rodzinie przemysłowca Antoniego i Katarzyny z Cholewińskich. Ojciec Wojciechy był działaczem społecznym i komisarzem Straży Ludowej w Rogoźnie. W 1913 r. ukończyła 10 – klasową Wyższą Szkołę Dziewcząt – Städtische Deutsche Mädchenschule w Rogoźnie. Następnie stu-

diowała we Fryburgu w Szwajcarii. Maturę gimnazjalną zdała w Poznaniu, jako eksternistka w gimnazjum Wiktorii Augusty (obecnie Liceum im. Karola Marcinkowskiego). Dyplom ukończenia studiów romanistycznych otrzymała w maju 1915 r. Pracę zawodową jako nauczycielka rozpoczęła w 1915 r. w Zakładzie Aleksandry Słomińskiej, znanej działaczki i nauczycielki poznańskiej. Przebywając w Szwajcarii ukończyła również w Estavayer le Lac kurs języka angielskiego. Weryfikacja dyplomu szwajcarskiego nastąpiła 4 marca 1916 r. w Poznaniu. Członkini Tajnej Organizacji Zbrojnej w Komendzie Gotowości od pierwszych dni grudnia 1918 r. z rozkazem przygotowania pomocy sanitarnej dla ewentualnych rannych. Od 1 stycznia 1919 r. jako sanitariuszka wraz z siostrami Marią i Moniką. W końcu stycznia 1919 r. wróciła do Poznania by uczyć w szkołach, lecz nadal pozostawała do dyspozycji władz wojskowych w Poznaniu (odbieranie transportów wojskowych, zaopatrywanie przywożonych z okolicy rannych, dyżury nocne). Dowództwo Główne w Poznaniu wezwało W. Dutkiewicz jako tłumaczkę języków obcych, na dzień 1 marca t. r. w związku z przybyciem do Poznania misji Międzynarodowej. W 1920 r. nadal pełniła funkcję tłumacza będąc dalej czynną sanitariuszką. Podjęła pracę w szpitalu przy ul. Szkolnej w Poznaniu na oddziale wewnętrznym i chirurgicznym, po dodatkowym egzaminie 15 sierpnia 1920 r. W 1922 r. wróciła do Rogoźna. Pracowała w szkole podstawowej, a potem w Szkole Wydziałowej. Należała wówczas do Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych, którego prezesem był w Rogoźnie Konstanty Gliszczyński. W 1931 r. przydzielona

do Prywatnego Gimnazjum Niemieckiego jako polonistka. Od 1935 do 1939 r. pracowała w szkole podstawowej. 5 grudnia 1939 r. wysiedlona wraz z rodziną do Sokołowa Podlaskiego. Tam prowadziła tajne nauczanie. Wkrótce potem przystąpiła do Związku Walki Zbrojnej – późniejszej AK. Uczyła w tajnych zespołach gimnazjalnych i licealnych od 15 grudnia 1939 r. do 11 sierpnia 1944 r. (do czasu wejścia wojsk radzieckich). Ponadto

Wojciecha
Dutkiewicz

została członkiem maturalnej komisji egzaminacyjnej. W końcu marca 1945 r. wróciła do Rogoźna i podjęła pracę w Liceum Ogólnokształcącym im. Przemysława II, gdzie była zatrudniona do 1972 r. Była organizatorką i opiekunką Szkolnego Koła PCK, prowadziła Koło Odbudowy Warszawy oraz Ligę Ochrony Przyrody. W 1967 r. z okazji zbliżającej się 50-tej rocznicy Powstania Wielkopolskiego utworzyła w swoim domu mini – muzeum (ekspozycje dały początek Muzeum Regionalnemu w Rogoźnie). W lipcu 1983 r. została laureatką nagrody wojewódzkiej za szczególne osiągnięcia w kulturze. W czasie pracy nauczycielskiej należała do: Związku Nauczycielstwa Polskiego, ZBoWiD, Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego, PCK, Ligi Ochrony Przyrody, Towarzystwa Opieki Zwierząt, Towarzystwa Przyjaciół Dzieci, Towarzystwa Przy-

jaciół Rogoźna. Zmarła 28 stycznia 1990 r. w Rogoźnie. Odznaczona była: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, brązowym medalem „Za długoletnią służbę”, Srebrną Odznaką PCK II – go stopnia, Medalem Komisji Edukacji Narodowej. Otrzymała też tytuł „Zasłużony nauczyciel PRL”. Muzeum Regionalne w Rogoźnie nosi imię Wojciecha Dutkiewicza.

Dokumenty ze zbioru Muzeum Regionalnego w Rogoźnie; Biogram autorstwa G. Łukomskiego (w:), Słownik biograficzny powstańców wielkopolskich 1918/1919, Poznań 2002, s. 80 (tu błędne nazwisko Dudkiewicz).

Angelika Pilarska

Działak Ignacy (1896–1971), żołnierz batalionu ostrzeszowskiego. Podczas I wojny światowej był żołnierzem batalionu saperów w Spandau pod Berlinem. W grudniu 1918 r. na urlopie w Bukownicy, nie wrócił do garnizonu, lecz dołączył do miejscowych powstańców, uczestniczył w walkach batalionu ostrzeszowskiego. Potem służył w 12 p. strz. wlkp., odbył wojnę polsko – bolszewicką, jako saper. W okresie międzywojennym mieszkał w rodzinnej Bukownicy, służył w miejscowej straży pożarnej. Był odznaczony Krzyżem Walecznych.

Dokumentacja rodzinna, informacje zięcia, Kazimierza Lubryki.

Marek Rezler

Dziekan Józef (1896–1962), szewc, uczestnik powstania wielkopolskiego.

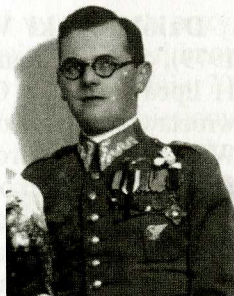
Urodzony 22 stycznia w Bukownicy, w rolniczej rodzinie Tomasza i Cecylii z d. Stempin. Wcześniej osierocony, wychowywany był przez stryja Jana. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Kępnie podjął naukę zawodu szewca. W 1915 r. powołany do wojska, służył w piechocie. Walczył m.in. pod Verdun, był ranny. Od 25 XI 1918 do 28 II 1919 ochotniczo służył w Straży Ludowej w Bukownicy, pełnił służbę wartowniczą. W okresie międzywojennym prowadził gospodarstwo rolne i wykonywał zawód szewca. Od 1923 r. należał do Związku Powstańców Wielkopolskich (nr kartoteki 5647). Podczas okupacji hitlerowskiej wysiedlony, po wojnie mieszkał w Bukownicy, gdzie zmarł 23 grudnia 1962 r.; spoczywa na miejscowym cmentarzu parafialnym. Od 1920 r. żonaty z Zofią Sobolewską, miał czworo dzieci.

Dokumentacja rodzinna, informacje córki, Lucyny Kończak.

Marek Rezler

Dzierzowski Michał (1902–1940), porucznik pilot-obszernik, doktor chemii. Ur. 18 września 1902 roku w P-niu w rodzinie aptekarza Edmunda i Marii z Grochowskich. Uk. Gimn. św. Marii Magdaleny w P-niu i Wydział Filozoficzny UP. Jako gimnazjalista wstąpił do oddziałów Straży Ludowej, brał udział w walkach ulicznych w czasie powstania wlkp. 1918/1919. 16 I 1919 zgłosił się ochotniczo do WP i został przyjęty do Wojsk Lotniczych w Ławicy. Przeszedł kurs mechaników i obserwatorów oraz ukończył Szkołę Podchorążych w W-wie. W styczniu 1920 otrzymał przydział do 14 Lotniczej Eskadry Wywiadowczej i brał udział w walkach

na Froncie Litewsko – Białoruskim. 17 IV 1920 w czasie bombardowania lotniska w okolicy stacji kolejowej Sławiany, na linii Borysów – Orsza, samolot polski zaatakowany został przez 2 nieprzyjacielskie płatowce. W czasie walki powietrznej obserwator zestrzelił jeden z samolotów wroga. Za czyn ten został odznaczony Krzyżem VM 5 kl.

Michał
Dzierzowski

nr 8104. Przez kilka tygodni służył w VII Dywizjonie Lotniczym, później walczył w składzie 8 Lotniczej Eskadry Wywiadowczej na Froncie Wołyńskim. Po zawieszeniu broni ukończył Szkołę Podchorążych w Bydgoszczy i wraz z 3 Lotniczą Eskadrą Wywiadowczą brał udział w walkach na Wileńszczyźnie. 15 II 1923 w stopniu por., został przydzielony do Szk. Pilotów w Bydgoszczy, następnie do Wyższej Szkoły Pilotów w Grudziądzu, po ukończeniu której służył w 3 p. lotniczym w P-niu. W lipcu 1925 przydzielony do K-dy Portu Lotniczego w Dęblinie, później do Komendy Głównej Wojskowej Stacji Meteorologicznej. W stan spoczynku przeszedł w 1931. Po zwolnieniu z wojska ukończył studia chemiczne i uzyskał doktorat. We wrześniu 1939 zmobilizowany, był adiutantem d-cy dyonu szkolnego Bazy Lotniczej nr 3. Przebywał w niewoli radzieckiej, został zamordowany w Katyniu w IV 1940 roku. Odznaczony był m. in.: KW.

CAW, VM 18-1087; ap. 4142; Odrzuc. 31 1 938; *Wojskowy Przegląd Historyczny 1-2/90*; *Kawalerowie Virtuti Militari 1792–1945. Słownik biograficzny, T. II (1914-1921), część I, Koszalin 1991, s.38 – 39.*

Eligiusz Tomkowiak

Dzióbkowski Wincenty (1884–1979), ochotnik kompanii pakoskiej. Ur. 11 lipca 1884 r. w Ostrowie, pow. inowrocławski. Syn Jakuba i Marii z domu Wikarskiej. Elektromonter, mieszkał i pracował w Pakości. W momencie wybuchu Powstania Wielkopolskiego przebywał w Poznaniu. Po powrocie do Pakości wziął udział w walkach o Inowrocław. Był członkiem Towarzy-

Wincenty
Dzióbkowski

stwa Gimnastycznego „Sokół”, aktywnym działaczem Stronnictwa Narodowego i sekretarzem Towarzystwa Powstańców i Wojaków. Zmarł 4 grudnia 1979 r. w Inowrocławiu, pochowany na cm parafialnym w Pakości. Odznaczony był Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i Medalem Zwycięstwa i Wolności. Żona Helena; dzieci: Alojzy, Wojciech, Stanisław, Grzegorz, Zofia i Wanda.

Sment R., Rynkowski M., Opis dziejów Kompanii Pakoskiej w Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919, Pakość

1970 (maszynopis); Łada H., Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Pakości; Łada H., Udział społeczeństwa pakoskiego w Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919, Pakość 1978.

Małgorzata Dzióbkowska

Fabrowski Zygmunt (1893–1940), przemysłowiec, powstaniec wielkopolski z Ostrzeszowa, Urodzony 27 kwietnia w Ostrzeszowie, był synem Stanisława, kupca i Marii z Szymańskich. W 1914 r. ukończył gimnazjum w Śreminie (należał tam do Towarzystwa Tomasza Zana i do „Sokoła”), a nast. podjął studia ekonomiczne na uniwersytecie berlińskim. W 1914 powołany do armii niemieckiej, służył w oddziale łączności na poznańskiej Cytadeli, potem był na frontach wschodnim i zachodnim. W grudniu 1918 zdemobilizowany w stopniu sierżanta, uczestniczył w powstaniu wielkopolskim, dowodził w kompanii łączności w Fortecznym Oddziale Telegrafistów w Poznaniu, 1 VI 1919 r. mianowany porucznikiem. W marcu 1920 wyznaczony na stanowisko oficera technicznego przy szefie służby łączności 5 Armii, od września t.r. kierownik wydziału w szefostwie służby łączności Naczelnego Wodza, w grudniu 1920 przeniesiony do rezerwy, podjął pracę w Starogardzie w firmie Winkelhausen – Sprytownia i Wypalarnia Win, zaś od 1930 r. był dyrektorem spółki Zakłady Przemysłowe „Żar” w Nowym Tomysku. Posiadał Odznakę Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich. W sierpniu 1939 zmobilizowany do centrum Wyszkolenia Łączności w Zegrzu, w niewyjaśnionych okolicznościach dostał się do niewoli radzieckiej i został osadzony w obozie w Kozielsku. Wywieziony

stamtąd 13 transportem na podstawie listy NKWD nr 036/1 poz. 7 z 17 IV 1940 r. i zastrzelony w lesie katyńskim 21 IV 1940 r. Podczas ekshumacji zidentyfikowany, oznaczony nr. AM 3758 i pochowany w bratniej mogile – przypuszczalnie piątej – na polskim cmentarzu wojennym. Przy zwłokach znaleziono legitymację, przepustkę wydaną w Toruniu, dowód osobisty, list, kartę pocztową i drewniany różaniec wykonany w obozie.

Amtliches Material zum Massenmord von Katyn, Berlin 1943, s. 264; A, Moszyński: Lista katyńska. Jeńcy obozów Kozielsk, Ostaszków, Starobielsk zaginieli w Rosji sowieckiej, Londyn 1982, s. 52; „Wojskowy Przegląd Historyczny” r. 1990 nr 1-2, s. 380; J. Tucholski: Mord w Katyniu. Kozielsk, Starobielsk, Ostaszków. Lista ofiar, Warszawa 1991, s. 100; M. Zajączkowski: Wojska łączności garnizonu poznańskiego, lata 1918–1939. Zarys historii, Poznań 1994, s. 14, 38; W Śmigielski: Śremska lista katyńska. „Gazeta Śremska” 1999 nr 5, s. 8; Rozstrzelani w Katyniu. Afabetyczny spis 4410 jeńców polskich z Kozielska rozstrzelanych w kwietniu – maju 1940, według źródeł sowieckich, polskich i niemieckich, Warszawa 1995, s. 60; Katyń. Księga cmentarna, s. 133; Paluszkiwicz, Szews: Słownik biograficzny, s. 63.

Marek Rezler

Fałszewicz Walenty (1895–1974), uczestnik Powstania Wielkopolskiego. Syn listonosza Wincentego i Julianny z domu Majza, ur. 7 lutego 1895 r. w Kunowie pow. Śrem. Szkołę powszechną ukończył w Opalenicy

w 1909 r. i podjął naukę w zawodzie rzeźnika-masarza. Egzamin czeladniczy złożył 12 kwietnia 1912 r., później wyjechał do Berlina aby pogłębiać swoje umiejętności zawodowe. Do armii pruskiej zmobilizowany 12 lipca 1915 r. do Torgau – Spandau w Meklemburgii. Po przeszkoleniu rekruckim wysłany na front wschodni; od 8 listopada 1915 r. do 9 lipca 1916 r. brał udział w walkach pozycyjnych na Białorusi, obsługiwał karabin maszynowy w 25 batalionie 72 pułku piechoty. W 1917 przeniesiony na front zachodni, walczył nad rzeką

Walenty
Fałszewicz

Mozelą. Zdemobilizowany 1 grudnia 1918, wrócił w rodzinne strony. Na wieść o wybuchu Powstania Wielkopolskiego, zgłosił się ochotniczo do formowanej kompanii powstańczej w Rakoniewicach i Wielichowie pod dowództwem sierż Bobkiewicza. Od 5 stycznia 1919 r. uczestniczył w walkach o oswobodzenie Wolsztyna i jego okolic. W dniach 8–11 stycznia 1919 r. walczył pod Kargową i Kopanicą. Do 25 stycznia t.r. służba zwiadowcza w rejonie Chwalimia i Wojnowa. 12 lutego 1919 r. brał udział w obronie Kargowej i Kopanicy jako obsługa ciężkiego karabinu maszynowego. Od 18 do 27 lutego 1919 r. wraz z Kompanią Wielichowską w obronie rejonu Wielkiego Grójca. Na przełomie 1919/1920 r. jako podoficer na fron-

cie białoruskim. Ze swoją jednostką walczył pod Bobrujskiem i nad Berezyną. Ranny w Bitwie Warszawskiej, przebywał w szpitalu wojskowym w stolicy. Po zwolnieniu z wojska, przybył do Poznania i podjął pracę w swoim zawodzie. Od 12 kwietnia 1921 r. kasjer na Dworcu Głównym w Poznaniu. W latach trzydziestych uzyskał wyższe kwalifikacje i po złożeniu egzaminów otrzymał tytuł asystenta pracownika etatowego PKP. Kolejno pełnił obowiązki zwrótniczego, dyżurnego ruchu i zawiadowcy stacji w Poznaniu, Miałach, Sokołowo, Budzyńskie, Wronki. W okresie okupacji pracował na stacjach kolejowych w Barcinie i Pakości. Od 1968 r. członek ZBoWiD. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim awansowany na stopień podporucznika WP. Zmarł 22 marca 1974 r. i został pochowany na cm. parafialnym w Pakości. Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczy. Od 1923 r. żonaty z Agnieszką Muszyńską, miał czworo dzieci: syna Ryszarda i trzy córki Irenę, Marię i Zofię.

Dokumenty ze zbiorów rodzinnych.

Tomasz Rynkowski

Fankidejski Władysław (1890–1939), policjant, żołnierz batalionu ostrzeszowskiego. Urodził się 5 lutego w Nowem nad Wisłą, w rodzinie ziemianina, Władysława F. Ukończył szkołę powszechną w Nowem, później uczęszczał do trzyletniego studium rolniczego w Grudziądzu; przypuszczalnie należał do ZET-u. Służbę wojskową odbywał w Bydgoszczy. Zmobilizowany w 1914 r., walczył na froncie

zachodnim, m.in. nad Marną i pod Verdun, w 1917 r. był ranny, kurował się w Magdeburgu. Na początku 1918 r. nie wrócił do macierzystej jednostki, lecz wyjechał do Ostrzeszowa, a po wybuchu powstania zgłosił się do służby w batalionie ostrzeszowskim; zatwierdzono mu stopień kaprała, z którym ukończył służbę w armii niemieckiej. Uczestniczył we wszystkich walkach oddziału. W 1919 r. ochotniczo zgłosił się do udziału w powstaniu na Górnym Śląsku, zajmował się dostarczaniem broni i działalnością dywersyjną. Schwytany i osadzony w więzieniu w Opolu, skąd zbiegł w listopadzie tegoż roku. Żołnierz wojny polsko – bolszewickiej, potem Bytomskiego Pułku Strzelców, na stanowisku dowódcy drużyny i plutonu. Podczas trzeciego powstania górnośląskiego walczył m.in. pod Górą św. Anny, a nast. służył w 63 pp, skąd został skierowany do Policji Państwowej. Aż do zwolnienia na rentę z powodu złego stanu zdrowia, pracował w Komisariacie Policji w Pleszewie. Zmarł 5 maja 1939 r. w Ostrzeszowie, spoczywa na tamtejszym cmentarzu parafialnym. Działał w Związku Powstańców Wielkopolskich, był też instruktorem „Strzelca”. Był zweryfikowany jako powstaniec wielkopolski (nr 11 523). W 1910 r. poślubił Katarzynę Ratajczak; dzieci: Anna (ur.1911, zam. Budniak), Jan (ur. 1913), Władysław (ur. 1916), Feliks (ur. 1919), Edmund (ur. 1922), Janina (ur. 1925, zam. Paruzel), Czesław (ur. 1928), Waclaw (ur. 1930).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 32–33; APP ZPW, dokumentacja rodzinna, informacje syna Czesława.

Marek Rezler

Feldmann Roman (1898–1939), ur. 6 II 1898 r. w Ryczywole jako syn Wincentego i Marjanny Wielgosz. Ojciec Romana był handlarzem bydła i końmi, a matka gospodynią domową. Romann Feldamnn uczęszczał do szkoły powszechnej w Ryczywole. Następnie kształcił się w zawodzie cieśli (zdał egzamin na czeladnika ciesielskiego) i budowniczego (kursy przygotowawcze do egzaminu na budowniczego). Odbył służbę wojskową w armii niemieckiej 1916-1918; brał udział w walkach na froncie zachodnim w jednostce karabinów maszynowych. Otrzymał awans na stopień strzelca. Odznaczony Żelaznym Krzyżem II Klasy. Po powrocie z wojska do Ryczywołu 1 I 1919 zgłosił się ochotniczo do Wojsk Powstańczych; do 1 VII 1921 r. w Armii Polskiej. Służył w 1 wrzesińskiej kompanii kulomiotów (karabinów maszynowych) pod dowództwem ppor. Alojzego Nowaka, która weszła w skład batalionu budzyńskiego (później był to drugi batalion 4 pułku strzelców wielkopolskich). Odział ten wziął udział w walkach w okolicach Budzynia (według relacji uczestniczył w akcji zdobycia wozu pancernego pod Budzyniem), Margonin, Podanin, Trzudomy, Podstolice i Radwonki. 6 lutego 1919 r. uczestniczył w ataku na Podstolice, dowodzonym przez braci Wiktora i Antoniego Skotarczaków. Podczas odwrotu został ciężko ranny (przestrzał lewego ramienia). Przebywał w szpitalu, gdzie przeszedł rehabilitację. Wrócił do służby 21 I 1920 r. do kompanii karabinów maszynowych w batalionie zapasowym 10 p. strzelców wielkopolskich. Ze względu na ranę przydzielony do kancelarii kompanii, gdzie pełnił funkcję pisarza. Przeniesiony od 18.XII.1920 r. do szwadronu zapasowego 26 pułku ułanów

wielkopolskich. W jednostce założył biuro ewidencji i pełnił funkcję kierownika. Braki w kadrze oficerskiej spowodowały, że przydzielono mu funkcję oficera ewidencyjnego i referenta demobilizacyjnego. Zyskał bardzo pochlebne opinie przełożonych. Awansował 18.I.1921 r. na stopień starszego ułana, a 14 V 1921 r. na stopień kaprała

Roman
Feldmann

etatowego. Później awansowany na plutonowego w kompanii ciężkich karabinów maszynowych 57 pułku piechoty wielkopolskiej w Poznaniu. Po demobilizacji wrócił do Ryczywołu. Zatrudniony w charakterze cieśli przy budowie nowego Kościoła parafialnego w Ryczywole (1923-1925). Ponadto od 1924 r. pracownik firmy budowlanej „EICKE I LEWANDOWSKI” w Poznaniu przy ul. Towarowej 21. Zyskał duże uznanie pracodawcy, o czym świadczą wystawione pozytywne opinie. W 1929 r. otworzył własne przedsiębiorstwo budowlane, które prowadzi do roku 1935 r. Po utracie praw miejskich w 1934 r. Ryczywół stał się gminą wiejską. Rada Gminy Ryczywół 30 III 1935 r. wybrała Romana Feldmanna na funkcję wójta niezawodowego. Wkrótce decyzja ta zostaje potwierdzona przez Starostę obornickiego i Wojewodę wielkopolskiego. Angażował się aktywnie w życie gospodarcze, społeczne i kulturalne Ryczywołu. Organizował pomoc dla

bezrobotnych poprzez rozdawnictwo żywności i organizowanie prac interwencyjnych. Wspierał rozwój polskiego kapitału w gminie Ryczywół, czym ściągając na siebie niechęć lokalnych Niemców. Od 1933 r. członek BBWR. Pomimo jasno sprecyzowanych sympatii politycznych nie czynił przeszkód w działalności innych partii politycznych. Od 16.V.1935 r. prezes L.O.P.P. w Ryczywole; inicjator założenia i prezes (1935–1939) Koła Związku Weteranów Powstań Narodowych 1914–1919 w tej miejscowości. Od 1933 r. członek Rady Szkolnej i Sekretarz Opieki Rodzicielskiej Publicznej Szkoły Powszechnej w Ryczywole. Przyczynił się do rozwoju straży pożarnej w Gminie Ryczywół; w 1929 r. został jej mianowany prezesem. Brał aktywny udział w życiu parafii. Wybrany 9.XI.1937 r. na prezesa Akcji Katolickiej Parafii Ryczywół. Roman Feldmann zmarł 11 IV 1939 r. w Poznaniu. Pogrzeb odbył się na cm. parafialnym w Ryczywole i stał się wielką manifestacją patriotyczną mieszkańców tej miejscowości. W pamięci wielu osób pozostał jako uczynny człowiek, patriota i społecznik, stąd tłumy uczestniczące w jego pogrzebie. Za udział w walkach o niepodległość odznaczony Medalem Niepodległości i Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918–1921. Od 24 XI 1925 r. żonaty z Magdaleną Nikodem (18 VII 1899–24 V 1971 r., gospodyni domowa). Z małżeństwa tego urodziło się sześcioro dzieci – Aurelia (ur. 22 IX 1926 r., technik ekonomista), Stanisława (ur. 18 IV 1928, pracownik SKR w Ryczywole), Tadeusz (ur. 9 XI 1932 r., mistrz rzeźniczo-wędliniarski), Jan (ur. 4 VI 1935, pracownik GS w Ryczywole), Franciszka (ur. 7 VI 1936 r., nauczyciel wychowania fizycznego z wyższym wykształce-

niem), Mariana (ur. 9 X 1937 r. urzędnik pocztowy).

S. Grochowski, Dzieje wojenne Rogoźna, Rogoźno 1936, s. 132-134; L. Wilczyński, Akcja Katolicka w parafiach Archidiecezji Gnieźnieńskiej, Poznań 2003, s. 339-340; informacje córki Aurelii Krawczak z Ryczywołu; dokumenty i pamiątki rodzinne.

Robert Zimny

Fengler Antoni (1893–1982), żołnierz, powstaniec wielkopolski, aptekarz, działacz społeczny. Ur. 12 I 1893 r. w Słupi pow. Kępno. Do gimnazjum uczęszczał w Wągrowcu i w Gnieźnie. Maturę zdał w Poznaniu. Wkrótce potem, 1 VIII 1911 r., rozpoczął pracę w aptece Jankowskiego w Gnieźnie. W lipcu 1914 r. zdał egzamin na pomocnika aptekarskiego w Bydgoszczy. Pracował w aptekach w Krotoszynie, Wrocławiu, Rechlinghausen i Grudziądzu, skąd został zmobilizowany do artylerii niemieckiej w Stargardzie Gdańskim. Po krótkim przeszkoleniu trafił na front zachodni. W końcowym okresie wojny był pracownikiem lecznicy końskiej w pobliżu Charleville (w północnej Francji). Po zakończeniu I wojny światowej wrócił do Smogulca koło Kcyni, gdzie wówczas przebywała jego rodzina. Na wiadomość o wybuchu powstania wielkopolskiego zgłosił się jako ochotnik do komendatury obwodu powstańczego w Kcyni. Mimo chęci służenia w artylerii, komenda wojskowa powstania przydzieliła go do apteki wojskowej w Poznaniu. Wniosek o przeniesienie do artyleryjskiej służby liniowej ponawiał trzykrotnie. Władze wojskowe uwzględniły go dopiero po zakończeniu działań powstańczych.

W wojsku pozostał do grudnia 1920 r. Wraz z 3 dywizjonem 14 pułku artylerii brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. W grudniu 1922 r. został immatrykulowany na Oddziale Farmaceutycznym Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Uniwersytetu Poznańskiego. Studia ukończył 1 VI 1926 r., uzyskując stopień magistra farmacji. W czasie studiów pracował w aptece „Pod Orłem” w Kobylinie. W 1927 r. ożenił się z właścicielką miejscowej apteki, Heleną Tłoczyńską primo voto Kaczmarek. Poza pracą zawodową znany był lokalnej społeczności z inicjatyw na rzecz najuboższej ludności miasta. W 1929 r. został członkiem Rady Miejskiej, a wkrótce jej przewodniczącym, natomiast w połowie lat trzydziestych był burmistrzem Kobylina. Świadectwem popularności Fenglera było ponowne powierzenie mu funkcji burmistrza po wyzwoleniu Kobyliny przez wojska sowieckie w 1945 r. W aptece kobylińskiej, którą jeszcze przed 1939 r. znacznie rozbudował (od 1931 r. był właścicielem apteki), pracował nadal po zakończeniu II wojny światowej. Po upaństwowieniu apteki w 1951 r. został jej kierownikiem. Na emeryturę przeszedł w 1973 r., po blisko pięćdziesięciu latach pracy w zawodzie aptekarskim. Zmarł 3 I w Poznaniu.

„Rocznik Farmaceutyczny” 1949/1950, Warszawa 1950, s. 372, 422; J. Majewski, Mgr Antoni Fengler, „Farmacja Polska” 38, 1982, nr 9, s. 436; J. Brzezińska, O udziale farmaceutów koszalińskich w walkach narodowyzwoleńczych, „Farmacja Polska” 39, 1983, nr 11, s. 642–644.

Jan Majewski

Filipowski Bolesław (1884–1969), kapelan powstańczy, proboszcz w Wielichowie. Urodził się 29 VII 1884 r. w Rudnikach, w wielodzietnej rodzinie chłopskiej; był synem Nikodema i Salomei z Niezielińskich. Wychowywał się w domu o patriotycznej atmosferze, jego ojciec był m.in. członkiem zarządu kółka rolniczego i Banku Ludowego w Michorzewie oraz współorganizatorem polskich wieców wyborczych w Opalenicy. Początkowe nauki pobierał w Opalenicy, a następnie w gimnazjum w Międzyrzeczu, gdzie w r. 1910 zdał maturę. Studia teologiczne odbył w Arcybiskupim Seminarium Duchownym w Poznaniu i Gnieźnie. Święcenia kapłańskie przyjął 19 XII 1914 r. Pracę duszpasterską rozpoczął jako wikary w Oborzyskach Starych koło Kościana. W roku 1916 został wikariuszem w Obornikach, w tymże roku został członkiem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. W roku następnym przeszedł do Zbąszynia, gdzie został mansjonarzem i I wikarym. W okresie Powstania Wielkopolskiego wraz z II wikarym parafii zbąszyńskiej ks. Kazimierzem Michalskim czynnie włączył się w działanie niepodległościowe, m.in. wydatnie przyczynił się do zainicjowania polskich akcji zbrojnych w powiecie wolsztyńskim udzielając pomocy oddziałom powstańczym. W związku z tym był represjonowany przez Grentzschutz – 5 stycznia 1919, podczas pierwszej bitwy o Zbąszyń, do kościoła wtargnęli żołnierze niemieccy i uniemożliwili mu odprawienie nabożeństwa. Mimo, że opuścił kościół i starał się uspokoić wiernych, Niemcy chcieli go aresztować – udało mu się zbiec w przebraniu kobiecym i przedostać na tereny kontrolowane przez powstańców. Od 7 stycznia 1919 r. pełnił funkcję kapelana powstańczego.

Nabożeństwa odprawiał w Łomnicy oraz szkole w Chrośnicy, gdzie jedną z sal przerobiono na kaplicę. W pamięci powstańców z kompanii opalenickiej pozostał jako ten, który ...*przed bitwą udzielał nam pociechy religijnej*. Następnie jako kapelan w 59 pułku brał udział w wojnie polsko-rosyjskiej. Od roku 1920 był wikarym, a od roku 1925 administratorem parafii w Głuszynie. Obok duszpasterskiej zajmował się pracą społeczną – był m.in. członkiem zarządu Banku Ludowego w Szamocinie. Po wybuchu wojny został (12 IX 1939 r.) aresztowany i osadzony w obozach przejściowych w Lipce Krajeńskiej, a następnie w Pile. Zwolniony 6 XII 1939 r. został wysiedlony do Generalnego Gubernatorstwa. Po powrocie do archidiecezji poznańskiej, w roku 1946, został proboszczem w Wielichowie. W roku 1966 został honorowym radcą duchownym. Zmarł 25 XI 1969 r., pochowany na cmentarzu w Wielichowie (na nagrobku umieszczono informację, iż był Powstańcem Wielkopolskim).

Księża w Wielkopolsce 1894–1919. Słownik biograficzny. Gniezno 1992, s. 189-190; Opalenicki słownik biograficzny, t. I, Opalenica 1993 (B. Wojcieszak); Kasprzycki L., Losy duchowieństwa Archidiecezji Poznańskiej w okresie hitlerowskiej okupacji 1939-1945. Poznań 1974, s. 109 (maszynopis w Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu); Kącki F., Udział duchowieństwa katolickiego w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919. „Novum” 1971 nr 12, s. 92, 94, 102-103; Księga pamiątkowa w 125-lecie Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Warszawa – Poznań 1982, s. 154; Wojciechowska M., Grenzschutz – poprzednik gestapo. „Za i przeciw” 1967, nr

45; Wiadomości z historii regionalnej obwodu szkolnego nowotomyskiego. Chrośnica w powstaniu wielkopolskim, „Orędownik Nowotomyski” 1935, nr 31 z 14.03, nr 36 z 26.03; – „Miesięcznik Kościelny Archidiecezji Poznańskiej” 1946 nr 4, s. 190, 1979 nr 11 s. 258-259 (nekrolog); Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu – akta personalne (KA 16 154 – akta personalne i fot.); APP Landratatura Grätz 415, s. 38,

Bogumił Wojcieszak

Fiołka Fryderyk (ur. 1870–?), żołnierz Straży Ludowej w Grabowie. Urodzony 10 września w Grabowie n. Prosną, podczas rewolucji niemieckiej wrócił do Grabowa, zaangażował się w tworzenie polskiego oddziału. Od stycznia 1919 r. służył w kompanii grabowskiej, był jednym z czołowych organizatorów powstania w mieście. W okresie międzywojennym zweryfikowany jako powstaniec wielkopolski (nr 16 592), w latach trzydziestych był prezesem Koła Związku Weteranów Powstań Narodowych RP 1914/1919 w Grabowie.

APP ZPW 215.

Marek Rezler

Franikowski Józef (1899–1959), robotnik, żołnierz batalionu ostrzeszowskiego. Urodzony 14 I w Ostrzeszowie, od listopada 1918 do 29 I 1919 r. (z przerwą spowodowaną chorobą) służył w batalionie ostrzeszowskim, a od 30 I t.r. w III baonie 12 p. strz. wlkp. Uczestniczył we wszystkich walkach oddziału, był st. szere-

gowcem. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Zmarł 20 III 1959 r. w Ostrzeszowie.

Powstańcy wielkopolscy..., s. 33; AKWPWlkp.; akta koła ZBoWiD w Ostrzeszowie; APP ZPW (zaświadczenie wystawione przez S. Thiela i W. Prusinkiewicza w 1926 r.).

Marek Rezler

Frąckowiak Jan (1898–1970), starszy sierżant. Ur. się 26 listopada 1898 r. w Grońsku k.Pniew w rodzinie rolników Andrzeja i Marianny. W 1915 powołany do a. niemieckiej walczył na froncie zachodnim. Po zdemobilizowaniu walczył w powstaniu na odcinku zbąszyńskim Gr. Zachodniej. Jako podoficer przeszedł szlak bojowy 2 p. strz. wlkp. (56 pp wlkp.). Za akty odwagi na Fr. Lit.-Biał. odznaczony VM 5 kl. nr 465. Po wojnie F. pozostał w wojsku do 1936. Z powodu pogarszającego się zdrowia (zatrucie iperytem na froncie francuskim), przeszedł do rezerwy. W latach okupacji pomagał jeńcom angielskim. W 1945 w Lesznie organizował Straż Obywatelską, której był pierwszym komendantem. Był też instruktorem PW. W l. 1948–1956 prześladowany, pracował jako stróż nocy. Zm. 15 czerwca 1970 r. w Lesznie i tam pochowany w kwaterze powstańców wlkp. Był też odznaczony KW. Ożenił się z Heleną Leczykiewicz, miał córkę Marię.

CAW, VM t. 44; informacje Ryszarda Philipsa z P-nia; Kawalerowie ..., T. II, cz. I, s. 43.

Bogusław Polak

Frykowski Roch (1880–1958), robotnik, uczestnik wydarzeń powstańczych w Ostrzeszowie. Urodzony 11 sierpnia w Ostrzeszowie, w czasie I wojny światowej służył na froncie zachodnim. 16 XI 1918 wrócił do Ostrzeszowa, uczestniczył w rozbrajaniu Niemców, ale w szeregach nie służył, pozostawał do dyspozycji S. Thiela jako informator i łącznik. Zmarł w Ostrzeszowie 8 listopada 1958 r. Autor relacji z powstańczych wydarzeń w mieście i okolicach. Działacz Związku Powstańców Wielkopolskich oddział powiatowy w Ostrzeszowie, odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym.

Powstańcy wielkopolscy..., s. 33; AKHWPWlkp.; Wspomnienia własne, akta USC w Ostrzeszowie.

Marek Rezler

Galant Franciszek (1900–1972), członek Straży Ludowej. Urodził się 27 stycznia 1900 r. w Goliszewie (pow. Kalisz), w rodzinie Józefa i Agnieszki z domu Wawrzyńiak. W l. 1909–1914

Franciszek
Galant

ukończył 5 klas szkoły ludowej w Goliszewie. Później został pomocnikiem maszynisty. W grudniu 1918 jako ochotnik zgłosił się do Straży Ludowej i pełnił służbę patrolową. Później

w szeregach 5 pułku strzelców wielkopolskich (59 pp) w uczestniczył w walkach na froncie północnym. W styczniu i lutym 1920 r. wraz ze swoim pułkiem brał udział w zajmowaniu Pomorza. Od marca 1920 r. w składzie XXIX brygady 15 dywizji piechoty na froncie przeciwrosyjskim pod Brodami. Później pułk wyruszył nad Słucz; w nocy z 7 na 8 kwietnia wykonał pomyślny wypad na Kowaleńki, gdzie zdobyto liczne armaty. Od końca kwietnia 1920 roku wraz z pułkiem uczestniczył w wyprawie kijowskiej; 25 kwietnia znalazł się w zdobytym Kijowie. W czerwcu t.r. uczestniczył w walkach nad Berezyną w rejonie Domżenyc. Następnie w czasie działań odwrotowych udział w ciężkich walkach pod Mostami; uczestnik Bitwy Warszawskiej i w końcu udział w rozbiciu i całkowitym zniszczeniu oddziałów 5 dywizji rosyjskiej pod Zambrowem. 22 sierpnia 1920 r. brał udział w boju o Łomżę. Następnie w walkach w Puszczy Białowieskiej; w okolicach Kamieńca Litewskiego i w końcu obrona stanowisk pod Izabelinem w okolicach Wołkowyska. Po zakończeniu działań wojennych bezterminowo urlopowany z wojska, a w 1922 r. zwolniony do rezerwy. W 1924 r. zamieszkał w Poznaniu. Podjął pracę na kolei jako pomocnik maszynisty. W sierpniu 1925 roku odbył ćwiczenia w 1 kompanii karabinów maszynowych 58 pp. Od 1926 r. mieszkał w Luboniu k. Poznania. W lutym 1933 r. zamieszkał w Dopiewie pow. Poznań. We wrześniu 1939 zmobilizowany, lecz bezpośredniego udziału w walkach nie brał. Uczestniczył w obronie Warszawy, pełniąc służbę w oddziałach pomocniczych. Po kapitulacji stolicy wrócił do Dopiewa. Od 1940 roku pra-

cował na kolei jako maszynista. Po wybuchu wojny z Rosją prowadził pociągi, które woziły rannych żołnierzy niemieckich z frontu wschodniego do Niemiec. Pod koniec 1941 roku transport który prowadził zbombardowało lotnictwo alianckie a Franciszek Galant został poważnie ranny. Do pracy na kolei wrócił po zakończeniu wojny i pracował tam jeszcze przez wiele lat. Zmarł 13 sierpnia 1972 r. w Dopiewie i jest pochowany na miejscowym cm. parafialnym. Był dwukrotnie żonaty: od 1928 r. ze Stanisławą Łakomą i miał dwóch synów: Jana (ur. 1926) i Mariana (ur. 1928), a po jej śmierci z Heleną Maćkowiak, z którą miał troje dzieci: Eugeniusza Franciszka (ur. 1934), Zofię Heleną (ur. 1938, zamężna Glabus) i Anielę (ur. 1940, zamężna Kowalczyk).

Daria Golak, Mój dziadek – Franciszek Galant, uczestnik Powstania Wielkopolskiego, referat wygłoszony na IV Sesji Historycznej zorganizowanej przez Gimnazjum w Dopiewie, dnia 19 stycznia 2005 r.; informacje wnuka Grzegorza Glabusa; dokumenty i pamiątki rodzinne.

Eligiusz Tomkowiak

Galon Jan (1873–1964), powstaniec „Grupy Leszno”, sołtys wsi Pawłowice (pow. leszczyński). Urodził się 10 lipca 1873 r. w Pawłowicach (pow. leszczyński), jako syn robotnika Marcina i Elżbiety zd. Musielak. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Pawłowicach pracował jako robotnik stajenny w miejscowym majątku hr. Mielżyńskich. W latach 1893–94 w Głogowie odbywał służbę wojskową. Po ślubie wyjeżdżał do Westfalii, gdzie praco-

wał w kopalni. Od 1907 r. członek i działacz Katolickiego Stowarzyszenia Robotników Polskich w Pawłowicach. W 1911 r. kupił niewielkie gospodarstwo rolne. Zmobilizowany w 1914 r. do armii niemieckiej, do 1917 r. brał udział w walkach na froncie wschodnim, m.in. pod Grodnem i Nową Wilejką (na wojnie walczył też jego najstarszy syn Ignacy, ur. 1896). W styczniu 1919 r. wstąpił do oddzia-

Jan
Galon

łów powstańczych „Grupy Leszno” na odcinku „Pawłowice”, zajmował się m.in. obsługą centrali telefonicznej na poczcie w Pawłowicach. Po zakończeniu powstania wybrany sołtysem wsi Pawłowice, funkcję tę sprawował do czasu okupacji hitlerowskiej. Członek ZWPN RP, następnie ZPW. W 1941 r. wywłaszczony i wysiedlony ze swojego gospodarstwa, pomimo nakazu niemieckiego sołtysa nie opuścił Pawłowic. Po wyzwoleniu w 1945 r. jeszcze na krótko objął obowiązki sołtysa. Zmarł w Pawłowicach 13 XII 1964 r. w wieku 91 lat, pochowany został na cmentarzu w Pawłowicach. W 1894 ożenił się z Marianną Adamczak, ojciec 12-ciorga dzieci.

Informacje córki Jadwigi Skrzypczak; dokumenty i pamiątki rodzinne.

Jacek Wawrzyniak

Garstecki Wincenty (1892–1973), aptekarz, powstaniec, działacz społeczny. Ur. 25 XI w Poznaniu. Tu też uczęszczał do gimnazjum Św. Marii Magdaleny, w którym wstąpił do tajnej organizacji patriotycznej Towarzystwa Tomasza Zana, prowadząc przez pewien czas biblioteczkę Towarzystwa. W 1911 r. rozpoczął praktykę w aptece „Zielonej” w Poznaniu (przy ul. Wrocławskiej), której właścicielem był Tadeusz Wituski, jednocześnie aktywnie uczestniczył w pracach młodzieżowej organizacji kupiecko-rzemieślniczej „Ogniwo”. W 1914 r. zdał egzamin na pomocnika aptekarskiego, pracując nadal w aptece „Zielonej”, częściowo też w aptece „Czerwonej”. W 1915 r. rozpoczął studia farmaceutyczne na uniwersytecie w Berlinie, skąd po roku przeniósł się do Monachium. Studia kontynuował także w Würzburgu. Pod koniec I wojny światowej powrócił do Poznania, nawiązując kontakt z tajną placówką werbunkową, prowa-

Wincenty
Garstecki

dzoną w Bazarze przez kpt. Stanisława Taczaka. Wkrótce potem wraz z grupą 40 młodych agitatorów wysłany został na Warmię i Mazury w celu przygotowania akcji plebiscytowej. Po powrocie do Poznania skierowany został przez Naczelną Radę Ludową do polskich ośrodków akademickich w Berlinie i we Wrocławiu, celem zachęcenia studentów do powrotu do kraju.

Do Poznania powrócił już po wybuchu powstania w początkach stycznia 1919 r. Wcielony do 10 pułku strzelców wielkopolskich, awansował na podoficera oświatowego 5 kompanii. Wraz z Garsteckim służbę odbywali znani później lekarze i uczeni: Zygmunt Adamski, Józef Teodor Smoliński, Janusz Zeyland, Wiktor Dega. Brał udział w walkach na froncie północnym, pod Kcynią, Szubinem, Nakłem i Chodzieżą. W czerwcu 1919 r. wraz z 10 pułkiem strzelców wielkopolskich znalazł się pod Lwowem, a od 18 VIII 1919 r. brał udział w walkach na Wołyniu. Po zwolnieniu z wojska, 15 listopada 1919 r. w nowo otwartej Wszechnicy Piastowskiej złożył egzamin na stopień aptekarza i pracował krótko w aptekach poznańskich (między innymi w aptece przy ul. Ratajczaka). W maju 1920 r. od Ludwika Milewskiego nabył aptekę w Sierakowie, którą prowadził przez długie lata, nie stroniąc także od funkcji społecznych. Jako zastępca burmistrza (był nim w latach 1923–1928) szczególną uwagę zwracał na zagadnienia związane ze zdrowotnością mieszkańców Sierakowa. Po wkroczeniu wojsk niemieckich we wrześniu 1939 r. został aresztowany, przetrzymywany w charakterze zakładnika, a następnie skierowany do obozu przejściowego w Szymanowie, skąd po kilku tygodniach przesiedlony był do Milanówka. Apteka Garsteckiego przeszła w ręce Niemca z Łotwy, Eugena Steina. Po zwolnieniu z obozu zatrudniony został w aptece Zygmunta Ehrenkreutzta w Białej Podlaskiej, jednocześnie związał się z ZWZ-AK. W sierpniu 1944 r. w powstaniu warszawskim stracił syna Jana, podchorążego AK. Wkrótce po wyzwoleniu Sierakowa przez wojska sowieckie powrócił do miasta i apteki, którą po zniszcze-

niach wojennych odbudował. Po decyzji Sejmu z 8 stycznia 1951 r. dotyczącej upaństwowienia aptek, przez kilka lat pracował jako jej kierownik. Zmarł 30 X w Sierakowie. Dnia 10 IV 1922 r. odznaczony Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich.

Życiorys Wincentego Garsteckiego z 2 IV 1968 r. pisany przez niego samego i rękopis fragmentów wspomnień z 1970 r. (w zbiorach W.W. Głowackiego); J. Majewski, 200 lat apteki „Pod Białym Orłem” w Sierakowie Wlkp., „Pojezierze. Gazeta Samorządów Lokalnych” maj 1995, nr 5 (33), s. 16-17, 19; L. Kostrzeński, Materiały do historii aptek wielkopolskich, t. II: Apteki prowincjonalne, Warszawa 1936, s. 180; Wspomnienia prof. dr hab. Wiktora Degi, [w:] Lekarze polscy uczestniczący w powstaniu wielkopolskim 1918-1919 r. Konferencja popularnonaukowa (4 maja 1974 r.), pod red. A. Wierzejewskiego, wyd. ZBOWiD – Zarząd Wojewódzki, Poznań 1978.

Jan Majewski

Gibasiewicz Telesfor (1889–1981), rolnik, powstaniec ostrzeszowski. Urodzony 22 grudnia w Sulmierzycach, w rodzinie rolnika Jana G. i Konstancji ze Słowińskich. Ukończył szkołę powszechną, walczył w powstaniu wielkopolskim. Zmarł 19 marca 1981 r. w Ostrzeszowie i tam spoczywa. Od 1922 r. żonaty z Klarą Kranc, miał córkę Irenę (ur. 1923 zam. Góra) oraz syna Witolda (ur. 1925).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 53; AKWPWlkp.; Dokumentacja rodzinna.

Marek Rezler

Glinkiewicz Franciszek (1875–1936), powstaniec wielkopolski ziemi skockiej. Urodził się 1 listopada 1875 roku w Skokach, w rodzinie Ignacego i Mochaliny z Guziołów. Z zawodu stelmach (kołodziej), praktykował i zarabkował początkowo w wytwórni powozów w Rogoźnie. Później wraz z rodziną mieszkał w Starej Przysiece koło Kościana, gdzie znalazł pracę w cegielni dworskiej. Do Skoków przeniósł się przed wybuchem I wojny światowej – tu wybudował dom czynszowy, kupił dom handlowy z restauracją, salą widowiskową i hotelem. Hotel, który otrzymał nazwę „Pod Białym Orłem”, szybko stał się chętnie odwiedzanym miejscem licznych spotkań towarzyskich, społecznych, gospodarczych oraz innych uroczystości. W czasie I wojny światowej wcielony do armii pruskiej, służbę w latach 1914–1918 pełnił w Szczecinie. W XII 1918 ochotniczo wstąpił do wielkopolskich oddziałów powstańczych. W latach 1920–1936 aktywny członek Kurkowego Bractwa Strzeleckiego w Skokach; w latach 1927–1934 pełnił funkcję członka sądu honorowego. Był też członkiem Towarzystwa Powstańców i Wojaków oraz Ochotniczej Straży Pożarnej w Skokach. Zweryfikowany jako weteran powstania wielkopolskiego przez Związek Weteranów Powstań Narodowych RP 1914–1919 i wpisany do kartoteki archiwum badań nad historią powstania pod numerem 21516 (dyplom nr 14234). Zmarł 23 maja 1936 roku i pochowany jest na cmentarzu parafialnym w Skokach. Odznaczony odznaką za wysługę lat przez Główny Związek Straży Pożarnych RP w 1931 roku. Żona Tekla z Dudziaków (ur. 20 XI 1881 r.). 27 grudnia 2003 roku, w 85. rocznicę wybuchu powstania, przed wejściem na teren cmentarza w Skokach

odsłonięto tablicę pamiątkową poświęconą powstańcom z ziemi skockiej tam pochowanym – wśród kilkudziesięciu wymienionych na niej powstańców jest również Franciszek Glinkiewicz.

Na podstawie relacji Bohdany Rzepka.

Krzysztof Jachna

Godek Ludwik (1886–1977), cieśla i rolnik, żołnierz batalionu ostrzeszowskiego. Urodzony 20 sierpnia w Emilianowie k. Doruchowa w rodzinie cieśli i rolnika Jana Godka i Stanisławy z Jabłońskich. Ukończył szkołę powszechną w Doruchowie, a potem pod okiem ojca i stryja uczył się ciesielstwa. Służbę wojskową odbył w Głogowie jako saper. W początkowym okresie pobytu w garnizonie głogowskim rozprawił się z dokuczającymi mu jako Polakowi żołnierzami i podoficerami niemieckimi, wzbudzając tym szacunek i sympatię niemieckiego dowództwa garnizonu, które stanęło po jego stronie. W czasie I wojny światowej przebywał na froncie zachodnim w Alzacji w oddziałach inżynierskich. Brał udział w ciężkich walkach nad Marną. Szczególna sympatia związała go ze Strasburgiem i jego mieszkańcami. W powstaniu wielkopolskim żołnierz batalionu ostrzeszowskiego. W okresie międzywojennym miał zespół ok. czterdziestu cieśli, z którymi budował domy, mosty, kościoły i młyny w bliższej i dalszej okolicy, m.in. dachy kościoła w Mikożynie, młyn w Bolesławcu czy cegielnię i spichrzę w majątku płk. Thiela w Doruchowie. Na początku II wojny światowej został wysiedlony i wraz z rodziną zamieszkał w Kuźnicy Starej w pobliżu majątku Jana Palacza zajętego już wtedy przez Niemców.

Ci ostatni przy okazji zabrali mu całe wyposażenie warsztatowe, a w jakiś czas później wezwali do prowadzenia prac budowlanych w obozie jenieckim w Ostrzeszowie. Po wojnie prowadził nadal swoje gospodarstwo rolne w Doruchowie i parał się ciesielstwem. Zmarł w Doruchowie 6 maja 1977 roku. Spoczywa na miejscowym cmentarzu, do którego prowadzi założona przez niego aleja lipowa. W 1920 roku zawarł związek małżeński z Jadwigą Pawlak (1898-1984). Dzieci: Jadwiga (ur. 1921, zam. Moczko), Jan (1923-2002) i Stanisław (1927 – 2002).

Dokumentacja rodzinna, informacje wnuka Józefa Moczko.

Marek Rezler

Golus Władysław (1900–1971), urzędnik, regionalista, żołnierz batalionu ostrzeszowskiego. Urodzony 16 czerwca w Ostrzeszowie, był synem rolnika Antoniego G. i Barbary z Blewasków. Po ukończeniu szkoły powszechnej przygotowywał się do pracy w administracji. Jako inwalida do wojska nie był powołany. Uczestniczył w rozbrajaniu Niemców, a po akcesie Ostrzeszowa do powstania wstąpił do batalionu ostrzeszowskiego, lecz w walkach nie uczestniczył – szybko też włączył się w organizowanie polskiej administracji w mieście. Był sekretarzem miejskim, a następnie sekretarzem Wydziału Powiatowego w Ostrzeszowie. Po likwidacji powiatu aż do wybuchu II wojny światowej pracował w Kępnie jako inspektor samorządowy. We wrześniu 1939 r. wraz z uchodźcami początkowo opuścił Kępno; po powrocie był czasowo aresztowany, a następnie wysiedlony – zamieszkał u rodziny

w Ostrzeszowie. Zajmował się organizowaniem pomocy dla jeńców w miejscowym obozie, należał do ruchu oporu. Aresztowany w maju 1944 r. aż do wyzwolenia przebywał w obozie w Łodzi. W lutym 1945 roku powrócił do Kępna, na stanowisko zajmowane przed wybuchem wojny. Potem pracował jako urzędnik także w Zrzeszeniu Prywatnych Właścicieli Nieruchomości w Ostrzeszowie, w tamtejszym Szpitalu Powiatowym, w Banku Spółdzielczym, w Spółdzielni Mleczarskiej i w Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Ostrzeszowie. W 1958 r. przeszedł na emeryturę. Zawsze bardzo aktywny społecznie, należał m.in. do Towarzystwa Młodzieży Polskiej (1918), był współzałożycielem chóru męskiego „Dzwon” (1921). Zapalony badacz regionalista, gromadził pamiątki związane z rodzinnym miastem i okolicami, podejmował też udane próby ujęcia swych ustaleń w formie pisemnej, dziś głównie pozostałych w formie maszynopisu; był współautorem publikacji o dziejach Ostrzeszowa (m.in. W. Golus, S. Nawrocki: Ostrzeszów – przeszłość i teraźniejszość, Poznań 1969; W Golus: Baśnie i legendy ostrzeszowskie, Ostrzeszów 1995). Kierował muzeum w Ostrzeszowie, organizował wystawy i pokazy, przez radiowęzeł wygłaszał pogadanki o tematyce regionalnej. Był współzałożycielem, prezesem, a następnie prezesem honorowym Towarzystwa Przyjaciół Ziemi Ostrzeszowskiej. Odznaczony m.in. Krzyżem Kawalerskim OOP, Złotym Krzyżem Zasługi, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Zmarł 5 października 1971 r. w Ostrzeszowie, spoczywa na miejscowym cmentarzu parafialnym. W 1924 r. zawarł związek małżeński z Anielą Kinastowską; dzieci: Henryk Józef (ur. 1925), Maria Magda-

Iena (ur. 1928 zam. Gajdzik), Krystyna
Teresa (ur. 1931, zam. Solarek).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 35 – 36;
AKWPWlkp.; *Dokumentacja rodzinna*,
informacje córki Marii Gajdzik.

Marek Rezler

Gorgolewski Bogusław (1895–1967),
dowódca 1 kompanii ostrzeszowskiej.
Urodzony 18 maja, w okresie poprze-
dzającym wybuch I wojny światowej był
członkiem Towarzystwa Tomasza Żana
w Ostrowie Wlkp. Podczas powstania

Bogusław
Gorgolewski

wielkopolskiego od 15 I 1919 r. dowo-
dził 1 kompanią ostrzeszowską (póź-
niejszą 10 kp 12 p. strz. wlkp.). Po
powstaniu pozostał w wojsku, awanso-
wał na stopień majora. W 1928 r. służył
w stopniu kapitana w 69 pułku piechoty,
w 1932 był już oficerem Oddziału II
Sztabu Głównego WP. W listopadzie
1936 r. uczestniczył w zjeździe niepod-
ległościowców w Warszawie. Zmarł
w 1967 r. w Londynie. Był odzna-
czony Krzyżem Walecznych i Srebr-
nym Krzyżem Zasługi.

Powstańcy wielkopolscy..., s. 36;
Paluszkievicz, Szews: Słownik..., s.
72; *Wieliczka*, s. 131, 169, 175, 177; *W.*
Graf: Nikt im iść nie kazał..., *Ostrze-*
szów 1999, Udział społeczeństwa..., s.
136; *passim*; *Lista starszeństwa ofi-*

cerów zawodowych, Warszawa 1922;
ROfic. 1928 i 1932.

Marek Rezler

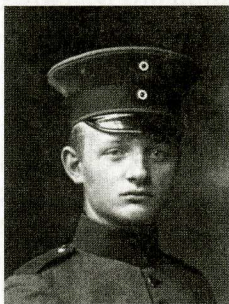
Grabarczyk Franciszek (1898–1954)
szewc, żołnierz kompanii grabow-
skiej. Urodzony 28 sierpnia w Grabo-
wie n. Prosną, był synem Józefa G., i
Jadwigi z d. Pień. Ukończył szkołę
powszechną w Grabowie, po wybuchu
powstania w Ostrzeszowskiem wstą-
pił do kompanii grabowskiej, uczest-
niczył we wszystkich walkach bata-
lionu ostrzeszowskiego. Do 6 I 1921 r.
w 12 pstrzwłkp (70 pp), potem pra-
cował jako szewc, w Książenicach.
W ll. 1945–1947 więziony, potem
aż do 1954 roku pracował w Hucie
Batory w Chorzowie. Zmarł w 1954 r.
w Katowicach – Bogucicach i tam spo-
czywa. Od 1937 r. żonaty ze Stanisławą
Rozwora, miał synów Mieczysława (ur.
1937) i Stefana (ur.1940).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 36;
dokumentacja osobista, zaświadcze-
nie wystawione w 1936 r. przez S.
Thiela i W. Prusinkiewicza; informa-
cje synów.

Marek Rezler

Graf Teofil (1895–1980) krawiec,
żołnierz batalionu ostrzeszowskiego.
Urodzony 1 listopada w Marydole, był
synem Jana G., rolnika i Marii z Bło-
chów. Ukończył szkołę powszechną
w Niedźwiedziu pow. Ostrzeszów, a w l.
1910–1913 uczył się zawodu krawca,
uczęszczając równocześnie do wie-
czorowej szkoły zawodowej. W latach
1912–1915 należał do skautingu, był
zastępowym. Równocześnie uczestni-

czył w pracach Towarzystwa Terminatorów i katolickich organizacji młodzieżowych. W maju 1915 powołany do wojska, w następnym roku skierowany na front zachodni, we wrześniu 1918 ranny nad Marną, leczyl się w szpitalu w Berlinie. W grudniu 1918 nie wró-

Teofil
Graf

cił do swej jednostki lecz przyjechał do Ostrzeszowa, gdzie wstąpił do tworzącego się tu batalionu powstańczego. Uczestniczył w walkach pod Rogaszycami, Parzynowem, Dobrą, Domaninem i Kierzmem. Po powstaniu pozostał w wojsku, uczestniczył w wojnie polsko – bolszewickiej, zdemobilizowany w listopadzie 1920 r., w stopniu kaprała. W dwudziestoleciu międzywojennym prowadził zakład krawiecki w Ostrzeszowie, pełnił różne funkcje w zarządzie cechu. Przez kilka kadencji był radnym miasta Ostrzeszowa, należał m.in. do Towarzystwa Powstańców i Wojaków, TG Sokół, Bractwa Kurkowego. Był współzałożycielem Chóru Męskiego “Dzwon”, politycznie opowiadał się za Stronnictwem Narodowym. W 1939 roku po czasowej ucieczce wrócił do Ostrzeszowa, zaangażował się w ruch oporu. W lutym 1942 aresztowany przez Niemców, przewidziany był do osadzenia w obozie koncentracyjnym, ale udało się uzyskać zwolnienie, z obowiązkiem cotygodniowego meldowania się na posterunku policji. Ponownie uniknął aresztowa-

nia w styczniu 1945 r. Od 22 I 1945 do 1946 r. pierwszy przewodniczący Miejskiej Rady w Ostrzeszowie. Do emerytury (1968 r.) prowadził zakład krawiecki. Był inicjatorem i przewodniczącym Komitetu Budowy Domu Rzemiosła w Ostrzeszowie. Odznaczenia: m.in. Krzyż Kawalerski OOP, Medal Niepodległości, Medal Za Wojnę 1918–1921, Wielkopolski Krzyż Powstańczy, szereg odznak resortowych i honorowych. W 1972 r. mianowany podporucznikiem, jako powstaniec wielkopolski. Zmarł w Ostrzeszowie 5 kwietnia 1980 r., spoczywa na miejscowym cmentarzu parafialnym. Od 1922 r. żonaty z Marią Ślak; dzieci: Władysław (ur. 1923), Zygmunt (ur. 1924), Leokadia (ur. 1926 zam. Michalak).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 36–37; AKWPlkp.; W. Graf: Wszystko co nasze..., Ostrzeszów 1999, s. 12–14; dokumentacja rodzinna, informacje syna Władysława.

Marek Rezler

Gretkiewicz Stanisław (1897–1982), podoficer zawodowy, żołnierz batalionu ostrzeszowskiego. Urodzony 14 października w Mikstacie, w rodzinie Rocha G., rolnika i Bronisławy z Drabęckich. Ukończył szkołę powszechną, podczas I wojny światowej zmobilizowany, jesienią 1918 r. wrócił w rodzinne strony, później zaś wstąpił do batalionu powstańczego formowanego w Ostrzeszowie. Uczestniczył w walkach pod Ligotą, Szklarką Przygodzką, Szklarką Myślniewską i pod Klinem. Później służył w 12 kompanii 12 p.strz.wlkp. W 1920 ukończył szkołę podoficerską i w stopniu sierżanta do 1922 r. służył w 104 pp; uczestni-

czył w wojnie polsko – bolszewickiej. W okresie międzywojennym dowodził placówką Straży Granicznej na granicy polsko – rumuńskiej. Po wojnie wrócił do Mikstatu, pracował jako majster w miejscowej cegielni, był członkiem zarządu koła ZBoWiD. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim OOP, Krzyżem Walecznych, Medalem Niepodległości, Medalem Za Wojnę 1918–1921, Wielkopolskim Krzyżem Powstańcym. Zmarł w Mikstacie 26 stycznia 1982 r., spoczywa na miejscowym cmentarzu. W 1929 r. zawarł związek małżeński z Weroniką Wala; dzieci: Wacław (ur. 1930), Roch (ur.1931), Piotr (ur.1937), Józef (ur.1941), Kazimiera (ur.1944, zam. Lesiewicz).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 37; AKWPWlkp.; Dokumentacja rodzinna.

Marek Rezler

Grochowski Stefan (1899–1945), profesor w Gimnazjum Staroklasycznym (obecnie Liceum Ogólnokształcącego im. Przemysława II) w Rogoźnie, powstaniec wielkopolski. Ur. 3 kwietnia 1899 r. w Wągrowcu, w rodzinie fryzjera Kazimierza i Marty z d. Narzyńska. Po zdaniu matury w niemieckim gimnazjum w Wągrowcu wstąpił w szeregi powstańców wielkopolskich jako żołnierz kompanii wągrowieckiej. Brał udział w walkach pod Szamocinem, Budzynie i Chodzieżą. Do 18 lutego 1919 r. żołnierz 4 pp. wlkp. (58 pp). Do rezerwy przeszedł w stopniu sierżanta. Na mocy rozporządzenia Komisariatu NRL z dnia 10 czerwca 1919 r. otrzymał świadectwo dojrzałości z datą dnia 15 czerwca 1920 r. Na Uniwersytecie Poznańskim studiował historię i filologię polską na

Wydziale Humanistycznym. W Rogoźnie w Gimnazjum Staroklasycznym podjął pracę pedagogiczną; pracował tam w latach 1923–1939. 6 października 1930 r. Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego nadało mu otrzymał tytuł profesora. Prócz pracy nauczycielskiej i naukowej brał żywy udział w życiu społecznym miasta. Przez kilka lat był prezesem miejscowego Koła Związku Weteranów Powstań Narodowych oraz wybitnym działaczem Polskiego Czerwonego Krzyża; członek Koła Czwartaków im. A. Biskupskiego. Unikał jednak działalności politycznej. Badacz przeszłości Rogoźna i okolicy. Autor „Dziejów wojennych Rogoźna”, która ukazała się drukiem 1930 r. W końcu sierp-

Stefan
Grochowski

nia 1939 r. powołany został do wojska z przydziałem do Jarosławia, utracił wtedy wszelki kontakt z rodziną. Przeszedł z oddziałami wojska polskiego na Węgry. Osadzony początkowo w obozie dla internowanych. Następnie zwolniony udał się do Balatonbóglar na Węgrzech, lotniskowej osady, gdzie od jesieni 1941 r. aż do chwili aresztowania przez gestapo w 1944 r. pracował jako profesor historii i j. polskiego. W miejscowości tej zorganizowano za zgodą władz węgierskich Obóz Młodzieży Polskiej. W tym obozie powołano do życia polskie gimnazjum i liceum. Istniało ono nieoficjal-

nie bez formalnego zezwolenia władz węgierskich. W tej to właśnie szkole uczył języka polskiego prof. Grochowski. W chwili wkroczenia oddziałów niemieckich na Węgry 15 marca 1944 r. nauki zaprzestano. Aresztowany na Węgrzech 29 lipca 1944 r. wraz z 10 nauczycielami wymienionej szkoły, został osadzony w więzieniu w Budapeszcie. Tam przesłuchiwany – oskarżony o pracę polityczno-spiegowską i wojskową przeciw Niemcom na terenie Węgier. Następnie wywieziony do obozu koncentracyjnego w Mauthausen. Postanowieniem Sądu Grodzkiego w Rogoźnie z d. 17 października 1946 r. ustalono datę zgonu profesora na 22 kwietnia 1945 r. Odznaczony był: Złotym Krzyżem Zasługi, Medal Dziesięciolecia Odzyskania Niepodległości; brązowy medal „Za długoletnią służbę”. Od 1 kwietnia 1926 r. żonaty z Teodorą Płotkowiak, miał syna Jerzego.

Dokumenty ze zbioru Muzeum Regionalnego w Rogoźnie.

Angelika Pilarska

Gruszka Michał (1897–po 1968), urodzony 27 sierpnia 1897 r. w Przysiecie k. Wągrowca w rodzinie robotnika rolnego Franciszka i Anny z d. Grossmann. W l. 1904–1912 uczęszczał do szkoły powszechnej w Wiatrowie, następnie pracował w majątku w Przysiecie, jako robotnik rolny. 1 czerwca 1916 r. został powołany w szeregi armii niemieckiej, i walczył na froncie zachodnim – we Francji do roku 1918. 22 grudnia 1918 r. otrzymał urlop i wrócił do rodzinnej miejscowości. 30 grudnia 1918 r. brał czynny udział przy oswo-

bodzeniu miasta Wągrowca, potem jako ochotnik w walkach i bitwach z Grentzschutzem: 6 stycznia 1919 r.

Michał
Gruszka

o Chodzież pod dowództwem ppor. Włodzimierza Kowalskiego, następnie z kompanią wągrowiecką pod dowództwem sierżanta Adama Biedrzyńskiego pod Szamocinem, Rynarzewem i Rożnowem. Od 1 lutego 1919 r. w 4 pułku strzelców wielkopolskich (58 pp) w Wągrowcu; walczył pod Kcynią i na linii nad Notecią do czerwca 1919 r., zdemobilizowany dnia 14 lipca 1921 r. Po zwolnieniu z wojska polskiego pracował jako robotnik na majątku Stare. Od 1946 r. do 1958 r. pracował jako opiekun społeczny, od stycznia 1945 r. do końca marca 1945 r. pełnił funkcję przy milicji porządkowej w Starym. Członek Frontu Jedności Narodu od 1952 r. 1 listopada 1962 r. przeszedł na rentę. Zmarł po 1968 roku, miejsce pochowania nieznane. Odznaczony medalem pamiątkowym „Za udział w wojnie 1918–1921”. Od 10 kwietnia 1921 roku żonaty z Antoniną d. Owczarzak.

Dokumenty ze zbioru Muzeum Regionalnego w Rogoźnie.

Angelika Pilarska

Grygiel Albin (1898–1957), ur. się 17 lutego 1898 roku w Gradowicach w rodzinie cieśli Franciszka i Antoniny z domu Hałas. Z zawodu był cieślą. Powołany w 1916 r. do armii pruskiej, przez dwa lata służył jako saper. Zachorował na malarię i otrzymał urlop zdrowotny do 20 grudnia 1918 r. Po przyjeździe do domu włączył się w nurt działalności niepodległościowej. W końcu grudnia wstąpił ochotniczo do oddziałów powstańczych i został

Albin
Grygiel

żołnierzem Kompanii Wielichowskiej. Brał udział w licznych bitwach i potyczkach. 12 lutego 1919 r. podczas bitwy pod Kargową, został ciężko ranny. Z pola walki został zabrany przez niemieckich sanitariuszy do szpitala. Przebywał w lazarecie obozu jenieckiego w Hewelbergu, zdany na opiekę sanitariuszy jeńców. Rany postrzałowe wygoiły się, lecz noga, której kości nie zostały dobrze złożone, źle się zrosła. Niemieccy lekarze dwukrotnie łamali kości, aby ją wyprostować. W wyniku tych wszystkich zabiegów nastąpił zanik mięśni i noga była o 12 cm. krótsza. Po powrocie z niewoli otrzymał rentę, której wraz z rodziną utrzymywał się do wybuchu II wojny światowej. W latach 1939–1945 pracował jako cieśla. Po wojnie od 1946 r. prowadził kiosk, który był źródłem utrzymania dla całej rodziny. Zmarł 19 marca 1957 roku w Grodzisku Wielkopolskim, spoczywa na miejscowym cmentarzu parafialnym. Odznaczony był Medalem Niepodległości. Od 1926 r. żonaty ze Stanisławą Witkiewicz, miał dzieci: Genowefę (ur. 1927), Izabelę (ur. 1929, zam. Gruch) i Hilarego (ur. 1931).

skim, spoczywa na miejscowym cmentarzu parafialnym. Odznaczony był Medalem Niepodległości. Od 1926 r. żonaty ze Stanisławą Witkiewicz, miał dzieci: Genowefę (ur. 1927), Izabelę (ur. 1929, zam. Gruch) i Hilarego (ur. 1931).

Gruch I., Wspomnienie o ojcu – powstańcu wielkopolskim, (w:) Wielkopolski Powstaniec, r. 1998, nr 4, s. 39 – 41; informacje córki Izabeli z 1999 r.

Eligiusz Tomkowiak

Grzelczak Marian (1899–1991), urodził się 13 lipca 1899 r. w Poznaniu w rodzinie robotniczej, jako syn Stanisława i Stanisławy z domu Przygodzka. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Poznaniu rozpoczął pracę zawodową jako uczeń zecera w drukarni K. Skrzetuskiego. W kwietniu 1918 r. został powołany do wojska niemieckiego i służył w 7 Pułku Grenadierów w Legnicy. Po przeszkoleniu został tłumaczem polsko-niemieckim w sądzie wojskowym w Sieradzu. Tam nawiązał kontakt z polskim podziemiem i podjął działalność konspiracyjną. Po wypędzeniu Niemców z Sieradza został instruktorem wojskowym. W październiku 1918 r. wyjechał do Poznania, gdzie został zatrzymany przez Niemców i wysłany do Nowej Soli. Po dwóch tygodniach jako uciekinier z armii niemieckiej wrócił do Poznania wstąpił do tworzącego się oddziałów powstańczych w forcie Pretwitz. Dnia 27 grudnia 1918 r. w szeregach II Baonu Wartowniczego 7 pułku strzelców wielkopolskich brał czynny udział w zrywie powstańczym na terenie Poznania. Od 12 lutego 1919 r. uczestniczył w ciężkich i krwawych bojach pod Małym Grójcem, Wiel-

kim Grójcem, Kargową i Kopanicą. Po zakończeniu powstania uczestniczył w walkach na froncie wschodnim, gdzie został ranny. W 1921 r. w stopniu plutonowego został zdemobilizowany. W okresie międzywojennym pracował jako zecer w drukarni w Poznaniu. Był także aktywnym działaczem Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, Towarzystwa Powstańców Wielkopolskich oraz Towarzystwa Przemysłowców „Sobieski”. W listopadzie 1939 r.

Marian
Grzelczak

wraz z rodziną został wysiedlony do Radomska, gdzie pracował jako zecer i kierownik techniczny w zakładach graficznych. Po zakończeniu II wojny światowej jako pionier osiedlił się wraz z rodziną w Legnicy (w lipcu 1945), podjął pracę najpierw w Państwowym Przedsiębiorstwie Traktorów, następnie w redakcji gazety „Wolność” i Spółdzielni Pracy „Karton” jako mistrz zecerski. Na tym stanowisku pracował do przejścia na emeryturę. W 1958 r. wstąpił do ZBoWiD-u i został Przewodniczącym Środowiska Powstańców Wielkopolskich w Legnicy. W 1976 r. na skutek utraty zdrowia uniemożliwiającego całkowite poruszanie się ograniczyło mu możliwości działalności społecznej. Zmarł 05.02.1991 r. i jest pochowany na Cmentarzu Komunalnym w Legnicy. Był odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1965), Wielkopolskim

Krzyżem Powstańczym (1958), Medalem za Wojnę 1918–1921 (1938) oraz odznakami.

Teczka osobowa ze zbioru Archiwum Zarządu Okręgu Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych w Legnicy.

Czesław Kowalak

Grześkowiak Leon (1900–1975), urodził się 6 marca 1900 roku w Jarosławcu koło Środy Wlkp., jako syn Jana i Elżbiety z Zajdowiczów. Ochothiczo w wielkopolskich oddziałach powstańczych, gdzie służył w I Baonie Telegraficznym. Z zawodu leśnik, pracował m.in. w leśnictwach: Antoniewo, Szczodrochowo i Tuczo. Aktywny członek Kurkowego Bractwa Strzeleckiego w Skokach w latach 1936–1939; pełnił funkcję chorążego (od 15 VII 1937 do 25 I 1939 r.), II rycerz w 1937 roku.

Leon
Grześkowiak

Członek Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Skokach. W okresie okupacji hitlerowskiej wywieziony przymusowo do Niemiec, gdzie pracował w zakładach zbrojeniowych w Essen. Zweryfikowany jako weteran Powstania Wielkopolskiego przez Związek Weteranów Powstań Narodowych RP 1914/1919 i wpisany do kartoteki archiwum badań nad historią powstania pod nume-

rem 15243 (dyplom nr 6971). Zmarł 12 lipca 1975 roku i pochowany jest na cmentarzu parafialnym w Skokach. Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1968 r.) oraz Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich (1921 r.). Żonaty z Salomeą z domu Winkowską. 27 grudnia 2003 roku, w 85. rocznicę wybuchu powstania, przed wejściem na teren cmentarza w Skokach odsłonięto tablicę pamiątkową poświęconą powstańcom z ziemi skockiej tam pochowanym – wśród kilkudziesięciu wymienionych na niej powstańców jest również Leon Grześkowiak.

Na podstawie relacji Iwony Miga-siewicz.

Krzysztof Jachna

Grześkowski Władysław (1890–1973), drogerzysta, urzędnik, żołnierz batalionu ostrzeszowskiego. Urodzony 14 maja w Kuźnicy Słupskiej pow. kępiński, był synem Telesfora G., zarządcy dóbr ziemskich i Teofili z Wierzbinińskich. W 1904 r., po ukończeniu szkoły powszechnej w Siedlikowie pow. ostrzeszowski, podjął naukę zawodu drogerzysty w Łagiewnikach, na Śląsku. Od 1908 r. pracował w tej branży w Świętochłowicach, Jeleniej Górze, w Bytomiu i w Ostrzeszowie. Zmobilizowany 3 VIII 1914 r., służył na froncie wschodnim, w batalionie rezerwowym 155 pułku piechoty, od stycznia 1915 r. – w 3 rezerwowym pułku piechoty. Walczył m.in. pod Humennem i pod Złotą Lipą. 30 VIII 1916 w stopniu st. szeregowego dostał się do niewoli rosyjskiej, był zatrudniony w kopalni w Kazaniu. We wrześniu 1918 zwolniony w ramach wymiany jeńców, ponownie został wcielony do

armii. Zwolniony na urlop, do szeregów już nie wrócił, 10 I 1919 wstąpił do batalionu ostrzeszowskiego. Uczestniczył we wszystkich walkach oddziału, służył w 11 kompanii 12 p. strz. wlkp. Zwolniony z wojska 27 X 1919 r., w stopniu st. szeregowego. W okresie międzywojennym pracował w Urzędzie Akcyzowym w Ostrowie Wlkp., podczas okupacji hitlerowskiej – jako robotnik a nast. księgowy i kierownik drogerii w Ostrowie. W początku lutego 1945 r. powrócił do pracy w ostrowskim Urzędzie Akcyzowym, później był także urzędnikiem w Miejskiej Radzie Narodowej w Ostrowie, w ostrowskich Zakładach Naprawczych Taboru Kolejowego i w Spółdzielni Inwalidów „Nadzieja” w tym mieście. Należał do Stronnictwa Demokratycznego i Związku Bojowników o Wolność i Demokrację. Odznaczony Medalem Dziesięciolecia Odzyskania Niepodległości (1929), oraz Brązowym (1938) i Srebrnym (1939) Medalem za Długoletnią Służbę; w 1974 r. odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańcym. Zmarł w Ostrowie 15 maja 1973 r., spoczywa na cmentarzu parafii św. Antoniego. W 1924 zawarł zw. małżeński z Czesławą Obarską (1900–1984). Dzieci: Irena (1925, zam. Chimorodo), Maria (1927 – 2001, zam. Suszycka), Aleksandra (1931–1995, zam. Płoszek), Zofia (1935, zam. Biernaczyk).

Dokumentacja rodzinna, informacje wnuka, Jarosława Biernaczyka.

Marek Rezler

Grzęda Jan (1896–1994), nauczyciel, żołnierz 12 pułku strzelców wielkopolskich. Urodzony 26 listopada w Małym Wysocku pow. Ostrów Wlkp., był synem

Jana i Józefy. W latach 1916–1918 służył w armii niemieckiej jako sanitariusz, na froncie zachodnim. 28 I 1919 ochotniczo zgłosił się do służby w 12 p. strz. wlkp. (70 pp), w szeregach tego oddziału walczył w powstaniu, a później w czasie wojny polsko-bolszewickiej. Zwolniony z wojska 14 IV 1923 r. W okresie międzywojennym ukończył seminarium nauczycielskie, po wojnie był nauczycielem, a potem kierownikiem szkoły podstawowej w Przytocznicy pow. Ostrzeszów. Należał do ZBoWiD. Zmarł 8 września 1994 r. Był odznaczony m.in. Krzyżem Kawalerskim OOP (1965), Wielkopolskim Krzyżem Powstańcym i Odznakami Honorowymi „Za Zasługi w Rozwoju Województwa Poznańskiego” i „...Kaliskiego”. Był żonaty.

Powstańcy wielkopolscy..., s. 37–38; Akta Zw. Kombatantów RP i b. Więźniów Politycznych – Kolo Miejsko – Gminne w Grabowie nad Prosną.

Marek Rezler

Gutkowski Franciszek (1900–1941), kapral Wojska Polskiego, urodził się 19 stycznia 1900 roku w Rynarzewie w pow. szubińskim, w rodzinie mistrza rzeźnickiego Wincentego i Władysławy z Goncarzewiczów. Ukończył gimnazjum klasyczne w Rawiczu Wielkopolskim, gdzie poznał łacinę, grekę i język francuski. Brał udział w I wojnie światowej. Od 1 stycznia 1919 roku brał w walkach pod Rynarzewem i Szubinem. Od 13 stycznia do 28 marca 1919 roku wraz z ojcem Wincentym i około 100 mieszkańcami Rynarzewa internowani i osadzeni przez Grenzschutz w obozie jenieckim Altdamm (Szczecin-Dąbie). Po powrocie do domu pomimo podpisania oświadczenia, że nie chwycą

broni przeciwko Niemcom, nadal uczestniczył w powstaniu. Od 1 maja 1919 do 1 października 1920 roku służył w stopniu kaprała w 11 pułku strzelców wielkopolskich w Śremie, Gnieźnie i Bydgoszczy. W roku 1922. podejmuje

Franciszek
Gutkowski

pracę w Urzędzie pocztowym w Chojnicach, gdzie przed rokiem 1939 uzyskał tytuł naczelnika Urzędu Poczty Polskiej, Telefon i Telegraf w Chojnicach. Po wybuchu II wojny światowej ukrywał się w Bydgoszczy. Zginął w niewyjaśnionych okolicznościach. Po wojnie na prośbę rodziny, Sąd w Chojnicach ustalił jego datę śmierci na dzień 30 września 1941 roku. W listopadzie 1938 roku odznaczony został w Toruniu Srebrnym Krzyżem Zasługi. W roku 1924 zawarł związek małżeński z Martą Pronobis, urzędniczką magistratu w Chojnicach; mieli dwie córki: Irenę (ur. 1926 r.), Krysztynę (ur. 1932 r.).

Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, USC Rynarzewo 79; Lista internowanych mieszkańców Rynarzewa (13.01.1919–28.03.1919) do obozu Altdamm, Izba Patrona SP im. Powstańców Wielkopolskich w Rynarzewie; Materiały przekazane przez córkę Irenę Łepek z Chojnic, zaświadczenia o pobycie w wojsku, pracy w urzędzie pocztowym, fotografie.

Piotr S. Adamczewski

Hańczewski Stefan (1899–1973), nauczyciel. Ur. 9 czerwca 1899 r. w Kluczeniu k. Kościana, jako syn Władysława. 18 czerwca 1918 r. ukończył Gimnazjum Marii Magdaleny w Poznaniu. Od 8 lutego 1919 r. do 16 listopada 1920 r. walczył jako powstaniec wielkopolski oraz brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej służąc w baonie radiotelegraficznym. Później studiował na Uniwersytecie Poznańskim filologię klasyczną i archeologię. 8 listopada 1926 r. zdał egzamin państwowy i uzyskał prawo nauczania w szkołach średnich. Studiując, pracował jako nauczyciel kontraktowy w Gimnazjum Miejskim w Czarnkowie, natomiast tytuł profe-

Stefan
Hańczewski

sora uzyskał 1930 r. W 1936 r. osiadł na stałe w Rogoźnie, pracował w Gimnazjum im. Przemysława II (dzisiejsze Liceum Ogólnokształcące) do wybuchu II wojny światowej uczył języka łacińskiego i niemieckiego. Kilka dni przed wybuchem II wojny światowej został zmobilizowany i wraz ze swym baonem radiotelegrafistów brał udział w wojnie obronnej 1939 r. W czasie okupacji wraz z rodziną został wysiedlony do Sokołowa Podlaskiego; pracował tam w zarządzie aprowizacji, następnie przeniósł się do starostwa w Węgrowie. Zajmował się tajnym nauczaniem na tzw. kompletach. Po wyzwoleniu, 1 września 1944 r. podjął pracę w Gimnazjum Społecznym

w Węgrowie, a 23 marca 1945 r. wrócił do Rogoźna. 1 kwietnia 1945 r. otrzymał oficjalny angaż do pracy w szkole (obecne Liceum Ogólnokształcące im. Przemysława II w Rogoźnie), gdzie od 1948 r. przez 16 lat sprawował funkcję dyrektora. W 1964 r. przeszedł na emeryturę, lecz nadal uczył języka łacińskiego i niemieckiego. Ponownie wybrany na dyrektora LO w 1968 r. Był jednym z organizatorów i przez kilka lat członkiem Zarządu Spółdzielni „Przyszłość”. W latach 1945–1946 był prezesem Koła Związku Zachodniego. 11 listopada 1972 r. został mianowany podporucznikiem Wojska Polskiego. Zmarł 3 grudnia 1973 r. Odznaczony był Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Honorową Odznaką PCK i Złotą Odznaką Honorową Polskiego Związku Niewidomych.

Dokumenty ze zbioru Muzeum Regionalnego w Rogoźnie.

Angelika Pilarska

Hejnowicz Mieczysław (1890–1939), przewodniczący gostyńskiej Rady Żołnierskiej. Urodził się 18 października 1890 r. w Gostyniu w rodzinie Stanisława i Julianny z domu Hejnowicz. Uczył się w Gostyniu w 4-klasowej szkole wydziałowej. W 1902 r. brał udział w strajku szkolnym, który był odpowiedzią na nakaz władz pruskich aby lekcje religii odbywały się w języku niemieckim. W 1908 r. wyjechał do Danii, gdzie w czasie 3-letniej nauki zdobywał zawód młynarza. Po powrocie do rodzinnego miasta od 1911 r. pracował w zawodzie młynarskim. W okresie I wojny światowej, w szeregach armii niemieckiej brał udział w walkach na froncie

zachodnim. Został ranny w walkach pod Verdun. W okresie poprzedzającym wybuch Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 – wziął czynny udział w przygotowaniach powstańczych na terenie powiatu gostyńskiego. W dniu 11 listopada 1918 r. został wybrany przewodniczącym gostyńskiej Rady Żołnierskiej. W trakcie powstania walczył na odcinku południowo-zachodnim powstania, m.in. pod Leszmem. Po powstaniu, w latach 1919–1921, pracował w wydziale wojskowym starostwa gostyńskiego. Należał do wielu towarzystw i organizacji społecznych, m.in. od 1918 r. był członkiem zarządu Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, Towarzystwa Czytelni Ludowych, Akcji Katolickiej, Związku Towarzystw Przemysłowych i Rzemieślniczych. Był radnym w radzie miejskiej Gostynia. Będąc właścicielem młyna w Gostyniu został prezesem Związku Młynarzy Wielkopolskich. Był zaangażowany politycznie jako prezes Związku Ludowo-Narodowego w Gostyniu, a od 1928 r. organizował Stronnictwo Narodowe na terenie powiatu i przez dziesięć lat pełnił w nim funkcje prezesa oraz kierownika w gostyńskim Wydziale Młodych Obozu Wielkiej Polski. W roku 1928 wybrano go delegatem Zarządu Wojewódzkiego Stronnictwa Narodowego do Rady Naczelnej w Warszawie. Po wybuchu II wojny światowej udał się do Dolska, a następnie Sempolna, Brdowa, gdzie organizował obronę przed Niemcami. Po powrocie do Gostynia, w dniu 19 października 1939 r., został aresztowany przez Niemców jako zakładnik. Wyrokiem niemieckiego sądu doraźnego został zamordowany 21 października 1939 r. podczas masowej egzekucji publicznej na rynku w Gostyniu. Pochowany

w zbiorowej mogile na gostyńskim cmentarzu. Żonaty z Heleną z domu Czwojdzinską posiadał jedenaścioro dzieci: Michalinę, Zofię, Bolesława, Kazimierę, Stefana, Felicję, Mieczysława, Henryka-Stanisława, Andrzeja, Marię, Janusza.

Źródła: USC w Gostyniu; Wielkopolski Słownik Biograficzny. Warszawa-Poznań 1981, s.247-248; Kronika Gostyńska, 1929, nr1, s.2-6; Dzieje Ziemi Gostyńskiej. Pod red. S. Sierpowskiego. Poznań

Zdzisław Kościński

Horowski Czesław (1893–1958), plutonowy, współorganizator kompanii opalenickiej, pamiętnikarz powstania. Urodził się 23 XI 1893 r. w Opalenicy w rodzinie Stanisława i Antoniny z domu Libera. Dzieciństwo i młodość spędził w Opalenicy, gdzie uczęszczał do szkoły podstawowej. Za udział w strajku szkolnym zmuszony był przebywać w szkole o pół roku dłużej. Należał m.in. do Towarzystwa

Czesław
Horowski

Gimnastycznego „Sokół”. Od szesnastego roku życia uczył się piekarstwa u mistrza Wojciecha Witajewskiego w Opalenicy, następnie pracował jako pomocnik piekarza w Berlinie. Dnia 1 X 1913 r. władze wojskowe wcieliły go do armii niemieckiej (19 pułk pie-

choty w Zgorzelcu). Wysłany został na front francuski i do Macedonii. Konflikt zbrojny między zaborcami ożywił nadzieje Polaków na odzyskanie niepodległości. Dopiero 18 XI 1918r. Horowski mógł porzucić obcą mu armię i stanął w szeregach Rady Żołnierskiej w Opalenicy, (22 XI 1918 r.). Nabyty duży stopień sprawności wojennej Horowski wykorzystał do walki z zaborcą. Niezwykle operatywny objął dowództwo plutonu kompanii opalenickiej. Brał udział we wszystkich działaniach tegoż oddziału powstańczego, a więc: w Buku (24 XII 1918 r. zawrócił z powrotem pociąg z wojskiem niemieckim), pod Porajzmem (28 XII 1918 r.), w Nowym Tomysłu (2/3 XII 1919 r.), pod Zbąszyńcem, Strzyżewem, Czerwonym Dworem, w Nowej Wsi i Wielkim Grójcu, na odcinku Stefanowa i Leśnych Dąbków. Dnia 12 II 1919 r. Niemcy rozpoczęły ofensywę na Nową Wieś, Babimost i Kargową. 14 II 1919 r. kompania opalenicka poszła na pomoc kompanii poznańskiej – podporucznika Edmunda Krausego. W walce tej wyróżnił się plutonowy Horowski. Walkę tę opisane we wniosku odznaczeniowymi „Na stronie południowej jeziora zbąszyńskiego toczy się walka oddziału podporucznika Krausego z przeważającym w sile wojskiem niemieckim. Sytuacja staje się, groźną, beznadziejną. Artyleria nieprzyjaciela strzela do jeziora i łamie lód, czym odcina odwrót oddziałowi powstańczemu. W tej sytuacji nadchodzi plutonowy Horowski z małym oddziałem. Bez namysłu pędzi przez jezioro na pomoc i bierze udział w walce. Przy odwrocie został ciężko ranny”. Za czyn ten otrzymał Krzyż Walecznych nr 35768. Po rekonwalescencji w szpitalu do 7 VIII 1919 r. pełnił służbę wojskową na dworcu w Poznaniu. W lutym

1920 r. został zwolniony z wojska jako inwalida wojenny. Od 1926 r. zamieszkał w Zbąszyniu i prowadził piekarnię, przy ulicy Jasnej 4. W okresie międzywojennym należał do Stronnictwa Narodowego. Był aktywnym członkiem Bractwa Kurkowego, w 1932 r. został królem kurkowym. W sierpniu 1939 r. został zmobilizowany do wojska. W czasie okupacji poszukiwany przez gestapo. Od września 1939 r. do grudnia 1939 r. przebywał w Poznaniu, natomiast jego rodzina została wysiedlona do Generalnego Gubernatorstwa. W Wigilię Bożego Narodzenia 1939 r. przyjechał do rodziny do Niepokalanowa (klasztor Braci Franciszkanów). Później ukrywał się w Sochaczewie pod przybranym nazwiskiem. W 1942 r. wraz z córką Wandą został zaprzysiężony w konspiracji (Obwód ZWZ – AK Sochaczew). W konspiracji uczestniczył również jego syn Zbigniew, który zginął w akcji zbrojnej 4 IV 1944 r. w Bronisławach. Był w okresie okupacji aresztowany przez Gestapo w Sochaczewie, nie rozpoznany został z więzienia zwolniony. Do Zbąszynia wrócił pod koniec lutego 1945 r. Z uwagi na przewlekłą chorobę w zawodzie piekarza już nie pracował, prowadził tylko przez pewien okres kiosk. Przez władze PRL-u szykanowany, uważany za reakcjonistę. Zmarł 11 X 1958 r. w Zbąszyniu. Odznaczony był m.in. Krzyżem Walecznych, Medalem Niepodległości, Odznaką Pamiątkową Za Waleczność, Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich, Medalem Polska Swemu Obrońcy. W 1920 r. wstąpił w związek małżeński z Walentyną Krajewską i miał troje dzieci (Zbigniewa, Henryka, Wandę).

Opalenicki Słownik Biograficzny, Pod redakcją B.Wojcieszaka, T.II . Opale-

nica 1994, s. 22-24; C.Horowski, *Zwycięski bój Opaleniczian pod Nową Wsią Zbąską 13 II 1919 r.* (w:) *Wiadomości z historii regionalnej obwodu szkolnego nowotomyskiego Nowy Tomyśl 1935*, s.50-95; S.Kubiak, *Bibliografia Historii Powstania Wielkopolskiego 1918-1919*. Poznań 1963, s.35 – pozycja 422; *Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie, akta odznaczeniowe i personalne KW-39/H-685, MN 24/1377*; *Monitor Polski z dnia 23 IV 1938, nr 93, poz.143, s.2*; K.Drażkiewicz: *Kronika kompanii opalenickich powstańców 1918/1919*. Poznań 1968 (mpis); *Dzieje Opalenicy. Praca zbiorowa pod redakcją C.Łuczaka*. Poznań 1993 r., s.160; *Relacja córki Wandy Nowaczyk i Franciszka Zierke*.

Zdzisław Kościński

Inerowicz Władysław (1903–1988), skaut ostrzeszowski, urzędnik, powstaniec. Urodzony 8 V w Ostrzeszowie, był synem Czesława I., rzemieślnika i Wiktorii z Jurkiewiczów. W rodzinnym mieście uczęszczał do szkoły powszechnej, następnie ukończył gimnazjum w Kępnie i seminarium nauczy-

Władysław
Inerowicz

cielskie w Poznaniu; na przełomie lat 1918–1919 działał w skautingu ostrzeszowskim, był w służbie pomocniczej powstania. W II. 1924–1925 odbywał

służbę wojskową. Z zawodu nauczyciel, w okresie okupacji hitlerowskiej był księgowym w majątku ziemskim w Ligocie, prowadził tajne nauczanie w Kobylej Górze. Po wojnie pracował w urzędzie skarbowym w Kępnie, był sekretarzem gminy Ostrzeszów, a także kierownikiem wydziału podatków wiejskich w Wydziale Finansowym Powiatowej Rady Narodowej w Ostrzeszowie.. Po przejściu na emeryturę był prezesem ostrzeszowskiego koła Związku Emerytów i Rencistów oraz tamtejszego koła Polskiego Związku Niewidomych. Zwerifikowany jako powstaniec wielkopolski, odznaczony Krzyżem Kawalerskim OOP i Wielkopolskim Krzyżem Powstańcym, w 1972 awansowany na podporucznika. Zmarł 18 października 1988 w Ostrzeszowie, spoczywa na miejscowym cmentarzu parafialnym. W październiku 1932 r. zawarł związek małżeński ze Stanisławą Medzowicz; dzieci: Janina (ur. 1934 zam. Telegra), Irena (ur. 1935 zam. Biedziak).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 38; *W. Graf: Wszystko co nasze...*, *Ostrzeszów 1999*, s. 24; *dokumentacja rodzinna, informacje córki Ireny*.

Marek Rezler

Jagilski Władysław (1901–1994), syn Michała, ur. 10 maja 1901 roku w Ignacowie. Pracownik kolejowy – telegrafista a następnie dyżurny ruchu i naczelnik stacji w Pęcławie. W 1939 naczelnik stacji w Sęszewie pod Poznaniem. Ochotniczo wstąpił do oddziałów powstańczych; walczył pod Szubinem. Później brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. W okresie międzywojennym członek Zarządu Związku Czwartaków przy 58 pułku piechoty

i Związku Powstańców Wielkopolskich. Zmobilizowany w 1939 roku, uczestnik Bitwy nad Bzurą i obrony Warszawy. Po kapitulacji stolicy wzięty do niewoli, wkrótce zwolniony pracował

Władysław
Jagilski

w swoim zawodzie. Od 1943 członek AK w strukturach kolejarzy. Po zakończeniu wojny pracował w kolejnictwie. Społecznie działał w Związku Powstańców Wielkopolskich, był sekretarzem koła w dzielnicy Poznań – Jeżyce. Zmarł 26 marca 1994 r. w Poznaniu i został pochowany na cm. junikowskim. Odznaczony był: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medalem „Za udział w Wojnie 1918–1921”, medalem „Za Warszawę”, medalem „Zwycięstwa i Wolności” i in. Od 1921 r. żonaty z Reginą Śląską, miał pięcioro dzieci: Bogdana (ur. 1923), Irenę (ur. 1926), Eugenię (ur. 1927), Sabinę (ur. 1931) i Jerzego (ur. 1933).

Informacje syna Bogdana, dokumenty i pamiętki rodzinne.

Zenon Brembor

Jaguźny Adam (1905–1985), piekarz, współpracował z powstańcami w okolicach Grabowa i Ostrzeszowa. Urodzony 22 XI w Grabowie n. Prosną, był

synem piekarza Teodora J. i Marianny z Nowickich. W rodzinnym mieście ukończył szkołę powszechną, następnie przez trzy lata był uczniem szkoły zawodowej. W listopadzie 1918 r. zajmował się przewożeniem broni zdobytej w komorze celnej w Grabowie i zaopatrzenia dla oddziału polskiego doraźnie sformowanego w tym mieście. W latach 1923–1925 uczył się zawodu piekarza, a w 1926–1928 – odbywał służbę wojskową w 25 pułku artylerii lekkiej (Kalisz); awansowany na bombardiera. Potem pracował w swoim zawodzie, w piekarni prowadzonej przez ojca. Należał do Towarzystwa Powstańców i Wojaków i do ochotniczej Straży Pożarnej w Grabowie. W sierpniu 1939 r. zmobilizowany, służył w oddziale zapasowym we Lwowie. 20 IX 1939 r. dostał się do niewoli niemieckiej, gdzie zachorował i został zwolniony do domu. W latach 1943–1945 pracował w piekarni w Ostrzeszowie. Od maja 1945 r. prowadził odziedziczoną po ojcu piekarnię w Grabowie. Po upaństwowieniu zakładu pracował dorywczo w parkieciarzni i jako robotnik rolny. W 1971 r. przeszedł na rentę inwalidzką. Był członkiem ZBoWiD. Zmarł 17 listopada 1985 r. w Grabowie, spoczywa na tamtejszym cmentarzu parafialnym. Od lipca 1945 r. był żonaty.

Powstańcy wielkopolscy..., s. 39; Akta Zw. Kombatantów RP i b. Więźniów Politycznych – Koło Miejsko – Gminne w Grabowie n. Prosną.

Marek Rezler

Jakubowicz Stanisław (1897–1967), ur. 21 czerwca 1897 r. w Murowanej Goślinie, w rodzinie murarza Sylwe-

stra i Marianny Herman. Po ukończeniu szkoły powszechnej podjął naukę w zawodzie fryzjerskim. Wychowywany w duchu polskości i głębokiego patriotyzmu, od 27 grudnia 1918 r. jako ochotnik brał udział w Powstaniu Wielkopolskim, głównie w walkach na ulicach Poznania. W okresie międzywojennym nazwisko J. zostało umieszczone na tablicy pamiątkowej w ówczesnym Muzeum Wojskowym w Poznaniu. We wrześniu 1939 r. ochotniczo zgłosił się do Wojska Polskiego i walczył w obronie Warszawy. Po zakończeniu II wojny światowej czynnie uczestniczył w zagospodarowaniu Ziemi Zachodnich, pracując zawodowo i społecznie. Był członkiem ZBoWiD. Zm. w Poznaniu 27 sierpnia 1967 r. i został pochowany na cm. komunalnym na Junikowie. Odznaczony był Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańcym i in. Żonaty ze Stefanią z domu Zakrzewską miał troje dzieci: Mariana (ur. 1925), Henryka (ur. 1928) i Zofię (ur. 1935).

Informacje syna Mariana z Poznania; dokumenty i pamiątki rodzinne.

Eligiusz Tomkowiak

Janiak Wawrzyn (1895–1977), rzeźnik, uczestnik walk na froncie ostrzeszowsko – kępińskim. Urodzony 4 sierpnia w Gorzycach Wielkich k. Ostrowa Wlkp., w rodzinie rzeźnika Jana J. i Elżbiety z Ciążyńskich. Po ukończeniu szkoły powszechnej uczył się zawodu rzeźnika. W czasie I wojny światowej na froncie wschodnim, od 1917 na zachodzie, nad Marną i pod Verdun. W czasie powstania wielkopolskiego uczestniczył w wyzwaniu Ostrowa Wlkp., a nast. w walkach

pod Kępem, Granowcem i Rawiczem, oraz w wojnie polsko – bolszewickiej. W okresie międzywojennym prowadził sklep mięsny w Szklarce Przygodzickiej. Podczas okupacji hitlerowskiej przejściowo aresztowany i więziony

Wawrzyn
Janiak

w Odolanowie w 1941 r., nadal pracował w swoim zawodzie. W styczniu i lutym 1945 w miejscowej Straży Obywatelskiej. Kontynuował działalność zawodową aż do śmierci 19 kwietnia 1977 r. w Szklarce Przygodzickiej. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim OOP. Spoczywa w Czarnymlesie gm. Przygodzice. W 1921 r. zawarł związek małżeński z Joanną Wczesną; dzieci: Józef (ur. 1926), Zofia (ur. 1928, zam. Grzesiak, Cempel).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 39–40; dokumentacja rodzinna, „Czas Ostrzeszowski” 1998 nr 2(98), s. 8; informacje córki Zofii.

Marek Rezler

Janus Józef (1900–1960) rolnik, strażnik celny, żołnierz kompanii grabowskiej. Urodzony 27 stycznia w Smolnikach pow. Ostrzeszów, w rolniczej rodzinie Wojciecha i Marii J. W 1918 r. służył w straży granicznej (Grenzschutz), do kompanii grabowskiej wstąpił 14 I 1919 r., uczestni-

czył we wszystkich walkach batalionu ostrzeszowskiego po tej dacie. Pozostał w wojsku do 30 XI 1921 r., po czym 15 V nast. r. wstąpił do Straży Celnej, gdzie służył aż do wybuchu II wojny światowej (w Kacwinie pow. Nowy Targ). Po krótkotrwałej niewoli w 1940 r. zamieszkał w Biernacicach k. Grabowa. W ll. 1945–1950 gospodarzył w gminie Zabór pow. Zielona Góra, a nast. przeprowadził się do Nowej Soli, pracował w tamtejszym Zarządzie Budynków Mieszkalnych. Zmarł w Nowej Soli 22 czerwca 1960 r., tam też jest pochowany. Był żonaty, miał syna Czesława.

Powstańcy wielkopolscy..., s. 40: dokumentacja rodzinna, informacje syna.

Marek Rezler

Jasiński Józef (1854–1933), aptekarz, wykładowca Uniwersytetu Poznańskiego. Ur. 23 III w Osiecznej w rodzinie ziemiańskiej. Po ukończe-

Józef
Jasiński

niu gimnazjum w Lesznie praktykował w aptekach Śląska, Wielkopolski i Niemiec, m. in. w Głogowie, Gnieźnie, Poznaniu, Lesznie, Hamburgu, Kolonii. Po studiach w Uniwersytecie Wrocławskim w 1879 r. otrzymał dyplom aptekarza. W 1883 r. został członkiem zwy-

czajnym Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. W latach 1886–1889 prowadził aptekę w Kępnie, później (w 1890 r.) przejął aptekę po bracie w Grodzisku Wlkp. W 1896 r. przeniósł się na stałe do Poznania, gdzie z rąk niemieckich wykupił aptekę „Pod Żłotym Lwem” na Starym Rynku. W 1905 r. przeniósł ją do nowo przebudowanego domu. W czasie powstania wielkopolskiego wspierał lekami oddziały powstańcze. W kwietniu 1919 r. przez Komisariat Rady Ludowej powołany na decernenta do spraw aptekarskich. Urząd ten sprawował do likwidacji Ministerstwa b. Dzielnicy Pruskiej, tzn. do stycznia 1922 r. Gdy powstał Uniwersytet Poznański (w maju 1919 r.) był inicjatorem powołania uniwersyteckiego studium farmaceutycznego. Od 1922 r. na Oddziale Farmaceutycznym uniwersytetu prowadził wykłady z historii farmacji i ustawodawstwa farmaceutycznego. Przez wiele lat był członkiem Państwowej Komisji Egzaminacyjnej na stopień aptekarza. Niezwykle aktywny w życiu naukowym i społecznym miasta, m. in. w Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk, którego był członkiem rzeczywistym. Po 1919 r. przez kilka lat przewodniczył również Towarzystwu Aptekarzy Polaków. Zmarł 5 VI w Poznaniu.

W.W. Głowacki, Jasiński Józef, [w:] Polski słownik biograficzny, t. XI, Wrocław-Warszawa-Kraków 1964-1965, s. 48-49; J. Majewski, Apteka „Pod Żłotym Lwem” na tle historii aptekarstwa poznańskiego, „Farmacja Polska” 43, 1987, nr 3, s. 148-149, tamże literatura, s. 150-151; H. Jankowska, A. Król, H. Król, B. Olejniczak, I. Pempera, A. Simon, E. Stelmaszczyk, Wykaz członków Poznańskiego Towarzystwa Przy-

jaciół Nauk za lata 1857-1945, [w:] Veritate et scientia. Księga pamiątkowa w 125-lecie Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, pod red. A. Gąsiorowskiego, Warszawa-Poznań 1982, s. 167-168.

Jan Majewski

Jerchel Michał (1892-1940), szewc, urzędnik, oficer WP, jeden z czołowych organizatorów oddziałów powstańczych w Ostrzeszowie. Urodzony 4 września w Ostrzeszowie, w rodzinie rzemieślnika Roberta (Romana) J. i Balbiny z Marszałków. Uczęszczał do szkoły powszechnej w rodzinnym mieście, w latach 1906-1909 uczył się zawodu szewca, w którym pracował do października 1913 r. Służbę wojskową odbywał w 37 pp (Krotoszyn), a potem 46 pp. Uczestniczył w walkach I wojny światowej, m.in. na froncie zachodnim (w 1914 r. pod Longwy był ranny) i na wschodnim – z przerwą na leczenie kolejnej rany. W kwietniu 1917 r. ponownie skierowany na front zachodni, dowodził plutonem piechoty, podczas walk pod Cambrai był zatruty gazem. W październiku 1918 wyznaczony na szefa kompanii zapasowej 46 pp. w Biedrusku; po wybuchu rewolucji w Niemczech wrócił do Ostrzeszowa, został wybrany do Rady Robotniczo – Żołnierskiej a także był jednym z organizatorów oddziałów powstańczych w rodzinnym mieście. Podczas walk na froncie południowym powstania służył w batalionie ostrzeszowskim, znany z brawury, określany niekiedy mianem „Kmicica ostrzeszowskiego” (zresztą w otoczeniu zawsze znany był z fantazji i poczucia humoru). W dn. 13 XI 1918 stał na czele sekcji żołnierzy polskich przysłanych do Grabowa

dla wsparcia miejscowych działaczy niepodległościowych. Walczył m.in. pod Ligotą, Rogaszycami i Parzynowem; od 8 III 1919 r. był dowódcą 10 kompanii, a w sierpniu t.r. objął dowództwo 1 kompanii 70 pułku piechoty. W oddziale tym służył w latach 1919-1926, w dn. 22 V 1921 r. awansowany na kapitana. Uczestniczył w wojnie polsko – bolszewickiej, w okresie pokoju zajmował stanowisko dowódcy 4, a potem 7 kompanii. W latach 1926-1928 w 86 pp. w Krasnem, na stanowisku dowódcy 9 kompanii (według dość niejednoznacznej tradycji rodzinnej – w wyniku postawy zajętej w stosunku do przewrotu majowego i osoby J. Piłsudskiego), następnie przeniesiony w stan spoczynku, zamieszkał

Michał
Jerchel

w Kępnie, zaangażowany w działalność wywiadowczą na obszarze Niemiec (uwięziony w latach 1929-1935, wymieniony za niemieckich agentów działających w Polsce). W latach 1937-1938 był wójtem Podzamcza później, do wybuchu wojny, burmistrzem Grabowa n. Prosną. W 1939 r. ochotniczo zgłosił się do służby, skierowany do Kamionki Strumiłowej, dostał się do niewoli radzieckiej, był osadzony w obozie jenieckim w Kozielsku; zginął w Katyniu wiosną następnego roku. Odznaczony m.in. Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych, Odznaką „Za Waleczność” KNRL oraz niemieckim

Krzyżem Żelaznym 1 i 2 kl. W październiku 2000 r. mianowany Honorowym Obywatel Miasta Grabowa. Żonaty z Marianną (Marią) Banaśiak (1899–1986), miał córkę Marię (1920–1997, zam. Kowalik).

Powstańcy Wielkopolsce..., s. 40 – 41; CAW AP 4099, KW 17 III 1938; MiDWiH; akta koła ZBoWiD w Ostrzeszowie; *Spis oficerów służących czynnie w dniu 1.6.21, Warszawa 1921*, s. 672; *ROfic.*: 1923, s. 325, 413, 1924, s. 288, 357, 1928, s. 100, 189; *Jednodniówka 70 pułku piechoty (12 p.strz.włkp.)*, *Pleszew 1930* s. 44; *Dzieje Ostrzeszowa, Kalisz 1990*, s. 160; *Grabów*, s. 115; „*Gazeta Ostrzeszowska*”, 14 XI 1918 r.; „*Czas Ostrzeszowski*” 21 IV 2000, s. 4; *Katyń. Księga cmentarna Polskiego Cmentarza Wojennego Warszawa 2000*, s. 235 (fot.); *W. Graf: Nikt im iść nie kazał...*, *Ostrzeszów 1999*, s. 22; *Akta USC w Ostrzeszowie; dokumentacja rodzinna; informacje wnuka, Krzysztofa Kowalika*.

Marek Rezler

Jędrzejewski Franciszek (1892–1982), rolnik, uczestnik walk na froncie ostrzeszowsko – kępińskim. Ur. 28 marca w Ostrzeszowie, w rodzinie rolnika Marcina J. i Katarzyny z d.

Franciszek
Jędrzejewski

Góra. Ukończył szkołę powszechną, był aktywnym członkiem TG Sokół. W czasie I wojny światowej na froncie zachodnim, walczył nad Marną i pod Verdun, kilkakrotnie był ranny. Na wiadomość o wybuchu powstania w Wielkopolsce, opuścił szpital i z pełnym oporządzeniem wrócił w rodzinne strony, zdążył jeszcze wziąć udział w walkach w okolicach Ostrzeszowa. Uczestnik wojny polsko – bolszewickiej, służbę ukończył w stopniu plutonowego. W okresie międzywojennym miał własne gospodarstwo rolne, angażował się w ruchu weterańskim. Zmarł w Ostrzeszowie 19 listopada 1982 r., spoczywa na tamtejszym cmentarzu parafialnym. Żonaty dwukrotnie (z jedną, Jadwigą Jabłońską, zawarł związek w 1922 r.), dwukrotnie owdowiał. Dzieci: Maria (ur. 1923, zam. Szamańska), Józef (ur.1925), Czesław (ur.1928), Stefan (ur.1933).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 41; *dokumentacja rodzinna, informacje córki, Marii Szamańskiej*.

Marek Rezler

Józwiak Piotr (1895–1984), ur. 13.06.1895 r. w Dębnie (gmina Stęszew), w rodzinie rolnika Andrzeja i Agnieszki Jackowiak. W styczniu 1915 został powołany do odbycia służby wojskowej w armii pruskiej. Początkowo służył w 19 pułku piechoty w Zgorzelcu; po ośmiotygodniowym przeszkoleniu został wysłany na front wschodni, w okolicach Mińska jego drużyna została zaatakowana przez Rosjan. Z całego oddziału uratował się tylko Piotr Józwiak (ciężko ranny) i jego niemiecki przyjaciel, którego wyniósł rannego z pobojowiska. We

wrześniu t. r. pułk został wysłany do Francji; podczas walk pod Arras został ponownie ciężko ranny. Odwieziono go do lazaretu w Szpeire nad Renem, później do Hanoweru i ostatecznie do Landgenhagen. Wojskowa komisja inwalidzka uznała go za niezdolnego do służby wojskowej (33 % inwalidztwa) i odesłała do domu. W listopadzie 1918 r. wstąpił do Straży Ludowej

Piotr
Józwiak

w Krotoszynie i brał udział w Powstaniu Wielkopolskim (m. in. w walkach o Zduny). W styczniu 1919 roku wrócił do rodzinnego Dębna; w Stęszewie wstąpił do oddziału ppor. A. Kopy; brał udział w walkach oddziału powstańczego powiatu zachodniopoznańskiego. Z powodu swojego inwalidztwa został zwolniony z wojska. Podczas okupacji hitlerowskiej, kiedy wysiedlano mieszkańców Dębna, do gospodarstwa Józwiaków weszli żołnierze niemieccy. Piotr i jego synowie postanowili stawiać opór. Okazało się jednak, że dowódcą oddziału był ów były przyjaciel, którego Piotr Józwiak uratował z pobojowiska w Rosji. Dzięki temu spotkaniu rodzina Józwiaków i inni mieszkańcy Dębna uniknęli wysiedlenia do Generalnej Guberni. Zmarł 7 września 1984 roku w Dębnie i pochowany został na cm. parafialnym w Stęszewie. Odznaczony był Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i odznaką „Za waleczność”. Od 20.01.1922 żonaty ze Stanisławą Rataj-

czak, z która miał siedmioro dzieci: Józefa (ur. 1923), Stanisława (ur. 1924), Mariana (ur. 1926), Mariannę (1928–1932), Martę (ur. 1931), Aleksandra (ur. 1935), Henryka (ur. 1937).

*Informacje i pamiątki rodziny;
zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.*

Bogdan Czerwiński

Judek Roman (1898–1981), ur. 23 listopada 1898 r. w Pniewach, w rodzinie krawca Melchiora i Marii Anders. Uk. szkołę powszechną i 3-letnią szkołę zawodową i uzyskał dyplom mistrza piekarniczo – cukierniczego. W 1917 wcielony do armii pruskiej walczył na froncie zachodnim. Po demobilizacji wrócił w rodzinne strony. Pod koniec grudnia 1918 r. wstąpił ochotniczo do oddziałów powstańczych. Później uczestniczył w wojnie polsko – bolszewickiej. Po zwolnieniu z wojska pracował w wyuczonym zawodzie. Od 1929 dzierżawił dwie piekarnie w Poznaniu przy ul. Kramarskiej i Żupańskiego. W 1932 r. został kierownikiem kawiarni „U Fangrata” w Poznaniu przy ul. Ratajczaka. W latach 1935–1939 był właścicielem hotelu, restauracji i kawiarni w Chojnicach (nieruchomość ta została odkupiona od Niemca Kurta Fischera). W okresie okupacji niemieckiej był poszukiwany przez hitlerowców za działalność niepodległościową; ukrywał się w Warszawie i jej okolicy. Po zakończeniu wojny podjął pracę w poznańskiej gastronomii. Był instruktorem i rzeczoznawcą ds. gastronomii. W 1968 r. przeszedł na emeryturę. Zmarł 27 maja 1981 r. w Poznaniu i jest pochowany na cm. junikowskim. Odznaczony był: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski; Srebrnym Krzyżem Zasługi;

Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym oraz odznakami. Żonaty z Jadwigą Pazderską, miał córkę Eugenię (zamężna Żyła, inż. rolnik).

Informacje córki Eugenii, dokumenty rodzinne.

Ewelina Tomowiak

Jurkiewicz Franciszek (1902–1972),
kolejarz, żołnierz batalionu ostrzeszowskiego. Urodzony 3 października

Franciszek
Jurkiewicz

w Ostrzeszowie, w rodzinie kuśnierza – rolnika Andrzeja J. i Marianny z Wieczorków. W końcu 1918 r. wstąpił do wojska (przypuszczalnie do Straży Ludowej), a następnie dołączył do formowanego batalionu ostrzeszowskiego; uczestniczył w walkach m.in. pod Rogaszcycami i Korzeniem. W 1924 r. służył w Biedrusku pod Poznaniem. Po zwolnieniu do rezerwy zatrudniony jako kolejarz, był dyżurnym ruchu na dworcu w Lublinie, należał do Związku Powstańców Wielkopolskich. Okupację hitlerowską spędził w Ostrzeszowie, pracował w kaflarni. Po wojnie dalej pracował w zawodzie kolejarza, w Ostrzeszowie. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim OOP i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Zmarł w tym mieście 5 czerwca 1972 r., spoczywa na ostrzeszowskim

cmentarzu parafialnym. Od 1922 roku był żonaty z Franciszką Jędrzejewską; dzieci: Wacław (ur. 1923), Leon (ur. 1926), Józef (ur. 1928), Czesław (ur. 1934), Janina (ur. 1935, zam. Kałwińska), Krystyna (ur. 1937, zam. Warszawska).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 42; AKWPWlkp.; dokumentacja rodzinna.

Marek Rezler

Kaczmarek Jan (1880–1939),
powstaniec wielkopolski ziemi skockiej. Urodził się w 1880 roku w Uścikowie koło Obornik Wielkopolskich, jako syn Stanisława i Marianny z Ziętków. Ukończył szkołę powszechną. W czasie I wojny światowej wcielony do armii pruskiej. Ochotniczo w wielkopolskich oddziałach powstańczych. Członek Rady Ludowej w Skokach do końca stycznia 1919 roku. Z zawodu fryzjer, w latach międzywojennych prowadził sklep drogerijny w Skokach. Współtwórca Spółdzielni „Rolnik” w tej miejscowości. Członek Towarzystwa Powstańców i Wojaków oraz koła Związku Powstańców Wielkopolskich w Skokach. Zmarł w 1939 roku i pochowany jest na cmentarzu parafialnym w Skokach. Żonaty z Zofią z domu Taniewicz, z którą miał synów: Waleriana (ur. 1906 r.), Leona (ur. 1911 r.) i Mariana (ur. 1915 r.) oraz córki: Janinę (ur. 1908 r.) i Lubomirę (ur. 1921 r.). 27 grudnia 2003 roku, w 85. rocznicę wybuchu powstania, przed wejściem na teren cmentarza w Skokach odsłonięto tablicę pamiątkową poświęconą powstańcom ziemi skockiej tam pochowanym – wśród kilkudziesięciu wymienionych na niej powstańców jest również Jan Kaczmarek.

Na podstawie relacji Feliksa Kaczmarka i Filomeny Walczak z Bliżyc.

Krzysztof Jachna

Kadow Marian (1886–1950), ur. 18 stycznia 1886 roku w Rzywnie k. Łabiszyna w rodzinie rolnika Aleksandra i Katarzyny. Służył w armii pruskiej w stopniu podoficera. W okresie Powstania Wielkopolskiego współorganizator Kompanii Łabiszyńskiej. Dowódca 4 Grupy obrony Łabiszyna w dniach 10–11 stycznia 1919 roku. Uczestnik walk o Żnin i Szubin oraz

Marian
Kadow

współorganizator powstańczej linii obrony na Kanale Noteckim w rejonach Dąbia, Antoniewa, Annowa i Rynarzewa. Później uczestnik wojny polsko – bolszewickiej. Po demobilizacji podjął pracę w rolnictwie na stanowisku agronoma. Po 1945 roku kierownik resztówki PNZ Glinki i Gościeradz k. Koronowa. Działacz Kółek Rolniczych, Spółdzielczości i Samopomocy Chłopskiej. Zmarł 8 grudnia 1950 roku i pochowany został na cm parafialnym we Wtelnie. Odnaczony był: Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Brązowym Krzyżem Zasługi i Krzyżem Żelaznym II klasy. Od 1921 roku żonaty z Elżbietą Gawroniak miał dzieci: Władysławę (ur. 1920), Bronisławę (ur. 1922), Mariana (ur. 1925), Kazimierza

(ur. 1929), Dorotę (ur. 1935), Tadeusza (ur. 1937) i Marię (1939).

A. Żurkowski, „Łabiszyn i okolice w czasie Powstania Wielkopolskiego”, Łabiszyn 2002; , dokumenty i pamiątki rodzinne.

Marian Kadow

Kaiser Franciszek (1902–1969), powstaniec „Grupy Leszno”, żołnierz zawodowy, więzień łagrów. Urodził się 17 grudnia 1902 r. w Pawłowicach (pow. leszczyński), jako syn Józefa i Małgorzaty zd. Małycha. 7 stycznia 1919 wraz z ojcem i trzema braćmi wstąpił do oddziałów powstańczych „Grupy Leszno” na odcinku „Pawłowice”, był najmłodszym uczestnikiem powstania z Pawłowic. 23 marca t.r. został wcielony do 9 pułku strzelców wlkp. (późniejszy 67 pp). Uczestnik wojny 1920 r. Następnie służył jako podoficer zawodowy (w stopniu sierżanta) w 76 pp w Grodnie. Około 1927 r. w czasie służby miał wypo-

Franciszek
Kaiser

dek – w pobliżu niego rozerwał się granat. Z tego powodu został uznany inwalidą. Po 15 latach służby w wojsku 26 marca 1934 r. przeszedł do cywila. Zamieszkał w Nowych Święcianach. Pracował tam jako kolejarz

i był naczelnikiem kolei wąskotorowej Nowe Święciany–Wilno. Po wkroczeniu armii radzieckiej uwięziony w Wilnie, wyrokiem z 23 kwietnia 1941 r. skazany na pracę w łagrach. Wywieziony w okolice Workuty (*Workutlag*), gdzie przebywał od 30 czerwca 1941 r. do 26 lutego 1949. Następnie przez 2 lata pracował w Sienieńkach koło Woroneża. Do kraju wrócił w 1951 r. i zamieszkał w Lesznie. Pracował na kolei. Żona i córki od 1946 mieszkaly w Olecku (woj. białostockie), od 1951 w Lesznie. Członek ZBoWiD w Lesznie. Zmarł nagle 3 stycznia 1969 r. w pociągu na trasie Leszno-Bojanowo. Pochowany w kwaterach powstańczych na cmentarzu w Lesznie. W 1931 r. ożenił się w Dąbrowie z Janiną Fiedorowicz, z którą miał syna Jerzego (ur. 1931, zm. jako niemowlę) oraz córki: Teresę (ur. 1933 w Grodnie) i Jadwigę (ur. 1939 w Nowych Święcianach).

Informacje córki Jadwigi Kaiser-Zaborowskiej; dokumenty i pamiątki rodzinne.

Jacek Wawrzyniak

Kalemba Jan (1899–1989), ur. 17.08.1899 r. w Piekarach, gmina Stęszew w rodzinie rolnika Marcina i Agnieszki zd. Rozalczak. Służbę wojskową rozpoczął w wojsku pruskim. W czasie urlopu 25 listopada 1918 roku wstąpił do Straży Ludowej. Od 12 stycznia 1919 roku do 18 lutego 1919 roku brał udział w Powstaniu Wielkopolskim, walczył m. in. o zdobycie lotniska Ławica (akcją dowodził ppor. Andrzej Kopa). Brał udział w walkach na wschodzie: nad Berezyną i w obronie Warszawy. Uczestniczył ponadto w Kampanii 1939 roku, walczył pod dowództwem gen. Kutrzeby

w Bitwie nad Bzurą, gdzie dostał się do niewoli. Ok. półtora roku był internowany na terenie Prus Wschodnich. Zwolniony powrócił do rodzinnych Piekarów i pracował w gospodarstwie ojca, który był aktywnym działaczem para-

Jan
Kalemba

fialnego kółka rolniczego w Słupi.. Od 1959 roku członek ZBoWiD. Zmarł 14 września 1989 w szpitalu w Poznaniu, pochowany na cmentarzu parafialnym w Słupi. Odznaczony m. in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W 1936 roku zawarł związek małżeński z Pelagią Nawrot. Żona zmarła 23 maja 2000 w Piekarach. Dzieci: Aniela i Zofia (ur. 1937), Jan (ur. 1939), Kazimierz (ur. 1942), Helena (ur. 1943) i Stanisław (ur. 1947).

Informacje i pamiątki rodzinne syna Stanisława; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Bogdan Czerwiński

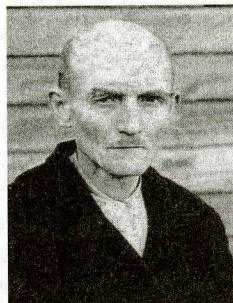
Kaliszewski Władysław (1886–1964), starszy szeregowiec. Ur. się 5 maja 1886 r. we Wrześni, w rodzinie stolarza Karola i Franciszki z d. Krall. Wyuczył się stolarstwa. Działał w Towarzystwie Gimnastycznym „Sokół” i innych organizacjach. W 1914 r. powołany do a. niemieckiej i wysłany na front. Po demo-

bilizacji w listopadzie 1918 r. wrócił do Wrześni. Ochotnik w powstaniu wielkopolskim, walczył na odcinku północnym. Następnie pracował jako urzędnik w magistracie. W czerwcu 1920 ochotniczo zgłosił się do wojska i z baonem 268 skierowany został na front. Baon włączony został do 66 Kaszubskiego pp. 14 IX 1920 r. za męstwo wykazane w bitwie pod Horodcem, gdzie przeprowadził niebezpieczne rozpoznanie sił przeciwnika (14 IX 1920 r.), a następnego dnia mimo ciężkiej rany pozostał na stanowisku, przyczynił się do utrzymania dyscypliny w kompanii i odparcia silnego kontrataku bolszewików. Za czyny te odznaczony VM 5 kl. (nr 4676). Po demobilizacji w 1921 pracował w banku, po utracie pracy bezrobotny. Później prowadził własny sklep we Wrześni z artykułami tytoniowymi. Od 1936 kierownik i pracownik tartaków. W czasie okupacji pracował jako robotnik, po wojnie jako księgowy w Zarządzie Miejskim w Bydgoszczy, następnie w Zjednoczeniu Budownictwa Miejskiego w Bydgoszczy. Od 1956 na emeryturze. Zmarł 29 lipca 1964 r. w Bydgoszczy; pochowany na cm. Nowo-farnym w Bydgoszczy, ul. Artyleryjska. Odznaczony także medalami i odznakami. Żonaty z Salomeą Poszwald. Dzieci: Gabryela (ur. 25 II 1920, zakonnica), Jerzy (14 III – 19 VII 1932), Felicja (ur. 22 VIII 1924, ekonomista), Janina (ur. 22 V 1926, zakonnica), Maria (ur. 4 VIII 1927, księgowa), Stefania (ur. 23 VIII 1928, maszynistka), Aleksandra (ur. 25 X 1929, księgowa).

CAW, VM 5-470; informacje i materiały nadesłane przez córkę Felicję Majewicz z Bydgoszczy; Kawalerowie..., T. II, cz. 2, s. 87

Bogusław Polak

Kałwiński Józef (1892–1969), murarz, uczestnik walk na odcinku ostrzeszowsko-kępińskim. Urodzony

Józef
Kałwiński

8 marca w Ostrzeszowie, w rodzinie Ludwika i Marii K. W II. 1916–1918 w armii niemieckiej, 24 I 1919 ochotniczo wstąpił do 12 p.strz.wlkp., przeszedł cały szlak bojowy oddziału w powstaniu wielkopolskim. Uczestnik wojny polsko – bolszewickiej, z czasem przekwalifikowany do służby w artylerii, w 15 pal. W okresie międzywojennym mieszkał i pracował w Ostrzeszowie. Po drugiej wojnie światowej zweryfikowany jako powstaniec (kartoteka nr 5659), należał do ostrzeszowskiego koła Związku Powstańców Wielkopolskich. Odznaczony Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918–1921, Krzyżem Kawalerskim OOP i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Zmarł w Ostrzeszowie 15 grudnia 1969 r., spoczywa na miejscowym cmentarzu parafialnym.

Powstańcy wielkopolscy..., s. 42; AKWPWlkp.; dokumentacja rodzinna.

Marek Rezler

Kamiński Bolesław Ignacy (1888–1937), ochotnik kompanii pakoskiej. Urodzony 3 października 1888 roku w Mogilnie. Syn Kazimierza i Zofii z domu Nurkowskiej. W Pakości

zamieszkał w 1910 r. Miał wykształcenie średnie; był z zawodu dyplomowanym drogerzystą. Pracował w swoim zawodzie, prowadząc własną drogerię na Rynku w Pakości. Jako ochotnik, 5 stycznia 1919 r. wraz z kompanią pakoską pod dowództwem Władysława Poczekaja wyruszył do Inowrocławia. W latach 1925–1931 pełnił

Bolesław Ignacy
Kamiński

funkcje wiceburmistrza Pakości, a później ławnika Magistratu. Ponadto był członkiem Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, prezesem Towarzystwa Śpiewu „Halka”, prezesem oraz prezesem honorowym Kurkowego Bractwa Strzeleckiego, prezesem Towarzystwa Powstańców i Wojaków, prezesem Związku Inwalidów Rzeczypospolitej Polskiej w Pakości i członkiem Rady Nadzorczej Banku Ludowego. Zmarł 1 kwietnia 1937 roku i spoczywa na cm parafialnym w Pakości. Odznaczony był Medalem Niepodległości i Srebrnym Krzyżem Zasługi. Żona Maria Bąkowska. Dzieci: Zbigniew, Czesław, Jadwiga, Kazimiera, Stanisław.

Sment R., Rynkowski M., Opis dziejów Kompanii Pakoskiej w Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919, Pakość 1970 (maszynopis); Łada H., Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Pakości; Łada H., Udział społeczeństwa pakoskiego w Powstaniu Wielkopolskim

1918/1919, Pakość 1978; pisemna relacja syna Czesława .

Małgorzata Dzióbkowska

Kantecki Ludwik (1877–1963), kupiec i działacz społeczny. Ur. 2 sierpnia w Grabowie nad Prosną, syn Józefa K., listonosza i Antoniny z Langów. Ukończył szkołę ludową, a w latach 1891–1898 uczył się zawodu urzędnika przy osobie komisarza obwodowego M. Nehringa w Grabowie; w 1893 r. został sekretarzem komisarza. Za polską postawę narodową nie był dopuszczony do eksternistycznej matury w gimnazjum realnym. We wrześniu 1898 r. rozpoczął służbę w 20 pułku artylerii polowej (lekkiej) w Poznaniu; w wyniku wypadku zwolniony z wojska, pracował jako referent Wydziału Powiatowego w Brzegu n. Odrą. 1 IV 1901 r. otworzył w Grabowie sklep wielobranżowy, z czasem ukierunkowany na handel tkaninami i pasmanterią. Od

Ludwik
Kantecki

razu rozpoczął aktywną działalność społeczną: w Polskim Towarzystwie Przemysłowym, w Towarzystwie Czytelni Ludowych, w dozorze szkolnym katolickiej gminy szkolnej w Grabowie (interweniował w czasie strajku szkolnego w 1904 r.), współtworzył Polskie Towarzystwo Kupców Samodzielnych; niemal do końca życia

mieszkał w swym grabowskim domu przy Rynku 18. Przez trzy lata społecznie pełnił obowiązki wójta gminy Grabów, w 1909 r. był wybrany członkiem rady miejskiej, a w 1912 – deputowanym do sejmiku powiatowego. W listopadzie 1918 r. został członkiem Powiatowej Rady Ludowej w Ostrzeszowie, w grudniu był jednym z delegatów na Polski Sejm Dzielnicowy w Poznaniu, zaś 6 I 1919 r. zainicjował utworzenie powstańczej kompanii w Grabowie, a od marca 1919 r. do 1921 r. był pierwszym polskim burmistrzem w tym mieście. Od sierpnia 1928 r. jako przewodniczący rady miejskiej ponownie pełnił obowiązki burmistrza. W sierpniu 1939 r. K. wyjechał do Poznania, potem do Kostrzyna Wlkp., a od stycznia 1940 r. mieszkał w Warszawie. Był pełnomocnikiem Zgromadzenia Sióstr św. Wincentego i Paulo w majątkach ziemskich Pęczory, Runów, Zbiska i Wólka Pęcherska; w 1942 r. dzierżawił ogrodnictwo pod Jeziorną. Po wyzwoleniu wrócił do Grabowa, pod koniec życia mieszkał u córki w Poznaniu – tam też zmarł 5 lutego 1963 r. Spoczywa na cmentarzu parafialnym w Grabowie. Pozostawił rękopiśmienne, obszernie pamiętniki, we fragmentach opublikowane w latach 1984–1985 na łamach miesięcznika „*Południowa Wielkopolska*”. W sierpniu 1903 r. zawarł związek małżeński ze Stanisławą Iłską; dzieci: Aniela (zam. Bollandowa, lekarka) i Teodozja (zam. Hołdowska).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 42–43; *Grabów, passim*; *AKWPWlkp.*; *akta koła ZBoWiD w Ostrzeszowie*; *akta parafii Grabów n. Prosną i USC w Grabowie*; *Dziennik Polskiego Sejmu Dzielnicowego w Poznaniu 3-5 grudnia*

1918 r. *Opr. B. Polak. Koszalin 1999, s. 173; dokumentacja rodzinna.*

Marek Rezler

Kapella Kazimierz (1884–zm. po 1933 r.), urodził się 21 II 1884 r. w Radłowie powiat wrzesiński w rodzinie urzędnika gospodarczego Wojciecha i Franciszki z domu Polowczyk. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Gnieźnie i Janowcu, następnie do gimnazjum w Gnieźnie. Od 1905 do 1907 r. służył w armii niemieckiej (54 pp.). następnie do wybuchu wojny pracował jako urzędnik w firmie budowlanej w Berlinie. W 1914 r. zmobilizowany do wojska (4 pp.). Awansował na zastępcę oficera. 6 XII 1918 r. demobilizowany. Wstąpił do Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Członkiem gniazda berlińskiego tej organizacji był już od 1902 r. W Powstaniu Wielkopolskim brał udział w opanowaniu Gniezna, a następnie w walkach na Kujawach (Mogilno, Strzelno). W walkach o Strzelno 2 I 1919 r. został ciężko ranny. Po wyleczeniu mianowany podporucznikiem i przydzielony do 4 pułku strzelców wielkopolskich – 58 pp. wlkp. W wojnie z bolszewikami dowodził 8 kompanią pułku. 14 IX 1920 r. został ponownie ciężko ranny. W 1920 zdał egzamin dojrzałości przed Komisją Państwową w Poznaniu. Jak wynika z wniosku odznaczeniowego: „Ppor. Kapella jako dowódca 8 kompanii wielokrotnie okazał osobiste męstwo i odwagę, dzięki której prowadził swoich żołnierzy do zwycięstw (...). Po zranieniu dowódcy II batalionu objął dowództwo batalionu, który odpierał ataki nieprzyjacielskiej brygady, aż do chwili opanowania sytuacji przez własne oddziały. Osobiście poprowadził batalion do ataku. Po trzy-

godzinnej walce został ranny i musiał być odstawiony z pola walki. Dzięki jego mężnej postawie pułk osiągnął zupełne zwycięstwo nad przeważającym liczebnie nieprzyjacielem. Stracił około 600 zabitych, 360 jeńców, 17 karabinów maszynowych itd.”. Za czyny te ppor. Kapella został odznaczony Orderem *Virtuti Militari* 5 klasy nr 951, dwukrotnie Krzyżem Walecznych i medalami. Służbę w 58 pp. wlkp. K. Kapella pełnił do maja 1927 r., awansując na majora. W latach 1928–1930 służył w 85 pp. jako dowódca batalionu a następnie jako komendant składnicy pułkowej. 28 II 1930 r. przeszedł w stan spoczynku. Żonaty, bezdzietny. W 1933 r. mieszkał w Koronowie, powiat bydgoski. Dalszych informacji brak.

CAW, VM 58-9424.

Bogusław Polak

Karolewski (Królewski) Władysław (ur. 1899–?), żołnierz Straży Ludowej i kompanii grabowskiej. Urodzony 28 maja w Grabowie nad Prosną. W listopadzie 1918 r., podczas urlopu z frontu uczestniczył w rozbrojeniu placówki granicznej w Grabowie (12 XI 1918). Później był zastępcą komendanta placówki POW w Kraszewicach. Pozostał w wojsku, służył jako podoficer zawodowy w 27 pułku piechoty. Przeniesiony do rezerwy z końcem sierpnia 1931 r. Należał do grabowskiego koła Związku Weteranów Powstań Narodowych RP 1914-1919, zweryfikowany jako powstaniec wielkopolski (nr 16 590).

APP, ZPW 215.

Marek Rezler

Karpiński Władysław (1895–1940), aptekarz, powstaniec. Ur. 6 IX w Lesznie jako syn Juliana i Konstancji z Piskońskich. Naukę pobierał w szkole prywatnej w Grodzisku Wielkopolskim, a następnie w gimnazjum w Poznaniu i w Ostrowie. Praktykę aptekarską rozpoczął w 1904 r. od apteki „Pod Żółtym Lwem” w Poznaniu. W latach 1910–1913 studiował farmację na uniwersytecie w Berlinie, gdzie otrzymał dyplom aptekarski. W 1914 r. wcielony do armii niemieckiej. W I wojnie światowej walczył zarówno na froncie francuskim, jak i rosyjskim. Od 1919 r. w Wojskach Wielkopolskich. Dekretem Komisariatu Naczelnej Rady Ludowej nr 151 awansowany na podporucznika aptekarza i zatrudniony w Szpitalu Głównym w Poznaniu. Był pierwszym kierownikiem apteki szpitalnej, którą przejął z rąk niemieckich. W czasie wojny polsko-bolszewickiej jako porucznik aptekarz zatrudniony był w Szpitalu Wojskowym nr 5 w Lidzie. W 1927 r. otrzymał koncesję na aptekę na Górczynie w Poznaniu, którą uruchomił 5 VII 1928 r. przy ul. Łazarskiej 40. W 1939 r. został zmobilizowany jako kapitan rezerwy i przydzielony do 39. pułku piechoty. Internowany przez Sowieców trafił do obozu w Kozielsku. Zginął w Katyniu.

Centralne Archiwum Wojskowe. Akta personalne nr 11601; L. Kostrzeński, Materiały do historii aptek wielkopolskich, t. I: Z przeszłości aptek poznańskich, Warszawa 1929, s. 110; W.W. Głowacki, Męczeńskie drogi farmaceutów wielkopolskich w latach okupacji hitlerowskiej 1939-1945, Poznań 1967, s. 13; Katyń. Lista ofiar i zaginionych jeńców obozów Kozielsk, Ostaszków, Starobielsk, wstęp i opr. L. Szcześniak,

Warszawa 1989, s. 223; J. Tucholski, *Mord w Katyniu. Kozielsk, Ostaszków, Starobielsk. Lista ofiar*, Warszawa 1991, s. 131 (jako datę urodzenia podano 24 XII 1895 r.).

Jan Majewski

Kasperski Florian (1880–1960), kupiec, urzędnik, żołnierz batalionu ostrzeszowskiego. Urodzony 11 kwietnia w Ostrzeszowie, był synem Wojciecha i Petroneli ze Stempniewiczów. Po ukończeniu szkoły powszechnej podjął naukę zawodu kupieckiego w sklepie żelaza i materiałów budowlanych Jana Paneckiego w Ostrzeszowie. Potem pracował w tej firmie oraz w firmie Neugebauer w Ostrowie Wlkp. jako pomocnik. Po odbyciu służby wojskowej otworzył własny skład żelaza i materiałów budowlanych w Ostrzeszowie. Podczas I wojny światowej służył na froncie zachodnim i pełnił służbę garnizonową w kraju. W listopadzie 1918 r. opuścił wojsko i przyjechał do Ostrzeszowa, wszedł w skład tamtejszej Rady Żołnierskiej. Potem służył w batalionie ostrzeszowskim i uczestniczył we wszystkich ważniejszych walkach oddziału. W 1920 roku wystąpił z wojska i wszedł w skład rady nadzorczej Spółdzielni „Rolnik” w Ostrzeszowie; należał do niej do 1935 roku. 26 I 1922 objął stanowisko wiceburmistrza Ostrzeszowa, przewodniczył Radzie Miejskiej, należał do sejmiku powiatowego w Kępnie i do Rady Kasy Oszczędnościowej powiatu kępińskiego. Był bardzo aktywny społecznie. 30 października 1939 r. wywłaszczony i zmuszony do wyjazdu z Ostrzeszowa. Powrócił w 1945 roku, do roku 1950 był kierownikiem Spółdzielni „Rolnik” w Ostrzeszowie. Żonaty, dzieci

nie miał. Zmarł 1 października 1960 w Ostrzeszowie, tam też spoczywa.

Dokumentacja osobista, informacje Władysława Grafa.

Marek Rezler

Kawalka Feliks (1901–1983), syn Stanisława i Balbiny z domu Banasik, ur. 20 października 1901 roku w Gradowicach koło Rakoniewic. Ukończył szkołę powszechną i pracował w gospodarstwie rolnym. Po wybuchu Powstania Wielkopolskich ochotniczo wstąpił do Kompanii Wielichowskiej. Uczestniczył w wyzwaniu Rakoniewic; wal-

Feliks
Kawalka

czył pod Wolsztynem, Kopenica i Kargową później pod Kepnem, Szubinem i Chodzieżą. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej; 5 lipca 1920 r. ranny, po wyleczeniu – 18 listopada t.r. przeniesiony do rezerwy. Po powrocie do domu podjął pracę w cegielni w Augustowie k. Rakoniewic; pracował tam do 1945 r. Podczas okupacji hitlerowskiej, szykanowany przez okupanta. W lutym 1945 roku wyjechał do Sulechowa i podjął prace na kolei. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim awansowany na stopień podporucznika WP. Zmarł 12 czerwca 1983 roku w Sulechowie, spoczywa na miejscowym cmentarzu. Odznaczony był Krzyżem

Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Krzyżem „Za udział w Wojnie 1918–1921”. Od 1927 r. żonaty z Pelagią Grześ, miał córkę Stefanię (ur. 1949).

Dokumenty rodzinne; życiorys napisany przez Feliksa Kawalkę.

Zenon Brembor

Kawczyński Józef (1899–1920), szeregowiec. Ur. się 18 stycznia 1899 r. w m. Gorzany, pow. Inowrocław w rodzinie Wojciecha i Marianny z d. Matykiewicz. Uk. 4 klasy szk. powszechnej. Od 1911 w Janikowie był członkiem drużyny skautowej. Pracował jako robotnik. W 1918 na krótko wcielony do a. niemieckiej. Brał udział w walkach powstańczych na Kujawach, a 3 II 1919 ochotniczo wstąpił do 5 p. strz. wlkp. (59 pp wlkp.), z przydziałem do 2 kompanii. Wyróżnił się w walkach nad Szczarą. W bitwie pod Pieskami 25 VII 1920 K. wybiegi przed kompanię, trafił na nieprzyjacielski karabin maszynowy. Rzucił granat ręczny zabijając 4 żołnierzy z obsługi i zniszczył km. Na piechotę nieprzyjaciela rzucił się z bagnetem. Poległ trafiony kulą w pierś. Za czyn ten odznaczony VM 5 kl. nr 931.

CAW, VM 23-1720; Kawalerowie ..., T. II, cz. 1, s. 43.

Bogusław Polak

Kempski Józef (1896–przed 1977), kolejarz, uczestnik walk pod Kobylą Górą i Kochłowami. Urodzony 23 października w Grabowie Wójtostwie, w rodzinie rolnika Franciszka K.

i Anny z Borzęckich. W 1910 r. ukończył szkołę powszechną w Grabowie n. Prosną, a następnie pracował w rodzinnym gospodarstwie. W 1914 rozpoczął pracę na stacji kolejowej w Grabowie jako pracownik fizyczny, a później konduktor. Od 1915 r. w armii niemieckiej, walczył na frontach zachodnim i włoskim, dwukrotnie był ranny. Jesienią 1918 r. opuścił front i przyjechał do Ostrowa Wlkp., dołączył do formowanych tam oddziałów powstańczych. Uczestniczył w walkach m.in. pod Kobylą Górą i Kochłowami. W styczniu 1919 r. skierowany do Poznania, do służby w wojskach kolejowych. Po zwolnieniu z wojska w 1921 r. objął gospodarstwo odziedziczone po ojcu. W czasie okupacji hitlerowskiej nadal tam pracował, w 1944 r. był zaangażowany do pracy przy budowie linii obronnych (tzw. Einsatz). Zmarł przed 1977 r. Był żonaty, miał syna.

Powstańcy wielkopolscy..., s. 44; akta Zw. Kombatantów RP i b. Więźniów Politycznych – Koło Miejsko – Gminne w Grabowie n. Prosną.

Marek Rezler

Kędziora Stanisław (1894–1920), urodzony 9 X 1894 r. w Krobi powiat gostyński w rodzinie rzemieślniczej Tomasza i Elżbiety z domu Czwojdrak. Będąc uczniem szkoły powszechnej brał udział w strajku szkolnym. Po ukończeniu szkoły uczył się piekarstwa. W 1913 r. wstąpił do Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. 15 XI 1914 r. wcielony został do armii niemieckiej i skierowany na front zachodni do Francji. Dwukrotnie ranny. W 1918 r. otrzymał urlop wypoczynkowy, z którego nie wrócił już do jednostki. W XI

1918 r. został członkiem krobskiej Rady Żołnierskiej i Rady Ludowej. Po wybuchu powstania w grudniu 1918 rozbrajał Niemców, później walczył pod Pawłowicami, Kąkolewem i Miejską Górką. Od marca 1919 r. plutonowy w 2 kompanii I batalionu 6 pułku strzelców wlkp. (60 pp wlkp.). Jako dowódca plutonu brał udział w rewindykacji Bydgoszczy i Pomorza. Na froncie wschodnim od marca 1920 r. Za męstwo w walce z bolszewikami odznaczony Krzyżem Wirtuti Militari 5 klasy. 29 VII 1920 r. plutonowy Stanisław Kędziora poległ nad Orlą jako dowódca 2 kompanii 60 pp. wlkp.

CAW, VM 23-1742.

Bogusław Polak

Kiciński Adam (1900–1977), urzędnik pocztowy, żołnierz kompanii wielichowskiej w 1919 r. Urodzony 20 grudnia w Wielichowie pow. kościański, w rodzinie rolnika Tomasza K. i Marii z Węławskich. W 1914 r. uczęszczał do szkoły powszechnej w rodzinnym mieście a nast. podjął naukę zawodu kupca w Wielichowie. Edukację przerwał po śmierci ojca by podjąć pracę w rodzinnym gospodarstwie rolnym. W czerwcu 1918 powołany do służby wojskowej i skierowany na front do Francji. W listopadzie t.r. wrócił do Wielichowa, gdzie wstąpił do TG „Sokół”, a po wybuchu powstania walczył w szeregach 1 drużyny wielichowskiej (późn. kompanii wielichowskiej), służył w obsłudze ciężkiego karabinu maszynowego. Uczestniczył w walkach pod Rakoniewicami, Wolsztynem, Kopanicą i Kargową. Brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej, Zwolniony do rezerwy w 1923 r., podjął pracę jako urzędnik pocztowy w Wolszty-

nie, w 1934 mianowany naczelnikiem urzędu pocztowego w Grabowie n. Prosną. W 1933 r. zweryfikowany jako powstaniec wielkopolski. Podczas II wojny światowej zatrudniony jako robotnik rolny, a potem księgowy, w 1944 r. z całą rodziną wywieziony do Niemiec do pracy przymusowej w rolnictwie. W Grabowie zaangażowany był w organizacji podziemnej. Powrócił w sierpniu 1945 r., uzupełnił wykształcenie w kierunku poczty i telekomunikacji, podjął pracę na przedwojennym stanowisku aż do przejścia na emeryturę w 1966 roku. Wchodził w skład Miejskiej Rady Narodowej w Grabowie, był m.in. długoletnim sekretarzem tamtejszego koła Związku Bojowników o Wolność i Demokrację, działał społecznie, m.in. w Miejskim Komitecie Opieki Społecznej. Odznaczony OOP 5 kl (1967), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Krzyżem Walecznych, Medalem Niepodległości. Zmarł w Grabowie 8 grudnia 1977 r., spoczywa na miejscowym cmentarzu parafialnym. W 1927 r. zawarł zw. małżeński z Marią Bednarek. Dzieci: Tadeusz (ur. 1927), Kazimierz (ur. 1930), Alfred (ur. 1935), Adam (ur. 1938), Henryk (ur. 1939), Janina (ur. 1944, zam., Pite).

Akta koła b. ZBoWiD w Grabowie, dokumentacja osobista, informacje wnuka.

Marek Rezler

Kiełbasiewicz Leon (1899–1995), ur. 15 marca 1899 roku w Rudniczu k. Wągrowca. Ukończył szkołę powszechną w Potylicach, następnie podjął pracę jako robotnik rolny w tamtejszym majątku ziemskim Chłapowskich. W czasie I wojny światowej

wej zmobilizowany do armii niemieckiej, walczył na froncie zachodnim (we Francji). Po demobilizacji wrócił w rodzinne strony. Przystąpił do szeregów powstańców wielkopolskich w Wągrowcu; walczył w I kompanii dowodzonej przez A. Biedrzyńskiego. Odnaczył się walką na Froncie Północnym przeciwko niemieckim oddziałom Grenzschtzu W szeregach 4 pułku strzelców wielkopolskich (później 58 pp) zabezpieczał granice Wielkopolski. Walczył na frontach wojny polsko – bolszewickiej 1919–1920 (pod Mińskiem, nad Berezyną i pod Warszawą). Brał udział w wojnie obronnej 1939 r. W 1948 r. osiedlił się w Rogoźnie. W 1991 r., za udział w Powstaniu Wielkopolskim mianowany na stopień porucznika WP. Zmarł 1 czerwca 1995 r. w Rogoźnie i spoczywa na miejscowym cmentarzu. Odnaczony był: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medalem Rodła i Krzyżem Za wojnę 1918–1921. Był żonaty z Pelagią Zielińską.

Dokumenty ze zbioru Muzeum Regionalnego w Rogoźnie.

Angelika Pilarska

Kiełczewski Karol (1899–1978), powstaniec wielkopolski ziemi skockiej. Urodził się 3 listopada 1899 roku w Skokach, w rodzinie Wiktora i Marii Magdaleny z Waligórkich. Uczestnik I wojny światowej; w szeregach armii pruskiej walczył na froncie zachodnim – we Francji. Zdemobilizowany 11 listopada 1918 roku, do Skoków wrócił na początku grudnia. Od 23 grudnia z grupą ok. 60 Skoczan w sfor-

mowanym przez porucznika artylerii Edmunda Jaszke oddziale powstańców. W dniu wybuchu powstania uczestnik zajmowania najważniejszych urzędów w Skokach przez polską obsadę – poczty, magistratu i dworca kolejowego. 7 stycznia 1918 roku wraz z grupą 13 ochotników ze Skoków przydzielony do 1 Kompanii 1 Baonu dowodzonej przez ppor. Adama Biedrzyńskiego w Wągrowcu. W akcjach pod Ujściem. Później walczył w rejonie Nakła. Uczestnik potyczek z oddziałami Grenzschtzu wzdłuż Noteci; pod Rynarzewem, Szubinem, Budzynie, pod Podstolicami i Radwankami oraz w walkach pod Chodzieżą. Wiosną 1919 roku przydzielony do 4 pułku strzelców wlkp. w Gnieźnie. W okresie międzywojennym członek Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Skokach. 25 sierpnia 1939 roku zmobilizowany i skierowany do Torunia; z 216 Kolumną pod dowództwem kapitana Kokocińskiego przedzierał się do Warszawy – uczestnik obrony stolicy. Po kapitulacji miasta zwolniony z wojska, wrócił do Skoków. Aresztowany przez Gestapo, przez wiele dni przesłuchiwany i bity. W końcu 1940 roku w związku rozpoznanem go przez Niemca ze Skoków na fotografii z czasów Powstania Wielkopolskiego wyrzucony z domu wraz z całą rodziną. Przewieziony do Łodzi do obozu przejściowego a następnie do Kraśnika. Po wojnie członek ZBoWiD koła w Skokach. Zmarł 24 maja 1978 roku i pochowany jest na cmentarzu parafialnym w Skokach. Odnaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. 27 grudnia 2003 roku, w 85. rocznicę wybuchu powstania, przed wejściem na teren cmentarza w Skokach odsłonięto tablicę pamiątkową poświęconą powstańcom ziemi skockiej tam pochowanym – wśród

kilkudziesięciu wymienionych na niej powstańców jest również Karol Kiełczewski.

Na podstawie relacji rodziny Kiełczewskich, Czerwińskich i Jachnów.

Krzysztof Jachna

Kiełczewski Stanisław (1893–1984), urodził się 27 lipca 1893 roku w Poznaniu w rodzinie Wiktora

Stanisław
Kiełczewski

i Marii Magdaleny z Waligórskich. Szkołę podstawową ukończył w Skokach w latach 1900–1908. Uczestnik strajków szkolnych 1905 roku, skierowanych przeciwko germanizacji polskich dzieci. Z zawodu rzeźnik, praktykę zawodową zdobył w Poznaniu w okresie od 1 lipca 1908 do 1 stycznia 1912 roku. 14 listopada 1914 roku wcielony do armii pruskiej, uczestnik walk na froncie wschodnim (Litwa, Białoruś) w stopniu starszego szeregowego. Służbę pełnił w żandarmerii konnej 10 Armii. Zdemobilizowany 23 grudnia 1918 roku. Od 23 grudnia z grupą ok. 60 Skoczan w sformowanym przez porucznika artylerii Edmunda Jaszke oddziale powstańczym. W dniu wybuchu powstania uczestnik zajmowania przez polską obsadę najważniejszych urzędów w Skokach – poczty, magistratu i dworca kolejowego. 16 czerwca

1919 roku wcielony do 2 pułku strzelców wlkp. we Wronkach, brał udział w walkach z Grenzschutzem pod Krzyżem i Międzychodem w szeregach 8 kompanii swego pułku pod dowództwem podporucznika Matuszewskiego. Uczestnik wojny polsko-bolszewickiej – w walkach pod Kijowem. Od 1919 roku w stopniu kaprała. Przeniesiony do rezerwy 15 czerwca 1920 roku. Aktywny członek Ochotniczej Straży Pożarnej w Skokach w latach 1921–1939 oraz Towarzystwa Powstańców i Wojaków. Zweryfikowany przed 1939 rokiem jako powstaniec wielkopolski i ujęty w ewidencji Biura Historycznego DOKVII w Poznaniu pod nr 27202. Po zajęciu Skoków przez wojska hitlerowskie w dniu 3 września 1939 roku, wyznaczony zakładnikiem wraz z 10 innymi mieszkańcami miasta. W obozie pracy Kobyle Pole pod Poznaniem od 1943 roku. Po zakończeniu wojny pracował jako rzeźnik do 9 sierpnia 1951 roku w Janowcu i w rzeźni miejskiej w Poznaniu przy ul. Garbary; później od 10 sierpnia 1951 do 29 marca 1965 roku robotnik w zakładach H. Cegielskiego w Poznaniu – uczestnik Poznańskiego Czerwca 1956 roku. Członek ZBoWiD, a od sierpnia 1980 roku NSZZ Solidarność. Zmarł 2 października 1984 roku i pochowany jest na cmentarzu parafialnym w Skokach. Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski; Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym; medalami: „Za Długoletnie Pożycie Małżeńskie”, „Za wojnę lat 1918–1921” oraz odznakami Za Wystugę 45 i 50 lat w Ochotniczych Straży Pożarnych. Awansowany do stopnia podporucznika za udział w Powstaniu Wielkopolskim – Uchwałą Rady Państwa z 24 VI 1972 r. Żonaty z Wiktoria z Czerwińskich, z którą miał córki: Annę (ur. 1931 r.),

Urszulę (ur. 1933 r.) i Danutę Czesławę (ur. 1940 r.) oraz syna Aleksandra (ur. 1922 r.). 27 grudnia 2003 roku, w 85 rocznicę wybuchu powstania, przed wejściem na teren cmentarza w Skokach odsłonięto tablicę pamiątkową poświęconą powstańcom ziemi skockiej tam pochowanym – wśród kilkudziesięciu wymienionych na niej powstańców jest również Stanisław Kiełczewski.

Na podstawie relacji rodziny Kiełczewskich, Czerwińskich i Jachnów.

Krzysztof Jachna

Kłaga Ignacy (1894–1972), leśnik, żołnierz batalionu ostrzeszowskiego. Urodzony 11 lipca w Mikstacie, ukończył szkołę powszechną, potem służył w kawalerii pruskiej, w Krotoszynie. Podczas I wojny światowej walczył na frontach zachodnim i w Słowenii. 10 stycznia 1919 r. ochotniczo wstąpił do Straży Ludowej w Mikstacie, pełnił służbę wartowniczą. 25 maja 1919 r. wcielony do 12 p. strz. wlkp, służył na linii demarkacyjnej, a potem uczestniczył w walkach tego pułku podczas wojny polsko – bolszewickiej. W okresie międzywojennym zweryfikowany jako powstaniec wielkopolski (nr 1054), pracował w kopalni we Francji w rejonie Lille. Po wypadku wrócił do kraju i aż do 1946 roku pracował jako gajowy w Mikstacie Pustkowi. Potem do 1969 r. był leśniczym w leśnictwie Mikstat Pustkowie 235. Był odznaczony m.in. Krzyżem Żelaznym. Zmarł 7 stycznia 1972 w Mikstacie, spoczywa na miejscowym cmentarzu parafialnym. W 1920 r. zawarł zw. małżeński z Anną Siankiewicz; dzieci: Maria (ur. 1924, zam.

Fląder), Elżbieta (1937, zam. Perkiewicz), Franciszek (ur. 1940).

Dokumentacja rodzinna, informacje córki Marii i syna Franciszka.

Marek Rezler

Klepacz Józef (1899–1979), rolnik, żołnierz 1 kompanii ostrzeszowskiej. Urodzony 5 lutego w Biskupicach Zabarycznych, był synem rolnika Szczepana K. Szkołę powszechną ukończył w Chlewie a następnie aż do powołania do wojska (1917 r.) pracował w rodzinnym gospodarstwie. Walczył na froncie zachodnim, skąd w 1918 r. wrócił w rodzinne strony. 16 I 1919 r. wstąpił do 1 kompanii ostrzeszowskiej, uczestniczył w walkach pod Ligotą, Dobrą i Korzeniem. Zwolniony do rezerwy w 1921 r., przez dwa kolejne lata pracował na Śląsku jako górnik. Potem osiadł w Chlewie, na własnym gospodarstwie. W 1939 r. zmobilizowany, służył w kompanii mikstackiej Obrony Narodowej. Uczestniczył w szlaku bojowym armii „Poznań”, pod Skierniewicami ranny, dostał się do niewoli niemieckiej. Wywieziony jako jeńiec do Rzeszy, ze względu na stan zdrowia został zwolniony do domu. W lipcu powrócił do Chlewa, gdzie gospodarował aż do końca życia (1979). Był odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Żonaty, miał dzieci: Władysławę (ur. 1926, zam. Ostrowidz), Wiktorię (ur. 1929, zam. Wronka), Stefanię (ur. 1932, zam. Doruch) i Kazimierza (ur. 1935).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 45; AKWPWlkp.; Akta Zw. Kombatantów RP i b. Więźniów Politycznych – Koło

Miejsko – Gminne w Grabowie nad Prosną.

Marek Rezler

Klewenhagen Brunon (1882–1940), powstaniec wielkopolski ziemi skockiej. Urodził się w 18 maja 1882 roku w Skokach, w rodzinie kołodzieja Juliusza i Krystyny z Wieczorków. Z zawodu mistrz kłodziejski. W czasie I wojny światowej wcielony do armii austriackiej, w której służył jako kanonier. Ochootniczo w wielkopolskich oddziałach powstańczych. W okresie międzywojennym członek Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Skokach,

Brunon
Klewenhagen

zweryfikowany jako Powstaniec Wielkopolski przez Zarząd Główny Związku Weteranów Powstań Narodowych RP 1914/1919. Członek Ochotniczej Straży Pożarnej w Skokach (od 16 listopada 1911 roku do IX 1939 roku). Od 3 do 10 września 1939 roku z bronią w ręku walczył w okolicach Kłęcka i Gniezna pod dowództwem kapelana kapitana Zabłockiego. Po powrocie do Skoków aresztowany przez okupacyjne władze niemieckie, wysłany do obozu koncentracyjnego Dachau II, gdzie został zamordowany 14 grudnia 1940 roku. Żonaty z Heleną z domu Nitka, z którą miał córki: Wandę (ur. 1922 r.), Annę (ur. 1928 r.) i Zofię (ur. 1924 r.) oraz

syna Mariana (ur. 26 VI 1937 r.). 27 grudnia 2003 roku, w 85 rocznicę wybuchu powstania, przed wejściem na teren cmentarza w Skokach odsłonięto tablicę pamiątkową poświęconą powstańcom ziemi skockiej. Wśród kilkudziesięciu wymienionych na niej powstańców jest również Brunon Klewenhagen, dla którego tablica ta stała się symbolicznym miejscem spoczynku. Żyjący do dziś syn Brunona Klewenhagen, Marian, był jednym z odsłaniających tę tablicę.

Na podstawie relacji Mariana Klewenhagen.

Krzysztof Jachna

Kłosowski Andrzej (1895–1944), powstaniec wielkopolski ziemi skockiej. Urodził się 25 listopada 1895 roku w Lechlinie w powiecie wągrowieckim, jako syn rolnika Franciszka i Rozalii z domu Krauze. W czasie I wojny światowej wcielony do armii pruskiej. Ranny w czasie walk na froncie w rękę, zdemobilizowany jako inwalida wojenny. Po I wojnie światowej, z powodu inwalidztwa nie mogąc

Andrzej
Kłosowski

znaleźć pracy, zajmował się wyrobem szczerotek. Ochootniczo w wielkopolskich oddziałach powstańczych. Pod koniec II wojny światowej (10 XI 1944 r.) zade-

nuncjowany przez Niemkę Else Rose-
nau, został aresztowany przez policję
niemiecką w Skokach i przewieziony
na Gestapo w Poznaniu. Po przesłu-
chaniach w Poznaniu, przewieziony
na 2 miesiące do obozu w Żabikowie,
gdzie poddawany był ciężkim torturom
jako więzień polityczny. Zamordowany
w obozie koncentracyjnym Mauthausen
w dniu 28 lutego 1945 roku. Żonaty
od 27 kwietnia 1925 roku z Elżbietą
z domu Fertsch, z którą miał córkę Ste-
fanię (ur. 10 VIII 1929 r.) oraz synów:
Sylwestra (ur. 27 XII 1926 r.), Mariana
Stanisława (ur. 3 IV 1928 r.), Tadeusza
(ur. 25 X 1931 r.), Edwarda (ur. 6 X
1935 r.) i Czesława (ur. 20 III 1940 r.).
27 grudnia 2003 roku, w 85. rocznicę
wybuchu powstania, przed wejściem
na teren cmentarza w Skokach odsłonięto
tablicę pamiątkową poświęconą
powstańcom ziemi skockiej. Wśród
kilkudziesięciu wymienionych na niej
powstańców jest również Andrzej Kło-
sowski, dla którego tablica ta stała się
symbolicznym miejscem spoczynku.

*Na podstawie relacji Andrzeja Kło-
sowskiego.*

Krzysztof Jachna

Kłosowski Henryk (1901–1986),
powstaniec wielkopolski z ziemi
skockiej. Urodził się 4 stycznia 1901 r.
w Lechlinie – Hubach, gmina Skoki,
jako syn Franciszka i Rozalii z domu
Krauze. Po ukończeniu szkoły 4 –
klasowej rozpoczął pracę jako rol-
nik. Ochotniczo w wojskach powstań-
czych od XII 1918 roku, od 1921 roku
w pułku strzelców wielkopolskich. Po
powrocie z wojska, w poszukiwa-
niu pracy opuścił dom rodzinny. Od
1924 roku pracował w Miałach pod

Krzyżem przy wyrębie lasu. Później
mieszkał w Rościnnie i wraz z żoną
pracował w majątku Niemca Kis-
smanna. W 1936 roku, po wykupieniu
parceli od Stanisława Kobusa ze Sko-
ków, wybudował własny dom. 26 lipca
1939 roku zmobilizowany do wojska
polskiego stacjonującego w Inowro-

Henryk
Kłosowski

clawiu. Brał udział w wojnie obron-
nej 1939 roku w stopniu starszego sze-
regowego. 21 września dostał się do
niewoli i do listopada 1939 roku był
przetrzymywany w Częstochowie. Po
zwolnieniu wrócił do domu w Sko-
kach. Po wojnie, w 1947 roku, prze-
niósł się wraz z rodziną do Rościnna
na opuszczone gospodarstwo i praco-
wał tam do śmierci jako rolnik. Czło-
nek ZSL od 1949 roku i ZBoWiD od
1966 r. Zmarł 2 lipca 1986 roku i jest
pochowany na cmentarzu w Lechli-
nie. Odznaczony: Krzyżem Kawaler-
skim Orderu Odrodzenia Polski (1975),
Wielkopolskim Krzyżem Powstań-
czym (1974), Odznaką Srebrnej Pod-
kowy za zasługi dla miasta i gminy
Skoki (1980) oraz odznaką honorową
Za Zasługi w Rozwoju Województwa
Poznańskiego (1981). 26 stycznia 1926 r.
zawarł związek małżeński z Mariannę
Piątek. Z małżeństwa tego miał synów:
Kazimierza (ur. 1926 r.), Stanisława (ur.
1928 r.), Benedykta (ur. 1932 r.) i Zdzi-
sława (ur. 1943 r.) oraz córkę Włady-

sławę (ur. 1938 r.). Syn Zdzisław umieścił na grobie ojca mosiężną tabliczkę informującą o jego czynie powstańczym.

Na podstawie relacji Zdzisława Kłowskiego.

Krzysztof Jachna

Kołodziej Antoni (1896–1970), piekarz – cukiernik, żołnierz batalionu ostrzeszowskiego. Urodzony 4 czerwca w Przygodzicach, był synem kolejarza Szymona K. i Jadwigi z Trzcielińskich. Z zawodu piekarz – cukiernik. W czasie I wojny światowej był na froncie zachodnim, m.in. pod Verdun. Od stycznia 1919 r. służył w 2 kompanii 12 p. strz.włkp., z wojska zwolniony w kwietniu 1922 r. W okresie międzywojennym pracował w swoim zawodzie, podczas okupacji hitlerowskiej – w piekarni w Grabowie n. Prosną, udzielał pomocy żywnościowej więźniom i osobom ukrywającym się. Działalność tę na różnych stanowiskach kontynuował po wojnie. Był zweryfikowany jako powstaniec wielkopolski, odznaczony Krzyżem Kawalerskim OOP i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Zmarł 23 V 1970 r. w Grabowie, spoczywa na tamtejszym cmentarzu parafialnym. W listopadzie 1922 zawarł związek małżeński z Marią Jaśkiewicz; dzieci: Urszula (ur. 1927) i Zofia (ur. 1931).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 45 – 46; zaświadczenie Referatu Historycznego DOK VII w Poznaniu z 20 VII 1938 r.; dokumentacja osobista, informacje córki Zofii.

Marek Rezler

Konarski Sylwester (ur. 1894–?), robotnik, żołnierz batalionu ostrzeszowskiego. Urodził się 30 września w Ostrzeszowie, od 11 I 1919 służył w 3 kompanii 12 p.strz.włkp., a późn. w 70 pp. Uczestniczył w walkach m.in. w okolicach Szklarki Przygodzickiej. Z wojska zwolniony w marcu 1922 r.

Powstańcy wielkopolscy..., s. 64; APP ZPW

Marek Rezler

Kończal Franciszek (1894–1940), ochotnik kompanii pakoskiej. Urodzony 25.09.1894 r. w Rybitwach koło Pakości, syn Marcina i Katarzyny z domu Kujawa. Z zawodu szewc. Działacz PPS. Jako ochotnik kompanii pakoskiej walczył w Powstaniu Wielkopolskim na froncie północnym w okresie od 5 stycznia do 8 maja 1919 r. Wraz z kompanią uczestniczył w bojach o Inowrocław, Łabiszyn. Kcynię i Gołańcz. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym Zmarł w 1940 roku, pozostawiając żonę Rozalię z.d. Łuczkovską oraz sześcioro dzieci – synów Wacława, Tadeusza, Edwarda i Sylwestra oraz córki Reginę i Teklę.

Sment R. Rynkowski M., Opis dziejów kompanii pakoskiej w Powstaniu Włkp. 1918/19, Pakość 1970 r., w maszynopisie; relacją pisemną syna Sylwestra.

Wiesław Kończal

Kosmowski Antoni (1899–1940), urodził się 16 stycznia 1899 r. w Trzuskowie koło Maniewa w woj. poznańskim. Syna Andrzeja i Anny

z Berełkowskich. Rodzice prowadzili gospodarstwo rolne (95 ha) w Owieczkach niedaleko Rogoźna. Podczas działań powstańczych służył w II plutonie rogozińskiej Straży Ludowej. Po powrocie z wojska zamieszkał w Ryczywole, gdzie prowadził na Rynku skup zboża i punkt handlu artykułami masowymi. Po niespodziewanej śmierci wójta Romana Feldmanna pełnił funkcję wójta tymczasowego. Zamieszany w internowanie Niemców w sierpniu 1939 r. Aresztowany 15 maja 1940 r. w Ryczywole, prawdopodobnie pod zarzutem działalności politycznej. Więziony w Obornikach, Forcie VII w Poznaniu, a następnie 22 maja przewieziony do obozu koncentracyjnego w Dachau. 2 sierpnia 1940 r. przetransportowany do obozu Mauthausen-Gusen. 27 lub 29 lipca 1940 r. według informacji władz obozowych umarł na zapalenie płuc. Pochowany na cmentarzu parafialnym w Ryczywole. Jego nazwisko widnieje na tablicy pomnika poświęconego ofiarom II wojny światowej. Ze związku małżeńskiego z Marianną Piotr miał dwoje dzieci – Stefanię i Bolesława, które niestety zmarły na wysiedleniu w Generalnym Gubernatorstwie.

A. Surma, Powiat obornicki w cieniu swastyki w latach 1939–1945, Poznań 1969, s.119; Oddali życie za ojczyznę w latach 1939-1945. Mieszkańcy Gminy Ryczywół, opracowanie Romana Gierki, Ryczywół 2002; Spis pomordowanych Polaków w latach 1939–1945 z gromady Ryczywół opracowany przez ZBoWiD w Ryczywole; N. Kowalski, Banki w Ryczywole 1896–1939, Poznań 1994, s. 36 i 64; B. Nogalski, Kronika Ryczywołu, T. I, Ryczywół 1984, s. 51.

Robert Zimny

Koszewski Stanisław (1895–1970), kupiec, powstaniec wielkopolski. Urodzony 5 sierpnia 1895 roku w Poznaniu. Ukończył szkołę powszechną, później praktykował w zawodzie drukarza. Służył w armii pruskiej i brał udział w I wojnie światowej. Ochotniczo wstąpił do oddziałów powstańczych w Obornikach; uczestnik wojny

Stanisław
Koszewski

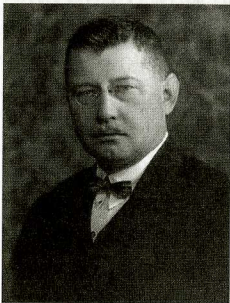
polsko-bolszewickiej. Po demobilizacji był właścicielem drukarni i sklepu. Przez krótki okres był burmistrzem Obornik. W okresie okupacji hitlerowskiej wywieziony do Generalnej Guberni; w 1945 r. wrócił do Obornik i prowadził własny sklep. Zmarł 8 lipca 1970 roku w Obornikach i spoczywa na miejscowym cm. parafialnym. Odznaczony był Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Od 1921 r. żonaty z Franciszką Mądralską, miał córkę Marię (ur. 1923).

Informacje Stanisława Paca z Obornik; dokumenty rodzinne.

Ewelina Tomkowiak

Koszutski (Leszyc-Koszutski) Konstanty Albin (1882–1939), aptekarz, powstaniec. Ur. się 30 XII w Trzemesznie. Pochodził ze starej ziemiańskiej rodziny o patriotycznych tradycjach. Do gimnazjum uczęszczał w Trzemesznie oraz w Poznaniu (gim-

nazjum Św. Marii Magdaleny). W czasie nauki należał do Towarzystwa Tomasza Zana. W 1901 r. zatrudniony został w charakterze pomocnika aptekarskiego. Farmację studiował w Berlinie i w Erlangen (Bawaria). W latach 1905-1907 był stypendystą Towarzystwa Naukowej Pomocy. Dyplom aptekarski otrzymał w 1907 r. Od 1 X 1908 r. do 31 III 1909 r. oraz od 1 X 1911 r. do 31 III 1912 r. służył w wojsku niemieckim – pierwszy raz w piechocie, później jako aptekarz wojskowy. W I wojnie światowej jako oficer aptekarz (oberapotheker) znalazł się na froncie zachodnim (Francja, Belgia). W wojsku niemieckim pozostał do listopada 1918 r. Jeszcze w czasie wojny wpisany został na listę członków Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. W Poznaniu znalazł się na kilka dni przed wybuchem powstania. 26 XII 1918 r. od Ireneusza Wierzejewskiego otrzymał polecenie zaciągnięcia się do oddziału sani-

Konstanty Albin
Koszutski
(Leszczyń-Koszutski)

tarnego Wojska Polskiego. Po wybuchu powstania brał udział w walkach o Bazar i gmach policji. W Wojsku Wielkopolskim, początkowo jako kapitan aptekarz, później zaś w stopniu majora służył od 30 XII 1918 r. do 22 X 1921 r. W czasie wojny polsko-bolszewickiej (od 15 VIII 1919 r. do 30 IV 1920 r.) był kierownikiem apteki V Szpitala Wielkopolskiego w Łucku,

a następnie kierownikiem apteki szpitala wojskowego w Poznaniu. Po przeniesieniu do rezerwy nabył aptekę (16 XI 1921) w Wągrowcu (Rynek 3), należąca do Niemca H. Bredowa. Brał aktywny udział w życiu społeczno-politycznym miasta. W latach trzydziestych pełnił funkcję wiceprezesa i prezesa XX Okręgu Związku Towarzystwa Powstańców i Wojaków. Był członkiem Stronnictwa Narodowego. Zmarł w Wągrowcu 20 III.

Centralne Archiwum Wojskowe. Akta personalne nr 6717 (jako data urodzin figuruje 30 XII 1882 r.); Informacja pisemna Zofii Koszutskiej z 20 II 1981 r. (w zbiorach prof. W.W. Głowackiego); Śp. Konstanty Leszczyń-Koszutski, [w:] „Kurier Poznański” z 23 III 1939 r.; L. Kostrzeński, Materiały do historii aptek wielkopolskich, t. II: Apteki prowincjonalne, Warszawa 1936, s. 238; H. Jankowska, A. Król, H. Król, B. Olejniczak, I. Pempera, A. Simon, E. Stelmaszczyk, Wykaz członków Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk za lata 1857-1945, [w:] Veritate et scientia. Księga pamiątkowa w 125-lecie Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, pod red. A. Gąsiorowskiego, Warszawa-Poznań 1982, s. 178; L. Bartkowiak, Zasługi Towarzystwa Pomocy Naukowej im. K. Marcinkowskiego w kształtowaniu polskiego środowiska farmaceutycznego i lekarskiego w Wielkim Księstwie Poznańskim w latach 1841-1919, maszynopis pracy doktorskiej wykonanej pod kierunkiem doc. dra hab. med. E.P. Wąsiewiczza w Instytucie Medycyny Społecznej AM im. K. Marcinkowskiego w Poznaniu, Poznań 1991, s. 272.

Jan Majewski

Kośmider Stanisław (1889–1958), ur. 30.09.1889 w Wiktorowie, powiat Buk w rodzinie rolnika Walentego i Michaliny zd. Łysiak. Szkołę powszechną ukończył w rodzinnym Wiktorowie. W latach 1916-1918 służył w armii niemieckiej i walczył na froncie zachodnim. W 1919 roku przebywając u swych krewnych w Krotoszynie wstąpił tam do Straży Ludowej w stopniu plutonowego, brał udział

Stanisław
Kośmider

w Powstaniu Wielkopolskim. Po jego zakończeniu odbył służbę wojskową w 7 pułku strzelców wielkopolskich w stopniu st. sierżanta. Aktywnie włączył się w budowę pomnika poległych podczas I wojny światowej, Powstania Wielkopolskiego i wojny polsko-bolszewickiej 1920 roku. Pomnik ten powstał z inicjatywy mieszkańca Januszewic – Jana Szulca oraz proboszcza Juliana Wolniewicza, który w 1943 roku został zamordowany w Dachau. W Komitecie budowy pomnika pełnił odpowiedzialną funkcję skarbnika. Zmarł 6 grudnia 1958 w Słupi i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym. Odznaczony był Wielkopolskim Krzyżem Powstańcym. W 1920 roku zawarł związek małżeński z Magdaleną Kłorek ze Słupi. Miał dzieci: Janinę (ur. 1921), Stanisława (ur. 1923) – nauczyciela, Zenonę (ur. 1924), Wita Modesta (1926–1928), Janusza (ur. 1929) i Teresę (ur. 1931).

*Informacje i pamiątki rodziny;
Zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.*

Bogdan Czerwiński

Kowalczyk Adam (1894–1940), kapitan. Ur. się 11 października 1894 r. w Nowej Wsi koło Wronek w rodzinie chłopskiej Jana i Józefy z d. Białek. Uk. szk. budowlaną. Podczas I wojny światowej służył w a. niemieckiej. W latach 1918-1919 walczył w powstaniu wlkp. na odcinku wolsztyńskim Grupy Zach., nast. w szeregach 2 p. strz. wlkp. (56 pp wlkp.) na Fr. Lit.-Biał. W czasie ofensywy znad Wieprza sierżant sztabowy Kowalczyk, d-ca 2 kompanii, odcięty od swego baonu, zaatakował wroga, rozbił go i wziął 40 jeńców. Zaskoczył też, przygotowującą się do otwarcia ognia baterię, zdobywając 3 działa z jaszczami i zapasem amunicji. Ogółem wziął do niewoli 80 jeńców. Za czyny te odznaczony został VM 5 kl. nr 4633. 18 XI 1920 za waleczność mianowany ppor. Po wojnie służył w 56 pp wlkp. i 68 pp wlkp., uk. szk. oficerską, awansując w 1929 do stopnia kptitana. Od 1930 w KOP. W 1939 dostał się w ręce radzieckie i osadzony został w Kozielsku. Zamordowany wiosną 1940. Był też odznaczony KW (4x). Ożenił się z Melanią Błażejczyk i miał córki: Danutę (ur. 2 VII 1928, farmaceutka) i Janinę (ur. 10 X 1931, dr hydrologii). Rodzina kpt. K. represjonowana była przez NKWD.

*CAW, ap. 21468 i VM 74-3456;
informacje córki, dr Janiny Pańczakowej z P-nia; Kawalerowie ..., T. II, cz. 1, s. 76.*

Bogusław Polak

Kowalczyk Stefan (1898–1955), ur. 10.08.1898 w Słupi, gmina Stęszew w rodzinie rolnika Jana i Józefy zd. Gimzicka. Po ukończeniu szkoły powszechnej w rodzinnej miejscowości pracował razem z ojcem w gospodarstwie rodziców. W latach 1916–1918 służył w armii niemieckiej i walczył na froncie zachodnim. Od października 1918 roku w Straży Ludowej powiatu zachodniopoznańskiego pod dowództwem ppor. Andrzeja Kopy. Następnie został wcielony do 10 pułku strzelców wielkopolskich (późniejszy 68 pp). Pod koniec sierpnia 1939 roku został powołany do służby wojskowej do swego macierzystego pułku piechoty we Wrześni. W czasie Bitwy nad Bzurą dostał się do niewoli niemieckiej i został skierowany na roboty przymusowe w gospodarstwach rolnych w Danii. Przez pierwsze trzy miesiące niewoli jeńców skoszarowano w szczyrim polu, gdzie nabawił się nieuleczalnej choroby. Po zakończeniu działań wojennych w 1946 powrócił do rodzinnej miejscowości. Zmarł 3 kwietnia 1955 roku w Słupi i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym. Żonaty z Władysławą Balcerek (ślub w 1933), miał dwoje dzieci: syna Stanisława (ur. 1934) i córkę Marię (ur. 1936).

*Informacje i pamiątki rodziny;
Zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.*

Justyna Gałczyńska

Kowalski Franciszek (1900–1920), szeregowiec. Ur. się 2 października 1900 w m. Żalinowo pow. Inowrocław w rodzinie Franciszka i Agnieszki z domu Matuszczak. Po

uk. szk. powszechnej pracował jako robotnik kolejowy. Podczas I wojny światowej powołany do wojska; po zwolnieniu z a. niemieckiej brał udział w walkach w Wielkopolsce. Od marca 1919 w 1 kompanii ckm 5 p. strz. wlkp. Na fr. bolszewickim uznany za najdzielniejszego żołnierza kompanii. 21 sierpnia 1920 1 kompanii ckm znajdowała się w przemarshu z Ostrowca do Zambrowa. Na wysokość wsi Proszczenica, leżąca nad szosą łączącą wymienione miejscowości, doszło do krwawego starcia z cofającymi się siłami bolszewickimi, które usiłowały za wszelką cenę przerwać otaczający je pierścień wojsk polskich. Do przeciwdziałania temu trzeba było przede wszystkim utrzymać wymienioną wyżej szosę, aby zapobiec oskrzydleniu własnych sił czołowych i zarazem przerwaniu bezpośredniej łączności między pierwszą a drugą linią. Wtedy to odznaczył się dzielnie strz. K. „Utrzymywał morderczy wprost ogień z karabinu maszynowego z bezpośredniej odległości. Trwał do ostatniej chwili na posterunku, dopóki kula nie przeszła mu piersi. Swoją odwagą pociągnął za sobą całą linię, przechylając zwycięstwo w ostatniej chwili na naszą stronę. Za czyn ten odznaczony VM 5 kl. nr 1072. Rodziny nie założył.

CAW, VM 23-1719; Kawalerowie ..., T. II, cz. 1, s. 76.

Bogusław Polak

Kozłowski Stanisław (1903–1990), szewc, żołnierz Straży Ludowej w Książenicach i batalionu ostrzeszowskiego. Urodzony 18 kwietnia we wsi Chlewo pow. Ostrzeszów, był synem rolnika

Jana K. i Katarzyny z Kempów. Szkołę powszechną ukończył w Książenicach, a następnie uczył się zawodu szewca. W listopadzie 1918 r. wstąpił do Straży Ludowej w Książenicach, w styczniu następnego roku wstąpił do kompanii ostrzeszowskiej, pod dowództwem B. Gorgolewskiego. Walczył pod Ligotą, a później był żołnierzem 12 p. strz. wlkp. Od maja 1919 do lutego następnego roku służył w kompanii wartowniczej obozu jenieckiego w Szczypiornie. Zwolniony do rezerwy w marcu 1920 r., pracował w gospodarstwie rodzinnym. Kilkakrotnie powoływany na ćwiczenia w 7 Batalionie Sanitarnym w Poznaniu. W latach 1929–1934 pracował w Dyrekcji Lasów Państwowych w Łucku; zredukowany wrócił do Wielkopolski, zatrudniał się na budowach. W czasie okupacji hitlerowskiej pracował w Grabowie, w zawodzie szewca. Po wojnie był zatrudniony w Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Grabowie, a w latach 1952–1971 (do przejścia na emeryturę) pracował jako szewc w Spółdzielni Inwalidów „Pomoc” w Ostrzeszowie. Należał do ZBoWiD. Zmarł 29 maja 1990 w Książenicach, spoczywa na miejscowym cmentarzu parafialnym. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim OOP (1975) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Od 1928 r. był żonaty z Jadwigą Owsianą.

Powstańcy wielkopolscy..., s. 46; AKWPWlkp.; Akta Zw. Kombatantów RP i b. Więźniów Politycznych – Koło Miejsko – Gminne w Grabowie nad Prosną; Z dziejów Grabowa nad Prosną, s. 144, 224.

Marek Rezler

Krajewski Andrzej (1891–1982), kupiec, komendant Straży Ludowej w Grabowie n. Prosną i szef kompanii grabowskiej. Urodzony 26 października w Chwałkowie pow. Śrem, w rodzinie rolniczej Stanisława i Katarzyny z Ignaszaków. W rodzinnej miejscowości ukończył szkołę powszechną, a następnie w Śremie uczył się zawodu kupieckiego. Należał do TG Sokół, a w ll. 1911–1913 służył w 166 pp. W 1914 zmobilizowany, walczył na frontach wschodnim i zachodnim, m.in.

Andrzej
Krajewski

pod Arras i Verdun, ranny w bitwie nad Marną; dosłużył się stopnia sierżanta. W 1918, po ożenku z mieszkanką Grabowa n. Prosną, osiadł w tym mieście. 15 XI 1918 został komendantem Straży Ludowej w Grabowie, a po wybuchu powstania objął funkcję szefa kompanii grabowskiej (równocześnie zachował funkcję dowódcy plutonu grabowskiego tej kompanii), z którą odbył cały szlak bojowy batalionu ostrzeszowskiego i 70 pp. Zwolniony z wojska w październiku 1920 r., pracował w Grabowie jako kupiec branży tekstylnej. Działał w Związku Powstańców Wielkopolskich. W końcu sierpnia 1939 powołany do komisji skupu koni nr 3 w Koninie, po rozbiciu grupy pod Łęczycą, wrócił do Grabowa. Wysiedlony 2 XI 1939, ostatecznie zamieszkał wraz z rodziną w Marszałkach, pracował w cegielni w Dorucho-

wie. Zaangażowany w konspirację niepodległościową. 23 X 1943 uniknął aresztowania; w zamian gestapo uwięziło żonę (następnie zwolnioną) i syna, który później zginął w obozie koncentracyjnym w Mauthausen. Początkowo ukrywał się w Marszałkach, a nast. został potajemnie przewieziony do Chorzowa, gdzie ukrywał się do końca wojny. W 1945 wrócił do Grabowa i kontynuował działalność – lecz w Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” i jako magazynier w miejscowej tuczarni drobiu – aż do emerytury w 1958 r. Był szykanowany przez władze bezpieczeństwa. Z czasem stanął na czele koła ZBoWiD w Grabowie (którym kierował do 1977 r.), zawsze podkreślał swoje zaangażowanie w powstaniu wielkopolskim. Pełnił też funkcję naczelnika Ochotniczej Straży Pożarnej w Grabowie. Był odznaczony m.in. Krzyżem Kawalerskim OOP, Medalem Zwycięstwa i Wolności, Wielkopolskim Krzyżem Powstańcym i Złotym Krzyżem Zasługi. Zmarł w Grabowie 10 listopada 1982, spoczywa na miejscowym cmentarzu parafialnym. W 1918 r. poślubił krawcową, Annę Krzemieniecką; dzieci: Marian (1919–1945), Mieczysława (ur. 1921), Aleksandra (ur. 1925), Bogumiła (ur. 1928), Honorata (ur. 1929), Zofia (ur. 1932).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 47; AKWPWlkp.; Grabów, passim; akta koła ZBoWiD w Ostrzeszowie; akta Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych – Koło Miejsko – Gminne w Grabowie n, Prosną; Z dziejów Grabowa, passim; dokumentacja rodzinna; informacje córki Zofii Migoń i wnuczki Małgorzaty Ciurys.

Marek Rezler

Kramarczyk Leon (1896–1984), kapral. Ur. się 1 maja 1896 r. w Głoginie pow. koźmiński, w rodzinie mura-rza Andrzeja i Marianny z Szymczakdw. Terminował w kowalstwie i zdał egzamin czeladniczy. W 1.1915-1918 w a. niemieckiej. 6 1 1919 aresztowany przez niemiecki „Grenzschutz” za posiadanie na czapce polskiego orla. Po zwolnieniu z aresztu wstąpił do powstającej kompanii w Borku. Od maja 1919 w 1 p.uł. wlkp. (15 p. uł. pozn.). 15 X 1920 kpr. K. dostał rozkaz ubezpieczenia karabinami maszynowymi mostu przez rzecę Ptycz w miejscowości Krupicy. Z odległości 200 m. K. otworzył mordercy ogień do przeciwnika, zmusił go do wycofania się, przez co umożliwił utrzymanie pozycji. Za czyn ten został odznaczony VM 5 kl. nr 3910. Po przejściu do rezerwy (1922 r.) pracował w PKP, wpiery jako kowal, później jako pomocnik maszynisty i od 1939 jako maszynista. W czasie okupacji ukrywał się. Po wyzwoleniu był szykanowany. W 1956 przeszedł na emeryturę. W 1971 jako powstaniec wielkopolski mianowany ppor. Zm. 29 listopada 1984 r. w Janiszewie pow. gostyński, pochowany na cm. parafialnym w Poniecu. Był też odznaczony Krzyżem Walcznych, Medalem Niepodległości i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. W 1923 zawarł zw. małżeński z Józefą Czolembką, małżeństwo było bezdzietne.

CAW, VM 21-1522; informacje Czesławy Czecholińskiej; Kawalerowie..., T. II, cz. I, s. 78.

Bogusław Polak

Kryszak Walenty (1897–1920), plutonowy. Ur. się 10 lutego 1897 r. w m.

Szadłowice pow. Inowrocław, w rodzinie rolnika Józefa i Łucji z domu Kopeć. Po uk. szk. powszechnej do chwili powołania do wojska pruskiego pracował w gospodarstwie rodziców. W 1917 r. wcielony do a. niemieckiej. W listopadzie 1918 r. został zdemobilizowany i w styczniu 1919 r. ochotniczo wstąpił do oddziałów powstańczych, biorąc udział w wyzwoleniu Kujaw. W 5 p.strz. wlkp. (59 pp wlkp.) przydzielony został do 1 kompanii ckm. Wyróżnił się męstwem podczas walk odwrotowych nad Bugiem 4 VII 1920 pod Szerzewicami, gdzie podczas ataku nieprzyjacielskiego na nasze pozycje do ostatniej chwili raził bolszewików ogniem z karabinu maszynowego i pomógł przez to przygotować się oddziałom rezerwowym do kontrataku. Wycofał się jako ostatni, zabierając km. Za czyn ten K. odznaczony został VM 5 kl. nr 240. 11 IX tr. udekorował go gen. Jung. Niebawem 24 września 1920 r. w walkach pod Izabelinem K. poległ.

CAW, VM 23-1718; *Kawalerowie...*, T. II, cz. I, s. 80.

Bogusław Polak

Krzysiński Stefan (1897–1960), urodzony 25 I 1897 r. w Lipie (Gmina Ryczywół, powiat Obornik). Syn Jana i Augusty. Ukończył Szkołę Powszechną w Ryczywole. Od 24 III 1916 do 24 III 1918 r. w armii niemieckiej. Ukończył 7 miesięczny kurs żandarmerii. W czasie I wojny światowej brał udział w walkach na froncie wschodnim. 8 II 1919 r. wcielony do 4 pułku strzelców wielkopolskich (po unifikacji 58 pułk piechoty). Ranny, przebywał w szpitalu w Poznaniu. 8 II 1920 r. przeniesiony

do 7 dywizjonu żandarmerii wojskowej w Poznaniu. Od 10 VI 1922 r. w plutonie żandarmerii wojskowej Górnego Śląska; później od 9.X.1922 w Brześciu nad Bugiem w 9 dywizji żandarmerii

Stefan
Krzysiński

wojskowej. 28 II 1923 r. przeniesiony do rezerwy. W 1922 r. awansowany na kaprala żandarmerii. Po II wojnie światowej pracował na stacji kolejowej i w mleczarni w Ryczywole. Członek Koła ZBoWiD w Ryczywole. Zmarł 2 II 1960 r. w Ryczywole. Pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym. Odznaczony Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918–1921. Ze związku małżeńskiego z Aurelią Wentlandt miał dwoje dzieci – Henryka i Eugenię.

*Dokumenty i pamiątki rodzinne.
Relacja wnuka Ryszarda Krzysińskiego.*

Robert Zimny

Krzewina Zygmunt (1898–1976), urodził się 4 stycznia 1898 r. w Inowrocławiu jako syn Antoniego i Elżbiety Rutkowskiej. Ojciec był ceglarzem a matka gospodynią domową. Ukończył szkołę powszechną w Inowrocławiu. Od 1912 do 1915 r. uczył się rzemiosła malarskiego i terminował w zakładzie Franciszka Głowackiego w rodzinnym mieście. Był członkiem Towarzystwa Gimnastycz-

nego „Sokół”. 8.II.1915 r. zdał egzamin w Izbie Rzemieślniczej w Bydgoszczy. W latach 1915-1916 pracował jako pomocnik malarski. Od 3.V.1916 r. do 2.XII.1918 r. służył w armii niemieckiej. Walczył na froncie zachodnim. Odznaczony Krzyżem Żelaznym II klasy. 9 listopada 1918 r. przyjechał do Berlina, gdzie oczekiwał dalszych dyspozycji. Był świadkiem wybuchu Rewolucji Berlińskiej, do której się przyłączył. Wstąpił do oddziałów „Spartakusa” i wziął udział w walkach o zajęcie najważniejszych punktów Berlina. Współpracował z Różą Luksemburg i Karolem Liebknechtem. Na wieść o napiętej sytuacji w Wielkopolsce wyjechał 26 grudnia z Berlina do Poznania. 27 grudnia był już w Poznaniu; następnie wyruszył koleją do Damasławka. Zamieszkał w miejscowości Tusza 2 km od miasta. Tam spotkał się 28.XII. 1918 r. ze Stanisławem Kubankiem i Leonem Kuchtą i opracowują wspólnie plan zajęcia poczty i stacji kolejowej w Damasławku. Oddział powstańczy składający się z 6 osób i uzbrojony w dwie strzelby myśliwskie oraz parabelum, wykorzystując element zaskoczenia zajął te strategiczne budynki. Po tym sukcesie do oddziału zgłaszają się kolejni ochotnicy i ostatecznie stan jego liczył 26 ludzi – w większości uzbrojonych w strzelby myśliwskie. Oddziałem dowodził Leon Kuchta. Powstańcy z wyzwolonego Damasławka ruszyli do Nakła. Na mocy rozejmu miasto było kontrolowane przez Polaków, natomiast dworzec kolejowy przez Niemców. Pomimo oporów ze strony Komendanta Miasta ppor. Bartkowskiego powstańcy zajęli dworzec i Niemcy zostali rozbrojeni. Następnie oddział Leona Kuchty wrócił do Damasławka. Z Poznania zostaje odkomenderowany kapitan Tomaszew-

ski, który przejął dowództwo. Po przegrupowaniu sił powstańcy uderzyli na Żnin. Niedaleko Sarbinowa oddział natknął się na Niemców. Wywiązała się zażarta walka, w której Zygmunt Krzewina odniósł lekką ranę w głowę. Przeciwnik został odrzucony i powstańcy z trzech kierunków uderzyli na Żnin. Walki okupione 8 rannymi zakończyły się sukcesem – Niemcy opuścili Żnin i wycofali się w kierunku Szubina. Następnie oddział walczył w Szubinie, Karowej, Ślesinie i Mroczy. Zygmunt Krzewina został skierowany na leczenie do Damasławka. 26 stycznia 1919 r. zgłosił się do III Okręgu Wojskowego w Wągrowcu, gdzie przydzielono go do kompanii Józefa Napieralskiego. Brał udział w walkach pod Smogulcem, Gromadnym, Laskownicą, Długą Wsią, Nową Wsią i Budzynie. Następnie wrócił do Wągrowca, gdzie oddział z Damasławka wcielono do 4 pułku piechoty. Zygmunta Krzewinę przydzielono do II kompanii. 15 II 1919 r. wyruszył transportem kolejowym wraz z II batalionem do Rogoźna i Budzyna. 16 II został odkomenderowany do Komendy Dworców w Żninie, Wągrowcu, Rogoźnie i Chodzieży. Jego zadaniem było rewidowanie i regulowanie odwachów dworcowych III Okręgu Wojskowego. Przez cały czas pozostawał do dyspozycji podporucznika Tadeusza Łakińskiego. W lipcu 1919 r. awansowany na starszego podoficera. 1 IX 1920 r. zgłosił się do 14 pułku artylerii polowej na Sołacz w Poznaniu. Od 4 XI 1920 do 21 V 1921 r. uczestniczył w 6 miesięcznym kursie w Centralnym Obozie Podoficerskich Szkół Artylerii w Toruniu. 22 V 1921 r. wrócił do jednostki. 11 XII 1921 r. został bezterminowo urlopowany i przeniesiony do baterii zapasowej 14 p.a.p. W 1923 r. przeniesiony do rezerwy.

Od 1921 do 1924 r. bezrobotny. Od 1924 r. do 1930 r. pracował w Komendzie Policji Państwowej w Poznaniu. 3 XII 1930 r. zdał egzamin mistrzowski w zawodzie malarskim. Od 1930 do 1932 r. prowadził własny zakład malarski. W 1932 r. wyprowadził się do Skrzetusza k. Ryczywołu. Prowadził tam wyszynk i sklep spożywczy. O 1936 r. mieszkał w Ryczywole gdzie prowadził sklep kolonialny. Członek Związku Weteranów Powstań Narodowych 1914–1919 w Ryczywole. Zweryfikowany jako Powstaniec Wielkopolski pod nr 2303. We wrześniu 1939 r. ucieka wraz z rodziną z Ryczywołu. Pod nieobecność majątek zostaje skonfiskowany przez miejscowych Niemców. Po powrocie został skatowany przez członków Selbstschutzu. Aresztowany i skazany na 4 miesiące więzienia. Karę odbył w Rogoźnie. Powrócił do Ryczywołu i pracował jako malarz u Niemki p. Skutnik. Czasowo wysłany na roboty przymusowe. Po oswobodzeniu Ryczywołu wstąpił do Milicji Obywatelskiej. Wraz z żoną i rosyjskim Komendantem Wojennym Ryczywołu Biełozorowem zorganizował punkt opatrunkowy i dożywiania. Następnie z doktorem Janem Szubdą w opuszczonym punkcie aptecznym na Rynku w Ryczywole utworzył prowizoryczny szpital, w którym przyjmowano byłych jeńców, chorych mieszkańców i żołnierzy radzieckich. Wznowił działalność gospodarczą i prowadził sklep. Prowadził też zakład rzemieślniczy – naprawa radioodbiorników. 26 II 1954 r. w Izbie Rzemieślniczej w Poznaniu zdał egzamin mistrzowski jako radiomechanik. Ze względu na negatywny stosunek władz do inicjatywy prywatnej zawiesił działalność gospodarczą. Od 1959 r. do przejścia na emeryturę pracował w Państwowym Zakładzie Maszyno-

wym w Gorzewie. W 1968 r. przeszedł na rentę inwalidzką. Członek PPR od 1945 r. Aktywny działacz Związku Powstańców Wielkopolskich w Ryczywole. Współzałożyciel w 1957 r. koła ZBoWiD w Ryczywole. Pełnił funkcję Członka Zarządu i Przewodniczącego Komisji Rewizyjnej. Zmarł 22 XI 1976 r. w Ryczywole. Pochowany został na Cmentarzu Parafialnym w Ryczywole. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919 odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Żonaty z Jadwigą Antkowską, miał dzieci: Edwarda (ur. 1929) – rolnika i Krystynę (ur. 1930) – handlowca.

*Relacja syna Edwarda Krzewiny.
Dokumenty i pamiątki rodzinne.*

Robert Zimny

Krzykała Wawrzyn (1871–1941), urzędnik, szef kompanii garnizonowej w Ostrzeszowie. Urodzony 27 lipca w Najmowie, w rodzinie rolnika Wawrzyńca K. i Franciszki z Morków. W rodzinnej miejscowości ukończył szkołę powszechną a nast. pracował w gospodarstwie rodziców. W latach 1891–1896 w 33 p. fizylierów, 81 pp. (dosłużył się stopnia plutonowego), nast. skierowany do służby policyjnej. Zwolniony, wykonywał różne prace budowlane i melioracyjne w Królestwie Polskim i Galicji, w 1912 r. osiadł w Ostrzeszowie. Podczas I wojny światowej w pospolitym ruszeniu, a od 1916 pisarz garnizonowy w Szprotawie. Od 12 XI 1918 zaangażowany w działalności niepodległościowej na terenie Ostrzeszowa, był współorganizatorem miejscowej Rady Żołnierskiej, nast. do

marca 1919 szefem kompanii garnizonowej 12 p. strz. wlkp. Z czasem został komendantem Związku Strzeleckiego w Ostrzeszowie, w 1921 zajmował się werbunkiem ochotników do udziału w powstaniu na G. Śląsku. W okresie międzywojennym najpierw był drogomistrzem, a późn. prowadził w Ostrzeszowie “biuro ludowe” zajmujące się wykonywaniem planów i rysunków budowlanych. Poza Związkiem Strzeleckim należał do Związku Weteranów Powstań Narodowych i Zjednoczenia Zawodowego Polskiego, był zweryfikowany jako powstaniec wielkopolski (kartoteka Archiwum Towarzystwa dla Badań nad Historią Powstania Wielkopolskiego nr 15 054). Zmarł w Ostrzeszowie 10 lutego 1941 r., spoczywa na miejscowym cmentarzu. Od 1900 r. żonaty z Anną Paradowską; dzieci: Florian (ur. 1901, również uczestniczył w powstaniu wielkopolskim, zginął w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu), Zygmunt (ur.1906), Stefania (ur.1908 zam. Tomanik), Jan (ur. 1910), Makary (ur.1912), Antoni (ur.1913).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 47–48; APP ZPW, dokumentacja rodzinna.

Marek Rezler

Kubacki Antoni (1880–1956), powstaniec wielkopolski z ziemi skockiej. Urodził się 10 stycznia 1880 w Skokach, jako syn Wincentego i Cecylii. Ochotniczo wstąpił do oddziałów powstańczych. Z zawodu murarz, w okresie międzywojennym pracował na terenie Skoków, po II wojnie światowej w Antoniewie. Zmarł 27 maja 1956 roku i pochowany jest na cmentarzu parafialnym w Skokach. Żona Waleria z domu Napierała, z którą miał

sześcioro dzieci – córki: Marię, Wiktorię i Annę oraz synów: Józefa, Alojzego i Stanisława.

Na podstawie relacji Eugeniusza Grussa z IV 2005 roku.

Krzysztof Jachna

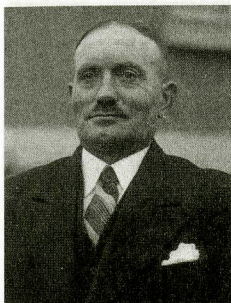
Kubera Czesław Antoni (1894–1965), rolnik, cieśla, uczestnik walk powstańczych w Wielkopolsce Południowo – Wschodniej. Urodzony 1 czerwca w Ostrzeszowie, był synem Józefa K. i Józefy z Siwków. Ukończył szkołę powszechną, należał do TG Sokół. W czasie I wojny światowej na froncie zachodnim, ciężko ranny i kontuzjowany (utrata jednego oka i osłabienie słuchu). Po wybuchu powstania dołączył do batalionu ostrzeszowskiego, lecz z racji stanu zdrowia w wojsku nie pozostał. W okresie międzywojennym, podczas okupacji i po wojnie pracował w Ostrzeszowie jako rolnik i cieśla; należał do powstańczych organizacji kombatanckich. Zmarł w Ostrzeszowie 29 sierpnia 1965 r., spoczywa na tamtejszym cmentarzu parafialnym. Od 1920 r. żonaty z Agnieszką Dulniewicz; dzieci: Stanisław (ur. 1921), Józef (ur.1923), Edmund (ur.1924), Jan (ur.1926), Andrzej (ur.1929), Irena (ur.1934 zam. Torz).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 48; AKWPWlkp.; dokumentacja rodzinna, informacja syna Andrzeja.

Marek Rezler

Kujawa Franciszek (1893–1976), powstaniec wielkopolski z ziemi skockiej. Urodził się 26 listopada 1893 roku

w Koźlance, jako syn Franciszka i Marianny z Wiśniewskich. Po ukończeniu szkoły powszechnej, wcielony do armii pruskiej. Ochotniczo wstąpił

Franciszek
Kujawa

do oddziałów powstańczych. Z zawodu kolejarz, po II wojnie światowej zawiadowca stacji PKP w Skokach. Członek Towarzystwa Powstańców i Wojaków koło w Skokach. Zmarł 13 kwietnia 1976 roku i pochowany jest na cmentarzu parafialnym w Skokach.

Na podstawie relacji Lucji Kujawa z IV 2005 roku.

Krzysztof Jachna

Kurczewski Piotr (1890–1983), powstaniec wielkopolski z ziemi skockiej. Urodził się w 17 maja 1890 roku w Roszkowie, gmina Skoki, jako syn Marcina i Katarzyny z Kwietniewskich. Wykształcenie podstawowe. W czasie I wojny światowej wcielony do armii pruskiej, uczestniczył w walkach na froncie zachodnim we Francji. Ranny w walce. Ochotniczo wstąpił do oddziałów powstańczych w rejonie Chodzieży. W latach 1908–1912 pracował jako górnik w Westfalii w Niemczech. Od 1919 do 1956 roku pracował na kolei (również w czasie okupacji hitlerowskiej), po 1945 kolejarz na stacji Skoki. Członek Towarzystwa Powstańców i Woja-

ków Koło w Skokach. Zmarł 16 marca 1983 roku i pochowany jest na cmentarzu parafialnym w Skokach. Odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi i odznaczeniami resortowymi. Był dwukrotnie żonaty i miał siedmioro dzieci.

Na podstawie relacji Marii Kurczewskiej IV 2005 roku.

Krzysztof Jachna

Kuroszycki Piotr (1879–1947), podoficer zawodowy, żołnierz batalionu ostrzeszowskiego. Urodzony 16 sierpnia w Radłowie, był synem rolnika Andrzeja K. i Elżbiety z Lubojańskich. Kończył szkołę powszechną w rodzinnej miejscowości, w ll. 1900–1902 powołany do służby w kawalerii pruskiej, przypuszczalnie zaangażowany był w polską działalność narodową. Podczas I wojny światowej na froncie zachodnim. Zdemobilizowany, zamieszkał u rodziny w Kobylej Górze, od 16 I 1919 w batalionie ostrzeszowskim, walczył pod Kobylą Górą, Ligotą i Kępem, dowodził zwiadem konnym. Następnie uczestniczył w wojnie polsko – bolszewickiej: najpierw w 70, a potem w 69 pp. Od 1922 w Gnieźnie, jako podoficer zawodowy 69 pp., dowodził taborem pułkowym. W maju 1935 przeszedł na emeryturę, w stopniu starszego sierżanta, w 1936 wraz z rodziną osiadł w Ostrzeszowie. Podczas okupacji hitlerowskiej zatrudniony jako robotnik, w 1944 wywieziony na przymusowe roboty rolne do Witzanhofen (Bawaria). Do Ostrzeszowa powrócił w październiku 1945 r., pracował jako robotnik magistratu. Odznaczony m.in. Medalem Niepodległości i Brązowym Krzyżem Zasługi. Zmarł 23 czerwca 1947, spoczywa na

ostrzeszowskim cmentarzu parafialnym. W 1907 r. poślubił Marcjannę Wojtczak; dzieci: Teodozja (ur. 1907), Gertruda (ur. 1909), Weronika (ur. 1912), Stefan (ur. 1920), Marian (ur. 1925).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 48; dokumentacja rodzinna, informacje syna Stefana.

Marek Rezler

Kurowski Aleksander (1879–1958), powstaniec wielkopolski, major WP. Ur. 11 lutego 1879 roku we Wrześni, w rodzinie mistrza szewskiego Tomasa i Antoniny Rogowskiej. Maturę zdał przed Komisją Egzaminacyjną przy DOGen. w P-niu. Był członkiem Tow. Gimnastycznego „Sokół”. Od 12 X 1899 w armii niemieckiej. Po zwolnieniu z wojska był naczelnikiem w biurze notarialnym; od 3 VII 1914 ponownie w wojsku, walczył na fr. francuskim. Na ppor. awansowany 22 III 1915; w linii bojowej przebywał do 12 VIII 1917, nast. był d-cą kompanii w garnizonie w Jeleniej Górze. 29 XII 1918 wstąpił do oddziału powstańczego ppor. Palucha w P-niu; był d-cą szk. podoficerskiej przy 10 p. strz. wlkp. Od czerwca t. r. przebywał na Fr. Wlkp. jako adiutant d-cy 4 p. strz. wlkp., później d-ca 1 baonu; nast. przeszedł na Fr. Lit. Biał., gdzie pełnił obowiązki d-cy baonu i pułku. Od 24 XII 1920 był d-cą 58 pp w garnizonie. Za doskonałe dowodzenie 4 p. strz. wlkp. i odwagę osobistą podczas ofensywy na Mińsk został odznaczony VM 5 kl. nr 147. Od 30 XI 1920 w rezerwie; 1 I 1922 awansowany na mjr. Ponownie w służbie czynnej od 16 II 1922, jako d-ca baonu sztabowego 69 pp i szef Oddziału IV DOK nr VII; póź-

niej był komendantem PKU Gniezno. Od 30 IX 1927 w stanie spoczynku. W latach 1929-1939 pracował na różnych stanowiskach administracyjnych.

Aleksander
Kurowski

W czasie okupacji mieszkał kolejno w Plewiskach, Warszawie i Krakowie; pracował w Radzie Głównej Opiekuńczej. Do P-nia powrócił 1 XI 1945 i do 30 XI 1947 pracował w administracji. Od grudnia t. r. pozostawał bez źródeł utrzymania. Zm. w P-niu 23 czerwca 1958 roku został pochowany na cm. junikowskim. Odznaczony był m. in.: KW (4x). Żonaty z Leokadią Lewik, miał czworo dzieci: Jerzego (ur. 1914), Aleksandrę zam. Taylor (ur. 1917), Bożenę (ur. 1919) i Zbigniewa (ur. 1921).

CAW, ap. 5811; tap. 1023/37/52; odrzuć. 12 VI 1935; Kawalerowie Virtuti Militari 1792–1945. Słownik biograficzny, T. II (1914-1921), część 1, Koszalin 1991, s. 83–84; informacje córki Aleksandry Taylor z P-nia

Eligiusz Tomkowiak

Kurzawski Józef (1870–1925), ksiądz. Urodzony 18 marca 1870 r. we wsi Kotołowo pod Ostrzeszowem. Do gimnazjum uczęszczał w Ostrowie Wielkopolskim i Rogoźnie. Studiował górnictwo w Freibergu, teologię

w Poznaniu. 23 czerwca 1895 r. otrzymał święcenia kapłańskie z rąk arcybiskupa F. Stablewskiego w Gnieźnie. Pierwszą pracę duszpasterską pełnił w Sypniewie, a następnie w Kościelcu i Inowrocławiu. Uczył religii w gimnazjum. Główna działalność narodowo – społeczną rozwinął na probostwie w Pakości (1902–1924). Gorliwy sługa kościoła szukał zawsze sposobności do polepszenia warunków bytowania swoich wiernych – przeciwko wy-

Józef
Kurzawski

rodowieniu pruskiemu. Społeczeństwo Wielkopolskie, powierzyło mu mandat poselski. Od roku 1911 posłował w sejmie pruskim i parlamencie niemieckim, a od 1919 r. przeszedł do Sejmu Ustawodawczego polskiego. Za czasów jego posłowania w Berlinie walczył o prawa tamtejszej Polonii razem z Wojciechem Korfantym, który był jego częstym gościem na pakoskiej plebanii. W roku 1902 założył w Pakości Towarzystwo Robotników Katolickich, a w 1919 r. Towarzystwo Upiększania Dróg Kalwaryjskich. Na wzór związków zawodowych w Niemczech założył w towarzystwie kasę pogrzebową, zapewniając członkom godny ich pochówek. Wiele starań i czasu poświęcił na ratowanie kaplic pakoskiej kalwarii. Gdy wybuchło Powstanie Wielkopolskie stał się pierwszym duchowym przywódcą pakoskich powstańców. 5 stycznia o 5 rano

udzielił im błogosławieństwa i odprawił mszę św. W okresie poprzedzającym powstanie ks. Kurzawski zorganizował w Pakości tajną Radę Ludową. Miejszem organizacji była plebania. Główny negocjator z dowództwem niemieckim oddziałów kwaterujących w Pakości (Kruker, Reischaeur). W Pakości nosił przydomek „złotoustnego kaznodziei”. Słynne było jego kazanie z okazji stawiania kamienia nagrobnego konfederatom barskim w Pakości (1922). Honorowy prezes Towarzystwa Powstańców i Wojaków, przyjaciel harcerzy i „Sokoła”. Prezes Powiatowej Rady Ludowej w Mogilnie. Prezes Powiatowego Komitetu Wyborczego w Mogilnie. Organizator Banku Ludowego i Spółdzielni Rolniczej w Pakości. Przyjaciel ks. Piotra Wawrzyniaka. W roku 1924 przeniósł się do Śremu. Władze państwowe prałatowi ks. Kurzawskiemu nadały Krzyż Oficerski Orderu Polonia Restituta. Zmarł 7 lutego 1925 r. W Poznaniu, spoczywa w Śremie, pamiątką po ś.p. J. Kurzawskim pozostał pomnik upamiętniający noc z 5 stycznia 1919 r. Nazwę ulicy w roku 1945 zamieniono na generalisimusa Józefa Stalina – dzisiaj Szeroka.

Przewodnik katolicki – Poznań 23 luty 1925 r. red: ks. J. Ktos; Karol Kiełczewski, Z przeszłości Pakości, Pakość 1928 r. str. 81; Henryk Łada, Udział Społeczeństwa Pakoskiego w Powstaniu Wielkopolskim – Pakość 1978 r.; H. Kulpiński, Za Wolność i Lud, nr 8 z dn. 25.02.89 r.; Gazeta Pałuczanin – rok 1922 – kwiecień – Żnin; Zbigniew Wojciechowski – Wiadomości Pakoskie – wrzesień 2002; tenże, Kalwaria Pakoska 2003 r. str.90.

Zbigniew Wojciechowski

Lange Marian Józef (1901–1943), podoficer Wojska Polskiego, kawaler orderu Virtuti Militari. Urodził się 24 III 1901 r. w Uścięcicach (pow. grodziski) w rodzinie Michała i Julianny z domu Zielonackiej. Po ukończeniu szkoły elementarnej w Dakowach Mokrych, pomagał ojcu w pracach polowych. W wieku lat 16 został zatrudniony jako pomocnik pocztowy w Dakowach Mokrych. Z chwilą powrotu ojca z pracy zarobkowej w Niemczech bezzwłocznie zgłosił się w szeregi 3 pułku strzelców wielkopolskich (I 1919 r.), gdzie otrzymał przydział do 12 kompanii. Na początku czerwca 1919 r. przebywał na froncie południowym Powstania Wielkopolskiego – pod Ostrowem. Z kolei 29 VII 1919 r. skierowany został na front litewsko – białoruski do grupy gen. Konarzewskiego. Lange uczestniczył we wszystkich walkach i potyczkach 3 pułku strzelców wielkopolskich, od stycznia 1920 r. przemianowanego na 57 pułk piechoty wielkopolskiej. Za walki na froncie wschodnim przedstawiony został do odznaczenia Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari. We wniosku odznaczeniowym napisano: „starszy szeregowy Marian Lange goniec 12 kompanii, bardzo sumienny i osobiście odważny tak we wszystkich poprzednich akcjach na Boguszewice, Grosowo, Sielce, Żabinke, a następnie w czasie całej ofensywy, a szczególnie w ostatniej akcji na Podlasiejki, okazał tyle odwagi i gorliwości w służbie, że był zawsze najlepszym przykładnym żołnierzem”. W roku 1922 został przesunięty do oddziału sztabowego 57 pułku piechoty wielkopolskiej z przydziałem do kancelarii pułkowej, od 1923 r. objął obowiązki szefa kancelarii pułkowej. W 1939 r. starszy sierżant Lange brał udział w wojnie

i został skierowany do Ośrodka Zapasowego. Po 17 IX 1939 r. podzielił los żołnierzy na wschodnich kresach II Rzeczypospolitej i trafił do niewoli sowieckiej. Wymieniony przez NKWD

Marian Józef
Lange

znalazł się w niemieckim Oflagu jenieckim. W 1941 r. jako chory zwolniony został do domu. Zmarł w styczniu 1943 r. Żonaty od 1926 r. z Walentyną Ławniczakówną miał dzieci: Irenę, Stefana, Bożeny. Odznaczony m. in. Virtuti Militari 5 kl., Brązowym Krzyżem Zasługi, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości.

Opalenicki Słownik Biograficzny, Pod redakcją B. Wojcieszaka, T.II, Opalenica 1994, s. 53-54; J. Podwapiński, Ilustrowany zarys historii 57 p.p. wlkp. (3 p. strzelc. wlkp.), Poznań 1927, s. 42, 221; tamże foto s. 42; Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie – akta personalne i odznaczeniowe, ap 1136, 362612, K.K. i M. Niep. odrzuo. 388; VM 33-2612; Zbiory OSB.

Zdzisław Kościański

Leszczyński Leon (1880–1950), mistrz malarski. Urodzony 20 stycznia 1880 r. w Strzelnie. Syn Ludwika i Agnieszki z domu Grodzkiej. W 1900 r. zamieszkał w Pakości. Komendant miasta Pakości w 1919 r., naczelnik, czło-

nek honorowy i prezes Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, członek Rady Ludowej, przewodniczący Rady Robotniczo-Żołnierskiej, prezes Towarzystwa Powstańców i Wojaków. Zmarł 12 listopada 1950 r. w Pakości.

Łada H., Udział społeczeństwa pakoskiego w Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919, Pakość 1978; tenże, Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Pakości, Pakość 1985; Rynkowski M., Sment R., Opis dziejów Kompanii Pakoskiej w Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919, Pakość 1970, mps.

Beata Gozdera

Lewandowski Zenon Eugeniusz (1859–1927), aptekarz, działacz społeczno-polityczny i kulturalno-oświatowy w Wielkopolsce i na Mazurach, powstaniec wielkopolski. Ur. się 29 VII w zamożnej rodzinie chłopskiej w Niewólnie koło Trzemeszna w pow. mogileńskim, jako syn Kazimierza i Emilii z domu Echaust. Gimnazjum ukończył w Śremie. Farmację studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim, uzyskując w 1886 r. dyplom aptekarza. Po odbyciu praktyki chemicznej i farmaceutycznej w Berlinie, gdzie zetknął się z Mazurami, w 1888 r. otworzył drogerię w Gnieźnie. W mieście tym w 1897 r. założył Związek Drogerzystów, którego przez kilka lat był prezesem. W okresie zaborów położył także duże zasługi dla rozwoju polskiej farmacji, kształcąc adeptów aptekarstwa. Pod koniec XIX w. odegrał znaczną rolę w rozwoju polskiego ruchu ludowego na Mazurach. Był współzałożycielem i sekretarzem Mazurskiej Partii Ludowej w Ełku. W artykułach programowych, pisanych z dużym talen-

tem i pasją, nawoływał Mazurów do walki z germanizacją i junkrami pruskimi. Był współorganizatorem akcji wyborczych na Mazurach, które częściowo sam finansował. W 1899 r. sprzedał drogerię w Gnieźnie i jako pełnomocnik Towarzystwa Kolonizacyjno-Handlowego wyjechał przez Szwajcarię i Francję do Brazylii, gdzie kupił 100 tys. morgów ziemi w stanie Rio Grande do Sul, na której utworzył polską kolonię. W 1901 r. powrócił do Wielkopolski i zamieszkał na stałe w Poznaniu, gdzie nabył aptekę. Był współzałożycielem Polskiej Spółdzielni Zawodowej (1902 r.) i patriotycznego stowarzyszenia „Znicz”, w którym pełnił funkcję zastępcy przewodniczącego. W latach 1914–1926 wchodził w skład Rady Miejskiej m. Poznania. W 1916 r. został członkiem Centralnego Komitetu Obywatelskiego. W 1918 r. jako pierwszy, w niemieckiej jeszcze radzie, przemawiał po polsku. W listopadzie 1918 r. został wybrany na członka Wydziału Wykonawczego Rady Ludowej m. Poznania. Był delegatem Rady Ludowej do Rady Robotniczo-Żołnierskiej w Poznaniu oraz decernentem spraw miejskich Naczelnej Rady Ludowej. W grudniu 1918 r. wybrany został na delegata z powiatu szczycieńskiego na Polski Sejm Dzielnicowy w Poznaniu. Po wybuchu powstania brał czynny udział w walkach na terenie miasta. Po wyzwoleniu związał się z Narodowym Stronnictwem Robotników, którego był wiceprezesem dzielnicowym oraz członkiem Zarządu Głównego. W latach 1919–1922 był posłem na Sejm Ustawodawczy, w czasie obrad którego wykazał się dużą aktywnością. Był twórcą ustawy prohibicyjnej. Jego poprawki do reformy rolnej 1919 r. przyniosły mu duży rozgłos wśród chłopstwa. W niepodległej Polsce prowadził w dalszym

ciągu ożywioną działalność społeczną i gospodarczą. Był członkiem zarządu i dyrektorem »Domu Przemysłowego«, członkiem zarządu Towarzystwa Właścicieli Domów, członkiem Wydziału Przyrodniczego Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. W latach 1919-1920 bardzo aktywnie pracował w Mazurskim Komitecie Plebiscytowym (już w 1917 r. był członkiem tajnego Komitetu Obywatelskiego dla Mazur, utworzonego w Nidzicy). Kolportował wówczas własne ulotki potępiające niemiecki nacjonalizm oraz wzywające ludność mazurską do opowiedzenia się za Polską. Od 10 II do 20 IV 1920 r. był pierwszym konsulem Rzeczypospolitej Polskiej w Olsztynie. Po odwołaniu go powrócił do Poznania, gdzie zmarł 23 III 1927.

J. Oleksiński, *Lewandowski Zenon Eugeniusz*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XVII, 1972, s. 213-215; T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla XIX i XX wieku (do 1945 roku)*, Warszawa 1983, s. 185-186; tenże, *Lewandowski Zenon Eugeniusz*, [w:] *Słownik pracowników książki polskiej*, Warszawa-Łódź 1972, s. 511; Z. Stopowa, *Farmaceuci w plebiscycie na Warmii, Mazurach i Powiślu*, „*Farmacja Polska*” 28, 1972, nr 2, s. 160-161; Śp. Zenon Lewandowski, [w:] *Pięćdziesięciolecie organizacyjnego ruchu drogistowskiego w Polsce. Jednodniówka, Poznań, listopad 1948*, s. 8-9; W. Jakóbczyk, *Studia nad dziejami Wielkopolski 1890-1914*, t. III, Poznań 1967, s. 187, 206; *Powstanie wielkopolskie 1918-1919, praca zbiorowa pod red. Z. Grota*, Poznań 1968, s. 129, 333; Z. Zakrzewski, *Ulicami mojego Poznania. Przechadzki z lat 1918-1939*, Poznań 1985, s. 378; *Słownik biograficzny działaczy ruchu ludo-*

wego (makieta), Warszawa 1989, s. 231; H. Jankowska, A. Król, H. Król, B. Olejniczak, I. Pempera, A. Simon, E. Stelmaszczyk, *Wykaz członków Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk za lata 1857-1945*, [w:] *Veritate et scientia. Księga pamiątkowa w 125-lecie Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*, pod red. A. Gąsiorowskiego, Warszawa-Poznań 1982, s. 188; W.W. Głowacki, *Farmaceuci w Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk*, „*Farmacja Polska*” 16, 1960, nr 19, s. 400.

Jan Majewski

Lisiecki Bolesław (1885-1954), powstaniec wielkopolski ziemi skockiej. Urodził się 19 listopada 1885 roku w Stawianych (gmina Skoki) jako syn Józefa i Stanisławy z Popielskich. W czasie I wojny światowej (9 marca 1915 r.) wcielony do armii pruskiej służył w 9 Regimentzie Grenadierów. Ranny w czasie walk na fron-

Bolesław
Lisiecki

cie zachodnim, w 1932 roku otrzymał status inwalidy wojennego. Zdemobilizowany 2 grudnia 1918 roku. Ochotniczo w wielkopolskich oddziałach powstańczych. W okresie międzywojennym pracował jako robotnik w młynie w Skokach. Członek Związku Towarzystwa Powstańców i Wojaków

Okręg w Bydgoszczy. Zmarł 30 marca 1954 roku i pochowany jest na cmentarzu parafialnym w Skokach. Odznaczony Krzyżem Walecznych oraz Odznaką Zasługi przyznawaną przez Zarząd Obwodowy ZTPiW / legitymacja nr 129/. Żona Weronika z domu Pruchniewska, z którą miał dziewięcioro dzieci; synów: Kazimierza (ur. 1 III 1910 r.), Kornel (ur. 23 XI 1925 r.) i córki: Teofilę (ur. 10 IV 1911 r.), Irenę (ur. 5 XI 1912 r.), Julianę (ur. 23 XII 1921 r.) i Kunegundę (ur. 11 IV 1924 r.); pozostałych troje zmarło na dyfteryę. 27 grudnia 2003 roku, w 85 rocznicę wybuchu powstania, przed wejściem na teren cmentarza w Skokach odsłonięto tablicę pamiątkową poświęconą powstańcom ziemi skockiej tam pochowanym – wśród kilkudziesięciu wymienionych na niej powstańców jest również Bolesław Lisiecki.

Na podstawie relacji rodziny.

Krzysztof Jachna

Londońska Maria Tekla z d. Dutkiewicz (1892–1978) nauczycielka języków obcych, sanitariuszka. Ur. 11 listopada 1892 roku w Rogoźnie w rodzinie

Maria
Londońska

przemysłowca Antoniego Dutkiewicza i Katarzyny z d. Cholewińskiej. Ukończyła szkołę powszechną i gimnazjum

z wykładowym językiem niemieckim w Rogoźnie. Przeszła roczny kurs handlowy zakończony egzaminem, poczym odbywała praktykę w biurach w rejencji poznańskiej, m.in. w Bytyniu. Od 1 maja 1910 r. do 30 września 1911 r. – prowadziła korespondencję handlową w języku polskim i niemieckim oraz księgowość. Pracowała w charakterze sekretarki – maszynistki w dobrach bytyńskich od 1 lutego 1913 r. do 1 lipca 1915 r. W 1915 r. rozpoczęła naukę w Szwajcarii, gdzie po dwuletnich studiach uzyskała dyplom z języka francuskiego. Po powrocie w 1917 r. przyjęła prywatną posadę nauczycielki języków, a w 1920 r. przeszła do państwowego gimnazjum w Pleszewie Wlkp. Podczas Powstania Wielkopolskiego była sanitariuszką wraz z siostrą Wojciechą Dutkiewicz. Od dnia 1 kwietnia 1923 r. do 1 kwietnia 1924 r., pracowała w charakterze sekretarki – maszynistki w Delegacji Centrali Kompanii Kopalń Francuskich przy Misji Francuskiej w Polsce. Następnie pracowała w charakterze maszynistki języków obcych w Generalnym Sekretariacie Zakładów Przemysłowych w Stalowej Woli. Podczas II wojny światowej wywieziona wraz z rodziną do Sokołowa Podlaskiego gdzie prowadziła z Wojciechą Dutkiewicz tajne nauczanie (TON). Nauczycielka szkół średnich. W wieku 66 lat uczyła jeszcze języka francuskiego w Liceum Ogólnokształcącym w Krzyżu Wlkp. Zmarła 1 sierpnia 1978 r. w Rogoźnie i spoczywa na miejscowym cmentarzu. Odznaczona była: Złotym Krzyżem Zasługi, Wielkopolskim Krzyżem Powstańcym, Odznaką za „Tajne nauczanie”. 10 sierpnia 1921 r. wyszła za mąż za dr. Zdzisława Londońskiego – profesora gimnazjum – z którym miała córkę Halinę Marię (ur. 1934 r.).

Dokumenty ze zbioru Muzeum Regionalnego w Rogoźnie.

Angelika Pilarska

Lowak Henryk (1885–1958), powstaniec wielkopolski z ziemi skockiej. Urodził się 23 stycznia 1885 r. w Skokach, jako syn Henryka i Konstancji. W czasie I wojny światowej wcielony do armii pruskiej, służbę pełnił m.in. w Gelsenkirchen. Ochotniczo wstąpił do oddziałów powstań-

Henryk
Lowak

czych w końcu grudnia 1918 roku. W pierwszych godzinach powstania wraz z krewnym a zarazem sąsiadem Bronisławem Czerwińskim i grupą mieszkańców Skoków zajmują budynki kolei oraz pocztę. Z zawodu kolejarz, pracował najpierw w Ośnie Lubuskim jako naczelnik stacji, później w Skokach. Zmarł 10 października 1958 roku i pochowany jest na cmentarzu parafialnym w Skokach. Był dwukrotnie żonaty. Z pierwszego małżeństwa z Anną miał synów – Henryka, Stanisława i Romana, z drugiego z Zofią – córki: Konstancję i Halinę.

Na podstawie relacji Haliny Lowak z IV 2005 roku.

Krzysztof Jachna

Ludwiczak Antoni (1901–1958), ur. 25 01.1901 r. w Twardowie (gmina Stęszew) w rodzinie rolnika Jakuba i Józefy zd. Szymkowiak. W domu rodzinnym kultywowano ideały patriotyczne, szczególnie wychowaniem w polskości zajmowała się matka Józefa. Gdy wybuchło Powstanie Wielkopolskie rodzice wysłali 17 letniego Antoniego do Poznania, gdzie wstąpił w szeregi powstańcze. Służył w kompanii ciężkich karabinów maszynowych. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej; walczył pod Kijowem i w Bitwie Warszawskiej. Do rezerwy został zwolniony w 1921 roku. Zmarł po ciężkiej chorobie w szpitalu w Poznaniu, 4 czerwca 1958 roku i został pochowany na cm. parafialnym w Tomicach. Odznaczony był Wielkopolskim Krzyżem Powstańczy. Był dwukrotnie żonaty. Pierwszy związek małżeński zawarł w 1932 roku z Marią z d. Mądra (zm. 1937), z którą miał dzieci: Zofię, Franciszka i Marię. Po raz drugi ożenił się w 1938 roku z siostrą zmarłej żony – Zofią. Z tego małżeństwa urodziło się siedmioro dzieci: Dominik, Helena, Zdzisław, Bronisława, Stanisław, Antoni i Józef.

Informacje i pamiątki rodziny; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Bogdan Czerwiński

Łuś Franciszek (1885–?), urodził się 1 grudnia 1895 r. we wsi Wrzeszczyne powiat czarnkowski w rodzinie monter Tomasza i Franciszki z domu Ostrowskiej. Ukończył 4 klasy szkoły powszechnej, następnie uczył się instalatorstwa w Dortmundzie, gdzie pracował jego ojciec. Do wybuchu wojny pracował na budowach. W 1915 r. wcielony do armii niemieckiej i przydzielony

do 2 batalionu saperów w Szczecinie. Dwukrotnie ranny. Po demobilizacji 19 I 1919 r. wstąpił do I batalionu saperów w Poznaniu. Od marca 1920 r. na froncie wschodnim w 2 kompanii 17 batalionu saperów. W nocy z 29 na 30 V 1920 r. podczas ataku kawalerii S. Budionnego pod Dziunkowem na Ukrainie kapral Łuś z plutonem przydzielonym do prac fortyfikacyjnych w ciemnościach zaatakował kilkuset przeciwników i wywołał zamieszanie. Bolszewicy wycofali się pozostawiając licznych rannych i poległych. Za czyn ten odznaczony został Orderem Virtuti Militari 5 klasy nr 5536. W 1921 r. plutonowy Łuś został zdemobilizowany i wstąpił do Straży Celnej. W 1933 r. był kierownikiem placówki w Długie – Nowe. Dalszych informacji brak. Ożenił się z Agnieszką Zofka. Dzieci: Henryka (ur. 15 XII 1924 r.), Bernard (26 II 1926 r.), Czesław (11 VII 1927 r.), Eugenia (4 XI 1928 r.), Łucja (27 XII 1930), Maria (26 I 1932), Gabriela (17 III 1933).

AW, VM 46-5536.

Bogusław Polak

Machaj Józef (1903–1988), robotnik, żołnierz batalionu ostrzeszowskiego. Urodzony 27 lutego w Książenicach, był synem rolnika Stanisława M. i Katarzyny z Śniadków. Ukończył szkołę powszechną, w styczniu 1919 wstąpił do batalionu ostrzeszowskiego. W latach 1924–1925 w 7 p. saperów w Poznaniu. Od 1925 do 1939 pracował w Hucie Cynku w Wełnowcu. W kwietniu 1939 zmobilizowany, zaangażowany w budowie fortyfikacji na G. Śląsku, 23 września w czasie odwrotu wojsk polskich pod Hrubieszowem wzięty

do niewoli. W październiku udało mu się uciec z transportu jenieckiego i zamieszkać w Książenicach, gdzie gospodarował aż do śmierci 27 listopada 1988; spoczywa na cmentarzu w Ostrzeszowie. Był odznaczony m.in. Krzyżem Kawalerskim OOP i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Od 1945 r. żonaty z Marianną Ryżak, miał syna Aleksandra (ur. 1948).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 49; AKWPWlkp.; Dokumentacja rodzinna, informacje syna.

Marek Rezler

Maćkowiak Edmund (1901–1940), powstaniec wielkopolski ziemi skockiej. Urodził się w 30 października 1901 roku. Oficer zawodowy Wojska Polskiego w stopniu porucznika. Ochotniczo w wielkopolskich oddziałach powstańczych. Uczestnik wojny

Edmund
Maćkowiak

polsko-bolszewickiej. Ranny w walce. Zweryfikowany jako powstaniec przez Związek Weteranów Powstań Narodowych 1914/1919. Współzałożyciel paramilitarnego stowarzyszenia „Strzelczyń” w Skokach, w którym młode dziewczyny szkolone były w obronie przeciwlotniczej, udzielaniu pomocy medycznej, znajomości znaków alarmowych, obsłudze sprzętu łączności,

strzelectwie i musztrze itp. W okresie od 19 sierpnia 1934 roku do wybuchu wojny aktywny członek Kurkowego Bractwa Strzeleckiego w Skokach; od 19 IX 1934 do 16 II 1935 roku pełnił funkcję członka komisji statutowej. Uczestnik wojny obronnej 1939 roku. Po klęsce wrześniowej przedostał się do Skoków, gdzie ukrywał się przez jakiś czas. Rozpoznany i wskazany żandarmerii niemieckiej został aresztowany po krwawej walce, w czasie której zabił 5 Niemców. Torturowany i rozstrzelany 3 lutego 1940 roku. Pochowany jest na cmentarzu parafialnym w Skokach. 27 grudnia 2003 roku, w 85. rocznicę wybuchu powstania, przed wejściem na teren cmentarza w Skokach odsłonięto tablicę pamiątkową poświęconą powstańcom z ziemi skockiej tam pochowanych – wśród kilkudziesięciu wymienionych na niej powstańców jest również Edmund Maćkowiak.

Na podstawie relacji rodziny.

Krzysztof Jachna

Majewski Walery (1905–1999), stomatolog, skaut ostrzeszowski w latach 1918–1919. Ur. 20 marca w Ostrzeszowie, w rodzinie dentysty Antoniego M. i Franciszki z Kuśmierczyków. Uczęszczał do szkoły powszechnej i gimnazjum w rodzinnym mieście, był członkiem skautingu. Po wybuchu powstania wielkopolskiego był łącznikiem i gońcem w dowództwie batalionu ostrzeszowskiego. Po uzyskaniu kwalifikacji zawodowych pracował w Ostrzeszowie jako dentysta, był członkiem TG Sokół. Zmobilizowany w 1939 r., dostał się do niewoli niemieckiej. W czasie transportu zbiegł, zamieszkiwał w Ostrzeszowie i Grabowie. W listopadzie 1939

wysiedlony do Mińska Mazowieckiego, skąd wrócił w 1945 r. Zamieszkał w Grabowie n. Prosną, miał tu swój gabinet dentystyczny. Zmarł w Grabowie 5 marca 1999 r., spoczywa na miejscowym cmentarzu parafialnym. W 1940 r. ożenił się z grabowianką Teresą Krystyną Kucharską; dzieci: Jerzy (ur. 1943), Łukasz (ur. 1948), Aldona (ur. 1954, zam. Kupidura).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 49 – 50; W. Graf: Wszystko co nasze..., Ostrzeszów 1999, s. 24; dokumentacja osobista, informacje żony.

Marek Rezler

Małecki Lucjan (1899–1979), ur. 3 grudnia 1899 r. w Janowcu Wielkopolskim, jako syn mistrza malarskiego Bolesława i Joanny z domu Wojcińskiej. Ukończył 7 klasową szkołę elementarną, uczestniczył w strajku szkolnym. Był członkiem Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. W wieku 17 lat – 16 czerwca 1917 r. – został przymusowo

Lucjan
Małecki

wcielony do 199 pp pruskiej w Pile. Odbił tam trzymiesięczne szkolenie, podczas którego pełnił służbę w obozie jenieckim dla więźniów rosyjskich. Następnie spędził miesiąc w obozie szkoleniowym w Belgii; potem walczył na froncie zachodnim. Zatruty gazami

bojowymi, siedem miesięcy spędził w szpitalach wojskowych. Przebywał w Kłajpedzie i Królewcu. Później przydzielony do 26 p.p. w Magdeburgu; do grudnia 1918 pełnił służbę wartowniczą na miejscowym dworcu kolejowym. Na wieść o wybuchu Powstania Wielkopolskiego zdezerterował z wojska i przez Zbąszyn, Poznań, Gniezno 30 grudnia 1918 r. wrócił do Janowca Wielkopolskiego. Zgłosił się do janowieckiego oddziału powstańczego i wraz z nim udał się w kierunku Żnina. Od 7 stycznia 1919 w baonie we Wrześni; 8 stycznia tr. brał udział w walkach pod Szubinem, gdzie został ranny. Początkowo przebywał w szpitalu w Szubinie; od 10 stycznia w szpitalu w Bydgoszczy, gdzie trafił do niewoli niemieckiej. Za dezercję został skazany na 10 lat więzienia; karę odbywał w Goleniowie pod Szczecinem. Zwolniony z odbywania kary na mocy amnestii z października 1919 r. Po powrocie z niewoli, wraz z ojcem Bolesławem prowadził w Janowcu Wlkp. zakład malarski. W okresie okupacji hitlerowskiej mieszkał i pracował w Janowcu. Poszukiwany przez hitlerowców ukrywał się do końca wojny. Po zakończeniu wojny przez pewien czas pracował w swoim zawodzie, później do 1964 r. był zatrudniony w Magistracie w Janowcu Wlkp. Był członkiem ZBoWiD. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim awansowany do stopnia podporucznika WP. Zm. 22 lipca 1979 r. w Janowcu Wlkp. i spoczywa na miejscowym cm. parafialnym. Odznaczony był Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Od 1931 r. żonaty z Martą Przybylską, miał sześćoro dzieci: Zdzisława Alfreda (1931–1932), Aleksandrę Marię (1933–1937), Janinę Radosławę (1935–1938), Witolda

Kazimierza (ur. 1937), Alfredę Teresę (ur. 1939) i Zygmunta Andrzeja (1945–2001).

Informacje Aleksandry Wysokiej z Janowca Wlkp.

Redakcja (et)

Małecki Wojciech (1897–1968), sierżant. Urodzony 7 kwietnia 1897 r. w Poznaniu w rodzinie rolników Wojciecha i Józefy z d. Nowaczyk. Po ukończeniu szkoły powszechnej pomagał rodzicom w prowadzeniu gospodarstwa. W marcu 1916 r. powołany został do a. niemieckiej, z przydziałem do oddziałów ckm. W stopniu kaprała w listopadzie 1918 r. został zdemobilizowany. Od 27 XII t.r. ochotnik w powstaniu wielkopolskim. 24 I 1919 r. przydzielony do I baonu saperów wlkp. Na Froncie Wielkopolskim do lutego 1920 r., następnie w szeregach 1 kompanii 17 baonu saperów wlkp. uczestniczył w walkach na Froncie Litewsko – Białoruskim i Wołyńskim, ranny. W kwietniu awansował na plut. 4 VI t.r. jako dowódca plutonu otrzymał rozkaz od d-cy baonu zajęcia wioski Suchylów. Po dwugodzinnej walce przeciwnik został z wioski wyparty. Pluton M. wziął 5 jeńców i zdobył ckm, nie ponosząc strat. Za czyn ten odznaczony został VM 5 kl. (nr 5506). W grudniu 1920 r. mianowany został sierż. zawodowym. W 1926 r. przeniesiony został do rezerwy. Pracował sezonowo jako robotnik kolejowy, a po trzech latach przydzielony został do służby konduktorskiej. W PKP pracował do chwili przejścia na emeryturę. Zmarł 23 lipca 1968 r. w Poznaniu, pochowany na cm. górczyńskim, Odznaczony był także Krzyżem Walecznym, medalami

i odznakami. Żonaty z Zofią Lecińską. Dzieci: Genowefa (ur. 3 I 1923, technik-ekonomista); Edward (3 II 1924 – 28 VI 1952, pracownik układów liniarskich w Lubawce); Marian (3 XII 1925–10 V 1992, ppłk. WP); Wojciech (ur. 9 IX 1936, rzemieślnik).

CAW, VM 15-972; informacje córki Genowefy Fiorkowskiej z Jarocina; Kawalerowie, T. II, cz. 2, s. 130.

Bogusław Polak

Mańczak Ludwik (1884–1945), kupiec, ur. 7 lipca 1884 roku w Gułtowach pod Środą w rodzinie kamerdynera Stanisława i Pauliny z Ziółkowskich. Szkołę powszechną ukończył w Gułtowach, później pobierał naukę zawodu kupieckiego. Równocześnie uczęszczał do szkoły handlowej. W 1913 r. otworzył swój własny sklep z artykułami spożywczymi w Rogoź-

Ludwik
Mańczak

nie. Wcielony do armii niemieckiej; od 12 lipca 1917 r. do 21 listopada 1918 r. służył w 72 pp, zwolniony z niej został przed zakończeniem I wojny światowej z powodu symulowanej choroby. W chwili wybuchu Powstania Wielkopolskiego wstąpił w szeregi powstańców i do 31 marca 1919 r. służył w Straży Ludowej miasta Rogoźna. W latach 1918–1939 był aktywnym członkiem

licznych organizacji: Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, Związku Weteranów Powstań Narodowych R.P., Ligi Obrony Powietrznej Państwa, Towarzystwa Kupców, Towarzystwa Popierania Budowy Szkół Powszechnych. Politycznie związany był ze Stronnictwem Narodowym. W okresie okupacji hitlerowskiej pozbawiony swego przedsiębiorstwa został zwykłym sprzedawcą w jednym z niemieckich sklepów. 8 sierpnia 1944 r. aresztowany przez policję niemiecką i osadzony na krótko w więzieniu w Rogoźnie. Następnie przewieziony do więzienia Policji Bezpieczeństwa w Poznaniu Fort VII, skąd przekazano go do obozu w Żabikowie. W początkach października 1944 r. dostał się do obozu koncentracyjnego w Gross – Rosen „za rozpowszechnianie wieści radiowych wśród Polaków”, skąd już nie wrócił. Sąd Grodzki w Rogoźnie postanowieniem z dnia 30 kwietnia 1946 r. uznał Ludwika Mańczaka za zmarłego w dniu 25 stycznia 1945 r. w Gross-Rosen. Odznaczony był Brązowym Krzyżem Zasługi i Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich. Był żonaty z Marią z Dokowiczów i miał 3 córki: Jadwigę, Leokadię i Felicję (zam. Kwaśniewską).

Dokumenty ze zbioru Muzeum Regionalnego w Rogoźnie.

Angelika Pilarska

Marcinkowski Roman (1874–1929), aptekarz, powstaniec, działacz społeczny. Ur. się 1 VIII w Poznaniu jako syn Antoniego i Jadwigi. W 1894 r. ukończył gimnazjum Marii Magdaleny w Poznaniu. Farmację studiował na uniwersytecie w Berlinie, gdzie w 1898 r. otrzymał dyplom aptekarza. Po ukoń-

czeniu studiów pracował w aptekach Berlina i innych na terenie Niemiec. Aprobatę aptekarską uzyskał w Berlinie 2 XII 1902 r. W lutym 1905 r. nabył aptekę w Kruszwicy. Po osiedle- niu się w tym mieście bardzo aktywnie włączył się w nurt życia polskiego. Był członkiem Towarzystwa Przemysłowego, „Sokoła Nadgoplańskiego”, Towarzystwa Kupców Nadgoplańskich, założonego w 1911 r. klubu wioślarskiego „Gopłania”, a także członkiem i współzałożycielem Rady Nadzorczej Banku Ludowego. W 1909 r. został radnym miejskim oraz sędzią pokoju przy rejencji bydgoskiej. Jeszcze przed 1917 r. znalazł się na liście członków zwyczajnych Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Pod koniec I wojny światowej wszedł w skład Tajnego Komitetu Wojskowego w Kruszwicy, kierowanego przez Wacława Sołtysiaka. Jako zastępca komendanta tej organizacji miał uzgodnić z Naczelną Radą Ludową w Poznaniu termin wybuchu powstania, skontaktować się z prezesem „Sokoła” w Strzelnie, Bolesławem Pinkowskim, co do wspólnego wystąpienia Strzelna i Kruszwicy przeciwko Niemcom. Był współorganizatorem oddziałów powstańczych w pogranicznych niegdyś miejscowościach Jerzyce i Papos, zajętych przez oddziały Grentzschutzu. W czasie walk o Kujawy bezinteresownie zaopatrywał w lekarstwa i materiały opatrunkowe prowizoryczny szpital powstańczy w Kruszwicy. W potrzebny sprzęt i lekarstwa wyposażył także wóz sanitarny oddany do dyspozycji ppor. Pawła Cymśa w czasie jego ataku na Inowrocław. Po wypędzeniu z Kruszwicy Niemców został pierwszym burmistrzem miasta. Poza apteką, którą w dalszym ciągu prowadził, wiele czasu poświęcał sprawom administra-

cyjnym i społecznym. Do końca życia był członkiem Rady Miejskiej, prezesem Miejskiej Straży Pożarnej, członkiem miejscowej Rady Szkolnej. Zmarł w Kruszwicy 13 VII 1929.

Relacja kpt. Franciszka Nowickiego, dowódcy oddziału powstańczego z Kruszwicy (z 28 II 1968 r.); Życiorys ojca napisany przez syna Bogdana Marcinkowskiego (z 22 V 1968 r.); L. Kostrzeński, Materiały do historii aptek wielkopolskich, t. II: Apteki prowincjonalne, Warszawa 1936, s. 96; W. Sołtysiak, Opracowanie spostrzeżeń moich przedhistorii powstania, akcji powstania i organizacji sił powstańczych w Kruszwicy i okolicy, (maszynopis z 1936 r., ss. 28), s. 3, 6, 7, 12, 17; Szkice i fragmenty z powstania wielkopolskiego 1918-1919, Poznań 1933; Kruszwica. Zarys monograficzny, 1965; H. Jankowska, A. Król, H. Król, B. Olejniczak, I. Pempera, A. Simon, E. Stelmaszczyk, Wykaz członków Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk za lata 1857-1945, [w:] Veritate et scientia. Księga pamiątkowa w 125-lecie Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, pod red. A. Gąsiorowskiego, Warszawa-Poznań 1982, s. 195.

Jan Majewski

Marszał Wiesław (1896–1963), kupiec, powstaniec wielkopolski. Ur. 24 czerwca 1896 r. w Rogoźnie jako syn Ludwika. Ukończył szkołę powszechną i 6 klas gimnazjum. Prowadził własny sklep drogerijny. Powołany do armii niemieckiej, służył w piechocie od 1915 r. do listopada 1918 r. Od grudnia 1918 r. brał udział w akcji przygotowującej Powstanie Wielkopolskie w Rogoźnie, m.in. magazynując broń. Uczestniczył w zajęciu Rogoźna oraz

w walkach pod Budzyniem i Chodzieżą; walczył do 10 marca 1919 roku. Zdemobilizowany w stopniu plutonowego. Za czasów szkolnych członek

Wiesław
Marszał

Towarzystwa Tomasza Zana, przechowywał zakonspirowaną bibliotekę TTZ. Czynny członek Tajnej Organizacji Zbrojnej i Komendy Gotowości. Do Towarzystwa Powstańców i Wojaków należał od 1923 r. Zmarł 18 października 1963 r. Odznaczony był Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i medalem „Za wojnę 1918–1921”. Brak danych na temat rodziny.

Dokumenty ze zbioru Muzeum Regionalnego w Rogoźnie.

Angelika Pilarska

Marszałek Paweł Jan Tymoteusz (1891–1962), rzemieślnik, żołnierz Straży Ludowej, wywiadowca powstańczy na froncie południowym. Urodzony 25 stycznia w Baranowie, w rodzinie urzędnika Piotra M. i Pelagii z Juszcaków. Ukończył szkołę powszechną i I klasę gimnazjum w Kępnie, nast. w Ostrowie Wlkp. i w Krotoszynie uczył się zawodu fryzjera; umiejętności fachowe pogłębiał w czasie podróży po Niemczech, Holandii i Anglii. W 1913 powołany do odbycia służby wojskowej w 52 pp w Crossen a/Oder (Krośnie

n. Odrą). Od sierpnia 1914 na froncie zachodnim, w październiku t.r. ranny pod Vailly, w grudniu 1915, po wyleczeniu zwolniony z wojska jako inwalida. Swego zawodu wykonywać już nie mógł (nieodwracalne uszkodzenie łokcia i przedramienia), zatem przekwalifikował się do zawodu „ogładcza mięsa”, w tym charakterze pracował w Kępnie i tu w listopadzie 1918 wstąpił do Straży Ludowej. Równocześnie zajmował się wywiadem informując dowództwo batalionu ostrzeszowskiego o sytuacji po stronie niemieckiej. Po odzyskaniu niepodległości do 1935 r. pracował jako rewizor mięsa w rzeźni w Ostrzeszowie. Funkcje tę pełnił też w okresie okupacji hitlerowskiej, do czasu aresztowania (przypuszczalnie w związku z zaangażowaniem w powstaniu wielkopolskim) i wysiedlenia z mieszkania. W okresie międzywojennym zaangażowany w ruchu kombatanckim, należał do ostrzeszowskiego Chóru Męskiego „Dzwon”. Po wojnie był zatrudniony w miejskim referacie meldunkowym, potem kolejno: w gazowni miejskiej, w spółdzielni inwalidów i jako portier m.in. w Banku Ludowym. Zmarł w Ostrzeszowie 12 września 1962 r., spoczywa na miejscowym cmentarzu. W 1917 r. poślubił Józefę Kawa; dzieci: Marian (ur. 1918), Izabela (ur. 1923, zam. Pydzik), Tadeusz (1926–1977), Halina (ur. 1929, zam. Kucharska), Teresa (1928–2000, zam. Kozłowska).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 50; APP ZPW 44; Akta koła ZBoWiD w Ostrzeszowie; dokumentacja rodzinna, informacje zięcia, Jerzego Kozłowskiego.

Marek Rezler

Maryński Felicjan (1892–1920), kapitan. Ur. się 27 maja 1892 r. we Wrześni, w rodzinie kupca Leopolda i Juliany Janickiej. Jako uczeń gimnazjum był członkiem tajnych organizacji. Studiował w Monachium. W 1.1914-1918 wcielony do a.niemieckiej. Mianowany ppor. Od listopada 1918 w POW Zaboru Pruskiego. W powstaniu wielkopolskim organizował oddziały piechoty w Poznaniu. Za bohaterstwo okazane w walkach pod Szubinem i Zbaszyniem odznaczony VM 5 kl. nr 4766. Brał udział w odsieczy Lwowa. Awansowany na por. W wojnie z bolszewikami d-ca I baonu 67 pp wlkp. 19 V 1920 ciężko ranny pod miejscowością Lipsk nad Berezyną, chcąc uniknąć niewoli popełnił samobójstwo. Odznaczony także Krzyżem Walecznych i Krzyżem Niepodległości z Mieczami.

CAW, VM 15-915; ap. 5455; KN z Miecz; Kawalerowie..., T. II, cz. 1, s. 94.

Bogusław Polak

Michalski Andrzej Józef (1882–1960), aptekarz, organizator zaopatrzenia sanitarnego dla armii powstańczej i Wojska Polskiego, działacz aptekarski. Ur. 29 XI w Dębnie nad Wartą (pow. jarociński) w rodzinie chłopskiej jako syn Tadeusza i Kaziemierzy z domu Jaworowicz. Uczęszczał do gimnazjum im. Marii Magdaleny w Poznaniu. W czasie nauki szkolnej był członkiem Towarzystwa Tomasz Zana. Edukację aptekarską rozpoczął w 1901 r. w aptece „Pod Orłem” w Rybniku na Górnym Śląsku. Egzamin na pomocnika aptekarskiego zdał 4 III 1904 r. w Opolu. W 1905 r. roz-

począł studia farmaceutyczne w Berlinie, gdzie 6 VI 1907 r. zdał egzamin państwowy. W czasie studiów był stypendystą Towarzystwa Naukowej Pomocy. Działał w studenckiej organizacji „Młoda Polska”. Przez dwa następne lata kondycjonował w aptekach Pleszewa i Poznania. Aprobację na aptekarza otrzymał 26 VII 1909 r. Od 1 X 1909 r. przez rok odbywał służbę wojskową jako aptekarz wojskowy. W latach poprzedzających wybuch I wojny światowej doskonalił swoje umiejętności, pracując kolejno w aptekach Schalke-Gelsenkirchen (Westfalia), w Gnieźnie, Pleszewie, Poznaniu, Kołobrzegu oraz w Berlinie w aptece Riedla. Od kwietnia 1913 r. do sierpnia 1914 r. zatrudniony był w dziale laboratoryjnym fabryki chemicznej „Merck” w Darmstadt (Hesja). Wojnę spędził w Niemczech. Po kapitulacji Niemiec (11 XI 1918 r.) powrócił do Poznania, gdzie powierzono mu decernat zaopatrzenia sanitarnego w nowo utworzonej Radzie Robotniczo-Żołnierskiej. Zaslugą Michalskiego było zabezpieczenie bogatych pruskich składnic sanitarnych (m. in. 40 wagonów gazy higroskopijnej), które później oddano do dyspozycji oddziałów powstańczych oraz Wojska Wielkopolskiego. Od 3 X 1919 r. był współzałożycielem i udziałowcem Spółki r. Barcikowski. Towarzystwo Akcyjne, produkującej środki chemiczno-farmaceutyczne. W maju 1919 r. w stopniu kapitana Wojska Polskiego wysłany został z misją do Paryża, w celu zdobycia dla Polski materiałów wojennych (w tym także i sanitarnych) pozostawionych przez Niemców na terytorium Francji. Mianowany komendantem bazy kolejowej w Koblencji, ekspediował transporty do Polski. Po wstrzymaniu przez Niemcy przewozów w 1920 r.,

bazę w Koblencji zlikwidował, tworząc nową, morską, w Saint Nazaire u ujścia Loary. Wysyłał z niej do Polski nie tylko materiał wojenny, ale i konie. Po powrocie do Polski w 1921 r. został szefem zaopatrzenia sanitarnego DOK Poznań w randze majora. W 1919 r. został członkiem zarządu spółki r. Barcikowski, a w 1925 r. wraz z aptekarzem Bolesławem Szymczakiem utworzył znaną nie tylko w Poznaniu hurtownię farmaceutyczną „Farmahurt” (od 1936 r. przy placu Nowomiejskim 4), we wrześniu 1939 r. zajęta przez Niemców, a w 1945 r., w czasie bojów o Poznań, całkowicie zniszczoną. We wrześniu 1939 r. zgłosił się do wojska, otrzymując przydział na kierownika apteki Szpitala Wojskowego w Dubnie. Po 17 września dostał się do niewoli sowieckiej i więzienia w Krzemieńcu. Uwolniony w październiku 1939 r., powrócił do Poznania, gdzie ponownie został aresztowany i uwięziony w Forcie VII. Zwolniony dzięki zabiegom sióstr, pozbawiony majątku, trafił wraz z synem do obozu koncentracyjnego w Główniej. W kampanii wrześniowej zginęła jego żona, siostra Czerwonego Krzyża. 4 XII 1939 r. wysiedlony został do Ostrowia Kieleckiego. 4 I 1940 r. znalazł się w Warszawie, gdzie otrzymał zatrudnienie jako kierownik polsko-norweskiej firmy Grott & Borne (ul. Okopowa 23). Na stanowisku tym pracował do wybuchu powstania warszawskiego, w którym 18 września 1944 r. zginął jedyny jego syn Andrzej. Po powstaniu przeszedł przez obóz w Ursusie, a następnie został wywieziony do Krakowa. Na krótko zatrudnił się w aptece „Pod Złotym Tygrysem”, lecz wkrótce, poszukiwany przez gestapo, zmuszony był opuścić Kraków i przenieść się do Kielc. Do Wielkopolski powrócił dopiero po zakończeniu

działań wojennych. Współuczestniczył w organizowaniu Izby Aptekarskiej w Poznaniu, był kierownikiem działu farmaceutycznego w Centrali Chemicznej. W sierpniu 1951 r. objął kierownictwo apteki w sanatorium przeciwgruźliczym w Kowanówku pod Obornikami. W 1957 r. obchodził jubileusz 55-lecia pracy zawodowej. Zmarł 28 III w Poznaniu. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańcym.

Archiwum Zakładowe przy PZF Cefarm w Poznaniu (teczka osobowa); S. Łoza, Czy wiesz kto to jest?, t. 1, Warszawa 1938, s. 481; „Rocznik Farmaceutyczny” 1949/1950, Warszawa 1950, s. 460; W. G. [Witold Głowacki], Jubileusz pracy zawodowej (55-lecie pracy Andrzeja Michalskiego), „Farmacja Polska” 13, 1957, nr 3, s. 82; tenże, A. Michalski. Z karty żałobnej, „Farmacja Polska” 16, 1960, nr 11, s. 224; T. Kikta, Przemysł farmaceutyczny w Polsce (1823-1939), Warszawa 1972, s. 198; L. Bartkowiak, Zasługi Towarzystwa Pomocy Naukowej im. K. Marcinkowskiego w kształtowaniu polskiego środowiska farmaceutycznego i lekarskiego w Wielkim Księstwie Poznańskim w latach 1841-1919, maszynopis pracy doktorskiej wykonanej pod kierunkiem doc. dra hab. med. E.P. Wąsiewiczza w Instytucie Medycyny Społecznej AM im. K. Marcinkowskiego w Poznaniu, Poznań 1991, s. 276.

Jan Majewski

Michalski Józef (1900–1994), syn Jana i Marii zd. Kurkowiak ur. 20 stycznia 1900 roku w Dusznikach Wielkopolskich. Ukończył szkołę powszechną w rodzinnej miejscowo-

ści. W lutym 1918 wcielony do armii pruskiej; w listopadzie t.r. zwolniony z wojska wrócił w rodzinne strony. 28 grudnia 1918 roku zgłosił się ochotniczo do oddziału powstańczego organizowanego przez ppor. Andrzeja Kopę w Dopiewie. Brał udział w zdobyciu przez powstańców wielkopolskich lotniska w Ławicy k. Poznania. Następnie do 12 lutego t. r. walczył pod Wolsztynem, Kargową i Zbąszyniem; do 15 marca pod Rynarzewem i Kcynią. Później odkomenderowany do Biedruska k. Poznania, gdzie kpt. A. Kopa organizował 10 pułk strzelców wielkopolskich. Uczestnik wojny polsko – bolszewickiej walczył nad rzeką Zbrucz, we Wschodniej Galicji i pod Lwowem, później w kierunku na Tarnopol. W 1920 r. przeniesiony do Centralnej Jednostki Aeronautyki w Jabłonnie k. Warszawy; zdemobilizowany 17 lipca 1921 r. W okresie międzywojennym powoływany na ćwiczenia rezerwy do Baonu Balonowego w Toruniu. 28 sierpnia 1939 roku zmobilizowany do macierzystej jednostki, z którą był ewakuowany na wschód. Po 17 września w niewoli sowieckiej, przebywał w obozach jenieckich w Równem, Szepetówce i innych. Następnie u Armii Polskiej w ZSRR w Buzulu. Po wyjściu oddziałów polskich z Rosji do Iranu, przetransportowany do Anglii i wcielony do sił powietrznych; służył w stopniu plutonowego na lotniskach Tolerton, Newton i Nottingam. Zdemobilizowany 28 sierpnia 1946 r. Za udział w powstaniu wielkopolskim i wojnie polsko – bolszewickiej awansowany do stopnia porucznika WP. Zmarł 13 grudnia 1994 r. w Poznaniu. Był odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski; Wielkopolskim Krzyżem Powstańcym, Krzyżem „Za udział w Wojnie

1918–1921”, Krzyżem Czynu Bojowego Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, Medalem Za Udział w Wojnie Obron-

Józef
Michalski

nej 1939, Medalem Lotniczym oraz brytyjskimi: Medalem Obrony i Medalem Wojny. Był żonaty.

Dokumenty ze zbiorów rodzinnych.

Bernard Michalski

Michalski Kazimierz (1883–1956), major lekarz, powstaniec wielkopolski. Urodzony 24 stycznia w Poniecu, w rodzinie Michała M. i Michaliny z Szymańskich. Wcześniej osierocony przez ojca, był wychowywany przez matkę i jej drugiego męża, Apolinarego Latanowicza, właściciela majątku Podrzekta pow. Śrem. Wuj ojczyma, St. Wilkoński był uczestnikiem powstania styczniowego, w domu panowała rodzinna, patriotyczna atmosfera. W latach 1896–1901 M. uczęszczał do gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu, a od 1901 – do gimnazjum w Śremie, gdzie uzyskał maturę. W latach 1904–1905 studiował medycynę w Berlinie, 1905–1906 w Monachium, 1906–1909 – we Wrocławiu; tam też 21 V 1909 r. złożył państwowy egzamin lekarski. Od 1 VII 1909 do 30 VI 1910 r. był asystentem w szpitalu Bonifratrów we Wrocławiu,

w 1910 r. uzyskał stopień doktora. Od 1 X 1910 do 31 III 1911 odbywał służbę wojskową, w okresie od 1910 r. do 30 IX 1911 pracował jako jednoroczny lekarz – ochotnik w szpitalu wojskowym w Berlinie. Od 1 X 1911 r. rozpoczęła praktykę lekarską w Ostrzeszowie. 1 VIII 1914 r. zmobilizowany i skierowany najpierw do Kalisza, później na front zachodni, do Belgii. Z powodu choroby został wycofany z frontu i skierowany do dalszej służby w Kamiennej Górze i we Lwówku. W marcu 1918 r. zwolniony z wojska, wrócił do Ostrzeszowa. Po ogłoszeniu akcesu regionu do powstania 6 I 1919 r. dołączył do nowo tworzonego batalionu ostrzeszowskiego. Dowodził ambulansem w czasie walk o Kobylą Górę – 15 I 1919 r. znajdował się w grupie dowodzonej przez ppor. M. Szreybrowskiego. 19 V t.r. mianowany kapitanem, ze starszeństwem od 1 V 1916 r. Jako lekarz wojskowy pracował w szpitalu w Ostrowie Wlkp., m.in. ofiarnie walczył z epidemią tyfusu plamistego. 15 VII 1921 r. został zwolniony z wojska, w stopniu majora. W okresie od 1919 r. do 1 IX 1939 r. pełnił funkcję lekarza powiatowego w Ostrowie Wlkp. Był aktywny zawodowo i charytatywnie, założył jedną z pierwszych Stacji Opieki nad Matką i Dzieckiem; pracował w niej w pełni społecznie. 1 IX 1939 r. ewakuowany na wschód, dotarł do Lwowa. Był poszukiwany przez gestapo i musiał się ukrywać. Do sierpnia 1941 r. przebywał w Warszawie, później do 1 IV 1942 w Trzebuni k. Myślenic, następnie pracował w Warszawie jako lekarz ubezpieczalni społecznej. W trakcie urlopu w 1944 r. przebywał najpierw w Warszawie, później u córki w Sulejowie, skąd przymusowo jako lekarz został skierowany do prac przy kopaniu rowów przeciwczołgowych nad Pilicą. Po zwolnieniu z tej pracy w grudniu 1944 r. do

10 II 1945 był lekarzem w Cykarzewie. 18 II t.r. M. wrócił do Ostrowa, na stanowisko zajmowane przed wybuchem wojny. Po przejściu na emeryturę był kierownikiem Ośrodka Zdrowia. Zmarł 1 września 1956 r. w Ostrowie Wlkp., spoczywa na tamtejszym Sta-

Kazimierz
Michalski

rym Cmentarzu. Odznaczenia: Medal Niepodległości, Złoty Krzyż Zasługi. W 1909 r. zawarł związek małżeński z pianistką Haliną Adamską. Dzieci: Jadwiga (ur. 1913, 1° voto Żylińska, 2° voto Komorowska, używa nazwiska pierwszego męża, pisarka), Maria Aleksandra (1918–1973, tancerka, znana jako Malina Michalska).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 50 – 51; *TU NRL nr 21 z 13 VI 1919 r.*, s. 98 (dekret KNRL nr 96 p. 3); *Wieliczka*, s. 144; *StWlkp.Pd-Wsch*, s. 200 – 201; *J. Żylińska: Dom, którego nie ma*, Warszawa 1967, 1970, 1983; *też: Drogi, które prowadzą dalej*, Warszawa 1972, 1983; *też: Podróż w głąb czasu*, Poznań 2001; *Eskulap w służbie ziemi ostrzeszowskiej. Praca zbior. pod red. W. Grafa*, Ostrzeszów 1998, s. 21–12; *Udział społeczeństwa...*, s. 141; *W. Graf: Nikt im iść nie kazał...*, Ostrzeszów 1999, s. 26; *informacje córki Jadwigi, oparte na dokumentacji rodzinnej*.

Marek Rezler

Michalski Piotr (1895–1962), kupiec, żołnierz 1 kompanii ostrzeszowskiej. Urodzony 23 maja w Kuźnicy Bobrowskiej, w rodzinie urzędnika gospodarczego Stanisława M. i Anny z Peikertów. Uczył się w miejscowej szkole powszechnej, a nast. zdobywał kwalifikacje w zawodzie kupieckim. W czasie I wojny światowej w wojsku niemieckim. 24 XII 1918 wysłany przez Radę Żołnierską w Ostrzeszowie do Poznania po broń, dostarczył transport na miejsce, ułatwiając uzbrojenie przyszłego oddziału powstańczego. Po wybuchu powstania wielkopolskiego w stopniu kaprała wstąpił do 1 kompanii ostrzeszowskiej, uczestniczył w walkach m.in. pod Mąkoszycami, Hanulinem, Korzeniem i Świbą. W okresie międzywojennym pracował w Grabowie jako kupiec tekstylny. Zweryfikowany jako powstaniec wielkopolski (nr kartoteki Archiwum Towarzystwa dla Badań nad Historią Powstania Wielkopolskiego: 16 613). Podczas okupacji hitlerowskiej musiał się ukrywać. Po wojnie nadal mieszkał w Grabowie, prowadził sklep w branży tekstylnej, był w Zarządzie Miejskim, należał do reaktywowanego Związku Powstańców Wielkopolskich. Odznaczony m.in. Brązowym Krzyżem Zasługi, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Zmarł w Grabowie 2 marca 1962, spoczywa na miejscowym cmentarzu parafialnym. Żonaty z Michaliną – Stanisławą Lesiewicz; dzieci: Stanisław (ur. 1920). Janina (ur. 1922).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 51 – 52; dokumentacja osobista, informacje wnuka Edwarda Michalskiego.

Marek Rezler

Michałowski Nikodem (1896–1987), urodził się 7 X 1896 r. w Wirach koło Poznania. Syn Marcina i Katarzyny z domu Olejniczak. Ukończył Szkołę Ludową i Szkołę Zawodową (specjalność rzeźnictwo). Wcielony do armii niemieckiej, gdzie służył w stopniu szeregowego od 28 X 1915 do 30 XII 1918 w wojskach kolejowych. Ukończył 8 tygodniowy kurs telefoniczny w Poznaniu. Do wojsk powstańczych zgłosił się

Nikodem
Michałowski

wraz z bratem Florianem Michałowskim. Od 10 I 1919 r. w 3 kompanii 1 batalionu 10 pułku strzelców wielkopolskich. Brał udział w walkach w okolicach Kępna. Następnie wraz z oddziałem przeniesiony na wschód gdzie walczył w Galicji przeciwko Ukraińcom. Uczestnik wojny polsko-bolszewickiej (bitwa pod Królewsczyzną). Wzięty do niewoli sowieckiej. Ze względu na zawód – rzeźnik w niewoli zaangażowano go w kuchni. Uciekł z niewoli i przedostał się do swojej jednostki. Przeniesiony do rezerwy 4 VII 1921 r. W 1920 r. mianowany kapralem, a 19 VI 1923 r. plutonowym rezerwy. W 1930 r. zdał w Poznaniu egzamin na mistrza rzeźniczego. Właściciel sklepu kolonialnego w Łasku k/Lubonia. Z powodów ekonomicznych (brak pracy) i politycznych (prześladowania ze strony mniejszości niemieckiej) w 1936 r. wyprowadził się do Gdyni. Pracował tam w magazynach

Portu Wojennego, był też dzierżawcą 12 ha gospodarstwa w Gdyni-Oksywie. Członek Związku Zawodowego Pracowników Stoczniowych w Gdyni. W czasie okupacji nadal pracował w Porcie. Po wyzwoleniu ochotniczo służył jako funkcjonariusz kolejowy w porcie gdyńskim. Chciał otworzyć swój zakład rzeźniczy, lecz było to niemożliwe ze względu na zwalczanie inicjatywy prywatnej. W 1958 r. wyprowadził się do Zawad w Gminie Ryczywół, gdzie przejął 40 ha gospodarstwo swojej szwagierki. Aktywnie działacz środowiska lokalnego. Członek Gminnej Spółdzielni, Spółdzielni Mleczarskiej i Banku Spółdzielczego. Członek Kółka Rolniczego w Zawadach. Założyciel Ochotniczej Straży Pożarnej w tejże miejscowości. Wybierany do Gminnej Rady Narodowej w Ryczywole. W latach 1968-1987 pełnił funkcję sołtysa wsi Zawady. Jako dobry organizator – przyczynił się do powstania świetlicy wiejskiej z Zawadach. Członek ZBoWiD-u w Ryczywole. Zmarł 25 V 1987 r. w Zawadach. Pochowany na cmentarzu parafialnym w Ryczywole. Odznaczony wieloma medalami i odznaczeniami m.in.: Medalem Niepodległości, Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921; Odznaką Wojsk Wielkopolskich. Od 1921 r. żonaty z Kazimierą Jarecką, z którą miał pięcioro dzieci – Edmunda (ur. 27 X 1922) – mistrza odlewnictwa w Porcie w Gdyni, Praksedę (19 VII 1924–1931), Hipolita (ur. 26 XII 1929) – rolnika, Andrzeja (ur. 1931 r.) – rolnik i Kazimierza (ur. 1933) – elektryka w Stoczni w Gdyni.

Dokumenty i pamiątki rodzinne. Relacja wnuka, Mariana Michałowskiego.

Robert Zimny

Miklaszewski Włodzimierz (1897–1919), kapral. Urodzony 27 października 1897 r. w Kostrzynie pow. średzki w rodzinie Ludwika. Od 27 XII 1918 r. uczestniczył w powstaniu wlkp. Brał udział w opanowaniu Poznania. Przydzielony do 1 p. rez. sztr. wlkp. walczył na odcinku Froncie Północnym. 9 II 1919 został wystany w patrolu podoficerskim do wsi Józefiny pod Nakłem. W trakcie rozpoznania patrol został otoczony z trzech stron przez Niemców. Miklaszewski został ciężko ranny i wzięty do niewoli. Zmarł z ran 26 lutego 1919 r. Pochowany został na cm. parafialnym w Kostrzynie. Na wniosek płk. Stanisława Taczaka pośmiertnie odznaczony został VM 5 kl. (nr 4770). Kawaler.

CAW, VM 15-979; Lista strat powstania Wielkopolskiego 1918/1919 W-wa 1936, poz. 952; Kawalerowie ..., T. II, cz. 2, s. 141.

Bogusław Polak

Mikołajczak Ludwik (1898–1979), urzędnik, powstaniec wielkopolski. Ur. 5 sierpnia 1898 w Kostrzynie Wielkopolskim. Ukończył szkołę powszechną, jako uczeń brał udział w strajku szkolnym. W 1913 r. rozpoczął pracę jako uczeń biurowy w Magistracie w Kostrzynie Wlkp. W listopadzie 1917 r. wcielony został do armii niemieckiej. Z chwilą wybuchu Powstania Wielkopolskiego – będąc na urlopie – wstąpił jako ochotnik w szeregi powstańcze i brał udział w walkach pod Wolsztynem i Zbąszyniem, gdzie został ranny. W 1920 r. walczył na froncie litewsko – białoruskim. W styczniu 1921 r. został zdemobilizowany i po złożeniu egzaminu państwowego zaczął pracę jako asystent przy Starostwie Powiatowym

w Grodzisku Wlkp. W kwietniu 1922 r. objął stanowisko sekretarza miejskiego w Rogoźnie, gdzie pracował do wybuchu II wojny światowej. W październiku 1939 r. przekazany został przez

Ludwik
Mikołajczak

niemiecki urząd pracy jako pomocnicza siła biurowa do Zarządu Miejskiego w Rogoźnie. W sierpniu 1944 r. zwolniony i skierowany do Goraja pod Czarnkowem jako robotnik kolejowy. 23 stycznia 1945 r. przystąpił do organizacji administracji polskiej w Rogoźnie. Jako jeden z pierwszych utworzył na miejscu Polską Straż Ludową. 1 lutego 1945 r. został mianowany przez Starostę Powiatowego w Obornikach burmistrzem Rogoźna, a od 5 marca 1945 r. przez Miejską Radę Narodową wybrany jednocześnie burmistrzem. Na stanowisku tym pracował do lipca 1950 r., tj. do chwili powołania nowych Prezydów Rad Narodowych. Od września 1950 r. do końca 1954 r. pracował w Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Obornikach jako kierownik wydziału organizacyjnego. Od stycznia 1955 r. do sierpnia 1974 r. był pracownikiem FMR „Rofama” w Rogoźnie. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim uchwałą Rady Państwa awansowany został na stopień podporucznika WP. Zmarł 14 września 1979 r. Odznaczony był: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Walecznych, Srebrnym Krzyżem Zasługi, Meda-

lem Niepodległości; Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Brak danych na temat rodziny.

Dokumenty ze zbioru Muzeum Regionalnego w Rogoźnie.

Angelika Pilarska

Misiek Stanisław (1901–1998), urodził się 30 kwietnia 1901 roku w Przygodzicach pow. Ostrów Wielkopolski, jako syn Piotra i Franciszki. W szóstym roku życia rozpoczął naukę w miejscowej szkole podstawowej. Po jej ukończeniu uczył się zawodu ślusarza. W 1918 roku brał udział z bronią w rękę w Powstaniu Wielkopolskim. Od 19 listopada uczestniczył jako ochotnik w rozbrajaniu policji niemieckiej. Pełnił wówczas służbę wartowniczą w kompanii Ochotniczej Straży Ludowej w Przygodzicach, dowodzonej przez kapitana Ignacego Michałaka. Następnie został przeniesiony do miejscowości Szczypiorno – Mączniki, gdzie uczestniczył w rozbrajaniu oddziałów niemieckich. Od grudnia 1918 w Kompanii Ostrowskiej. W jej szeregach walczył o wyzwolenie Ostrowa i okolicy. Następnie został powołany do 11 pułku piechoty w Śremie jako żołnierz 8 kompanii. Stamtąd, po 6 – miesięcznym przeszkoleniu, odbywał służbę wojskową na zachodniej granicy Polski. W 1920 roku brał udział w wojnie bolszewickiej; walczył pod Borysewem, Mołodecznem, Lidą, Nowogródkiem, w Puszczy Białowieskiej, pod Pułtuskiem i Warszawą. W grudniu 1923 roku został przeniesiony do rezerwy z 27 pułku ułanów stacjonującego w Nieświeżu, w stopniu wachmistrza (sierżanta). W sierpniu 1939 roku został zmobilizowany do

29 pułku piechoty w Kaliszu. Z chwilą najazdu hitlerowskiego na Polskę walczył z wrogiem m. in. w bitwie pod Skierniewicami. 10 września 1939 roku w okolicach Łowicza dostał się do niewoli niemieckiej i został wywieziony do Stalagu nr 1 w Prusach Wschodnich. Tam przebywał do 15 stycznia 1941 roku. Następnie został przewieziony do Hamburga, a stamtąd 30 kwietnia 1942 roku do Norwegii. Dalsze koleje losu zawiodły go do Danii, gdzie 30 kwietnia 1945 roku został oswobodzony przez wojska alianckie. Po drugiej wojnie światowej w grudniu 1945 roku wrócił do Polski. Roz-

Stanisław
Misiek

począł pracę na PKP w Legnicy, skąd w 1964 roku przeszedł na zasłużona emeryturę. Z okazji Święta Niepodległości w 1992 roku został awansowany na stopień porucznika WP. W 1995 roku był jedynym żyjącym w Legnicy uczestnikiem Powstania Wielkopolskiego. Tytuł Honorowego Obywatela Legnicy otrzymał w 1996 roku. Zmarł 30 kwietnia 1998 roku i został pochowany na Cmentarzu Komunalnym w Legnicy. Odznaczony był: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1975), Złotym Krzyżem Zasługi (1964), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1968), Krzyżem Za udział w wojnie 1918–1921 (1991) oraz odznakami.

Teczka osobowa w zbiorach Archiwum Zarządu Okręgu Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych w Legnicy; Cz. Kowalak, Stanisław Misiek (1901–1998), [w:] Szkice Legnickie, r. 2002, T. XXIII, s. 269 – 270.

Czesław Kowalak

Mizera Antoni (1892–1972), żołnierz kompanii grabowskiej. Urodzony 15 czerwca w Grabowie n. Prosną. Od 12 XI 1918 w oddziale polskim formowanym w tym mieście, uczestniczył w rozbrojeniu niemieckiego posterunku granicznego. Następnie do 10 V 1919 w składzie kompanii grabowskiej. W okresie międzywojennym należał do grabowskiego koła Związku Weteranów Powstań Narodowych RP 1914–1919. Zmarł w 1972 r.

APP Poznań, Związek Powstańców Wielkopolskich 215; Akta organizacyjne b. ZBoWiD w Ostrzeszowie.

Marek Rezler

Mocek Szymon (1888–1960), chorąży WP. Ur. 28 października 1888 roku w Bukowcu Górnym k. Leszna w rodzinie rolnika Józefa

Szymon
Mocek

i Anny Małeckiej. Ukończył szkołę powszechną. Należał do Sokoła. W 1908 powołany do wojska niemieckiego, przez 2 lata służył w 5 baonie pionierów; nast. pracował zawodowo. W latach 1914 -1918 walczył na froncie zachodnim. W grudniu 1918 był organizatorem oddziału powstańczego na odcinku Leszno – Wschowa. 5 I 1919 wstąpił do WP i przydzielony został do 14 baonu saperów wlkp. w P-niu. Walczył pod Odolanowem. Od września 1919 wraz z 14 DP Wlkp. na Froncie Litewsko – Białoruskim, jako d-ca plutonu saperów. W nocy z 4 na 5 I 1920, podczas bolszewickiego ataku na wieś Sawicze k. Bobrujska z własnej inicjatywy zebrał oddział saperów i zaatakował z boku, wywołując panikę wśród wroga. Za czyn też został odznaczony VM 5 kl. nr 1085. W czerwcu 1921 awansował na chorążego. Po wojnie pozostał w wojsku do 31 VII 1933. Po przejściu do rezerwy zamieszkał w Gnieźnie. W 1939 walczył w szeregach Armii Lublin; od października t. r. w niewoli radzieckiej, skąd uciekł i wrócił do Gniezna. W lutym 1940 wysiedlony z rodziną do Rzeszowa. Od 1945 mieszkał i pracował w Koszalinie. Był więziony przez UB. Na emeryturę przeszedł w 1958. Zm. 11 lutego 1960 roku w Koszalinie, spoczywa na cm. św. Piotra w Gnieźnie. Odznaczony był m. in.: Brązowym Krzyżem Zasługi i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Od 1921 żonaty z Heleną Grzesicką miał dzieci: Edwarda (ur. 1922), Zytę (ur. 1924) i Janinę (ur. 1925).

CAW, *ap.* 11192 + 12795 + 13985; *tap.* 1208/37/52; *odrzuc.* 12 VI 1935; *Kawalerowie Virtuti Militari 1792–1945. Słownik biograficzny, T. II (1914-1921), część I, Koszalin 1991, s.*

99; *informacje syna Edwarda z Kędzierzyna Koźła.*

Eligiusz Tomkowiak

Moczko Ludwik (1877–1949), kowal, działacz narodowy, żołnierz batalionu ostrzeszowskiego. Urodzony 22 sierpnia w Przygodzicach w rodzinie nauczyciela i rolnika Wojciecha Moczko i Anny z domu Jaś. Wcześniej osierocony, szybko się usamodzielniał i razem z braćmi zamieszkał w Ostrowie. Na przełomie XIX i XX wieku działał w tajnej organizacji niepodległościowej kierowanej przez redaktora „Gazety Ostrowskiej” i „Gazety Poznańskiej” zarazem, Mieczysława Leitgebera, uwięzionego później przez Niemców w Magdeburgu. Był bliskim przyjacielem poety ks. Ewarysta Nawrowskiego, również konspiratora w tej organizacji, późniejszego proboszcza w Zaniemyślu. W czasie aresztowań uciekł na Zalesie k. Doruchowa, gdzie przejął opuszczoną kuźnię. Służbę wojskową odbywał w Lesznie. Podczas I wojny światowej w armii niemieckiej. Żołnierz batalionu ostrzeszowskiego w czasie powstania. W okresie międzywojennym prezes Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Doruchowie oraz założyciel i prezes Towarzystwa Śpiewaczego tamże. Członek Stronnictwa Narodowego. Przyjaciel i współpracownik płk. Stanisława Thiela. Utalentowany mówca, często zabierał głos publicznie na tematy społeczne i narodowe. Zmarł 19 grudnia 1949 roku w Zalesiu. Pochowany na cmentarzu parafialnym w Doruchowie. W 1906 roku ożenił się z Anielą Marczak (1884–1973). Dzieci: Kazimiera (1907–1995, zam. Błaszczak), Czesław (ur. 1912 r.) Stefania (1910–1984, zam.

Nowak), Józef (1915–1948), Mieczysław (1919–1956), Bogusław (1922–1993) i Edmund (1925–1987).

Dokumentacja rodzinna, informacje wnuka Józefa.

Marek Rezler

Modrak Hieronim (1892–?), urodził się 7 I 1892 r. w miejscowości Wyszyny powiat chodzieski w rodzinie robotniczej Andrzeja i Marty z domu Wołyńskiej. Ukończył miejscową szkołę powszechną i od szesnastego roku życia rozpoczął naukę murarstwa. W 1911 r. został czeladnikiem murarskim. 16 października 1912 r. wcielony został do 42 niemieckiego pułku piechoty. Od 1914 r. walczył w pierw na froncie wschodnim, a następnie zachodnim. W listopadzie 1918 r. H. Modrak wrócił do domu. Brał udział w Powstaniu Wielkopolskim. Przydzielony do 4 pułku strzelców wielkopolskich – późniejszego 58 pp. wlkp., walczył na Froncie Litewsko – Białoruskim. Dwukrotnie został ranny. 5 VIII 1919 r. awansował na plutonowego, a 19 VIII 1920 r. – na sierżanta. 11 X 1920 r. w bitwie pod Kajdanowcem „nie bacząc na grożące niebezpieczeństwo, sierżant Modrak zatakował ze swym plutonem wielokrotnie silniejszego nieprzyjaciela. Pomimo odniesionej rany dodając żołnierzom otuchy, pozostał na stanowisku aż do omdlenia. Przyczynił się do całkowitego rozgromienia nieprzyjaciela”. Za czyn ten odznaczony został Orderem Virtuti Militari 5 klasy nr 2405. Posiadał także Krzyż Walecznych. 1 VI 1921 r. sierżant Modrak został zdemobilizowany. W wyniku odniesionych ran nastąpiło u niego tzw. zeszywnienie kręgosłupa piersiowego i lędźwiowego, co uczyniło z niego inwalidę niezdol-

nego do pracy zarobkowej. Mimo dolegliwości jako członek zarządu działał w Towarzystwie Powstańców i Wojaków. Rodziny nie założył. Dalszych informacji brak.

CAW, VM 58-4900.

Bogusław Polak

Moś Ignacy (1872–1959), młynarz, żołnierz batalionu ostrzeszowskiego. Urodzony 6 lipca w Masanowie, w rodzinie młynarza Józefa M. i Marii ze Szczotów. Ukończył szkołę powszechną, a następnie uczył się zawodu młynarza. W czasie I wojny światowej był na froncie zachodnim, m.in. pod Verdun. Po wybuchu powstania wielkopolskiego uczestniczył w walkach na froncie ostrzeszowsko – kępińskim, w szeregach batalionu ostrzeszowskiego, potem brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej. W okresie międzywojennym pracował jako młynarz w Gądkach Wielkich k. Ostrzeszowa, okupację hitlerowską spędził w Ostrzeszowie, w 1945 r. przejściowo aresztowany przez Niemców. Po wojnie zweryfikowany jako powstaniec wielkopolski. Zmarł w Ostrzeszowie 27 kwietnia 1959 r., spoczywa na tamtejszym cmentarzu. W 1905 r. poślubił Julianę Janiak; dzieci: Maria (1906–1948, zam. Binek), Piotr (1908–1992), Franciszka (ur. 1910), Ignacy (1917–2001), Wiktoria (1919–1986), Franciszek (1920–1996), Zofia (ur. 1926 zam. Bestry).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 52; dokumentacja rodzinna, informacje syna Ignacego.

Marek Rezler

Muszyński Szczepan (1890–1939), urodzony 18 grudnia 1890 roku w Wełnie (pow. Oborniki), w rodzinie robotnika Stanisława i Marianny z d. Smętek. Ukończył szkołę powszechną. Powołany do armii niemieckiej 3 sierpnia 1914 r.; brał udział w I wojnie światowej, walczył na froncie zachodnim do października 1918 r. W Powstaniu Wielkopolskim walczył w szeregach Kompanii Rogozińskiej pod Czarnkowem, Chodzieżą i Budzynie. Później służył w 10 pułku strzelców wielkopolskich (68 pułku piechoty) i brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej. Awansował do stopnia sierżanta. Po demobilizacji podjął prace jako woźny Zarządu Miejskiego w Rogoźnie, gdzie pracował do września 1939 r. 4 stycznia 1925 r. został chorążym Koła Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Rogoźnie. Poza tą działalnością nie brał udziału w życiu politycznym i społecznym. W wojsku miał stopień sierżanta. W chwili wybuchu II wojny światowej (wg relacji Antoniego Sobańskiego), w pierwszych dniach września 1939 r. wspólnie z żołnierzami Obrony Narodowej brał czynny udział w internowaniu Niemców z Rogoźna i okolicy. Po wkroczeniu Niemców został zatrzymany i zamordowany w Rogoźnie 10 września 1939 r. Zwłoki początkowo zostały pochowane za parkiem miejskim, gdzie obecnie znajduje się tablica upamiętniająca miejsce zbrodni. Aktualne miejsce spoczynku nieznane (wg relacji grabarza cmentarza katolickiego, podczas ekshumacji 1945 r. zwłok Muszyńskiego nie znaleziono). Brak danych na temat rodziny.

Dokumenty ze zbioru Muzeum Regionalnego w Rogoźnie.

Angelika Pilarska

Narożny Stanisław (1888–1929), zdun, żołnierz batalionu ostrzeszowskiego. Urodzony 22 marca w Winiarach pow. Poznań, był synem Michała i Katarzyny z Aniołów. Po ukończeniu szkoły powszechnej wyuczył się zawodu zduna. Zmobilizowany 10 VIII 1914 r., służył w 47 pułku piechoty i w 7 pułku grenadierów na froncie zachodnim, walczył m.in. pod Verdun. 10 II 1919 wstąpił do batalionu ostrzeszowskiego, zwolniony na własną prośbę w 1922 r., w stopniu sierżanta, pracował w swoim zawodzie. Był odznaczony Krzyżem Żelaznym 2 kl. Zmarł 11 czerwca 1929 r. w Ostrzeszowie, spoczywa na tamtejszym cmentarzu parafialnym. Od 1916 r. był żonaty z Agnieszką Parcińską (1894–1966), krawcową. Dzieci: Józefa (1917–1995, zam. Krzywicka), Maria (ur. 1919, zam. Frankowa), Aniela (1923–1994, zam. Potera), Florentyna (ur. 1924).

Dokumentacja osobista, informacje córki Florentyny Narożnej.

Marek Rezler

Nawrocik Jan (1895–1920), powstaniec „Grupy Leszno”, uczestnik wojny 1920 r. Urodził się 1 grudnia 1895 r. w Pawłowicach (pow. leszczyński), jako syn chałupnika Ignacego i Marianny zd. Merta. W czasie I wojny św. powołany do armii niemieckiej, walczył na froncie wschodnim. Dostał się do niewoli rosyjskiej i został wywieziony w głąb Rosji. Po zwolnieniu z niewoli w sierpniu 1918 r. przebywał w lazarecie w Warszawie, następnie wrócił do rodzinnego domu w Pawłowicach. Na początku stycznia 1919 r. wstąpił do kompanii powstańczej sierż. Leona Włodarczaka i z nią walczył

na odcinku „pawłowickim” powstania („Grupa Leszno”, front pd.-zach.). Po utworzeniu 6 p. str. wlkp. (późniejszy 60 pp) w stopniu starszego szeregowca wcielony do 2 kompanii I baonu Wraz

Jan
Nawrociak

z pułkiem walczył na froncie zachodnim i zajmował Pomorze. Od marca 1920 r. na froncie wschodnim, w maju t.r. walczył pod Kijowem. Pod koniec maja przetransportowany na front litewsko-białoruski. Poległ 1 czerwca 1920 r. pod Okołowem na Białorusi, w pierwszym dniu polskiego przeciwuderzenia z rejonu Okołowo – Łohojsk w kierunku rzek: Dźwiny, Auty i górnej Berezyny. Rodziny nie założył. Jego młodszy brat Franciszek poległ w bitwie warszawskiej 1920 r. jako żołnierz 17 pap.

Akt zgonu nr 110/1921 USC Krzemieniewo; Kronika Koła ZBoWiD w Krzemieniewie; dokumenty i pamiątki rodzinne Agaty Musielak z Pawłowic.

Jacek Wawrzyniak

Niegolewska Wanda (1877–1970), organizatorka zaplecza sanitarno-aprowizacyjnego na froncie zachodnim powstania wielkopolskiego. Urodziła się 10 VIII 1877 r. w Karminie (pow. Pleszew) w ziemiańskiej rodzinie Adolfa Wężyka, powstańca stycz-

niowego i Marii z Psarskich. W roku 1904 r. wzięła ślub ze Stanisławem Niegolewskim i zamieszkała w Niegolewie koło Opalenicy. Wraz z mężem, wnukiem bohatera Somosierry, poświęciła się działalności patriotycznej, oświatowej i charytatywnej. W schyłkowym okresie zaboru pruskiego, dla utrzymania polskości, organizowała czytelnictwo polskie w powiecie grodzkim, prowadziła tajne nauczanie języka polskiego, śpiewu i historii ojczystej, urządzała amatorskie przedstawienia, wygłaszała odczyty i wykłady. Była delegatem na II (1910) III (1911) i V (1913) Sejmik oświatowy Towarzystwa Czytelni Ludowych w Poznaniu. W roku 1918 została prezesem TCL na powiat grodzki. U progu odzyskania niepodległości była posłem z powiatu grodzkiego na Polski Sejm Dzielnicowy w Poznaniu (3-5 XII 1918). Podczas Powstania Wielkopolskiego zaopatrywała w prowiant oddziały powstańcze z Buku i Opalenicy, szczególnie podczas walk na froncie zachodnim. W relacji uczestniczki tamtych wydarzeń Władysławy Gmerek: *Codziennie dostarczała duże ilości żywności i bielizny. Bez jej pomocy głodowałiby powstańcy. W niepublikowanych wspomnieniach Wanda Niegolewska pisała m.in. Z chwilą wybuchu powstania ...natychmiast organizuje się w Niegolewie aprowizację odcinka, aby tym samym dać dowód walczącym żołnierzom, że całe społeczeństwo na nich patrzy i stoi przy ich boku. Niegolewo staje się zbiornicą żywności. Okoliczna ludność łącznie z robotnikami rolnymi dotęcza się do akcji i co wieczór odchodzi transport żywności składający się z konwi z kawą mleka, cukru, chleba i smalcu. Niemal całodzienny udój obory przeznaczają na ten cel. W miarę zwiększania się*

potrzeb aprowizacji mąż mój przynosi centrum do mleczarni do Buku, gdzie wypieka się setkami chleb. Znaczący udział Wandy i Stanisława Niegolewskich w akcji niesienia wszechstronnej pomocy powstańcom podkreślają w swoich wspomnieniach bezpośredni uczestnicy wydarzeń, m.in. Kazimierz Drązkiewicz i Stefan Zielewicz. Obok prowadzonej na wielką skalę pomocy aprowizacyjnej organizowała Niegolewska także zaplecze sanitarne dla walczących na odcinku zachodnim oddziałów powstańczych, m.in. organizując w Buku szpital wojskowy, który wkrótce zapełnił się rannymi spod Zbąszynia. W 1918 r. założyła, patronowała i przewodziła do r. 1938 związkowi Włościanek Wielkopolskich (pierwotna nazwa Związek Kół Włościanek). W niepodległej ojczyźnie była także wieloletnim członkiem Poznańskiej Izby Rolniczej, przewodniczyła powiatowemu oddziałowi Polskiego Czerwonego Krzyża i pełniła funkcję członka zarządu Wojewódzkiej Akcji Katolickiej. Patronowała działalności społecznej i kulturalno-oświatowej, lokalnemu Towarzystwu Młodych Polek, była członkiem zarządu powiatowego Towarzystwa Czytelni Ludowych. W charakterystyce wybitniejszych działaczy społeczno-politycznych powiatu nowotomyskiego sporządzonej w 1936 r. zaznaczono, iż Niegolewska cieszy się dużą popularnością w sferach rolniczych i robotniczych oraz że posiada wybitne zdolności organizacyjne. Odnotowano także, iż politycznie sympatyzuje ze Stronnictwem Narodowym. 22 VIII 1939 r. za „czynny udział w Straży Ludowej, pomoc materialną w powstaniu i opiekę nad rannymi” przedstawiona została do odznaczenia Srebrnym Krzyżem Zasługi. Po wybuchu wojny opuściła wraz

z mężem dwór niegolewski i zamieszkała w Warszawie. W mieszkaniu Niegolewskich odbywały się wielokrotnie konspiracyjne zebrania A K., do której należeli członkowie rodziny. Podczas Powstania Warszawskiego przygo-

Wanda
Niegolewska

towywała posiłki jednemu z oddziałów powstańczych. Po upadku powstania znalazła się w obozie w Pruszkowie. Po wyzwoleniu mieszkała w Poznaniu. Zmarła 9 lutego 1970 r., pochowana została na cmentarzu w Buku, obok męża Stanisława.

Drązkiewicz K., Kronika kompanii opalenickich powstańców, Poznań 1962, s. 24 (maszynopis); Duda A., Ludzie Opalenicy tamtych czasów. Walcz 1981, s. 7-8 (maszynopis); Znane i nieznanne. Wywiad z Władystawą Gmerek. „Echa Opalenickie” 1983 nr 6; Dworecki Z., Polski Sejm Dzielnicowy w Poznaniu w grudniu 1918 r. „Przegląd Wielkopolski” 1991 nr 3-4 s. 11; Kosmowska-Kowalska A., Wanda Niegolewska 1877-1970. Patronka Wielkopolskich Kółek Włościańskich. „Przewodnik Katolicki” 1985 nr 18; Niegolewski F., Niegolewska Wanda w: Ziemiańscy polscy XX wieku, Warszawa 1992 s. 116; Wojcieszak B., Pionierka postępu rolniczego. „Echa Opalenickie” 1988 nr 4, tenże, Wanda Niegolewska – społecznik i powstaniec, w: „Wielkopolski Powstaniec”, R. 1997, s.11-13; Wróblewski K.,

Ze wspomnień lekarza. Poznań - Buk 1989 s. 15; Zielewicz S., Walki powstańcze - Front zbaszyński w: Wczoraj i dziś powiatu nowotomyskiego, pod red. J. Świerżowicza. Nowy Tomyśl 1938 s. 54; APP Prezydium Policji 2775 (passim); APP, Zespół Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu 1919 -1939, 969 (wniosek odznaczeniowy).

Bogumił Wojcieszak

Niełacny Franciszek (ur. 1899), kolejarz, żołnierz 12 p.strz.włkp. Urodzony 27 listopada w Skarydzewie, był synem Franciszka i Józefy N. Ukończył szkołę powszechną, z zawodu palacz kolejowy. Od marca 1918 do stycznia 1919 w artylerii niemieckiej jako kanonier, na froncie francuskim, potem w powstaniu wielkopolskim w szeregach batalionu ostrzeszowskiego i w 12 p. strz. włkp. Walczył w Wielkopolsce, nast. w wojnie polsko – bolszewickiej – cały czas w 70 pp. W kwietniu 1922 zwolniony do rezerwy. Mieszkał w Ostrzeszowie, w 1930 r. odbywał ćwiczenia rezerwy w 60 pp. Od 1920 żonaty z Marią Rybka; był ojcem dziecka urodzonego w styczniu 1923 r.

Powstańcy wielkopolscy..., s. 52; APP ZPW. Odpis z ksiąteczki wojskowej.

Marek Rezler

Niesobski Leon (1897–1967), kupiec, działacz powstańczy w Ostrzeszowie. Urodzony 12 marca w Ostrzeszowie, był synem handlowca Walentego N. i Józefy z Kowalczyków. Ukończył szkołę powszechną, od stycznia 1915 w wojsku pruskim, w 15 p. saperów,

walczył na froncie zachodnim, m.in. pod Verdun. Zwolniony w maju 1918, wrócił do Ostrzeszowa, po wybuchu rewolucji w Niemczech był współorganizatorem miejscowej Rady Żołnierskiej; o zaangażowaniu N. w walkach na froncie południowym powstania wiadomo niewiele; z miejscowym środowiskiem powstańczym był skłócony. W 1919 wstąpił do 7 p. saperów w Poznaniu, wg tradycji rodzinnej zaangażowany był także w III powstaniu górnośląskim (1921), w grupie A. Nowaka, ranny podczas bitwy o Górę św. Anny. Wcześniej jako podoficer saperów uczestniczył w wojnie polsko – bolszewickiej, był ranny i kontuzjowany. 2 V 1922 zwolniony do rezerwy, w stopniu sierżanta. W okresie międzywojennym pracował w Ostrzeszo-

Leon
Niesobski

wie, zajmował się handlem wielobranżowym. W tym czasie przewodniczył kołu Związku Weteranów Powstań Narodowych RP, zweryfikowany jako powstaniec wielkopolski. Przymuszczałnie współpracował z kontrwywiadem wojskowym. We wrześniu ochotniczo dołączył do polskich oddziałów, przebywał w niewoli, ale uzyskał zwolnienie i wrócił do Ostrzeszowa. Udało mu się unikać aresztowania, mimo kilkakrotnego zagrożenia. W grudniu 1939 wysiedlony z rodziną do Kępna, a potem do Mrozów w pow. Mińsk Mazowiecki. Tam był zaangażowany

w ruchu oporu, w szeregach AK. Po wyzwoleniu wrócił do Ostrzeszowa, był represjonowany i przez ponad dwa lata więziony (wyrok więzienia unieważniono w 1992 r.). Zmarł w Ostrzeszowie 27 września 1967 r., spoczywa na miejscowym cmentarzu parafialnym. Odznaczony Orderem Virtuti Militari 5 kl. (nr 2027 z 1 V 1933), Medalem Niepodległości, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Krzyżem Żelaznym 1 i 2 kl. W 1930 r. zawarł związek małżeński z Kazimierą Cieślińską; dzieci: Włodzimierz Stanisław (ur. 1931), Leonard Narcyz (1932–1969), Urszula Maria (ur. 1934 zam. Jackowska), Aleksandra (ur. 1937 zam. Pietruszek), Bożena (1947–1947), Irena Zofia (ur. 1951 zam. Zaprzaluk).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 53; Akta koła ZBoWiD w Ostrzeszowie; AKWPWlkp.; Udział społeczeństwa..., s. 130; dokumentacja rodzinna, informacje syna Włodzimierza.

Marek Rezler

Nietrzepka Ignacy (1892–1980), kupiec, żołnierz kompanii grafowskiej. Urodzony 12 lipca w Poznaniu, był synem Franciszka N. W listopadzie 1918 r. uczestniczył w akcji przeciwko załodze komory celnej w Grabowie i w rozbrajaniu Niemców w mieście, a następnie służył w Straży Ludowej; zajmował się też działalnością wywiadowczą. Od stycznia nast. roku w kompanii grabowskiej i w 12 p. strz. wlkp. Uczestniczył w wojnie polsko – bolszewickiej, a potem pozostał w wojsku jako podoficer zawodowy, w 70 pp.; zwolniony do rezerwy w 1926 r., w stopniu ogniomistrza. Po II wojnie światowej zajmował się handlem. Należał do ZBo-

WiD, był odznaczony Krzyżem Kawalerskim OOP i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Zmarł 17 czerwca 1980 w Grabowie n. Prosną i został pochowany na tamtejszym cmentarzu parafialnym. Był żonaty z Anną Wędzioch.

Powstańcy wielkopolscy..., s. 53 – 54; AKWPWlkp.; LAK; AP Poznań, ZPW 215; Akta Zw. Kombatantów RP i b. Więźniów Politycznych – Koło Miejsko – Gminne w Grabowie n. Prosną.

Marek Rezler

Nowicki Edmund (ur. 1891), powstaniec z Grabowa, wywiadowca. Urodzony 30 listopada w Grabowie n. Prosną. Po powrocie z frontu, 14 XI 1918 wstąpił do Rady Żołnierskiej w Grabowie, należał do formowanego tu oddziału polskiego. Miedzy 3 i 7 lutego nast. roku wspólnie z I. Nietrzepką prowadził akcję wywiadowczą w rejonie Kępna. Od 20 VI 1919 w kolumnie taborowej w Poznaniu. W okresie międzywojennym należał do grabowskiego koła Związku Weteranów Powstań Narodowych RP 1914-1919,

APP, ZPW 215.

Marek Rezler

Obreńbicz Mieczysław (1889–1920), sierżant – pilot. Urodził się 1 czerwca 1889 roku w Sęszewie, w rodzinie właściciela majątku Skórzewo Józefa i Stanisławy Odrowąż – Waligórskiej. Ukończył średnią szkołę rolniczą w Szamotułach. Należał do Polskiej Organizacji Wojskowej. Przed pierwszą wojną światową pracował w firmie samocho-

dowej Brzeski – Auto w Poznaniu, później przez rok praktykował w Paryżu. W okresie I wojny światowej, jako podoficer – pilot, służył w niemieckim pułku lotniczym w Ławicy koło Poznania. Zdobył tam wielkie doświadczenie bojowe, biorąc udział w licznych walkach powietrznych i niebezpiecznych lotach bojowych. 28 grudnia 1918 roku, wraz z bratem Tadeuszem, jako jedni z pierwszych wstąpili do tworzonego w Dopiewie oddziału powstańczego podporucznika Andrzeja Kopy: do dyspozycji dowództwa grupy przekazał własny samochód. Wraz z powstańcami z Dopiewa brał udział w zdobyciu lotniska niemieckiego w Ławicy, w nocy z 5 na 6 stycznia 1919 roku. Na pierwszą wieść o tworzeniu lotnictwa polskiego zgłosił się do jego szeregów, został jednym z pierwszych instruktorów – pilotów i szkolił młodych entuzjastów latania na doskonałych lotników wojskowych. Ochotniczo w szeregach Toruńskiej Eskadry Lotniczej wyruszył na front wschodni.

Mieczysław
Obrębowicz

31 lipca 1920 zgłosił się aby wykonać daleki i niebezpieczny lot zwiadowczy, jednak awaria silnika w wysłużonym samolocie spowodowała, że maszyna – w okolicach Hrubieszowa – z wysokości 150 metrów zwała się na ziemię. Pilot, Mieczysław Obrębowicz poniósł śmierć na miejscu, a obserwator podporucznik Czerwiński został ciężko ranny.

Za odwagę, ofiarność i pełną poświęcenia służbę odznaczony został Orderem Virtuti Militari 5 klasy (nr 8130) i Polową Odznaką Pilota. Rodziny nie założył.

CAW, VM 18–1150; A.Kopa, *Udział powiatu zachodnio-poznańskiego w Powstaniu Wielkopolskim w roku 1918/1919, Poznań 1928*; K.Plaskota, *Zarys historii wojennej 68 – go pułku piechoty, Warszawa 1929*; *Kawalerowie Virtuti Militari 1792–1945. Słownik biograficzny, T. II (1914–1921), część I, Koszalin 1991, s.10*; *Powstanie Wielkopolskie 1918–1919. Materiały z sesji naukowych, red. J.Skop, Dopiewo 2003, s. 49 – 50*; M.Tomkowiak, *Losy braci Obrębowiczów, powstańców wielkopolskich ze Skórzewa, (w:) Wielkopolski Powstaniec, nr 9, r. 2003, s. 44-46.*

Malwina Tomkowiak

Obrębowicz Tadeusz (1885–1940), major rezerwy 17 pułku ułanów wielkopolskich. Urodził się 4 października 1885 roku w Stęszewie w rodzinie właściciela majątku Skórzewo Józefa i Stanisławy Odrowąż-Waligórskiej. Ukończył Królewskie Gimnazjum Wiktorii Augusty w Poznaniu (przy dzisiejszej ul. Bukowskiej, obecnie mieści się tam I Liceum Ogólnokształcące im. Karola Marcinkowskiego), gdzie uzyskał maturę. Przez 3 semestry studiował na politechnice w Niemczech. Później praktykował w majątku ojca w Skórzewie i jako urzędnik gospodarczy w Libnikach (Prusy Wschodnie), w gospodarstwie rolnym rodziny Waligórskich. Następnie do 1931 roku był administratorem w Skórzewie gm. Dopiewo. W 1907 roku został powołany do służby wojskowej w armii

pruskiej; w roku 1909 został mianowany kapralem; w 1910 wachmistrzem. Na stopień podporucznika awansował w 1914 roku i w szeregach 3 Pruskiej Dywizji Rezerwowej został wysłany na front wschodni; od 1917 roku do końca I wojny światowej walczył na froncie zachodnim w Belgii i Francji. W początkach grudnia 1918 roku wrócił z frontu do rodzinnego Skórzewa. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego, razem z bratem Mieczysławem zebrał w Skórzewie zdolnych do noszenia broni ochotników, załadował na furmanki i przetransportował na miejsce zbiórki oddziału powstańczego podporucznika Andrzeja Kopy w Dopiewie. W miejscu koncentracji odpowiedzialny był za zakwaterowanie powstańców. Brał udział w zdobyciu lotniska w Ławicy w nocy z 5 na 6 stycznia 1919 roku; później walczył pod Zbąszyniem. W połowie stycznia 1919 roku, z własnym koniem wierzchowym został odesłany do Gniezna, gdzie został dowódcą 2 szwadronu, nowo tworzonego 3 pułku ułanów (późniejszy 17 Pułk Ułanów Wielkopolskich im. Króla Bolesława Chrobrego). Wraz ze swoim pułkiem walczył na północnym odcinku Frontu Wielkopolskiego. 1 czerwca 1919 roku otrzymał awans na stopień majora kawalerii, został dowódcą dywizjonu i przez cały czas brał udział w walkach swojego oddziału. Po śmierci ojca, na własną prośbę odszedł z wojska i zajął się administrowaniem majątnością rodziców w Skórzewie. W 1934 roku zamieszkał w Warszawie i pracował jako urzędnik w Dyrekcji Okręgowej Poczty i Telegrafów. We wrześniu 1939 roku jako oficer rezerwy 17 Pułku Ułanów został powołany do wojska i skierowany do Ośrodka Zapasowego Wielkopolskiej Brygady Kawalerii

w Kraśniku. W nieznanych okolicznościach dostał się do niewoli sowieckiej. Był więziony w obozie jenieckim w Starobielsku. Zamordowany na przełomie kwietnia i maja 1940. Brak informacji na temat rodziny. Odznaczony był Srebrnym Krzyżem Zasługi i medalem „Za wojnę 1918–1921”.

CAW, ap 3942; *Odrzuc. 31.01.1938; A.Kopa, Udział powiatu zachodnio-poznańskiego w Powstaniu Wielkopolskim w roku 1918/1919, Poznań 1928; K.Plaskota, Zarys historii wojennej 68-go pułku piechoty, Warszawa 1929; J.Wasiutyński, Zarys historii wojennej 17-go pułku ułanów Gnieźnieńskich, Warszawa 1929; St. Zakrzewski, Z.Godyń, Szlakiem ułanów Chrobrego. Zarys historii 17 pułku ułanów Wielkopolskich im. króla B. Chrobrego., Londyn 1973; P.Bauer, J.Zielonka, Żołnierska droga przez mękę. Wielkopole w obozach sowieckich, Kościan 1990, s. 45 i 52. J.Tucholski, Mord w Katyniu. Kozielski, Staszów, Starobielsk. Lista ofiar, Warszawa 1991, s. 463; Powstanie Wielkopolskie 1918–1919. Materiały z sesji naukowych, red. J.Skop, Dopiewo 2003, s. 49–50; M.Tomkowiak, Losy braci Obrębowiczów, powstańców wielkopolskich ze Skórzewa, (w:) Wielkopolski Powstaniec, nr 9, r. 2003, s. 44–46.*

Malwina Tomkowiak

Ogrodowicz Antoni (1892–1970), syn Wincentego, ur. 21 grudnia 1892 roku w m. Tursko pow. Pleszew. Uk. szkołę powszechną, z zawodu był dróżnikiem. W grudniu 1918 wstąpił ochotniczo do oddziałów powstańczych, później uczestniczył w wojnie polsko – bolszewickiej. Awansował do stopnia

sierżanta. Po demobilizacji wyjechał za pracę do Francji i w latach 1922–1925 pracował w kopalni soli. W 1926 wrócił do kraju i podjął prace w Rejonie dróg Publicznych w Pleszewie na

Antoni
Ogrodowicz

stanowisku dróżnika. Podczas okupacji uczestnik Ruchu Oporu, aresztowany w 1944 i osadzony w więzieniu w Rawiczu. Po wyzwoleniu pracował w swoim zawodzie do chwili przejścia na emeryturę w 1957 r. Zm. 15 sierpnia 1970 r. w Wieleniu n/Notecię, pochowany jest na cm. komunalnym przy ul. Kaliskiej w Pleszewie. Odznaczony był Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, medalem „Zwycięstwa i Wolności” i in. Żonaty z Anną Kąźmierczak miał troje dzieci: Celinę (ur. 1926), Wincentego (ur. 1932) i Stefana (1938).

Informacje syna Stefana z Zielonej Góry; dokumenty i pamiątki rodzinne.

Redakcja (et)

Ogrodowski Wacław (1903–1969), skaut, pełniący służbę pomocniczą w powstaniu. Urodzony 12 września w Wyszanowie, był synem kupca Juliana O. i Wiktorii z Góreckich. W rodzinnej miejscowości ukończył szkołę powszechną a nast. państwowe

gimnazjum w Ostrowie Wlkp. (1921). Należał do skautingu, podczas powstania w okolicach Wyszanowa był sanitariuszem i pełnił służbę kurierską. Po ukończeniu gimnazjum w latach 1921–1923 uczęszczał do szkoły handlowej w Poznaniu, 1924–1926 – służył w 17 p. artylerii lekkiej w Gnieźnie, awansowany na plutonowego. W okresie międzywojennym pracował jako kupiec i ekspedient w branży bławatnej w Ostrowie Wlkp. i Ostrzeszowie. Należał do Tow. Gimnastycznego „Sokół” i do chóru „Dzwon”. W lipcu 1939 r. zmobilizowany do 25 pułku artylerii lekkiej w Kaliszu, walczył nad Bzurą i w obronie Warszawy, był ranny. Podczas okupacji hitlerowskiej był sprzedawcą w sklepie bławatnym, w 1944 r., wraz z rodziną wywieziony do Bawarii na roboty przymusowe. Po wojnie wrócił do swego sklepu, a po upaństwowieniu firmy pracował w Zakładzie Ceramiki Budowlanej w Ostrowie Wlkp., od 1966 r. był kierownikiem Działu Zaopatrzenia i Zbytu w ostrzeszowskiej Fabryce Urządzeń Mechanicznych. Zmarł w Ostrzeszowie 23 kwietnia 1969 r., spoczywa na miejscowym cmentarzu parafialnym. Od 1938 r. był żonaty z dentystką Władysławą Smyk. Dzieci: Marek (1940–1955), Bohdan (1942) i Jacek (1943–1987).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 54; dokumentacja osobista, informacje syna Bohdana.

Marek Rezler

Okoniewski Wincenty (1894–1979), ur. 17 marca 1894 r. w Dąbrowie pow. Wągrowiec, w rodzinie rolnika Józefa i Marii z domu Harmacińska. Posiadał wykształcenie handlowe.

W 1916 r. powołany został do armii pruskiej, wysłany na front zachodni; uczestniczył w bitwie pod Verdun. Po przyjeździe na urlop w grudniu 1918 r. ochotniczo wstąpił do oddziałów powstańczych. Od 30 grudnia 1918 r. do 11 kwietnia 1919 brał udział w walkach z Niemcami pod Parkowem, Nową Wsią i Łabiszynom; dowódca oddziału był por. Dratwiński. Później w oddziale Stefana Kubiaka z Damasławka pow. Wągrowiec na froncie północnym (12. 04. 1919 – 7.08 1919)

Wincenty
Okoniewski

uczestniczył w walkach o Damasławek, Żnin, Wapno, Kcyńnię i Szubin. Ponieważ w armii pruskiej uzyskał kwalifikacje telegrafisty, w wyzwolanych miejscowościach organizował łączność. Później uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej. Po demobilizacji, od 1921 r. podjął pracę zawodową w firmie L. Buchholz w Bydgoszczy (fabryka skór), gdzie był zatrudniony do grudnia 1939 r. Następnie, wraz z rodziną wysiedlony przez hitlerowców do Generalnej Guberni (Jędrzejów woj. Kieleckie). Prowadził tam sklep przydziałowych skór i obuwia, sprzedawanych na kartki za obowiązkowe odstawy płodów rolnych. W marcu 1945 r. wrócił do Poznania, następnie wyjechał do Bydgoszczy i podjął pracę w Fabryce Skór (dawnej fabryce Buchholza); po kilku miesiącach wrócił do Poznania i wraz ze współnikami

założył sklep branży skórzanej, który został zlikwidowany wskutek nakładanych domiarów podatkowych przez Urząd Skarbowy (walka z tzw. „prywatną inicjatywą”). Później pracował w Związku Branżowym Spółdzielni Pracy w Poznaniu. Z powodu pogarszającego się stanu zdrowia, i utraty słuchu (wynik odniesionej rany głowy w czasie I wojny światowej), w 1955 r. przeszedł na rentę inwalidzką. Zmarł w Poznaniu i został pochowany na cm. górczyńskim. Odznaczony był Krzyżem Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Od 1930 r. żonaty z Emilią Straszewską, miał córkę Janinę (ur. 1931, inż. rolnik).

Informacje córki Janiny; dokumenty ze zbiorów rodziny.

Malwina Tomkowiak

Olejniczak Walenty (1897 – ?), urodził się 5 X 1897 r. w miejscowości Wilcza powiat jarociński w rodzinie Józefa i Ludwiki z domu Kurzejczak. Ukończył szkołę powszechną w Dobrzycy. W 1915 r. został wcielony do armii niemieckiej. 31 I 1919 r. zgłosił się ochotniczo do 3 pułku strzelców wielkopolskich, z którym uczestniczył w wojnie z bolszewikami. Jak wynika ze szczegółowego opisu czynów: „24 V 1920 r. kpr. Olejniczak znajdował się ze swą placówką na wylocie ze wsi Michalewo. Widząc manewr bolszewików i niebezpieczeństwo zagrażające kompanii szturmowej, przesunął samodzielnie swój pluton, aż do folwarku Michalewo i gwałtownym ogniem karabinów ręcznych i lekkiego karabinu maszynowego rozbił całą kompanię bolszewicką, która uciekła w popłochu. Olejniczak

ścigał ją, jak i pozostałe kompanie aż do cmentarza Jedlina, kładąc trupem jeszcze kilkunastu bolszewików, w tym komisarza i dwóch oficerów”. Za czyn ten został wyróżniony *Virtuti Militari* 5 klasy nr 3174. W trakcie walk został ciężko ranny w nogę, rozchorował się ten na tyfus. [po wyjściu ze szpitala ponownie w 57 pp. wlkp. W 1921 r. zdemobilizowany. Jako strażnik pracował w więzieniu, w Ostrowie do 1937 r. Wskutek ran wojennych został sparaliżowany. Dalszych informacji brak. Był żonaty i miał dwoje dzieci: Janina (ur. 26 XI 1922 r.) i Zofia Henryka (ur. 10 VI 1931 r.). Odznaczony był także medalami i odznakami.

CAW, VM 35–137.

Bogusław Polak

Olekszak Stanisław Józef (1900–1933), urodzony 1 II 1900 r. w miejscowości Laskowo k. Łopienna, powiat Gniezno w rodzinie rolnika Stanisława i Heleny z domu Olszanowska. Jako uczeń gimnazjum we Wrześni ochotniczo zgłosił się do oddziałów powstańczych. Podczas walk na odcinku krotoszyńskim został ciężko ranny. Po wyjściu ze szpitala wstąpił do 2 pułku strzelców wlkp., w szeregach którego brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej. Wyróżnił się już w czasie walk o Kijów, jak też podczas walk odwrotowych. W sierpniu 1920 r., podczas pościgu za nieprzyjacielem, kpr. Olekszak wyróżniony został Orderem *Virtuti Militari* 5 klasy za: „zaatakowanie na czele plutonu i odcięcie w lasach pod Mińskiem Mazowieckim bolszewickiej kolumny samochodowej, która po krótkiej lecz zaciętej walce została zdobyta. Po wojnie J. Olekszak pozostał w wojsku jako

podoficer zawodowy. Zmarł 18 VIII 1933 r. w Warszawie. W wyniku obrażeń odniesionych w wypadku samochodowym. Pochowany na Cmentarzu Wojskowym – kwatery C-20, rząd 2. na nagrobku znajduje się napis: „Ś.P. Józef Olekszak – ochotnik 1918 r., st. sierż. WP Kawaler Krzyża *Virtuti Militari* i Krzyża Walecznych”. Odznaczony także medalami.

CAW, VM; *informacje syna.*

Bogusław Polak

Omiński Stefan (1889–1967), ochotnik kompanii pakoskiej, dowódca plutonu. Ur. 3 września 1889 r. w Pakości, syn Józefa i Agnieszki z d. Wochelskiej. Z zawodu mistrz rzeźnicki. Pracował we własnym warsztacie rzeźnickim i prowadził sklep. Jako ochotnik kompanii pakoskiej pod dowództwem Władysława Poczekaja od 5 stycznia 1919 roku brał udział w walkach o wyzwolenie Inowrocławia. Szczególnie wyróżnił się jednak podczas walk

Stefan
Omiński

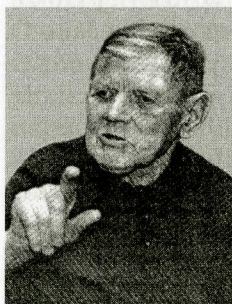
nad Kanałem Noteckim i pod Łabiszynem, które rozpoczęły się 11 stycznia t.r. Dowodził wtedy II plutonem powstańców. Działacz narodowy i społeczny. Członek Towarzystwa Powstańców i Wojaków, Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Przez dwie kadencje był

członkiem Rady Miejskiej w Pakości oraz Komitetu Wykonawczego Obywatelskiego Komitetu Bezrobocia. Zmarł 13 maja 1967 r. w Pakości, spoczywa na miejscowym cmentarzu. Odznaczony był: Medalem Niepodległości, Srebrnym Krzyżem Zasługi i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Żona Leokadia z domu Rościszowska; dzieci Franciszek, Lucja i Teresa.

Sment R., Rynkowski M., Opis dziejów Kompanii Pakoskiej w Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919, Pakość 1970 (maszynopis); Łada H., Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Pakości; Łada H., Udział społeczeństwa pakoskiego w Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919, Pakość 1978, pisemna relacja córki Lucji Demskiej.

Małgorzata Dzióbkowska

Oreś Michał (1898–1997), robotnik, żołnierz batalionu ostrzeszowskiego. Urodzony 27 września w Rojowie, w rodzinie Stefana i Anny O. W 1916 powołany do armii niemieckiej, walczył na froncie zachodnim. W styczniu 1919 wstąpił do batalionu ostrzeszow-

Michał
Oreś

skiego, nast. służył w 70 pp. Uczestnik wojny polsko – bolszewickiej, był ranny. W okresie międzywojennym najpierw pracował w cegielni Budy

w Ostrzeszowie, a później w Hucie „Zgoda” w Świętochłowicach. W 1939 r. wywieziony na roboty przymusowe do Niemiec, po wojnie pracował na poprzednim stanowisku na G. Śląsku. Po przejściu na emeryturę osiadł w Ostrzeszowie, gdzie zmarł 24 września 1997, spoczywa na miejscowym cmentarzu. Żonaty, był ojcem dwóch synów i córki Gertrudy (zam. Lizakowska).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 54: „Czas Ostrzeszowski” 1996 nr 5 s. 13, nr 19 s. 2, 1997 nr 44 s. 13.

Marek Rezler

Osmański Franciszek (1886–1959), nauczyciel. Ur. 23 stycznia 1886 roku w Szubinie, w rodzinie nauczycielskiej Teofila i Pelagii z d. Pawlin. Szkołę powszechną ukończył w Szubinie; później w 1907 r. Seminarium Nauczycielskie w Rogoźnie i rozpoczął pracę pedagoga w wiejskiej szkole we wsi Rgielsko, w powiecie wągrowieckim. Służył w armii pruskiej; w latach 1908–1909 w 140 pp w Inowrocławiu, później od 1914 do 1918 w 49 pp w Gnieźnie. Od stycznia 1919 r. uczestniczył w Powstaniu Wielkopolskim i w szeregach Kompanii Wągrowieckiej walczył na froncie północnym. Po zakończeniu powstania był kierownikiem szkoły w Gołanicy, następnie od 1923 r. pracował jako nauczyciel śpiewu i muzyki w Seminarium Nauczycielskim w Rogoźnie, uzupełniając przy tym swe kwalifikacje zawodowe na Wydziale Muzykologii Uniwersytetu Poznańskiego. W l. 1929/30 r. powierzono mu obowiązki opiekuna młodych Polaków z Niemiec. Stworzył chór i orkiestrę; uczył gry na

różnych instrumentach muzycznych. Po wybuchu II wojny światowej prof. Osmański jako ochotnik brał udział w obronie Warszawy, następnie wrócił do rodzinnego w Rogoźna. Po powrocie wraz z innymi obywatelami został aresztowany i osadzony w więzieniu rogozińskim. W grudniu 1939 r. wysiedlony z rodziną do Sokołowa Podlaskiego, gdzie prowadził tajne nauczanie. Po przeniesieniu do Repek w powiecie sokołowskim pracował jako księgowy w majątku ziemskim. Po wojnie wrócił do Rogoźna i uczył w Liceum Pedagogicznym. Działacz Związku Nauczycielstwa Polskiego, Towarzystwa Powstańców i Wojaków, ZBoWid – u oraz Polskiego Związku Zachodniego. We wrześniu 1957 r. obchodził 50-lecie pracy pedagogicznej i 35-lecie pracy w Rogoźnie. Zmarł 4 listopada 1959 r. w Rogoźnie i spoczywa na miejscowym cm. Odznaczony był: Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski; Złotym Krzyżem Zasługi; Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Odznaką Grunwaldzką. Był żonaty z Leokadią Schwarz, z którą miał dwoje dzieci (w tym córkę Gizelę zam. Tkocz).

Dokumenty ze zbioru Muzeum Regionalnego w Rogoźnie.

Angelika Pilarska

Owczarski Józef (1893–1940), urodzony 19 III 1893 r. w Padniewie powiat Moglino, w rodzinie rzemieślnika Marcina i Józefy z Lewandowskich. W szkole powszechnej w Młynach, jako trzynastoletni uczeń, organizował strajk szkolny. Był też aktywnym członkiem Towarzystwa Młodzieży Polskiej w Strzelinie i organizatorem tajnego nauczania. Powołany

do wojska niemieckiego, w 1915 r. stracił rękę i został zwolniony z wojska. W 1918 r. uczestniczył w przygotowaniach do powstania, działając na terenie powiatu strzebińskiego. W styczniu 1919 r., mimo inwalidztwa stanął na czele ochotniczego oddziały w Młynach. Dołączył do oddziałów Pawła Cymy, uczestnicząc w walkach o Inowrocław. 15 II 1919 r., w czasie starć z Niemcami na odcinku północnym frontu wielkopolskiego został ranny. Objął dowództwo II batalionu 59 pp. wlkp. (dawny 5 pułk strzelców wlkp.) i dowodził w nim w wojnie z bolszewikami. W walkach nad Cerezyną został kolejny raz ranny. Za bohaterstwo okazane w walkach nad Łomżą i Izabelinem odznaczony został Krzyżem Virtuti Militari 5 kl. W 1940 r. w nieznanych okolicznościach znalazł się w niewoli radzieckiej. Zamordowany w 1940 r. w Katyniu.

CAW, VM.

Bogusław Polak

Owoc Wincenty (1891–1960), urzędnik pocztowy, współorganizator Straży Ludowej w Kobylej Górze. Urodzony 2 lutego w Kobylej Górze – Lipniku, był synem rolnika Jana O. i Anny ze Strzelczyków. W rodzinnej miejscowości ukończył szkołę powszechną. W ll. 1911–1913 w armii niemieckiej, zmobilizowany w 1914, walczył na froncie zachodnim, w 155 pp; w sierpniu 1914 ranny pod Longwy. Potem na froncie rosyjskim. Między 3 i 10 I 1919 współorganizował Straż Ludową w Kobylej Górze, nast. służył w 10 kompanii 12 p. strz. wlkp. Od 10 VI t.r. w batalionie szturmowym we Wrześni. W kwietniu 1920 zwolniony z wojska, pracował na poczcie

w Kępnie, w ll. 1922–1939 starszy asystent pocztowy w urzędzie granicznym w Zbąszyniu. Należał m.in. do zbąszyńskiego koła Związku Powstańców Wielkopolskich. Podczas okupacji hitlerowskiej był robotnikiem budowlanym w różnych firmach. Od końca stycznia 1945 r. odtwarzał placówki pocztowe i telekomunikacyjne w Zbąszyniu i okolicy, pracował tam aż do przejścia na emeryturę. Zmarł w Nowym Tomyślu 20 października 1960, spoczywa na cmentarzu w Zbąszyniu. Był odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Srebrnym Krzyżem Zasługi i Medalem Za Długoletnią Służbę. Żonaty z Wiktorią z Kowalewskich, miał synów: Zenona (ur.1929) i Henryka (ur.1932).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 54 – 55; dokumentacja rodzinna, informacje syna Zenona.

Marek Rezler

Pacholski Andrzej (1897–1930), urodzony 17 XI 1897 r. w Gniewkowie powiat Inowrocław w rodzinie Jakuba i Michaliny z Modrzejewskich. Po ukończeniu szkoły powszechnej pracował jako robotnik rolny w majątku Ostrowo. W 1916 r. został wcielony do armii niemieckiej. Po demobilizacji, na przełomie 1918 i 1919 r. wstąpił do oddziałów powstańczych na Kujawach. Od lutego 1919 r. służył w 5 pułku strzelców wlkp. (59 pp. wlkp.), w 1 kompanii karabinów maszynowych. „5 VIII 1920 r. na powierzony mu palcówce trwał wraz z całą obsługą ckm do ostatniej chwili, kiedy nieprzyjaciel, zbliżywszy się na odległość 40 kroków, ruszył do ataku. W tym krytycznym momencie karabin maszy-

nowy zaciął się. Nieprzyjaciel, czując, że ogień słabnie gwałtownie zaatakował. Kpr. Pacholski nie stracił odwagi. Sam, z ostatnimi granatami ręcznymi, wystąpił przeciwko nieprzyjacielowi, zmusił go w tym miejscu do ucieczki

Andrzej
Pacholski

i uratował od utraty karabin maszynowy, umożliwił wycofanie się kompanii na linię rezerwową, przez co znowu uratował sytuację”. Za czyn ten A. Pacholski odznaczony został Krzyżem *Virtuti Militari* 5 klasy, 27 grudnia 1920 r. został awansowany na kaprala. W 1921 r. Pacholski wystąpił z wojska i podjął pracę w służbie celnej. 12 XI 1930 r. pełniąc służbę w powiecie szczuczyńskim (województwo białostockie) został zamordowany przez przemytników. Był żonaty, miał dwoje dzieci; córka prawdopodobnie miała na imię Alina.

CAW, VM 23-1715.

Bogusław Polak

Pajkert Jan (1886–?), urodzony 24 III 1896 r. w Gozdaninie powiat mogileński w rodzinie rzemieślnika Jana i Wiktorii z Brylińskich. Po ukończeniu szkoły powszechnej Pajkert terminował w kowalstwie i po trzech latach nauk złożył egzamin czeladniczy. W 1916 r. wcielony został do 29 nie-

mieckiego pułku saperów w Poznaniu, skąd po przeszkoleniu wysłany został na front, w pierw wschodni, a następnie zachodni. Z chwilą wybuchu Powstania Wielkopolskiego zorganizował drużynę powstańczą z ochotników z okolic Kotna. Brał udział w opanowaniu Inowrocławia. W marcu przydzielony został do I baonu saperów wlkp., z którym wyruszył na Front Wielkopolski pod Rawicz, a następnie na odcinek północny. Po reorganizacji, w ramach 17 batalionu jako dowódca plutonu saperów walczył na froncie Litewsko – Białoruskim. Za męstwo okazane w walkach z bolszewikami 27 VII 1920 r. nad Niemnem pod miastem Wełna odznaczony został Krzyżem Virtuti Militari 5 klasy (nr 5516). W walkach tych został ranny i odesłany do szpitala w Grudziądzu, a następnie w Poznaniu. 11 grudnia 1920 r. J. Pajkert został zatwierdzony podoficerem zawodowym. W końcu 1922 r. został przeniesiony do Szkoły Podoficerskiej jako instruktor. Po reorganizacji Szkoły na Szkołę Podchorążych Rezerwy sierż. Pajkert nadal pełnił funkcję instruktora. Od 1932 r. instruktor w Szkole Podoficerskiej Piechoty dla Małoletnich w Śremie. Dalszych informacji brak. Żonaty. Dzieci: Janina (ur. 27 IX 1920), Henryk (ur. 4 VII 1922), Halina (7 II 1927). Odznaczony był także Medalem Niepodległości i Krzyżem Walecznych.

CAW, VM.

Bogusław Polak

Palacz Adam (1902–1958), powstaniec wielkopolski. Urodził się 20. listopada 1902 r. w Poznaniu, w rodzinie Walentego i Stanisławy z d. Nowak. W latach 1909–1917 uczęszczał do

szkoły powszechnej w Poznaniu. Do harcerstwa należał od 1916 r. do 1918 r. Od 1917 r. terminował w zakładzie litograficznym ucząc się rysunku. Dnia 16 listopada 1918 r. jako ochotnik z harcerstwa wstąpił do Straży Ludowej i brał czynny udział w Powstaniu Wielkopolskim. W Straży Ludowej służył do 13 lutego 1919 r., skąd następnego dnia wstąpił do tworzącego się Wojska Polskiego tj. do 3 pułku piechoty strzelców wielkopolskich (później 57 pp), z którym przebywał na froncie południowym i wschodnim (okolice Lwowa i Kijowa). W styczniu 1921 r. objął posadę jako siła techniczna w Zarządzie Fortyfikacyjnym w Poznaniu, skąd w lipcu tegoż roku rozpoczął dalszą praktykę w zawodzie litograficznym i rysunków. Od grudnia 1921 r. do października 1922 r. służył w 4 pułku strzelców wielkopolskich (58 pp), w tym 9 miesięcy jako rysownik – litograf w Zakładach Graficznych Dowództwa Okręgu Korpusu VII w Poznaniu; stopień wojskowy – starszy szeregowy. Dnia 17 kwietnia 1923 r. otrzymał posadę kreślarza w Elektrowni Miejskiej w Poznaniu, gdzie pracował bez przerwy, aż do upaństwowienia zakładu tj. do 31 sierpnia 1948 r. Od 1935 r. pracował w charakterze technika przeważnie przy projektowaniu, trasowaniu i budowie linii napowietrznych wysokiego i niskiego napięcia. Podczas okupacji niemieckiej także pracował w Elektrowni wykonując te same czynności, ale w charakterze kreślarza. Po wyzwoleniu pracował jako kierownik biura technicznego. Dnia 1 września 1948 r. został przeniesiony do Gazowni w charakterze starszego technika, przy czym powierzono mu obowiązki kierownika biura technicznego. Zmarł 19. maja 1958 r. w Poznaniu. Pochowany jest wraz z małżonką na cmentarzu

junikowskim w Poznaniu. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Związek małżeński zawarł 18 paździer-

Adam
Palacz

nika 1931 r. z Heleną Żytkowiak (1911–1980), z którą miał troje dzieci: Łucję (ur. 13.12.1932 r. – księgową), Józefa (ur. 19.03.1934 r. – nauczyciela) i Zbigniewa (ur. 11.08.1944 r. – mgr inż.).

Opracowano na podstawie zachowanych dokumentów znajdujących się w zbiorach rodziny.

Ireneusz Strażyński

Pawlak Stefan (ur. 1895), żołnierz Straży Ludowej w Bobrownikach i batalionu ostrzeszowskiego. Urodzony 27 grudnia w Bobrownikach, w rodzinie rolnika Marcina P. Tamże ukończył szkołę powszechną a nast. pracował w rodzinnym gospodarstwie. W 1914 powołany do wojska niemieckiego, jesienią roku 1918 wrócił w rodzinne strony i współuczestniczył w organizowaniu Straży Ludowej w Bobrownikach. Od 18 I 1919 służył w I kompanii ostrzeszowskiej, uczestniczył w dalszych walkach batalionu. Od 22 V 1919 w komendzie placu w Odolanowie, w nast. r. ukończył szkołę podoficerską w Biedrusku k. Poznania. Zwolniony do rezerwy w 1921 r., w stopniu kaprała. Prowadził własne gospodarstwo rolne najpierw w Bobrownikach, a później

w Kuźnicy Bobrowskiej. Podczas okupacji hitlerowskiej należał do organizacji podziemnej. W latach 1949–1959 był radnym Gromadzkiej Rady Narodowej. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim OOP i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Od 1922 r. żonaty (potem wdowiec), miał dzieci: Sylwestra (ur. 1922), Mariana (ur. 1924), Stanisławę (ur. 1926) i Helenę (ur. 1929, zam. Smardz).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 55; akta Zw. Kombatantów RP i b. Więźniów Politycznych – Koło Miejsko – Gminne w Grabowie n. Prosną.

Marek Rezler

Pawłowski Stanisław (1901–1997), urzędnik, żołnierz batalionu ostrzeszowskiego, powstaniec śląski. Urodzony 11 listopada w Ostrzeszowie, ukończył szkołę powszechną w rodzinnym mieście, nast. zatrudniony był w biurach adwokackich Markowitza i notariusza Timmlinga. Należał do TG Sokół, uczestniczył w konspiracyjnych wykładach z historii i języka polskiego. Po wybuchu powstania ochotniczo wstąpił do batalionu ostrzeszowskiego, walczył pod Parzynowem i Dobrą, później w kwatermistrzostwie. Od kwietnia 1919 na kursie ckm i miotaczy min w Poznaniu. Na pocz. 1920 r. w stopniu kaprała skierowany do 60 pp, a potem 70 pp., w którego szeregach uczestniczył w wojnie polsko – bolszewickiej. W październiku t.r. zdemobilizowany w stopniu sierżanta, lecz wkrótce powołany na ćwiczenia w 73 pp, z kilkoma kolegami samowolnie opuścił szeregi i udał się na Górny Śląsk, uczestniczył w III powstaniu śląskim. Służył w 8 pułku tarnogór-

skim, na stanowisku dowódcy plutonu, walczył w okolicach Lublińca i Biskupic. Po powrocie formalnie postawiony przed sądem wojskowym, ale uniewinniony. Zdemobilizowany, podjął pracę w sądzie powiatowym w Ostrowie Wlkp., a później w firmie Lis & Łopata. Należał do Polskiego Związku Zachodniego. W sierpniu 1939 r. zmobilizowany do sztabu OK VII, później był w komendzie miasta Warszawa. Po kapitulacji stolicy wrócił do Ostrowa, okupację spędził w tym mieście i w Odolanowie. Po wojnie pracował w zarządzie leśnictwa w Warszawie, od 1956 w PZGS „Samopomoc Chłopska” w Ostrowie, a później przez 10 lat kierował tartakiem w Ostrzeszowie. Od 1968 r. na emeryturze, nie zerwał kontaktu z Ostrzeszowem, szczególnie silnie związany był z miejscowym harcerstwem. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim OOP i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Zmarł 27 kwietnia 1997 w Ostrzeszowie, spoczywa na tamtejszym cmentarzu parafialnym. Był żonaty, miał synów: Edwarda Wiktora (ur. 1928) i Jana Macieja (ur. 1930) oraz córki: Marię (ur. 1930) i Irenę (ur. 1938).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 55 – 56; „Czas Ostrzeszowski” 1996 nr 21, s. 12, 1997 nr 18, s. 9.

Marek Rezler

Piasecki Stanisław (1899–1983), rolnik, żołnierz kompanii grabowskiej. Urodzony 23 kwietnia w Bobrownikach, był synem rolnika Melchiora P. i Jadwigi z Połomskich. W rodzinnej wsi ukończył 4 klasy szkoły powszechnej, nast. pracował w rodzinnym gospodarstwie. Powołany do służby w woj-

sku niemieckim 18 II 1918 r., odbył przeszkolenie w Głogowie, a potem skierowany był na front zachodni. W styczniu 1919 r. wstąpił do kompanii grabowskiej, walczył pod Torzeńcem, Teklinowem, Wyszanowem i Myjomiami. Wojnę polsko – bolszewicką odbył w szeregach 70 pp, 24 XI 1921 r. zwolniony do rezerwy, w stopniu kaprała. W maju 1922 r. odbył przeszkolenie w Straży Celnej w Wieleniu n. Notecią, nast. służył jako starszy przodownik SC w Osmołowie pow. Dolina (woj. stanisławowskie). W 1926 r. uzupełnił wykształcenie w zakresie siedmioklasowej szkoły powszechnej, a później służył w komisariacie SG we wsi Klimiec (inspektorat Stryj). W 1928 r. przeniesiony w stan spoczynku, wrócił do Bobrownik, mieszkał tam do końca życia. Po II wojnie światowej pracował jako urzędnik w Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Bobrownikach, był w zarządzie miejscowego koła ZSL, należał do ZBoWiD. Zmarł w Bobrownikach w czerwcu 1983 r., spoczywa na miejscowym cmentarzu parafialnym. Był odznaczony m.in. Krzyżem Kawalerskim OOP (1968) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W kwietniu 1925 r. zawarł związek małżeński, miał dwóch synów i dwie córki.

Powstańcy wielkopolscy..., Kombatantów. 56; akta Związku Kombatantów i b. Węźniów Politycznych Koło Miejsko – Gminne w Grabowie n. Prosną, LAK, dokumentacja osobista.

Marek Rezler

Piechocki Edmund (1883–1931), aptekarz, powstaniec. Ur. się 25 X we Wrześni. Po szkole średniej w 1903 r. zatrudnił się jako uczeń aptekarski

w aptece w Jarocinie. Egzamin pomocnikowski zdał w Poznaniu w 1905 r. Przez następny rok praktykował we Wrocławiu. Farmację studiował w Berlinie w latach 1906-1908 i Erlangen w latach 1908-1909. Był stypendystą Towarzystwa Naukowej Pomocy. Po złożeniu egzaminu państwowego podjął pracę w aptece w Bytomiu. Aprobatę aptekarską otrzymał w Monachium 13 VII 1911 r. Przez pewien czas (do 1912 r.) zatrudniony był również w aptece w Ostrowie Wlkp. W 1912 r. przeniósł się do Poznania i przez kilka lat pracował w aptece „Zielonej” (u Tadeusza Wituskiego) i w „Apotheke Wilhelmstrasse” dr Georga Peisera (późniejszej „Aptece przy Alejach”). W latach 1917-1918 znalazł się w Rogoźnie. Jako ochotnik brał aktywny udział w powstaniu wielkopolskim. W 1919 r. decyzją Komisariatu Naczelnej Rady Ludowej nr 151 awansowany został na podporucznika i zatrudniony w Składnicy Sanitarnej w Poznaniu. 1 X 1919 r. został właścicielem apteki „Pod Orłem” w Wolsztynie. Dwukrotnie pełnił funkcję wiceburmistrza Wolsztyna, pierwszy raz wybrany na 6 lat w 1923 r., a po raz wtóry w 1929 r. Zmarł 14 I.

C A W. Akta personalne nr 9155; L. Kostrzeński, Materiały do historii aptek wielkopolskich, t. II: Apteki prowincjonalne, Warszawa 1936, s. 246; Urzędowy spis lekarzy uprawnionych do wykonywania praktyki lekarskiej oraz aptek w Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1924/1925, s. 104; Nominacje na funkcje zastępcy burmistrza z 27 lutego 1923 i 18 kwietnia 1929 r. (dokumenty w posiadaniu rodziny; odpisy u autora pracy); Informacja wnuczki, dr farmacji Hanny Piechockiej, właścicielki apteki „Pod Orłem” w Wolsztynie, zam. Wolsztyn, ul. Dąbrowskiego

2 z 24 lutego 1997 r.; L. Bartkowiak, *Zasługi Towarzystwa Pomocy Naukowej im. K. Marcinkowskiego w kształ-*

Edmund
Piechocki

owaniu polskiego środowiska farmaceutycznego i lekarskiego w Wielkim Księstwie Poznańskim w latach 1841–1919, maszynopis pracy doktorskiej wykonanej pod kierunkiem doc. dra hab. med. E.P. Wąsiewicza w Instytucie Medycyny Społecznej AM im. K. Marcinkowskiego w Poznaniu, Poznań 1991, s. 282.

Jan Majewski

Pilaczyński Mieczysław (1883–1943), urodził się 26 listopada 1883 roku w Obornikach Wielkopolskich. W latach I wojny światowej służył w armii pruskiej. Ochotniczo w wielkopolskich oddziałach powstańczych, walczył w Poznaniu przy zdobywaniu lotniska w Ławicy. Z zawodu kupiec, prowadził w okresie międzywojennym restaurację w Skokach. Aktywny członek Kurkowego Bractwa Strzeleckiego w Skokach w latach 1920–1939, Bractwie którym pełnił kolejno funkcje: asystenta chorążego (1936 r.), chorążego (1937–1939), członka komisji rewizyjnej (w latach 1935–1939) i członka sądu honorowego (1927–1934). Zielonoświątkowy król kurkowy w 1924 roku, II rycerz w latach 1930, 1933 i 1936 oraz

II rycerz żniwny w 1934 i 1937 roku. Członek Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Skokach. W okresie okupacji hitlerowskiej wywieziony przymusowo na lubelszczyznę, gdzie zginął 8 lutego 1943 roku. Pochowany w Lublinie. Żonaty z Pelagią z domu Grochowicką, z którą miał synów: Mariana (ur. 1911 r.) i Wiktora (1913–1939) oraz

Mieczysław
Piłaczyński

córki: Irenę (ur. 1912 r.) oraz Halinę (ur. 1920 r.).

Na podstawie relacji Marka Piłaczyńskiego.

Krzysztof Jachna

Pinczak Jan (1898–1987), ur. 05.07.1898 w Zamysławie, gmina Stęszew w rodzinie rolnika Walentego i Michaliny zd. Książek. Służbę wojskową odbywał w armii niemieckiej. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego wstąpił w szeregi powstańców. Uczestniczył w wojnie polsko – bolszewickiej 1920 roku. Za swe czyny bojowe w bitwie warszawskiej został odznaczony Krzyżem Walecznych. Po zakończeniu wojny w 1921 roku powrócił do rodzinnego Zamysłowa i dalej pracował w swoim gospodarstwie rolnym. Zmarł 31 VII 1987 roku w Zamysławie, pochowany został na cm. parafialnym w Stęszewie.

W 1923 roku zawarł związek małżeński z Anną Przybylską, z którą miał dzieci: Henryka (ur. 1925) – nauczyciela, Annę Halinę (ur. 1926) i Czesława (ur. 1928) – rolnika.

Informacje i pamiątki rodzinne wnuka Włodzimierza Pinczaka; księgi metrykalne Stęszewa; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Bogdan Czerwiński

Pińczak Ignacy (1896–1971), ur. 27.01.1896 w Sapowicach w rodzinie robotnika rolnego Józefa i Katarzyny zd. Skrzydlewska. Służbę wojskową odbył w latach 1914–1918 w armii niemieckiej. W 1918 roku wstąpił do Straży Obywatelskiej, a następnie w szeregi powstańcze. Zmarł 2 sierpnia 1971 roku w Trzebawiu, pochowany na cm. parafialnym w Łodzi k. Stęszewa. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W 1921 roku zawarł związek małżeński z Jadwigą Wiśniewska, z którą miał dzieci: Czesława (1922–1923), Felicję (1923–1925), Aleksego (ur. 1927) i Stefanię (ur. 1929).

Informacje i pamiątki rodziny; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Bogdan Czerwiński

Pioszczyński Walenty (1896–?), urodził się 14 II 1896 r. w Lubomierzu powiat jarociński, w rodzinie Franciszka i Marcjanny z domu Maisnerowicz. W Lubomierzu ukończył 4 klasy szkoły, następnie pomagał ojcu w gospodarstwie rolnym. W 1915 r.

powołany został do armii niemieckiej. Po przeszkoleniu wysłany został na front zachodni do Francji. Dwukrotnie ranny. W VII 1918 r. został zwolniony z wojska z 33% inwalidztwem. Ochotniczo wziął udział w powstaniu wielkopolskim. Następnie wcielony został do 3 pułku strzelców wielkopolskich (57 pp. wlkp.). W 1920 r. w trakcie walk odwrotowych kapral Pioszczyński 16 VII został ranny dwukrotnie w nogę. Szeregów nie opuścił, lecząc się ambulatoryjnie. Według opinii dowódcy 11 kompanii: „Pioszczyński w boju dodaje swoją odwagą, walecznością i męstwem każdemu żołnierzowi otuchy, nie zna żadnej przeszkody, mogącej go powstrzymać”. Kapral Pioszczyński odznaczony został Orderem *Virtuti Militari* 5 klasy nr 286. Pioszczyński napisał w swoim życiorysie: „Największym szczęściem w moim życiu był dzień, gdy dowódca pułku zawiesił na mojej piersi Order *Virtuti Militari*”. W 1921 r. awansowany na plutonowego W. Pioszczyński został zdemobilizowany. Przez cztery lata pracował we Francji. Odezwwały się jednak rany wojenne i musiał wrócić do Polski. Przez kilka lat pozostawał bez pracy. Po wielu interwencjach znalazł zatrudnienie, jako woźny w Komendzie Miasta Poznania i przydzielony jako cywilny wartownik do Składnicy Materiałów Intendenckich. Dalszych informacji brak. Żonaty, dzieci: Wanda (ur. 20 V 1925 r.), Franciszek (ur. 29 VII 1927 r.), Anna (ur. 19 VII 1930 r.).

CAW, VM 14-138.

Bogusław Polak.

Pituła Stefan (1890–1957), urodził się 11 XII 1890 r. w Dziewierzewie

(w powiecie znińskim, w województwie poznańskim). Syn Andrzeja i Józefy z domu Chełmniak. Rodzice z zawodu byli kupcami. Stefan uczęszczał do Szkoły Podstawowej w Dziewierzewie i w Budzynie. Następnie ukończył Szkołę Mleczarską i Rolniczą w Smogulcu i we Wrześni (od 1906 do 1910 r.). Po zakończeniu edukacji pracował we Wrześni w sklepie materiałów budowlanych i spożywczych jako pomocnik. Od 1914 prowadził własną działalność gospodarczą jako kupiec. W latach

Stefan
Pituła

1914-1918 w armii niemieckiej; służył w piechocie i awansował na stopień kaprała. Od 1 I 1919 r. w oddziałach Powstańców Wielkopolskich. Ukończył 3 miesięczny kurs sanitarny. Zaprzysiężony w lutym 1919 r. Przydzielony do 1 baterii artylerii ciężkiej pod dowództwem majora Jana Chylewskiego. Brał udział w walkach w okolicach Szubina, Nakła, Rynarzewa. Następnie wraz z całą jednostką przerzucony na front wschodni – walczył w grupie gen. Konarzewskiego we Wschodniej Małopolsce. Uczestnik odsieczy Lwowa. 30 IV 1920 r. bezterminowo urlopowany. W armii polskiej awansował na stopień plutonowego sanitarnego. Z armii bezpośrednio oddelegowany na stanowisko burmistrza miasta Ryczywół (powiat Oborniki, woj. poznańskie) na okres 12 lat. Po zakończeniu kadencji w 1932 r. zatwierdzony

na kolejne 12 lat. Niestety utrata praw miejskich Ryczywołu w 1934 r. spowodowała jego przejście na emeryturę w 1935 r. W latach 1920-1935 pełnił funkcję urzędnika stanu cywilnego na obwód Ryczywół. Pomimo zaangażowania Stefana Pitule w sprawy gospodarcze Ryczywół przeżywał regres. Sporo natomiast Ryczywół zawdzięcza Stefanowi Pitule jeśli chodzi o kulturę. Aktywnie wspierał lokalne organizacje – Akcję Katolicką, Bractwo Kurkowe, Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, Związek Weteranów Powstań Narodowych 1914-1919, Chór „Lutnia”, Straż Pożarną. Utrzymywał dobre stosunki z mniejszościami narodowymi w Ryczywole – niemiecką i żydowską. Zwolennik Piłsudskiego, aczkolwiek nie stwarzał przeszkód w swobodnym rozwoju życia politycznego w mieście. Inicjator obchodów 500-lecia Ryczywołu w 1926 r.. Wspierał projekt budowy nowego kościoła w Ryczywole, który za jego kadencji został ukończony. Aktywny działacz Kasy Pożyczkowej i Banku Ludowego w Ryczywole. Pełnił tam funkcję Dyrektora i Kontrolera. Po przejściu na emeryturę pracował w latach 1934-1938 w tymże banku. Była to jednak angaż przejściowy. Z powodów ekonomicznych w 1938 r. wyjechał wraz z całą rodziną do Solca Kujawskiego. Tam kupił dom i pracował w Towarzystwie Ubezpieczeniowym „WESTA” jako agent do momentu wybuchu wojny. We wrześniu 1939 r. uciekł wraz z rodziną do Wrześni, do swojego syna Zygmunta, który był księdzem. Tam pozostał do końca okupacji i pracował w Biurze Rolnym „Krielandwirt”. W kwietniu 1945 r. wrócił wraz z rodziną do Solca Kujawskiego; zatrudnił się w Nasycalni Materiałów Drzewnych przy PKP. Zmarł 26 III 1957 r. w Solcu Kujawskim i tam został

pochowany na miejscowym cmentarzu. Za udział w walkach o niepodległość odznaczony Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921, a także Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości. Za działalność na stanowisku burmistrza otrzymał odznakę „Za Ofiarną Pracę”. Od 13 X 1913 r. żonaty z Rozalią Bonikowską. Miał z nią siedmioro dzieci – Zygmunta, księdza katolickiego (17 VII 1914–2 VI 2002); Marię (30 VII 1915–13 X 2002), pracownika umysłowego; Annę (2 VIII 1916–25 XII 1996), pracownika umysłowego; Janinę (20 X 1917–29 XI 1929), uczennicę; Elżbietę (22 VII 1922–7 V 1997), pracownika umysłowego; Stanisława (11 I 1924–23 VI 1980), pracownika umysłowego; Jana (ur. 21 VI 1926), pracownika umysłowego.

Wilczyński L., Akcja Katolicka w parafiach Archidiecezji Gnieźnieńskiej, Poznań 2003; Ks. K. Stepczyński, Zapiski Parafii Ryczywół, Ryczywół 1913 (Przedruk z uzupełnieniem w nr 198-203 „Ziemi Obornickiej”); Kronika Ryczywołu Bernarda Nogalskiego, t. I-III. Ryczywół 1984-1993; informacje syna Jana Pitule; dokumenty i pamiątki rodzinne.

Robert Zimny

Piwecki Wojciech (1901–1994), powstaniec wielkopolski. Syn rolnika Jacka i Marianny Spiralskiej, ur. 11 kwietnia 1901 r. w Nowym Kramsku. Przed wybuchem powstania należał do „Sokoła”. 26 grudnia 1918 ochotnicy zostali wysłani do Poznania; w grupie tej był Wojciech Piwecki. W Poznaniu został włączony do oddziałów powstańczych i brał udział w walkach

o wyzwolenie miasta. 2 stycznia 1919 części powstańców postanowiła wrócić w rodzinne strony. Wraz z Kompanią Wielichowska brał udział w walkach pod Wolsztyne. Później w szeregach Kompanii Chobienickiej. W składzie tego oddziału uczestniczył 24 stycznia w walkach o wyzwolenie Babimostu, a 3 lutego w wypadzie na Nowe Kramsko. Później pełnił służbę w Kościannie, gdzie jego kompania została włączona do 2 baonu 7 pułku strzelców wielkopolskich. Brał udział w walkach pod Zbąszyniem. 27 lipca 1919 przeniesiony do baonu saperów w Poznaniu, wykonywał zadania bojowe pod Nakłem, Tczewem i Toruniem. W 1920 uczestnik wojny polsko – bolszewickiej, po jej zakończeniu przeniesiony do rezerwy. Osiedlił się w Zbąszynie i podjął prace na stacji kolejowej w agencji celnej. Działał w Związku Powstańców Wielkopolskich w Zbąszynie. Po agresji hitlerowskiej, w obawie przed aresztowaniem wyjechał na wschód. W Chorodeszczu zgłosił się do baonu Straży Granicznej. Służbę pełnił do 17 września 1939 roku. Po agresji Armii Czerwonej przez tydzień przebywał w Kobryniu, w niewoli. Później wyjechał do Lwowa i ukrywał się tam pod nazwiskiem Jan Piterak. Uczestnik akcji sabotażowych, które we Lwowie i okolicy organizowała Armia Krajowa. W marcu 1945 wyjechał do Częstochowy, gdzie przebywała jego rodzina wysiedlona ze Zbąszynia. W kwietniu wrócił do Zbąszynia, a w 1946 osiedlił się w Babimoście; przez 20 lat pracował w Urzędzie Gminy oraz w administracji przy budowie lotniska. W 1970 przeszedł na emeryturę. Zmarł 8 kwietnia 1994 roku w Babimoście i spoczywa na miejscowym cmentarzu. Był odznaczony: Krzyżami Oficerskim i Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski,

Złotym i Brązowym Krzyżem Zasługi, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Krzyżem Partyzanckim, Krzyżem „Za udział w Wojnie 1918–1921”, Medalem Komisji Edukacji Narodowej, Medalem Rodła i in. Od 1924 żonaty z Jadwigą Kupczak, miał czworo dzieci: Krystynę (ur. 1925), Irenę (ur. 1927), Edmunda (ur. 1933) i Anielę (ur. 1938).

Informacje syna Edmunda, dokumenty i pamiątki rodzinne.

Zenon Brembor

Plewka Stanisław (1898–2003), urodził się 2 września 1898 r. we wsi Jeziora k. Szkaradowa (gmina Jutrosin, pow. Rawicz), w rodzinie Wojciecha i Małgorzaty z domu Franckowiak. Od siódmego roku życia uczęszczał do szkoły powszechnej w Janowie. W 1908 r. uczestniczył, wraz z innymi uczniami szkoły w strajku szkolnym. Strajk trwał 3 dni, a wywołany został biciem uczniów oraz lekceważącym stosunkiem nauczycieli. Efektem tego wystąpienia była zmiana nauczyciela. Niemca zastąpił Polak. Lekcja nadal odbywała się w języku niemieckim. W 1916 r. został powołany do wojska pruskiego i wcielony do 1 Pułku Grenadierów Gwardii Królewskiej w Berlinie. Po przeszkoleniu wysłany został na front zachodni, do Francji. Walczył pod Dunkierką, Cambri, St. Quentin i Verdun. 24 marca 1918 r. został ranny. Spędził kilka tygodni w szpitalu w Kassel. Później został skierowany do szpitala we Wrocławiu, gdzie na leczeniu przebywał prawie osiem miesięcy. Do macierzystego pułku już nie wrócił, ponieważ w Niemczech wybuchła rewolucja. Żołnierze organizowali wiece, na których dyskutowali

o tym, czy powstanie niepodległa Polska, następnie zaczęli się rozjeżdżać do domów. Stanisław Plewka przyjechał pociągiem do Milicza, a stamtąd pieszo dotarł do Jezior. 28 grudnia 1918 r. w gospodarstwie Twardowskiego w Szkaradowie odbyło się zebranie Polaków, byłych żołnierzy armii pruskiej. Wszyscy postanowili wstąpić do oddziałów powstańczych. Wspólnie z Kompanią Szkaradowską walczył pod Konarzewem, Zdunami, Krotoszynem, Ostrowem wlkp. i Kępnem. Z Kępna, już w szeregach 11 pułku strzelców wlkp. wyruszył na wojnę polsko – bolszewicką. Pułk stacjonował w okolicy Lidy. Podczas ofensywy bolszewików 11 p.strz.wlkp. wycofywał się przez Grodno, Białystok do Warszawy. W czasie walk w obronie stolicy został ponownie ranny. Przebywał w szpitalu w Grudziądzu, później w Śremie. W lecie 1923 r. wrócił do domu. Do 1939 r. mieszkał w Jeziorach. W czasie kampanii Wrześniowej przebywał w okolicy Łodzi. Podczas okupacji hitlerowskiej aresztowany i za udział w Powstaniu Wielkopolskim skazany na karę śmierci, zamienionej na 4 lata więzienia. Osadzony w więzieniu w Rawiczu, od sierpnia 1941 r. w obozach koncentracyjnych w Oświęcimiu, Gusen i Mauthausen, gdzie pracował w kamieniołomach. Jesienią 1943 r. przewieziony do Sachsenhausen. W styczniu 1945 kiedy uległ wypadkowi, został przeniesiony do Bergen-Belsen. Po wyzwoleniu obozu przez Amerykanów, wyjechał do Szwecji i przebywał w Göteborgu na leczeniu. Po odrzuceniu propozycji przyznania mu obywatelstwa i możliwości pozostania w Szwecji, wrócił do Jezior 17 grudnia 1945 r. W późniejszym okresie życia przeniósł się do Kawcza, gdzie jego córka i zięć

kupili gospodarstwo rolne. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim awansowany na stopień porucznika WP. Z rąk prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego otrzymał szablę pamiątkową. Zmarł 19 sierpnia 2003 r. w Kawczu i został pochowany na cm. parafialnym w Zakrzewie. Odznaczony był Krzyżem Oficerskim i Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Oświęcimskim, Medalem „Za udział w obronie Ojczyzny 1918–1921” oraz Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Od 18 lutego 1925 r. żonaty był z Antoniną z domu Syberna.

A.Wyberata, Mój pradziadek był powstańcem Wielkopolskim, (w:) Wielkopolski Powstańiec, r. 2004, nr 10, s. 18–20.

Anna Wyberata

Pogorzelska Zofia Helena (1899–1987), urzędniczka, w 1919 r. działaczka charytatywna w Ostrzeszowie. Urodzona 19 maja w Ostrzeszowie, była córką Jana i Antoniny (z domu Cegiełka) Dirsków. Ukończyła szkołę powszechną w rodzinnym mieście, a nast. uczęszczała do szkoły średniej SS. Urszulanek w Krakowie. W okresie zaboru zaangażowana w tajnym nauczaniu języka polskiego w Ostrzeszowie i okolicach. Na przełomie lat 1918–1919 zajmowała się (w ramach pracy organizacji czerwonokrzyńskiej funkcjonującej w budynku Banku Ludowego, pod przewodnictwem Marii Radziszewskiej) dożywianiem żołnierzy i pielęgnowaniem rannych, a także przygotowywaniem poległych do pochówku. Pomagała również w pracy ewidencyjnej podczas rejestracji ochotników zgłaszających się do służby w bata-

lionie ostrzeszowskim. W II. 1920–1925 pracowała w Banku Ludowym w Ostrzeszowie, społecznie też działała w Towarzystwie Czytelni Ludowych. W listopadzie 1925 r. poślubiła nauczyciela Zygmunta Pogorzelskiego; dzieci: Ludomira (ur. 1927), Lechosław (1931–1951), Mirosława (ur. 1936). W czasie okupacji hitlerowskiej owdowiała (mąż zginął w 1941 r. w więzieniu), podjęła pracę w Urzędzie Nieruchomości (Grundstück), była wysłana do pracy przymusowej w ramach tzw. Einsatzu (przygotowywanie umocnień ziemnych na przełomie lat 1944–1945). Zmarła w Ostrzeszowie 30 sierpnia 1987, spoczywa na miejscowym cmentarzu parafialnym. Odznaczona Krzyżem Kawalerskim OOP i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym.

Powstańcy wielkopolscy..., s. 57; AKWPWlkp.; Dokumentacja rodzinna.

Marek Rezler

Pomorski Konrad (1875–1939), ksiądz, członek Rady Ludowej w Rogoźnie. Ur. 22 listopada 1875 r. w Krobi k. Gostynia, w rodzinie właściciela browaru Józefa i Marianny z d. Balcerek. Gimnazjum ukończył i uzyskał maturę w Gryficach na Pomorzu w roku 1895. W tym samym roku rozpoczął studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Poznaniu, a następnie w Gnieźnie. Po otrzymaniu święceń 1900 r. został wikariuszem kościoła św. Trójcy w Gnieźnie; od 1902 r. był kolejno administratorem parafii w Śmiglu, w Dębnie i w Głuszynie. 1 sierpnia 1910 r. objął parafię w Rogoźnie, najpierw w charakterze komendarza następnie proboszcza. Aktywnie włączył się w przygotowania do Powstania

Wielkopolskiego – odgrywał czołową rolę razem z działaczem narodowym, dr. Bronisławem Wysockim, w Polskiej Tajnej Organizacji Zbrojnej. 15 listopada 1918 r. przewodniczył zebraniu, na którym powołano Radę Robotniczo – Żołnierską. Był członkiem Rady Ludowej w Rogoźnie. W okresie mię-

Konrad
Pomorski

dzywojennym mianowany na dziekana. W 1929 r. Prymas Polski arcybiskup August Hlond mianował ks. Pomorskiego inspektorem duchownym nauki religii w szkołach powszechnych pow. obornickiego i delegatem przy egzaminach maturalnych w Seminarium Nauczycielskim w Rogoźnie. Dodatkowo był administratorem kościoła w Margoninie (od 1933 r.) oraz Parkowie i Słomowie (od 1936 r.). Patronował organizacjom polskim takim jak: Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej i Żeńskiej, Towarzystwo Polsko-Katolickich Robotników oraz Chór Kościelny; rozwijał swą działalność w organizacjach charytatywnych związanych z kościołem katolickim, również w Polskim Czerwonym Krzyżu; piastował stanowisko prezesa Rady Nadzorczej Banku Ludowego a w „Rolniku” funkcję prezesa Zarządu. W latach 30 – tych zainicjował budowę grotty Matki Boskiej i dzwonnicy przy kościele św. Wita w Rogoźnie. Należał do Komitetu Niesienia Pomocy Bezrobotnym.

Politycznie powiązany był ze Stronictwem Narodowym, lecz bezpośredniego udziału w życiu politycznym nie brał. W okresie II wojny światowej, ks. dziekana Pomorskiego wysiedlono do tzw. „wikariatki” a budynek parafialny zajęło Gestapo. Kilkakrotnie był wzywany do Magistratu w Rogoźnie, gdzie przetrzymywano go jako zakładnika. Urowadzony przez Gestapo 8 grudnia 1939 r. Uznany za zmarłego postanowieniem Sądu Grodzkiego w Rogoźnie z dnia 8 maja 1947 r. Data, miejsce śmierci oraz miejsce pochowania nieznane. Okręgowa Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Poznaniu postanowiła w grudniu 1974 r. zawiesić postępowanie w sprawie popełnionej na ks. Pomorskim zbrodni „z powodu niezidentyfikowania sprawców zbrodni...”. W postanowieniu zawarto informację, że zbrodni dokonali niezidentyfikowani członkowie organizacji hitlerowskiej „Selbschutz”.

Dokumenty ze zbioru Muzeum Regionalnego w Rogoźnie.

Angelika Pilarska

Poprawa Wincenty (1889–1960), policjant, powstaniec wielkopolski. Urodzony 20 stycznia w Myślątkowie, był synem Józefa. W listopadzie 1918 r. był w Odolanowie, pełnił funkcję wiceprzewodniczącego Powiatowej Rady Ludowej i zarazem był przewodniczącym komisji wojskowej. W czasie powstania wielkopolskiego dowodził placówką w Bledzianowie koło Ostrzeszowa. W Dwudziestoleciu międzywojennym służył w Policji Państwowej – w latach 1920–1921 w Podzamczu, 1921–1934 w Ostrzeszowie, w stopniu starszego przodownika,

1934–1936 w Budzynie, zaś od sierpnia 1938 r. w Śremie (jako komendant posterunku). W październiku 1939 r. aresztowany jako zakładnik w Śremie, uniknął egzekucji i został zwolniony z nakazem natychmiastowego opuszczenia Wielkopolski. Okres okupacji hitlerowskiej wraz z rodziną spędził w Krakowie, a po wojnie osiadł w Gorzowie Wielkopolskim, gdzie zmarł 11 lutego 1960 r. – tam też został pochowany. Był odznaczony Krzyżem Niepodległości (nadany 9 V 1938 r.) oraz Brązowym Krzyżem Zasługi (1933). Żonaty z Pelagią (nazwiska nie ustalono), miał dzieci: Wandę, Tadeusza i Mieczysława.

Udział społeczeństwa Ziemi Kaliskiej w powstaniu wielkopolskim 1918–1919, Kalisz 1978, s. 108; dokumentacja rodzinna, informacje W. Poprawy – Raciborskiej i Władysława Grafa.

Marek Rezler

Przewoźny Jan (1898–1933), powstaniec „Grupy Leszno”, inżynier, konstruktor samolotowy. Urodził się 3 grudnia 1898 r. w Mierzejewie (pow. leszczyński), jako syn kowala Józefa i Stanisławy zd. Włodarkiewicz. Jego rodzina mieszkała później w Popowie (pow. kościański) i Poniecu (pow. gostyński), od 1908 r. w Pawłowicach (pow. leszczyński). Po ukończeniu szkoły powszechnej w Pawłowicach pracował w kuźni ojca. W 1916 powołany do armii niemieckiej wziął udział w wojnie św. na froncie tureckim. Tam pod koniec wojny zachorował na malarię, został urlopowany ze względu na stan zdrowia i wrócił do Pawłowic. W styczniu 1919 r. wraz z ojcem i bratem Piotrem (póź-

niej zmarłym z ran) wstąpił do oddziałów powstańczych „Grupy Leszno” na odcinku „Pawłowice”. W czasie walk powstańczych wyróżnił się odwagą i brawurą. Po powstaniu wyprowadził się do Poznania, gdzie po ukończeniu kursów technicznych podjął pracę w prywatnej Wielkopolskiej Wytwórni Samolotów „Samolot” na poznańskiej

Jan
Przewoźny

Ławicy (powstała w latach 1923-24). Tam eksternistycznie zdał maturę. Następnie jako pracownik Wytwórni „Samolot” i stypendysta LOPP podjął studia w Wyższej Szkole Inżynierskiej „Technikum” w Mittweidzie w Niemczech, specjalizując się w budowie maszyn i elektryce. Po ukończeniu studiów i uzyskaniu dyplomu inżyniera w 1928 r. awansował na stanowisko kierownika ruchu (dyrektora technicznego) Wytwórni „Samolot”. Rozpoczął wtedy współpracę z prof. Ryszardem Bartlem z Warszawy nad unowocześnieniem konstrukcji samolotu szkolnego typu BM (pierwsza konstrukcja krajowa zamówiona do produkcji seryjnej w 1928 r.). Po pożarze i likwidacji fabryki „Samolot” (ok. 1931 r.) podjął pracę w Podlaskiej Wytwórni Samolotów (PWS) w Białej Podlaskiej – również na stanowisku dyrektora technicznego. Zmarł 9 III 1933 r. w Gnieźnie i tam został pochowany. Był żonaty z Heleną Scholtz, z którą miał córkę Krystynę (ur. 1928 w Gnieź-

nie, archeolog, późniejsza profesor Uniwersytetu M. Kopernika w Toruniu).

Życiorys napisany przez córkę Krystynę Przewoźną-Armon; Kronika Koła ZBoWiD w Krzemieniewie.

Jacek Wawrzyniak

Przybył Franciszek (1900–1940), policjant, powstaniec wielkopolski z Doruchowa. Urodzony 28 czerwca w Doruchowie, syn Józefa i Jadwigi z d. Obiegła. Uczestniczył w powstaniu wielkopolskim i w wojnie polsko – bolszewickiej 1920 r., potem służył w Policji Województwa Śląskiego (posterunek w Lublińcu, potem w Pawonkowie pow. lubliniecki i ponownie w Lublińcu jako starszy posterunkowy). We wrześniu 1939 r. w nieznanych okolicznościach dostał się do niewoli radzieckiej i został osadzony w obozie w Ostasz-kowie. Wywieziony stamtąd na podstawie listy NKWD nr 019/3 poz. 60 z 7 IV 1940 r. i zastrzelony w budynku NKWD w Kalininie (Twerze), a następnie pochowany w zbiorowej mogile koło Miednoje.

J. Tucholski: Mord w Katyniu, Warszawa 1991, s. 341-342; Lista ostaszkowska: spis polskich policjantów i funkcjonariuszy służb granicznych zamordowanych i zaginionych po 1 września 1939 roku. Red. A Misiuk, Szczytno 1993, s. 143 (nr 4420); Rozstrzelani w Twerze: alfabetyczny spis 6314 jeńców polskich z Ostaszkowa rozstrzelanych w kwietniu – maju 1940 i pogrzebanych w Miednoje. Red. M. Skrzyńska-Pławińska, Warszawa 1997, s. 236; Księga katyńska, cz. 1: Ostaszków, Katowice 1995, s. 53 nr 126; Miednoje: księga cmentarna polskiego

cmentarza wojennego. Warszawa 2004, s. 729. Informacje Wojciecha Śmigielskiego.

Marek Rezler

Przygoda Jan (1881–1977), kolejarz, żołnierz batalionu ostrzeszowskiego. Urodzony 2 sierpnia w Perzycach gm. Krotoszyn, był synem Szymona i Franciszki ze Świątków. Ukończył szkołę powszechną w Perzycach, a potem wyjechał do pracy w Niemczech, w Dortmundzie. W 1902 roku został powołany do wojska, służył w Magdeburgu. W 1914 roku zmobilizowany, powrócił w listopadzie 1918 r. Do 1 VIII 1919 r. służył w Straży Ludowej i w batalionie ostrzeszowskim, pełnił służbę wartowniczą. W okresie międzywojennym pracował w kolejnictwie, w Ostrzeszowie. We wrześniu 1939 roku był w Warszawie, uczestniczył w przygotowaniach miasta do obrony. Po powrocie do Ostrzeszowa aż do końca wojny i później pracował na kolei, w 1947 r. przeszedł na emeryturę. Zmarł w Ostrzeszowie 14 sierpnia 1977 r. i tam spoczywa. Żonaty od 1908 r., dzieci: Józef, Waław, Jadwiga, Stanisława, Zofia.

Lista ZBoWiD w Ostrzeszowie, dokumentacja rodzinna, informacje wnuka, Jerzego Przygody.

Marek Rezler

Rafiński Maksymilian (1893–1949), ur. 14 października 1893 r. w Zielonce k. Bydgoszczy, w rodzinie kołodzieja Tomasza i Pauliny Rybczyńskiej. Praktykował w zawodzie mleczarza we wsi Prądocin gm. Nowa Wieś Wielka. W wieku 17 lat

wstąpił do szkoły podoficerskiej wojska pruskiego i dosłużył się stopnia wachmistrza. W grudniu 1918 r. wraz ze swoim oddziałem wstąpił w szeregi Powstańców Wielkopolskich. W l. 1919–1920 służąc w 16 pułku ułanów wielkopolskich uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej; walczył m. in. w bitwie pod Grodnem. Po zakończeniu wojny wrócił ze swoim oddziałem do Bydgoszczy, później został przeniesiony do Grudziądza. Do końca 1930 roku służył w Centrum Wyszkolenia Kawalerii, w stopniu starszego wachmistrza. Z początkiem 1931 r. został przeniesiony do rezerwy. Zmarł 2 lutego 1935 roku w Wągrowcu i spoczywa na miejscowym cm. parafialnym. Odznaczony był: Wielkopolskim

Maksymilian
Rafiński

Krzyżem Powstańczym, Brązowym Krzyżem Zasługi; medalem „Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości”. Żonaty z Jadwigą Jaskólską miał dzieci: Elżbietę, Kazimierę, Krystynę, Teresę, Jana i Szymona.

Relacja Eugeniusza Grubczyńskiego; materiały z archiwum Oddziału Kujawsko-Pomorskiego TPPWlkp. 1918/1919 w Bydgoszczy.

Marian Kadow

Ratajczak Aleksander (1894–1983), urodził się 22 marca 1894 roku w Sło-

cinie koło Grodziska Wlkp., jako syn Macieja i Marianny ze znanego rodu Drzymałów. W latach 1914–1918 służył w armii pruskiej i z 26 Regimentem Piechoty walczył na froncie zachodnim, m.in. pod Verdun we Francji. Ochotniczo w wielkopolskich oddziałach powstańczych, uczestnik walk na froncie południowym pod Rawiczem i Kąkolewem. Po zakończeniu walk powstańczych nadal służba w 55 Poznańskim Pułku Piechoty w 1 sekcji plutonu telefonicznego, z którym

Aleksander
Ratajczak

brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej na froncie białoruskim. Ranny w bitwie pod Kobryniem. Z zawodu kupiec – w okresie międzywojennym organizował ruch spółdzielczego na terenie Wielkopolski. Od 1922 roku do wybuchu II wojny światowej prowadził w Skokach sklep Spółdzielni Spożywców „Zgoda”. Aktywny członek Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, klubu sportowego „Wełna” w Skokach. Od 17 maja 1928 roku do 1 września 1939 roku członek Kurkowego Bractwa Strzeleckiego w Skokach, gdzie pełnił kolejno funkcje sekretarza (10 V 1934–16 II 1935 r.) i zastępcy sekretarza (1937 – 5 I 1938 r.). Zielenoświątkowy król kurkowy w 1934 i 1937 roku, żniwny król kurkowy 1937, I rycerz w 1933 roku, II rycerz w 1931 roku, I rycerz żniwny w latach 1935 i 1936. W okresie międzywojennym

w Towarzystwie Powstańców i Wojaków w Skokach był referentem oświatowym. Podczas okupacji hitlerowskiej pracował jako robotnik szosowy (1939–1941), księgowy w Wągrowcu (1941–1943 r.) i księgowy w mleczarni w Skokach (1943–1945 r.). Po wyzwoleniu założyciel Spółdzielni Spożywców „Jedność” w Skokach; po jej likwidacji w 1951 roku do emerytury w 1960 roku pracował w GS „Samopomoc Chłopska” w Skokach. Zmarł 22 czerwca 1983 roku i jest pochowany na cmentarzu parafialnym w Skokach. 27 grudnia 2003 roku, w 85. rocznicę wybuchu powstania, przed wejściem na teren cmentarza w Skokach odsłonięto tablicę pamiątkową poświęconą powstańcom ziemi skockiej tam pochowanym – wśród kilkudziesięciu wymienionych na niej powstańców jest również Aleksander Ratajczak.

Na podstawie relacji Zdzisława Ratajczaka.

Krzysztof Jachna

Ratajczak Ignacy (1896–1984), ur. 01.07.1896 w Trzebuni, powiat Leszno w rodzinie robotnika Antoniego i Franciszki z d. Skórzewska. Służbę wojskową odbył w armii niemieckiej w latach 1914-1918 na fron-

Ignacy
Ratajczak

cie zachodnim. W 1918 ochotniczo wstąpił do wojsk Powstania Wielkopolskiego, a następnie do odrodzonej Armii Polskiej. Zmarł 26 lipca 1984 w Stęszewie i pochowany został na miejscowym cm. parafialnym. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańcym. W 1917 roku zawarł związek małżeński z Antoniną Maćkowiak i zamieszkał w Stęszewie. Żona Antonina zmarła 24 maja 1967 roku w Stęszewie. Mieli pięcioro dzieci: Czesława (ur. 1919), Anielę (ur. 1921), Zofię (ur. 1929), Bronisława (ur. 1932) i Alojzego (ur. 1934).

Informacje i pamiątki rodziny; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Bogdan Czerwiński

Reinholz Józef (1884–1939), aptekarz, działacz niepodległościowy. Ur. się 29 IV w Koronowie. Studia farmaceutyczne ukończył w Karlsruhe w 1913 r. Był stypendystą Towarzystwa Naukowej Pomocy. Od 1914 r. zarzą-

Józef
Reinholz

dzał apteką „Pod Orłem” w Koronowie. Na początku listopada 1918 r. nabył aptekę w Łobżenicy. Wkrótce potem przez miejscową ludność wybrany został komisarzem Rady Ludowej. Szczególną aktywnością odznaczył się w czasie powstania wielkopol-

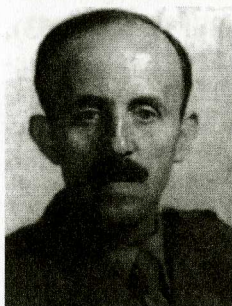
skiego. Swe przemówienie powitalne do powstańców zakończyć miał okrzykiem: „Niech żyje Wojsko Polskie i Polska!”. Po zakończeniu działań wojennych nadal prowadził aptekę w Łobżenicy. Po wybuchu II wojny światowej aresztowany przez Niemców i 11 XI 1939 r. rozstrzelany w Paterku koło Nakła.

Informacja mgr Iwony Reinholz (wnuczki Józefa Reinholza) z 4 II 1997 r.; L. Kostrzeński, Materiały do historii aptek wielkopolskich, t. II: Apteki prowincjonalne, Warszawa 1936, s. 80, 121; L. Tokarski, J. Ziotek, Wspomnienia powstańców wielkopolskich, Poznań 1973, s. 180; Informacja syna, Bohdana Reinholza, zamieszkatego w Łobżenicy, z 10 VII 1979 r. (w zbiorach autora pracy); S. Kubiak, F. Łozowski, Rady Robotniczo-Żołnierskie w Wielkopolsce 1918-1919, Poznań 1959, s. 181; L. Bartkowiak, Zastugi Towarzystwa Pomocy Naukowej im. K. Marcinkowskiego w kształtowaniu polskiego środowiska farmaceutycznego i lekarskiego w Wielkim Księstwie Poznańskim w latach 1841-1919, maszynopis pracy doktorskiej wykonanej pod kierunkiem doc. dra hab. med. E.P. Wąsiewicza w Instytucie Medycyny Społecznej AM im. K. Marcinkowskiego w Poznaniu, Poznań 1991, s. 284.

Jan Majewski

Rękosiewicz Hipolit (1901–1943), powstaniec wielkopolski, podporucznik Wojska Polskiego. Urodził się 9 VIII 1901r. w Poznaniu w rodzinie funkcjonariusza Policji Telesfora Rękosiewicza i Heleny z Góreckich. Młodzieńcze lata spędził pracowicie. Gdy

miął 11 lat – został członkiem Towarzystwa im. Tomasza Zana – tajnej organizacji samokształceniowej, której celem była działalność patriotyczna na rzecz wychowania młodzieży w duchu narodowych tradycji, przywiązania do języka i kultury polskiej. W seminarium nauczycielskim potajemnie uczestniczył w pracach Polskiej Organizacji Wojskowej Zaboru Pruskiego, która przygotowywała się do zbrojnego wystąpienia. 27 XII 1918 r. brał udział w ulicznym rozbrajaniu Niemców jak i pierwszych starciach zbrojnych. W sierpniu 1920 r. będąc jeszcze słuchaczem w seminarium nauczycielskim – wobec zagro-

Hipolit
Rękosiewicz

żenia bolszewickiego pod Warszawą – zgłosił się jako ochotnik do armii polskiej. Zwolniony z wojska 24 XI 1920 r., wiedziony uczuciem patriotyzm nie chciał być biernym obserwatorem narodowego dramatu, w momencie, gdy polska ludność Śląska podjęła ostateczną walkę o powrót tej ziemi do macierzy. Zgłosił się do Komisarjatu Plebiscytowego w Bytomiu „ofiarując – jak sam napisał – swoją pracę potrzebną do utrzymania polskości na Śląsku i przysporzenia głosów podczas plebiscytu”. Skierowany do Komitetu Plebiscytowego w Oleśnie, a następnie do rejonu Laskowic, gdzie organizował kółka śpiewacze, prowadził lekcje języka polskiego oraz wygłaszał referaty związane z ówczesną sytuacją

polityczną, narażony był na ataki bojówek niemieckich (m.in. został ciężko pobity, stracił dwa zęby i ugodzony został nożem w łopatkę). W 1925 r. w Koźminie zdał egzamin na podstawie którego uznano go „za dojrzałego do pełnienia obowiązków tymczasowego nauczyciela w szkole podstawowej. Z kolei następny egzamin z 1927 r. pozwalał mu otrzymać stałą posadę nauczycielską w szkołach powszechnych. Jako nauczyciel w Opalenicy odważnie reprezentował siły postępu dążące do popularyzacji nowych osiągnięć technicznych. Zawód nauczycielski traktował jako obowiązek obywatelski, bez względu na miejsce pracy, nienależnie czy w Szkole Powszechnej (7-klasowej) czy w szkole dokształcającej (1933/1934). Prowadził i dyrygował kołem śpiewaczym im. Stanisława Moniuszki w Opalenicy (około 70 członków). Rękosiewicz był aktywnym wszędzie tam, gdzie podnoszono sprawy życia narodowego, higieny, sportu, oświaty wśród młodzieży m.in. był skarbnikiem Oddziału Wielkopolskiego Związku Powstańców i Wojaków w Opalenicy. Latem 1939 r. przebywał na ćwiczeniach w Batalionie Podchorążych Rezerwy (uzyskał stopień podporucznika rezerwy). W wyciągu kwalifikacyjnym napisano o nim: „Inteligentny, energiczny i dobrze orientujący się. Ambitny. Charakter ustalony, Obowiązkowy i pilny. Towarzystwo obyty. Zamiłowanie do wojska duże. Posłuszny i zdyscyplinowany. Stosunek do przełożonych dobry. Zdolności rozkazywania i dowodzenia duże. Wytrzymałość fizyczna duża. Ruchliwość duża. Postawa dobra. Na oficera rezerwy nadaje się”. Na początku maja 1939 r. został zmobilizowany i objął dowództwo III plutonu w kompanii opalenickiej batalionu Obrony Naro-

dowej „Opalenica”. 26 sierpnia 1939 r. obsadził pozycje obronne u rejonie: Stęszew-Strykowo, następnie w czasie walk odwrotowych przeszedł szlak walk od Sęszewa-Swarzędza-Ślesina-Sempolna-Kutna-Żychlina-Helenowa do Sannik. Wzięty do niewoli w dniu 18 IX 1939 r. przebywał w obozach jenieckich: Taugethute i Murnau. Zmarł w Murnau wczesną wiosną 1943 r. Żonaty a Marią z domu Nowak, miał dzieci: Leszka, Janusza i Krystynę.

Opalenicki Słownik Biograficzny. Pod redakcją B. Wojcieszaka, T.II, s. 98–100; Dzieje Opalenicy, Praca zbiorowa pod redakcją C. Łuczaka, Poznań 1993, s. 202, 207, 209, 211; Z. Baretkowski, Odbudowa i rozwój publicznych szkół powszechnych w powiecie nowotomyskim w latach 1945–1948. Praca magisterska. Poznań 1967, s.92 (mpis.); Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie, akta personalne 1050; plut. 17/113; Tablica nagrobna na cmentarzu w Opalenicy; Relacja syna Janusza.

Zdzisław Kościański

Rogala Wojciech (1899–1994), rolnik, żołnierz batalionu ostrzeszowskiego. Urodzony 21 kwietnia w Siedlikowie, był synem rolnika Stanisława i Marianny z Kempów. Ukończył szkołę powszechną, podczas I wojny światowej w armii niemieckiej. Według informacji rodziny w styczniu i lutym 1919 r. służył w batalionie ostrzeszowskim, walczył m.in. w okolicach Doruchowa, Rogaszyc i Kępna. W okresie międzywojennym pracował na roli, w grudniu 1941 wywieziony na roboty przymusowe. W l. 1945–1947 sołtys wsi Siedlików, nast. przeniósł

się do wsi Kozły. Zmarł w Ostrzeszowie 4 marca 1994, spoczywa na tamtejszym cmentarzu parafialnym. Nazwisko R. zostało umieszczone na tablicy obelisku odsłoniętego w Siedlikowie w 80 rocznicę wybuchu powstania wielkopolskiego. Od września 1925 r. żonaty z Wiktoria Wasielewską, miał córkę Annę (ur. 1928 zam. Dembska).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 59: dokumentacja rodzinna, informacje córki.

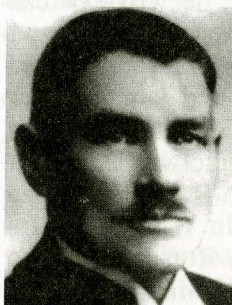
Marek Rezler

Rogalewski Michał (1888–1953), piekarz, żołnierz batalionu ostrzeszowskiego. Urodzony 19 września w Ostrzeszowie, był synem piekarza Józefa r. i Otylii z Liebnerów. W rodzinnym mieście ukończył szkołę powszechną a nast. uczył się zawodu piekarza, uzyskując dyplom mistrza. W czasie I wojny światowej w armii niemieckiej, na początku stycznia 1919 r. wstąpił do batalionu ostrzeszowskiego, uczestniczył we wszystkich ważniejszych walkach oddziału. W okresie międzywojennym prowadził piekarnię odziedziczoną po rodzinie. Był w zarządzie cechu piekarniczego, należał do Bractwa Kurkowego. Działalność zawodową kontynuował w czasie okupacji hitlerowskiej i po wojnie – aż do 1950 r., gdy piekarnię mu odebrano, przekazując zakład na rzecz PSS „Społem”. Zmarł w Ostrzeszowie 15 kwietnia 1953 r., spoczywa na tamtejszym cmentarzu parafialnym. W 1922 r. zawarł związek małżeński z urzędniczką pocztową Klarą Liebner; dzieci: Waclaw (ur. 1924), Władysław (ur. 1926), Eugenia (ur. 1931, zam. Szmaj).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 59; dokumentacja rodzinna, informacje córki.

Marek Rezler

Rohde Jan (1877–1958) kupiec, powstaniec wielkopolski. Ur. 9 kwietnia 1877 r. w rodzinie rolnika Jana i Julianny. Od 5 roku życia uczęszczał do szkoły powszechnej w Rogoźnie, później ukończył Szkołę Handlową; pracował w Bazarze Poznańskim. Służbę wojskową w armii pruskiej odbywał w Poznaniu. Brał udział w I wojnie światowej – od 1914 r. (był ranny i został przewieziony do szpitala

Jan
Rohde

wojskowego w Poznaniu). W czasie Powstania Wielkopolskiego podlegał na terenie Rogoźna zwierzchnictwu ppor. Skotarczaka. Pełnił służbę patrolową na odcinku od mostu na rzece Wełnie, przy kościele św. Wita aż do cmentarza. W okresie międzywojennym należał do Związku Powstańców Wielkopolskich. Ze względu na wiek nie brał udziału w II wojnie światowej. Zmarł 5 kwietnia 1958 r. w Rogoźnie i spoczywa na miejscowym cm. Od 1910 żonaty z Teresą Walczewską. Najstarszy syn Edmund oskarżony o sabotaż, zginął podczas II wojny światowej zamęczony przez hitlerowców.

Dokumenty ze zbioru Muzeum Regionalnego w Rogoźnie.

Angelika Pilarska

Rokicki Franciszek (1898–1966), piekarz, żołnierz kompanii grabowskiej. Urodzony 7 października w Grabowie n. Prosną, był synem Idziego R., robotnika i Wiktorii z Niedzielskich. Po ukończeniu szkoły powszechnej uczył się zawodu piekarza. Służył w miejscowym oddziale powstańczym, a później do 6 VII 1921 w 12 p. strz. wlkp.(70 pp). W okresie międzywojennym pracował w Grabowie, w piekarni Szczepana Kanteckiego. Podczas okupacji hitlerowskiej wywieziony do Niemiec na roboty, po wojnie był woźnym w szkole podstawowej w Grabowie. Zmarł w Grabowie n. Prosną 4 grudnia 1966 r., spoczywa na tamtejszym cmentarzu parafialnym. Od 1925 r. żonaty z Zofią Gruszczyńską; dzieci: Feliks (ur. 1928), Jerzy (ur. 1930), Roman (ur. 1932), Joanna (ur. 1933, zam. Stawiska), Weronika (ur. 1935), Zofia (ur. 1938, zam. Roszak).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 60; AKWPWlkp.; Dokumentacja rodzinna.

Marek Rezler

Romanowski Józef (1900–1986), urodził się 25 lipca 1900 roku w Gnieźnie. Jego rodzicami byli Sylwester Romanowski (kolejarz) i Stefania z domu Kuczyńska. W Gnieźnie uczęszczał do szkoły powszechnej, a po jej ukończeniu kontynuował naukę w dwuletniej szkole handlowej. Działalność zawodową rozpoczął w kancelarii adwokackiej w charakte-

rze pracownika biurowego. Następnie pracował w Biurze Rolniczo-Handlowym jako uczeń zbożowy. 28 grudnia 1918 r. ochotniczo wstąpił do oddziałów powstańczych w Gnieźnie. Brał czynny udział w walkach z Niemcami w Gnieźnie, pod Zdziechową, Szubinem, Nakłem i Michalinem. W Rymarzewie uczestniczył w zdobyciu niemieckiego pociągu pancernego. Później uczestniczył w wojnie polsko – bolszewickiej. W okresie międzywojennym był podoficerem zawodowym w 58 pułku piechoty. Zwolniony ze służby w Wojsku Polskim w 1927 roku i do 1939 roku prowadził własne przedsiębiorstwo rolniczo-handlowe w Gnieźnie. W tym czasie aktywnie działał w organizacjach społecznych pełniąc w nich odpowiedzialne funkcje społeczne. Był prezesem Towarzystwa Śpiewaczego, członkiem chóru „Moniuszko” w Poznaniu i chóru męskiego „Dzwon” w Gnieźnie. Ponadto był prezesem Polskiego Klubu Kolarzy w Gnieźnie oraz Związku Powstańców Wielkopolskich w Gnieźnie, a także Koła „Czwartaków”. Gdy wybuchła druga wojna światowa wstąpił natychmiast do oddziałów rezerwowych Wojska Polskiego w Gnieźnie. Jako dowódca kompanii w składzie 25 DP wyruszył na front, po stoczeniu kilku potyczek dotarł ze swoim oddziałem do Puszczy Kampinoskiej, gdzie zastała go kapitulacja. Wkrótce wspólnie z innymi towarzyszami broni z kampanii wrześniowej uciekł z niewoli niemieckiej. Po zatrzymaniu się w Łodzi zmienił nazwisko, ze względu na wyrok śmierci wydany na niego przez okupanta hitlerowskiego. Podczas okupacji pracował z zakładach zbożowych w Warszawie i Krakowie. Po zakończeniu drugiej wojny światowej pracował nadal w Państwowych

Zakładach Zbożowych jako kierownik, a następnie w Spółdzielni Spożywców „Społem” kierując młynem i piekarnią. Na polecenie przełożonych wyjechał na Śląsk, gdzie w porozumieniu z Wojewódzką Centralą Rolniczo-Handlową organizował jej oddziały terenowe w Gliwicach, Zabrze i Koźlu. W latach 1945–1946 pracował we własnej Firmie Rolniczo-Handlowej „Labor” w Zabrze. Po jej zlikwidowaniu w 1950 roku ponownie pracuje w PZZ jako kierownik elewatorów. Od 1953 r. związany był ze spółdzielczością w Legnicy. Ostatnim miejscem jego pracy były Legnickie Zakłady Mięsne. W 1947 r. Urząd Wojewódzki Śląsko-Dąbrowski w Katowicach przywrócił mu właściwe nazwisko (w czasie okupacji hitlerowskiej nosił nazwisko Roman Fredyk). Józef Romanowski był zaangażowany w działalność społeczną najpierw w Stronnictwie Pracy, następnie w Stronnictwie Demokratycznym. W 1972 r. Rada Państwa za udział w Powstaniu Wielkopolskim mianowała Józefa Romanowskiego na stopień podporucznika WP. Zmarł 17 grudnia 1986 r. i pochowany został na cmentarzu komunalnym w Legnicy. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1972) oraz Wielkopolskim Krzyżem Powstańcym (1958). Był żonaty z Władysławą Piniarską. Z tego małżeństwa urodził się 7 04 1942 r. w Krakowie syn Romuald.

Teczka osobowa ze zbioru Archiwum Zarządu Okręgu Związku Kombatan-tów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych w Legnicy.

Czesław Kowalak

Rosadziński Adam (1900–1923), starszy szeregowiec. Ur. się 12 grudnia 1900 r. w Buku pow. Nowy Tomyśl. Po ukończeniu szkoły powszechnej pracował w Poznaniu na kolei. W 1918 na krótko wcielony do a.niemieckiej. Uczestnik powstania w II Poznańskim Baonie Garnizonowym, nast. w 7 p. strz. wkp. (61 pp wkp.). Za męstwo na polu walki (12 i 21 VIII 1920) pod Wolą Karczewską i na szosie Zambrów – Białystok, gdzie jako ochotnik zdobył km i przyczynił się do zdobycia 12 km i 4 armat, odznaczony został VM 5 kl. nr 1885. Z wojny wrócił z chorobą płuc, która spowodowała jego śmierć w dniu 31 stycznia 1923 r. Odznaczony także Krzyżem Walecznych. Rodziny nie założył.

*CAW, VM 54 – 4533; Kawalero-
wie..., T. II, cz. 1, s. 125.*

Bogusław Polak

Rosołek Tomasz (1898–po 1984), ur. 28 grudnia 1898 roku w Rogoźnie, w rodzinie robotnika Franciszka i Apolonii z d. Ratajczak. W latach 1905–1912 ukończył szkołę powszechną, był uczestnikiem strajków szkolnych 1905/1907.

Tomasz
Rosołek

Od 1914 do 1918 uczył się w szkole doksztalczącej. Z zawodu był kowalem. W kwietniu 1918 r. został skierowany do

prac przymusowych w Zakładach Lotniczych Albatroswerke w Pile, przez co uniknął poboru do wojska niemieckiego. Od 1 stycznia 1919 r. przystąpił do kompanii powstańczej w Rogoźnie. Brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej, walczył pod Bobrujskiem i Słonimem. Do Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Rogoźnie wstąpił 1 grudnia 1924 r. Należał do Towarzystwa Przyjaźni Polsko – Radzieckiej (od maja 1953) oraz do Spółdzielczego Klubu Sportowego „Start” w Miastku (od 27 lipca 1959 r.). Za udział w Powstaniu Wielkopolskim 13 grudnia 1971 r. mianowany na stopień podporucznika WP. Odznaczony był: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Srebrnym Krzyżem Zasługi, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym; medalami: 30 – lecia i 40 – lecia Polski Ludowej oraz odznakami. Dalszych danych brak.

Dokumenty ze zbioru Muzeum Regionalnego w Rogoźnie.

Angelika Pilarska

Ruge Tadeusz (1886–1939), major WP. Ur. 12 stycznia 1886 r. w Żabnie pow. Śremski w rodzinie dzierżawcy Edwarda i Julii z Cichockich. W 1913 w Berlinie uk. inżynierią lądową na politechnice. Od 1X 1913 w a. niemieckiej. W 1917 mianowany ppor. 12 I 1919 wrócił do Wielkopolski. W czasie powstania wkp. był komendantem dworca w Opalenicy a nast. w Inowrocławiu. W czerwcu t.r. w P-niu sformował I Wielkopolski Baon Kolejowy (późniejszy VI baon wojsk kolejowych), którym dowodził do lipca 1921. Brał udział w rewindykacji Pomorza i w wojnie z bolszewikami (dowództwo

2 Armii WP.). 8 V 1920 baon wkroczył do Kijowa, tego dnia R. został ciężko ranny w katastrofie kolejowej, wioząc meldunek o uruchomieniu linii kolejowej do Kijowa. Mimo zgniecenia klatki piersiowej już 10 V t.r. przystąpił do odbudowy zniszczonych mostów kolejowych przez Dniepr. Męstwem wykazał się także podczas odwrotu. Od 5 VIII 1920 szef kolejnictwa 5 Armii, a od 10 IX t.r. – w 6 Armii. Brawurowo przeprowadził pociąg przez gęsto ostrzelany most na rz. Słuczy. Za czyny te został odznaczony VM 5 kl. nr 5175, Od lipca 1921 do 1 X 1922 w rezerwie, następnie ponownie w WP, m.in. z-ca d-cy 3 p. wojsk kolejowych. Na początku maja 1926 na własną prośbę przeniesiony do rez. Pracował w Zarządzie miasta Poznania jako kierownik Wydziału Budowlanego. W 1935 powołany na wiceprezydenta Poznania, a w 1937 mianowany tymczasowym prezydentem Poznania. 3 IX 1939 wezwany do W-wy, skąd skierowany w pierw do Lublina a nast. do Lwowa. 19 X 1939 zamordowany w Drużkopolu k. Lwowa przez nacjonalistów ukraińskich i tamże pochowany. W Poznaniu poszukiwany był przez gestapo. Odznaczony był także Złotym Krzyżem Zasługi. Żonaty, córki Danuta (ur. 28 XII 1922) i Wiesława (ur. 19 XII 1924).

CAW, VM 3-305; Z. Szymankiewicz: *Poznań we wrześniu 1939, Poznań, 1989; Kawalerowie..., T. II, cz. 1, s. 127–128.*

Bogusław Polak

Rybarczyk Piotr (ur. 1894–?), powstaniec wielkopolski z Poznania i Ostrowa. Urodzony 22 lutego

w Garaczewie pow. poznański, podczas I wojny światowej zmobilizowany 16 listopada 1914 r., służył w 58 i 67 pułkach piechoty, walczył m.in. we Flandrii i pod Verdun, w 1917 r. był ranny. W listopadzie 1918 r. w Poznaniu wstąpił do Straży Ludowej, potem uczestniczył w walkach na ulicach miasta. W okresie międzywojennym mieszkał w Ostrowie Wlkp., miał status inwalidy wojennego. Wyróżniony m.in. Odznaką Honorową „Za Zasługi w Rozwoju Województwa Poznańskiego” oraz Odznaką „Za Zasługi dla Województwa Kaliskiego”.

Dokumentacja osobista.

Marek Rezler

Rybarczyk Piotr (1894–1989), żołnierz Straży Ludowej w Poznaniu. Urodzony 22 maja w Poznaniu, był synem Piotra R., rolnika i Magdaleny ze Skrzypczaków. Ukończył 4 klasy szkoły powszechnej, w 1906 r. uczestniczył w strajku szkolnym. W listopadzie 1914 r. wcielony do armii niemieckiej, służył kolejno w 58, 53 pułkach piechoty. Skierowany na front zachodni, dwukrotnie (w latach 1915 i 1917) był ranny. Zwolniony w listopadzie 1918 r. Po powrocie z frontu, 6 listopada 1918 r. wstąpił do Straży Ludowej w Poznaniu, uczestniczył w walkach na ulicach miasta w końcu grudnia. We wrześniu 1919 r. w kompanii garnizonowej w Nowym Tomyślu, zwolniony z wojska w 1923 r., ze względu na zły stan zdrowia. W II połowie lat trzydziestych XX w. zamieszkał w Ostrzeszowie. W 1944 r. wraz z rodziną skierowany na przymusowe roboty do Augsburga. Po wojnie zamieszkał w Ostrzeszowie. Należał do Związku

Inwalidów Wojennych R.P., Związku Bojowników o Wolność i Demokrację, miał uprawnienia inwalidy wojennego. Zmarł 19 marca 1989 w Ostrzeszowie i tam spoczywa. Był odznaczony Orderem Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańskim, odznakami „Za Zasługi w Rozwoju Województwa Poznańskiego” i „Za Zasługi dla Województwa Kaliskiego”. Żonaty z Heleną Ratajek, krawcową, miał córki: Eugenię (zam. Szajdak, ur. 1932), Halinę (zam. Łabusińska, 1937) i Janinę (zam. Gutowska, 1942).

Dokumentacja rodzinna, informacje córki Janiny Gutowskiej.

Marek Rezler

Rynkowski Roman (1890–1971), uczestnik Powstania Wielkopolskiego. Syn Walentego i Franciszki z domu Nowak, urodzony 31 lipca 1890 r. w Gnieźnie. W wieku 6 lat stracił ojca. O najmłodszych lat zmuszony był pracować dorywczo i pomagać matce wdowie w utrzymaniu rodzeństwa. W 1901 r. brał udział w strajku szkolnym, jako uczeń szkoły podstawowej Św. Jana w Gnieźnie. Po ukończeniu szkoły podstawowej, podjął naukę w zawodzie tapicersko – rymarskim w Gnieźnie. W 1909 r. uzyskał świadectwo czeladnicze cechu rzemieślniczego tapicerów w Bydgoszczy. Wybuch I wojny światowej zastał go w Niemczech. 25 lutego 1915 r. został powołany do wojska pruskiego i wcielony do 2 pułku grenadierów w Krewko koło Szczecina. Od 15 maja do 21 lipca 1915 r. walczył na froncie wschodnim; ciężko ranny w czasie walk pod Szawłami. Przez kilka miesięcy leczony w szpitalach wojskowych. Później skierowany

na kurs sanitariuszy i skierowany na front zachodni: od 1917 walczył kolejno we Flandrii, Górnej Alzacji i Francji. Po demobilizacji, w końcu listopada 1918 powrócił do Gniezna. 28 grudnia 1918 r. wraz z innymi mieszkańcami Gniezna uczestniczył w zdobyciu koszar 49 pułku piechoty. 30 grudnia t.r. wszedł w skład oddziału powstańczego dr. Wojciecha Jadliny Jakobsona z Gniezna, brał udział w walkach pod Zdziechową. Od 1 stycznia

Roman
Rynkowski

1919 w oddziale ppor. Pawła Cymśa, uczestniczył w ataku na Inowrocław. W lutym 1919 r. skierowany do Straży Ludowej, przez kilka miesięcy pełnił służbę garnizonową w Gnieźnie. Po zakończeniu Powstania Wielkopolskiego podjął pracę na węźle kolejowym w Gnieźnie., w warsztatach kolejowych w swoim zawodzie. W sierpniu 1921 r. i wrześniu 1923 r. uczestniczył w strajkach kolejarzy w Gnieźnie. W latach 1933–1934 był jednym z organizatorów powstającego Koła Związku Weteranów Powstań Narodowych w Gnieźnie. We wrześniu 1939 r. odkomenderowany do służby sanitarnej przy węźle kolejowym w Gnieźnie. W czasie bombardowania lotniczego warsztatów kolejowych i dworca pasażerskiego był kontuzjowany w głowę. W czasie okupacji inwigilowany przez Gestapo, dwukrotnie usuwany z mieszkania. Córka, syn i pasierbica wywie-

zieni na przymusowe roboty do Niemiec. Po zakończeniu wojny, od 1945 do przejścia na emeryturę w 1957 r. pracownik PKP w Gnieźnie. Zmarł 4 października 1971 r. w Gnieźnie, spoczywa na cm. św. Trójcy. Był odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Brązowym Krzyżem Zasługi, medalem „Zwycięstwa i Wolności”, medalem „Za udział w Wojnie Obronnej 1939 r.”, medalem „Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości”. Od 1919 żonaty z Szymańską – Bogunką, miał czworo dzieci: Romulda, Domicelę, Marię i Mariana.

Dokumenty ze zbiorów rodzinnych.

Tomasz Rynkowski

Rzepa Jan (1899–2005), ostatni Powstaniec Wielkopolski 1918–1919. Urodził się 14 czerwca 1899 r. w Ćmachowskich Hubach. Był najmłodszy, miał trzech braci i trzy siostry. Ojciec Marcin pracował jako robotnik rolny na folwarku w Marianowie. Jego matka, Józefa z domu Mikołajczak, zajmowała się domem. W czerwcu 1918 r. został powołany do armii niemieckiej i skoszarowany we Frankfurcie nad Odrą. Został wysłany na front niemiecko-francuski. W czasie walk, po silnym ostrzale, został przysypany ziemią. Odnaleziono go i odkopano, przez wiele dni był ogluszony. Walczył w zachodniej Francji. Po zakończeniu wojny został przeniesiony do Cottbus. Otrzymał urlop, ale z niego nie wrócił. Był już w Krzyżu, gdzie miejscowy komendant nakazał mu wracać do koszar. Nie wykonał tego rozkazu. Pojechał do Wroniek, gdzie wziął udział w dniu 30 grudnia 1918 r.

w opanowaniu Zakładu Karnego przez Polaków. To wydarzenie zadecydowało o tym, że Wronki zostały wyzwolone. Jan Rzepa, wraz z innymi powstańcami, był skoszarowany w szkole we Wronkach (obecnie Szkoła Podstawowa nr 1), jego bezpośrednim dowódcą był sierżant sztabowy Gośliński. W czasie Powstania Wielkopolskiego (poza Wronkami) przebywał w kompanii, którą dowodził kapitan Siuda. Walczył na froncie zachodnim pod Zbąszyniem i przy zdobywaniu Wolsztyna. Jego kompanię włączono do III batalionu kulomiotów (ciężkich karabinów maszynowych) w pułku piechoty armii generała Żeligowskiego. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. W czasie tych walk przebywał w Wilnie, Kijowie, Mińsku, Bobrujsku i Baranowiczach. Walczył w bitwie warszawskiej w 1920 r. Za udział w wojnie otrzymał Odznakę Frontu Litewsko-Białoruskiego. Po walkach na wschodzie Polski jego pułk wrócił do Poznania. Wojsko opuścił w 1922 r. jako starszy strzelec. Pracował na folwarku, za oszczędności kupił dom w Wartosławiu, gdzie mieszkał od 1930 r. do 1959 r. W dniach 1.09.–27.09.1939 r. brał udział w wojnie obronnej. Dostał się do niewoli pod Kutnem; 15.10.1939 r. został zwolniony.

Jan
Rzepa

Później wysłany przez okupantów „na roboty” do Niemiec. Koniec wojny zastał Jana Rzepę w Austrii, gdzie pra-

cował. W 1945 r. pieszo wrócił z Wiednia do Poznania (800 km) i dalej pociągiem do Wronek. Po 1945 r. pracował w Poznaniu przy kanałach. W 1959 r. przeprowadził się do Wronek i pracował w Przedsiębiorstwie Komunalnym. Tu doczekał się emerytury. Mieszkał we Wronkach na Os. Zamość. Ostatnio mieszkał wraz z córką przy ulicy Nowowiejskiej. Prezydent RP Lech Wałęsa w 1991 r. awansował Jana Rzepę do stopnia podporucznika. Dnia 8 kwietnia 2000 r. wziął udział w nadaniu Zespołowi Szkół nr 1 imienia Powstańców Wielkopolskich oraz nadaniu sztandaru. Określił siebie jako „ojca chrzestnego szkoły”. W 2001 roku przez Prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego awansowany do stopnia porucznika. Dnia 14 czerwca 2003 roku uroczystie obchodził 105 rocznicę urodzin. Zmarł 23 marca 2005 roku we Wronkach. Pogrzeb odbył się w sobotę 26 marca 2005 roku o godzinie 10.00 na cmentarzu parafialnym we Wronkach. Pośmiertnie odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski. W 1923 r. ożenił się z Elżbietą z domu Roszak z Pożarowa (gdzie mieszkali do 1930 r.), która urodziła mu czworo dzieci: Mariana, Franciszkę, Zofię i Danutę.

Śliwa M., Jan Rzepa z Wronek – sylwetka powstańca, (w:) Wielkopolski Powstaniec, Poznań 2001, s. 22–23.

Marian Śliwa

Sauer Reinhold (1900–1940), policjant, uczestnik powstania wielkopolskiego w Ostrzeszowskim. Urodzony 23 października w Augustynowie pow. krotoszyński, w rodzinie rolnika Henryka i Luizy (nazw. panieńskie

nieznane). Ochotniczo uczestniczył w powstaniu wielkopolskim, w pow. ostrzeszowskim. W 1923 r. wstąpił do Policji Państwowej, służył w Wilnie, a od 1935 r. w Poznaniu, początkowo w Komendzie Miasta, nast. był pisarzem w II komisariacie, przy ul. Berwińskiego. 3 IX 1939 r., ewakuowany z dokumentami do Tarnopola, w nieznanych okolicznościach dostał się do niewoli radzieckiej. Osadzony w obozie w Staszku, deklarował narodowość niemiecką. Wywieziony z obozu na podstawie listy NKWD nr 026/2 poz. 63 z 13 IV 1940 r. i zastrzelony w budynku NKWD w Kalininie (Twerze), a nast. pochowany w zbiorowej mogile we wsi Miednoje. Był żonaty.

Lista ostaszkowska. Spis polskich policjantów i funkcjonariuszy służb granicznych zamordowanych i zaginionych po 1 września 1939 r. Red. A., Misiuk. Szczytno 1993, s. 152 nr 4767; Rozstrzelani w Twerze. Alfabetyczny spis 6314 jeńców polskich z Ostaszkowa rozstrzelanych w kwietniu – maju 1940 r. i pogrzebanych w Miednoje, według źródeł sowieckich i polskich. Red. A. Skrzyńska – Pławińska. Warszawa 1997, s. 255; Naznaczeni piętnem Ostaszkowa. Wykazy jeńców obozu ostaszkowskiego i ich rodzin. Red. G. Jakubowski (i in.). Warszawa 2000, s. 444; Miednoje. Księga cmentarna polskiego cmentarza wojennego. Warszawa 2004, s. 790. Informacje Zofii Piszczoty z Poznania i Wojciecha Śmięgielskiego.

Marek Rezler

Sawala Marcin (1898–1953), ur. 1 listopada 1898 r. w Niewierzu pow. Szamotuły w rodzinie Wawrzyna

i Józefy Walkowiak. Był rolnikiem. Od 10 stycznia do 20 lutego 1919 roku uczestniczył w Powstaniu Wielkopolskim. Później brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej, m. in. w Bitwie Warszawskiej. Walczył w III Powstaniu Śląskim. Po demobilizacji pracował we własnym gospodarstwie rolnym, z którego został wysiedlony przez hitlerowców w 1940 r. W latach 1942–1945 pracował przymusowo w Łodzi. Od 16 marca 1937 członek Związku Powstańców Wielkopolskich Koło w Dusznikach. Zmarł 8 grudnia 1953 roku w Sulechowie, spoczywa na miejscowym cm. komunalnym. Od 1923 r. żonaty z Emilią Michalak, z którą miał czworo dzieci: Stanisława (ur. 1925), Jana (ur. 1926), Marię (ur. 1935), Jadwigę (ur. 1940).

Informacje syna Jana; dokumenty rodzinne.

Zenon Brembor

Siciński Adam Julian (1895–1975), rotmistrz. Ur. 25 grudnia 1895 r. we wsi Góry pow. wrzesiński w rodzinie ziemiańskiej Macieja i Teodory z d. Echaust. W 1914 w Poznaniu uzyskał świadectwo dojrzałości. W latach 1915–1918 służył w a. niemieckiej. Zdemobilizowany w listopadzie 1918. Po wybuchu powstania wstąpił do 1 p.uł. wlkp. 1 VII 1919 mianowany ppor. Od 1 VIII t.r. na Fr.Lititewsko-Białoruskim, d-ca plutonu w III szwadronie. W sierpniu 1920 podczas wypierania wroga za Bug, ppor. S. zaatakował oddziały 17 DP bolszewickiej, zadając nieprzyjacielowi ciężkie straty i umożliwiając grupie pułkownika Ładosia i 15 p. uł. wlkp. rozproszyć dywizję bolszewicką. Za czyn ten S. odznaczony

został VM 5 kl. nr 3900. Po powrocie z frontu 8 I 1921 awansowany na por. Dowódca pułkowej szkoły podofi-

Adam Julian
Siciński

cerskiej, dowódca szwadronu, Od 1923 w rezerwie. Kierował spółdzielnią rolniczo – handlową (1923–1930), dyrektor „Rolnika” w Lesznie (do 1934), makler giełdy zbożowo-towarowej w Poznaniu. Awansowany na rotmistrza. Walczył w kampanii wrześniowej w Sztabie Wlkp. Brygady Kawalerii. Do 1945 w oflagu w Woldenbergu. Po wojnie pracował w Polskich Zakładach Zbożowych (do 1960), aktywny w środowisku b.ułanów 15 p.uł. Poz. Zm. 3 sierpnia 1975 r. w Poznaniu i tam pochowany. Odznaczony także: Krzyżem Walecznych (4x), Złotym Krzyżem Zasługi, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Żonaty dwukrotnie: z Zofią Buttler (od 1923 r.), a następnie z Władysławą Kirchner od 1939 r. Syn Wojciech.

CAW, ap. 6567 i VM 21-1492; informacje syna Wojciecha Sicińskiego; Kawalerowie..., T. II, cz. 1, s. 130.

Bogusław Polak

Sitarz Leon (1900–1989), ur 1 kwietnia 1900 r. w Janowcu Wielkopolskim, w rodzinie Józefa i Marianny

z domu Drzewieckiej. Ukończył szkołę powszechną; pracował jako murarz. W 1918 r. został powołany do armii pruskiej; zwolniony z wojska 18 listopada t.r. W dniu 31 stycznia 1918 r. jako ochotnik wstąpił w szeregi powstańcze i brał czynny udział w walkach na froncie w miejscowościach: Żnin, Sobiejuchy, Brzyskorzystewko, Łabiszyn, Szubin. Później w szeregach WP uczestniczył w wojnie polsko – bolszewickiej. Do rezerwy zwolniony 9 lipca 1923 r. w stopniu plutonowego. Po powrocie z wojska pracował jako murarz w firmie budowlanej, do chwili wybuchu II wojny światowej oraz w czasie okupacji. W okresie od kwietnia 1944 r. do 30 czerwca 1946 r., z powodu choroby podjął pracę w Urzędzie Pocztowym w Janowcu Wlkp. Następnie do grudnia 1949 r. pracował w wyuczonym

Leon
Sitarz

zawodzie. Później do chwili przejścia na emeryturę 1 kwietnia 1965 r. był zatrudniony jako pracownik umysłowy w Zakładach Mięsnych w Janowcu Wielkopolskim. Był sekretarzem Koła Powstańców Wielkopolskich od momentu założenia do chwili śmierci. 11 września 1972 r. za udział w Powstaniu Wielkopolskim awansowany na stopień podporucznika WP. Zm. 10 listopada 1989 r. i pochowany został na cm. w Janowcu Wlkp. Odznaczony był Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Srebrnym Krzy-

żem Zasługi, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, medalem „Zwycięstwa i Wolności”. Od 1926 roku żonaty z Wiktoria Kasprowicz, z którą miał dwoje dzieci: córkę Halinę (ur. 1926) i syna Bogumiła (ur. 1934).

Informacje syna Bogumiła z Janowca Wlkp.

Redakcja (et)

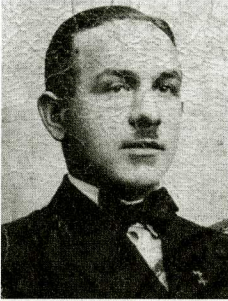
Skrzypczak Stanisław (1900–1920), szeregowiec. Urodzony 28 października 1900 r. w Lutomku, gmina Sie raków, pow. Międzychód, w rodzinie Andrzeja i Michaliny z d. Furmanek. Ukończył szkołę powszechną. Uczestnik powstania wielkopolskiego na odcinku zachodnim, nast. w 7 p. strz. wlkp. Jako żołnierz 1 kompanii I baonu kilkakrotnie wyróżnił się podczas ofensywy na Kijów. W walkach pod Brodami niezwykle mężnie ostrzeliwał z km bolszewicki pociąg pancerny. Ugodzony kulą poległ 3 czerwca 1920 r. Pośmiertnie otrzymał VM 5 kl. (nr 3816). Rodziny nie założył.

CAW, VM 54-4562; Kawalerowie..., T. II, cz. 2, s. 192.

Bogusław Polak

Sławiński Jan Nepomucen (1895–1981), podpułkownik WP. Ur. się 13 maja 1895 roku w miejscowości Ujazd k. Szubina w rodzinie dzierżawcy probostwa parafii kcyńskiej, Michała i Wiktorii z d. Szwed. Ukończył gimnazjum humanistyczne w Nakle; przez dwa lata praktykował w rolnictwie. W 1915 został powołany do a. niemieckiej; do 1 XII 1918 walczył na froncie wschodnim,

później zachodnim. Ukończył kurs aspirantów oficerskich w Biedrusku k. P-nia; 24 IX 1918 awansowany na stopień ppor. W styczniu 1919 zorganizował i został d-cą Kcyńskiego Baonu

Jan Nepomucen
Sławiński

Powstańczego. Na czele tego oddziału walczył pod Szubinem, Nakłem, Szczepicami, Gromadnem, Paterkiem i Kcynią. Po zawarciu rozejmu z Niemcami bronił odcinka frontu na linii Noteci od Paterka do Zamczyska włącznie. Po wcieleniu baonu do 9 p. strz. wlkp., w kwietniu 1919 został przeniesiony do 8 p. strz. wlkp. (62 pp) na stanowisko d-cy II baonu. Z pułkiem tym brał udział w wojnie bolszewickiej. Za wzorowo przeprowadzoną kontrakcję nad Bugiem, w okolicach Mielnika (1 VII 1920), gdzie wraz ze swoim baonem przez 6 godzin trwał na stanowisku pod silnym ogniem artylerii i karabinów maszynowych wroga, a wycofując się zabrał wszystkich swych rannych i zabitych, odznaczony został Krzyżem VM 5 kl. nr 297. Po przejściu do rezerwy (1 I 1924), prowadził gospodarstwo rolne i młyn gospodarczy w Białosłiwu k. Wyrzyska. W 1939 był dowódcą 82 baonu wartowniczego piechoty w Bydgoszczy, ranny pod Sochaczewem, dostał się do niewoli niemieckiej. 6 II 1945 wrócił do Białosłiwia i pracował we własnym młynie. Po upaństwowieniu młyna, od 1953 pozostawał bez pracy, utrzymywał się ze skromnej

zapomogi, później z emerytury wyjątkowej. 22 XII 1973 r. awansowany na stopień ppłk. Zm. w P-niu 28 września 1981 roku i spoczywa na cm. junikowskim. Odznaczony był m. in.: Orderem Odrodzenia Polski 5 kl., Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych, Złotym i Srebrnym Krzyżem Zasługi. Od 1921 żonaty z Heleną Reysowską miał dzieci: Janusza (1923–1984), Danutę (ur. 1925), Marię (ur. 1927) i Andrzeja (ur. 1929).

CAW, VM 54-4578; ap. 1465; *Kawalerowie Virtuti Militari 1792–1945. Słownik biograficzny, T. II (1914-1921), część I, Koszalin 1991, s. 136; Słownik..., s. 335; informacje córki Danuty Śledzińskiej.*

Eligiusz Tomkowiak

Słowińska Klara (1907–1999), uczestniczka powstania wielkopolskiego, goniec bojowy. Ur. się 2 lutego 1907 r. we Władysławowie, gmina Rynarzewo, woj. kujawsko-pomorskie, jako córka Józefa i Marianny z d. Cho-

Klara
Słowińska

lewczyńskiej. Do szkoły powszechnej uczęszczała w Pszczółczynie i ukończyła tam 4 klasy. Rodzice posiadali własny dom i 1,5 ha ziemi. Później 9-osobowa rodzina, w tym siedmioro dzieci, przeniosła się na nieco większe

gospodarstwo do Annowa k. Władysławowa. Gdy wybuchła I wojna światowa, ojciec został powołany do armii pruskiej, z której powrócił dopiero w końcu 1918 r. Z chwilą wybuchu Powstania Wielkopolskiego Józef Słowiński już 1 stycznia 1919 r. zgłosił się w szeregi powstańcze oddziału z Władysławowa i Annowa, który później został włączony w skład kompanii łabiszyńskiej, dowodzonej przez ppor. Tadeusza Fabiana. Za ojcem poszła i Klara, dostarczając powstańcom żywność, bielizną i listy od rodzin. Gdy została gońcem bojowym, miała 12 lat. Jej pierwsze powstańcze doświadczenia rodziły się podczas walk pod Antoniewem, Władysławowem, Rudami i Rynarzewem. Na najtrudniejszym chyba odcinku frontu północnego, na przedpolu Bydgoszczy, nad Notecią i Kanałem Noteckim, służyła powstańcom kompanii łabiszyńskiej jak tylko mogła i ile tchu starczyło, gdy trzeba było biegać z ważnymi meldunkami. I tak było przez trzy miesiące krwawych i zaciętych walk. Aż do 28 marca 1919 r., gdy jak zwykle przekradała się wzdłuż linii ognia Grenzschtzu do swoich, do ojca, nagle padła trafiona pociskiem armatnim w lewe kolano. Raną dziewczynką zainteresowali się powstańcy i szybko wynieśli spod ognia. Najpierw próbowano ją opatrzyć na linii frontu. Rana była jednak poważna, dziewczynce groziła amputacja nogi. Zarówno dowódca kompanii, jak i dowódca pułku, ppor. Ignacy hr. Mielżyński pocieszali ją zapewniając, że jej poświęcenie ojczyzna wynagrodzi. Z powstańczego szpitala w Szubinie trafiła na stół operacyjny do Żnina. Później długie leczenie w szpitalu w Gnieźnie. Niestety, nogi nie udało się uratować, Klara na zawsze została już kaleką. W 1939 r. stwierdzono u niej

66% inwalidztwa. II wojna światowa, we wrześniu 1939 r., przyniosła dalszy ciąg dramatu. Najpierw Niemcy zabrali z domu ojca. Wraz z wieloma innymi powstańcami wielkopolskimi Józef Słowiński został rozstrzelany w dniu 14 września 1939 r. w Szubinie. Marianna Słowińska wraz z dziećmi została wyrzucona z własnego gospodarstwa. W okresie wojny wraz z Klarą mieszkała w starej lepiance, gdzie jeszcze bardziej stan zdrowia córki pogorszył się. Matka zmarła w 1956 r. Odtąd Klara pozostawała pod opieką brata Kazimierza. W 1960 r. wstąpiła do organizacji kombatanckiej. Prawdziwość jej relacji powstańczej została potwierdzona przez żyjącego jeszcze wówczas zastępcą dowódcy kompanii, ppor. Mieczysława Cichockiego oraz powstańców wielkopolskich z Władysławowa: Juliana Mendlewskiego i Stanisława Rucińskiego. Na skutek starań ZBoWiD-u, w 1972 r. Klara Słowińska jako inwalidka I grupy otrzymała tzw. rentę wyjątkową. W owym czasie rolnicy jeszcze nie posiadali prawa do emerytury, zaś Klara Słowińska przez całe swoje życie żadnego majątku nie dorobiła się. Zmarła w dniu 20 grudnia 1999 r., przeżywszy 92 lata. 24 grudnia 1999 r. pochowana została na cm. parafialnym w Rynarzewie. Odznaczona była Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i Odznaką Honorową „Za szczególne zasługi dla województwa bydgoskiego”. W dniu 24 grudnia 1999 roku, na parafialnym cmentarzu w Rynarzewie, pożegnali ją najbliżsi, liczne grono sąsiadów i znajomych, przedstawiciele Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 oraz Wojsko Polskie.

Zawadzki W., *Powstaniec wielkopolski – Klara Słowińska*, (w:) *Wielkopolski Powstaniec*, r. 2000, nr 6, s. 16–17.

Redakcja

Słowiński Marcin (1883–1940), policjant, powstaniec wielkopolski z Mikstacie. Urodzony 9 listopada w Mikstacie, syn Józefa i Marii ze Strzelińskich. Podczas I wojny światowej służył w armii niemieckiej, pomiędzy 19 XII 1918 i 1 VII 1919 w Straży Ludowej w Mikstacie, a potem w Obronie Krajowej. Od 10 XI 1919 w Żandarmerii Krajowej, skąd 1 VII 1920 przeszedł do Policji Państwowej – zawsze w województwie poznańskim. 1 IX 1922 mianowany przodownikiem, w 1927 służył w Lesznie, od 16 I 1934 był komendantem posterunku w Kamieńcu pow. Śmigiel. We wrześniu 1939 r. w nieznanach okolicznościach dostał się do niewoli radzieckiej i został osadzony w obozie w Ostaszku. Wywieziony stamtąd na podstawie listy NKWD nr 012/2 poz. 11 z kwietnia 1940 r. i zastrzelony w budynku NKWD w Kalininie (Twerze), a następnie pochowany w masowym grobie koło Miednoje. Żonaty z Jadwigą (nazwisko nieznane), miał córkę Marię oraz synów Jana, Stanisława i Józefa.

Lista Stanisława Gretkiewicza; J. Tucholski: Mord w Katyniu, Warszawa 1991, s. 350; Lista ostaszkowska: spis polskich policjantów i funkcjonariuszy służb granicznych zamordowanych i zaginionych po 1 września 1939 roku. Red. A Misiuk, Szczytno 1993, s. 158 (nr 4987); Rozstrzelani w Twerze: alfabetyczny spis 6314 jeńców polskich z Ostaszku

rozstrzelanych w kwietniu – maju 1940 i pogrzebanych w Miednoje. Red. M. Skrzyńska-Pławińska, Warszawa 1997, s. 266; Z. Gajowniczek, B. Groniek: Naznaczeni piętnem Ostaszku. Wykazy jeńców obozu ostaszkowskiego i ich rodzin, Warszawa 2000, s. 4580; Miednoje: księga cmentarna polskiego cmentarza wojennego. Warszawa 2004, s. 926 (fot.). Informacje Wojciecha Śmigielskiego.

Marek Rezler

Smarsz Władysław (1890–1977), ur. 21 września 1890 w Studzieńcu, syn Tomasza. Ukończył szkołę ludową, ślusarz. W latach 1910–1912 służył w armii pruskiej. Walczył w czasie I wojny światowej na froncie zachodnim. Po klęsce Niemiec wrócił do rodzinnej miejscowości w stopniu podoficera. Członek Tajnej Organizacji Zbrojnej i organizator powstania na terenie Studzieńca. 1 stycznia 1919 r. pierwszy przyprowadził swój oddział ochotników ze Studzieńca do Rogoźna. Walczył m.in. pod Romano-

Władysław
Smarsz

wem i Czarnkowem do czerwca 1919 r. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Od 9 grudnia 1923 r. należał do Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Rogoźnie. Zmarł w grudniu 1977 roku w Rogoźnie i pochowany jest

na miejscowym cm. Odznaczony był: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Medalem Niepodległości, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, odznaka „Powstańca broni”. Był żonaty z Pelagią Chmielewską.

Dokumenty ze zbioru Muzeum Regionalnego w Rogoźnie.

Angelika Pilarska

Smektała Jan Stanisław (1890–1959), urodził się 9 grudnia 1890 roku w Małych Strzelcach na ziemi gostyńskiej, jako syn rolnika Stanisława i Marianny z domu Baran. Po wczesnej śmierci rodziców w 1907 r. pracował w gospodarstwie. Ukończył szkołę powszechną. W październiku 1912 r. powołany do zasadniczej służby wojskowej w armii pruskiej; po wybuchu I wojny światowej został wysłany na front zachodni do Francji. Uczestnik walk od X 1914 do VII 1915 roku, ranny w rękę. Z powodu odniesionych ran przeniesiony służbowo do Westwalii, a następnie zwolniony do rezerwy. Ochotniczo w wielkopolskich oddziałach powstańczych – w II kompanii jarocińskiej. Od 30 lipca 1919 roku burmistrz Skoków; organizował prace magistratu, był szefem policji w mieście, tworzył i realizował budżet miasta, osobiście tworzył nowe statuty przedsiębiorstw i organizacji miejskich, reorganizował pracę rzeźni, gazowni, chłodni mięsa, obsługi wodociągu, zakładu oświetlenia Skoków i przytułku dla ubogich. Brał udział w zorganizowaniu i utrzymaniu taboru i narzędzi pożarniczych, opracowaniu harmonogramu utrzymania dróg i placów publicznych, organizował wybory do władz lokalnych i Sejmu. Z czasem stał się jednym z najwybitniejszych ani-

matorów wydarzeń politycznych, społecznych, sportowych, kulturalnych i patriotycznych w Skokach. Od 10 października 1920 roku do września 1939 roku aktywny członek Kurkowego Bractwa Strzeleckiego w Skokach Przewodniczący Bractwa w okresie od października 1920 do marca 1928 oraz od stycznia 1936 do stycznia 1938 roku; wiceprzewodniczący luty 1935 – styczeń 1936. Brał udział we wszystkich najważniejszych wydarzeniach organizowanych przez Bractwo, tworzył statuty, inspirował przystąpienie do Zjednoczenia, organizował poświęcenie sztandaru, nadzorował turnieje królewskie, zbiórki charytatywne, uroczystości w święta narodowe i kościelne, pomagał z organizowaniu zabaw i przemarszów. Urząd burmistrza opuścił 3 września 1939 r. Aresztowany przez hitlerowców, trzymany jako zakładnik, w lutym 1941 r. wysiedlony został wraz

Jan Stanisław
Smektała

z rodziną na Lubelszczyznę. Po dłuższym bezrobociu, już po wyzwoleniu w lipcu 1944 r., podjął pracę w referacie budowlanym w Starostwa Powiatowego w Kraśniku, gdzie został administratorem nieruchomości. Przebywał tam do marca 1945 r. Później, od maja 1945 do lipca 1951 r., pracował w Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Legnicy jako kierownik referatu przedsiębiorstw i urzędzeń komunalnych. Z powodu choroby żony wrócił

do Wielkopolski. W okresie od 1952 do lutego 1953 roku był referentem administracyjnym w Oddziale Zaopatrzenia Robotniczego w Poznaniu; następnie od kwietnia do grudnia 1953 roku jako magazynier w Wojewódzkim Przedsiębiorstwie Hurtu Spożywczego, później od 1 I 1954 r. był starszym woźnym w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Poznaniu. Zmarł 1959 roku i pochowany jest na poznańskim cmentarzu na Junikowie. Odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi (1930). Żonaty, miał dwoje dzieci: córkę Stefanię i syna Eugeniusza.

Na podstawie relacji Adama Gołembowskiego oraz ustaleń autora.

Krzysztof Jachna

Sment Roman (1898–1988), uczestnik powstania wielkopolskiego, pisarz kompanii pakoskiej żołnierz wojny polsko-bolszewickiej, działacz harcerski i niepodległościowy. Syn Szczepana i Stanisławy Koniecznej, ur. się 9 sierpnia 1898 r. w Pakości. W latach 1904–1912 uczęszczał do szkoły powszechnej w Pakości. W roku 1906 uczestniczył w strajku szkolnym. Został aresztowany wraz z bratem Ignacym za kolportowanie gazety polskiej „Dziennik Bydgoski”, redagowanego przez Jana Teskę. Pod koniec 1912 wstąpił do Związku Młodzieży Polskiej, w którym pełnił funkcję sekretarza i przewodniczącego. W latach 1912–1915 uczęszczał do szkoły dokształcającej i terminował w firmie „Bazar”, w której później rozpoczął pracę jako pomocnik kupiecki. W sierpniu 1916 r. powołany został do wojska pruskiego i skierowany do 2 pułku grenadierów w Szczecinie. Do połowy grudnia 1918 walczył na fron-

cie wschodnim. Po ucieczce z transportu wojskowego wrócił do Pakości, gdzie rozpoczął działalność w Radzie Robotniczo-Żołnierskiej. W składzie kompanii pakoskiej uczestniczył w walkach o Inowrocław i bojach na froncie północnym o Łabiszyn, Nakło i Kcynię. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej jako żołnierz 2 kompanii 1 baonu 9 pułku strzel-

Roman
Sment

ców wielkopolskich (później 67 pp) na froncie litewsko-białoruskim. W 1922 r. został zwolniony do rezerwy w stopniu sierżanta. Pracował jako kupiec w Bydgoszczy i Poznaniu, gdzie uczęszczał do szkoły handlowej oraz uniwersytetu ludowego. W 1925 r. powrócił do Pakości, gdzie otworzył sklep konfekcji i obuwia. Był prezesem koła Towarzystwa Powstańców i Wojaków, członkiem Ligi Obrony Kraju, Bractwa Kurkowego oraz sekretarzem Ochotniczej Straży Pożarnej. W okresie międzywojennym opracował kronikę walk kompanii pakoskiej. Był inicjatorem budowy na lokalnym cmentarzu pomnika poległych w Powstaniu Wielkopolskim mieszkańców Pakości. Podczas okupacji hitlerowskiej wysiedlony wraz z rodziną w okolice Garwolina, ukrywał kronikę oddziału. Po zakończeniu II wojny światowej powrócił do Pakości i pracy w sklepie. W 1953 r. objął posadę kierownika referatu finansowego w pakoskim ratuszu. Zmarł w kwietniu 1988 r. i spoczywa na cm parafialnym

w Jakości. Odznaczony był: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medalem „Zwycięstwa i Wolności”. Był żonaty z Pelagią Runge.

Informacje córki; dokumenty rodzinne.

Marek Puczkarski

Smukalski Augustyn (1873–1948), członek Rady Ludowej i pierwszy burmistrz Rogoźna. Ur. 24 października 1873 roku w Koronowie (b. woj. bydgoskie). Ukończył Szkołę Ludową i kurs przygotowawczy do Seminarium Nauczycielskiego. Kwalifikacje zawodowe zdobył drogą samokształcenia oraz praktyki w biurze adwokackim

Augustyn
Smukalski

w Koronowie. Od 1900 r. pracował w Rogoźnie jako przewodniczący biura adwokackiego i referent Kasy Chorych. 1 stycznia 1919 r. Rada Ludowa wybrała mężem zaufania w miejscowym Magistracie a 16 maja 1919 r. przez Radę Miejską wybrany pierwszym polskim burmistrzem w wyzwolonym Rogoźnie. Od 5 kwietnia 1929 r. był naczelnikiem Zarządu Komunalnej Kasy Oszczędności – wybranym przez Radę Kasy. 30 stycznia 1931 r. został ponownie wybrany burmistrzem na dalsze 12 lat. Jako burmistrz nie

należał do żadnej partii. Był członkiem honorowym Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, Towarzystwa Przemysłowców, Koła Rodzicielskiego przy Gimnazjum w Rogoźnie i Rady Parafialnej przy kościele św. Wita i św. Ducha w Rogoźnie. Rada Miejska 15 czerwca 1939 r. nadała mu godność Honorowego Obywatela. Przez okres pracy na stanowisku burmistrza prowadził „Kronikę Rogoźna” – dokument lat 1919–1939. Jako burmistrz uporządkował sprawy finansowe i administracyjne, spłacił długi miejskie, prowadził prace miejskie (przebrukowanie ulic, modernizacja kanalizacji, założenie parku z okazji 10 – lecia odzyskania niepodległości, itp.). Podczas okupacji hitlerowskiej, w grudniu 1939 r. został wysiedlony do Sokołowa Podlaskiego. Przez cztery lata mieszkał u syna Zbigniewa w Grójcu, następnie pracował w charakterze tłumacza. Wiosną 1945 r. wrócił do Rogoźna. Zmarł 19 grudnia 1948 r. w Rogoźnie i spoczywa na miejscowym cm. Odznaczony był: Srebrnym Krzyżem Zasługi (1933) i srebrnym medalem „Za długoletnią służbę” (1939). Żonaty z Barbarą Pieczka, miał syna Zbigniewa.

Dokumenty ze zbioru Muzeum Regionalnego w Rogoźnie.

Angelika Pilarska

Sobczak Władysław (1887–1943), rolnik, restaurator, żołnierz batalionu ostrzeszowskiego. Urodzony 24 października w Kaliszkowicach Kaliskich, syn rolnika Józefa S. i Marianny z Błaszczaków. Ukończył szkołę powszechną, w latach 1914–1918 był na froncie zachodnim. Po wybuchu rewolucji w Niemczech przyjechał do

Kaliszkowic Kaliskich na urlop, ale do pułku już nie wrócił. Służył w batalionie ostrzeszowskim, walczył m.in. pod Parzynowem, Ligotą, Rogaszycami i Korzeniem. Osiągnął stopień sierżanta. W okresie międzywojennym prowadził w Ostrzeszowie zakład gastronomiczny, należał do Związku Weteranów Powstań Narodowych RP, był wiceprezesem powiatowego oddziału Związku Powstańców Wielkopolskich w Ostrzeszowie, działał też w miejscowym Kurkowym Bractwie Strzeleckim. W 1940 r. wysiedlony do Generalnego Gubernatorstwa, przez czas jakiś osadzony w obozie w Radogoszczu, wyjechał do Rejowca, pracował w rolnictwie. Zmarł 13 kwietnia 1943 w Aleksandrze Krzywowskiej, spoczywa na cmentarzu parafialnym w Ostrzeszowie. Odznaczony Medalem Niepodległości i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W 1920 r. zawarł zw. małżeństwo z Anną Garczarek; dzieci: Edmund (1921–1941), Waław (ur. 1922), Halina (1929–1948).

Dokumentacja osobista, informacje syna Waław.

Marek Rezler

Sobolewski Józef (1901–1945), ur. 7 stycznia 1901 roku w Pruście w rodzinie robotnika rolnego Jana i Józefy z d. Wolna. Ukończył szkołę powszechną w Ludomach, powiat obornicki. Pracował jako woźny w Gimnazjum Państwowym im. Przemysława II (obecnie Liceum Ogólnokształcące im. Przemysława II). W szeregi powstańców wielkopolskich wstąpił 1 stycznia 1919 r. brał udział w walkach pod Budzynie i Chodzieżą należąc do Kompanii Wągrowieckiej. Później uczest-

niczył w wojnie polsko-bolszewickiej. W 1925 r. został zdemobilizowany (służył w 58 p.p). Przez pewien czas pracował w Wytwórni Maszyn Młyńskich „Młynotwórnia” w Rogoźnie. W 1929 r. objął obowiązki woźnego w Państwowym Gimnazjum w Rogoźnie; pracował także jako pomoc woźnego niemieckiego aż do chwili aresztowania (1944 r.). Uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r. brał udział w działaniach wojennych w szeregach Obornickiego Batalionu Obrony Narodowej (II Kompania Rogozińska). Później w niewoli niemieckiej; po zwolnieniu w październiku 1939 r. wrócił do pracy woźnego w Rogoźnie. Główny kierownik ruchu oporu na terenie Rogoźna w latach 1939–1944. Posiadał zakonspirowane radio, informując Rogoźnian o rzeczywistym stanie rzeczy. Z narażeniem życia uratował bibliotekę Gimnazjum, które pismem z d. 9 maja 1945 r. otrzymało imię Józefa i Marii Sobolewskich (obecnie Liceum Ogólnokształcące im. Przemysława II). Ukryto wówczas 40 dzieł w 115 tomach. Prowadził potajemnie akcję opieki społecznej nad biednymi Polakami na terenie miasta, utrzymując kontakt z wysiedlonymi do Generalnego Gubernatorstwa. W końcu sierpnia 1944 r. został aresztowany przez Gestapo „jako politycznie szkodliwy Polak za szerzenie defetyzmu”. Zmarł 7 lutego 1945 r. jako więzień polityczny w obozie koncentracyjnym Mauthausen. Odznaczony był: Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Brązowym Krzyżem Zasługi, medalem „Za wojnę 1918–1921” oraz Odznaką Pamiątkowa Wojsk Wielkopolskich. W 1924 zawarł związek małżeński z Marią Marciniak.

Dokumenty ze zbioru Muzeum Regionalnego w Rogoźnie.

Angelika Pilarska

Soloch Marcin (1897–1939), urodził się 15 X 1897 w Zawadach w Wielkopolsce. Ukończył Szkołę Ludową w Ryczywole. Podczas Powstania Wielkopolskiego służył w Kompanii Rogozińskiej pod dowództwem Wiktora Skotarczaka. Uczestnik walk pod Chodzieżą i Budzyniem – brał udział

Marcin
Soloch

w akcji zdobycia samochodu pancernego pod Budzyniem. Następnie uczestnik wojny polsko-bolszewickiej. Po demobilizacji pracował w Łopiszewie w majątku Niemca Erdamna Sierakowskiego, a następnie w młynie Stanisława Kulągowskiego w Ryczywole. Przez pewien okres czasu pracownik Magistratu i Urzędu Gminy. Działacz Związku Robotników Rolnych i Leśnych, gdzie pełnił funkcję skarbnika. Działalność w tej organizacji spowodowała konflikt z właścicielem majątku – Sierakowskim. We wrześniu 1939 r. po powrocie z ucieczki osadzony w areszcie w Ryczywole. 14 IX 1939 wyprowadzony przez członków Selbstschutzu do lasu w Łopiszewie i rozstrzelany wraz z dwoma innymi więźniami. Miejsce zbrodni upamiętnia krzyż w łopiszewskim lesie. Pochowany

po wojnie na cmentarzu parafialnym w Ryczywole. Jego nazwisko widnieje na tablicy pomnika ofiar II wojny światowej. Wielokrotnie odznaczony, jednakże pamiątki i dokumenty zostały zniszczone przez żonę w czasie okupacji. Żonaty z Michaliną Konus, miał czworo dzieci – Stanisława (ur. 1924) – pracownika umysłowego, Bronisława (ur. 1926) – listonosza, Henryka (ur. 1928) – pracownika handlu i Walerię (ur. 1931) – pracownika handlu.

Postanowienie Okręgowej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w sprawie zamordowania 14 IX 1939 r. w Łopiszewie Marcina Solocho; Zbrodnie Wehrmachtu w Wielkopolsce w okresie Zarządu Wojskowego, 1 września–25 października 1939, Kalisz 1986, s. 217; Spis pomordowanych Polaków w latach 1939-1945 z gromady Ryczywół opracowany przez ZBoWiD w Ryczywole; Oddali życie za ojczyznę w latach 1939-1945. Mieszkańcy Gminy Ryczywół, opracowanie Romana Gierki, Ryczywół 2002, informacje córki Walerii Rosotek.

Robert Zimny

Sondenhoff Maksymilian (1890–1940?), porucznik WP. Ur. się 5 listopada 1890 r. w Nowym Mieście nad Pilicą, w rodzinie radcy stanu i barona Jana i Aldony z Kozłowskich. Ukończył trzyletnie studia agronomiczne. Od 1913 do 1919 pracował jako urzędnik gospodarczy w większych majątkach na Pomorzu. 6 I 1919 jako ochotnik wstąpił do oddziałów powstańczych w Wielkopolsce. Z kompanią poznańsko – lwowską wyjechał na odsiecz Lwowa. Za śmiałą akcją na tyłach nieprzyjaciela k. Mielnika

gdzie na czele plutonu wziął 40 jeńców, walki w Dołhomościskach (17 III t.r.) i przeprowadzenie ataku pod Zborowem (17 VI t.r.), odznaczony VM 5 kl. nr 5735. Otrzymał też osobistą pochwałę od gen. W. Sikorskiego. 1 VII 1920 na własną prośbę przeszedł do rezerwy. Pracował w kupiectwie, nast. w firmach ubezpieczeniowych jako urzędnik. Jesienią 1939 aresztowany przez gestapo, skazany na śmierć i stracony prawdopodobnie 8 listopada 1940 r.. Na cm. w Toruniu, na grobie żony znajduje się symboliczna tablica. Odznaczony był także Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi. Ożenił się z Marią Kałamajską. Dzieci: Maria (ur. 3 IX 1920, nauczycielka), Antoni (7 II 1923, ekonomista), Janina (13 I 1927, prac. umysłowy), Stanisław (29 XI 1928, naukowiec, docent).

CAW, VM 20-1454; informacje syna Antoniego z Gdańska; Kawalerowie..., T. II, cz. 1, s. 140; T. II, cz. 2, s. 198–199.

Bogusław Polak

Soszyński Jan (1899–1986), uczestnik walk powstańczych w składzie kompanii pakoskiej. Urodził się 2 lipca 1899 r. w Giebni koło Pakości. Pochodził z rodziny wielodzietnej. Rodzice Szczepan i Józefa utrzymywali się z pracy w majątkach niemieckich właścicieli ziemskich. W czasie I wojny światowej został wcielony do armii pruskiej i wysłany na front. W walkach na granicy francusko-pruskiej został ranny i trafił do szpitala polowego. Po powrocie do domu w 1917 r. podjął pracę w Piechcinie w Fabryce Wapna i Cementu „Namysłowski”. Z chwilą wybuchu Powstania Wielko-

polskiego zasilił szeregi formującej się pod dowództwem Władysława Poczekaja kompanii pakoskiej. Brał udział w walkach o Inowrocław oraz w bojach na Froncie Północnym pod Barcinem, Łabiszynem, Szubinem, Rynarzewem i Kcynią. Po zakończeniu powstania wrócił do pracy w cementowni. W 1937 r. został członkiem Katolickiego Związku Robotników Rolnych. Brał udział w walkach we wrześniu 1939 r. i był w niewoli, z której uciekł w lutym 1940 r. i wrócił do Pakości. Zmarł 27 maja 1986 roku i jest pochowany na cm. parafialnym w Pakości. Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczy. Od 1923 r. żonaty z Marcjaną Konińską, miał dwóch synów: Antoniego i Stanisława.

Relacja syna Stanisława.

Marek Puczkarski

Stachowiak Adam (1894–1978), listonosz. Ur. się 5 grudnia 1894 r. w Gnieźnie, w rodzinie Andrzeja i Antoniny z domu Nawrocka. Szkołę powszechną ukończył w rodzinnym mieście. W 1915 r. został wcielony do armii pruskiej; walczył na froncie zachodnim, pod Verdun został ranny – przebywał w szpitalu akademickim w Heidelbergu. W listopadzie 1918 zwolniony z wojska niemieckiego. 28 grudnia 1918 r. ochotniczo wstąpił do oddziałów powstańczych i w szeregach 1 Kompanii Gnieźnieńskiej walczył pod Nakłem, Szubinem, Rynarzewem, Zdziechową i Brzózkami. Od 1 lipca 1919 wraz z 58 pp brał udział w walkach na froncie wschodnim; uczestniczył w bitwach pod Mińskiem i Bobrujskiem. 27 lipca

1920 r. ciężko ranny w walkach pod Prużanami. Do 26 sierpnia 1921 r. przebywał w szpitalu w Warszawie. 1 września t.r. zwolniony od służby wojskowej jako 50% inwalida. Po powrocie do Gniezna podjął pracę w Urzędzie Pocztowym i pracował tam do września 1939 r. Był aktywnym działaczem Związku Powstańców Wielkopolskich i Związku Inwalidów Wojennych Rzeczypospolitej Polskiej. W okresie II wojny światowej wraz z całą rodziną wysiedlony do Rzeszowa. Od 1945 r. ponownie w Gnieźnie, wrócił do wykonywanego zawodu. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim awansowany na stopień podporucznika WP. Zmarł w Poznaniu 13 października 1973 r. i został pochowany na cm. junińskim. Odznaczony był: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Walecznych, Medalem Niepodległości, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Brązowym Krzyżem Zasługi i in. W 1929 r. zawarł związek małżeński ze Stanisławą Kryszak, z którą miał troje dzieci: Wandę (ur. 1931), Helenę (ur. 1932) i Zygmunta (ur. 1934).

Informacje córki Heleny Kozak z Poznania; dokumenty i pamiątki rodzinne.

Ewelina Tomkowiak

Starybrat Leon (ok. 1890–1920), plutonowy. Ur. się w 1890 w Inowrocławiu w rodzinie robotniczej Jana i Marianny z d. Mochelskiej. Po ukończeniu szkoły powszechnej elementarnej podjął pracę w Inowrocławiu jako robotnik kolejowy. W latach 1914–1918 służył w a. niemieckiej. Po wybuchu powstania walczył o wyzwolenie

Kujaw, m.in. przy zdobyciu Inowrocławia. Następnie w 5 p. strz. wlkp. (59 pp wlkp.), w 11 kompanii. W czasie walk pod Pieskami (nad Szczarą) 25 VII 1920 r. S. wobec zagrożenia baonu, jako dowódca plutonu odważnie pociągnął za sobą prawe skrzydło. Zdobył dwa km. Podczas walki został ciężko ranny i zm. w szpitalu. Odznaczony Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari nr 1792. W latach 1914–1920 poległo także dwóch jego braci.

CAW, VM 23-1717; Kawalerowie..., T. II, cz. I, s. 141.

Bogusław Polak

Stawski Jan Paweł (1895–1968), prawnik, żołnierz batalionu ostrzeszowskiego. Urodzony 11 września 1895 w Ostrzeszowie, w rodzinie rolnika Ignacego S. i Anny z Urbańskich. Ukończył szkołę powszechną w rodzinnym mieście, a nast. gimnazjum w Ostrowie Wlkp. Rozpoczął studia prawnicze na uniwersytecie wrocławskim, przerwane powołaniem do wojska niemieckiego z chwilą wybuchu I wojny światowej. Walczył na froncie zachodnim, w stopniu szeregowca i podoficera. W nie ustalonych okolicznościach powrócił do Ostrzeszowa, walczył w szeregach batalionu ostrzeszowskiego, pod Rogaszycami i w okolicach Kępna. Uczestnik wojny polsko – bolszewickiej, 18 II 1921 r. bezterminowo urlopowany dla ukończenia studiów (był wtedy w stopniu podporucznika, adiutantem 69 pp); do wojska już nie wrócił, został przeniesiony do rezerwy. W nast. roku dokończył studia prawnicze na Uniwersytecie Poznańskim, od r. 1923 pracował jako aplikant sądowy w Sądzie Powiatowym

w Królewskiej Hucie (Chorzowie) a po 4 IV 1924 – w Katowicach. Od grudnia 1924 sędzia w Sądzie Powiatowym w Chorzowie, od grudnia 1925 do września 1939 – adwokat w tym samym mieście. Aktywny społecznie, m.in. w Związku Oficerów Rezerwy, Lidze Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej. Zmobilizowany we wrześniu 1939 r., wrócił spod Lublina w grudniu t.r. Ukrywał się przed gestapo, jako Jan Korczak. Okupację spędził w Chorzowie, potem w Krakowie i w Częstochowie. Po wojnie pracował jako radca prawny w Hucie Batory w Chorzowie i w Hucie Florian w Świętochłowicach, działał w środowisku powstańców wielkopolskich ZBoWiD i w Polskim Czerwonym Krzyżu. Zmarł 8 maja 1968 w Chorzowie, spoczywa na cmentarzu parafialnym w Ostrzeszowie. Pośmiertnie odznaczony Krzyżem Kawalerskim OOP i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Od 1927 lub 1928 r. żonaty z Janiną Roth, miał syna Zbigniewa Tadeusza (ur. 1929).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 62; dokumentacja osobista, informacje syna.

Marek Rezler

Stawski Walerian (1897–1940?), kupiec, szef zaopatrzenia batalionu ostrzeszowskiego. Urodzony 25 czerwca w Ostrzeszowie, w rodzinie rolnika Ignacego S. i Anny z Urbańskich. Uczęszczał do szkoły powszechnej, należał do skautingu. W 1916 wcielony do armii niemieckiej, do listopada 1918 służył na froncie zachodnim, w zapasowym oddziale łączności. 13 I 1919 wstąpił do batalionu ostrzeszowskiego, służył w 70 pp aż do stycznia 1921 r., gdy został

bezterminowo urlopowany, a w nast. r. przeniesiony do rezerwy, w stopniu sierżanta. W czasie walk powstańczych na odcinku ostrzeszowsko – kępińskim był szefem zaopatrzenia batalionu. W okre-

Walerian
Stawski

się międzywojennym pracował w Ostrzeszowie jako kupiec, kilkakrotnie był powoływany na ćwiczenia. W sierpniu 1939 r. zmobilizowany, w stopniu porucznika, a nast. skierowany do Warszawy, do innej służby (przypuszczalnie zadań specjalnych). Zaginął w 1940 r. W styczniu 1927 r. zawarł związek małżeński z Pelagią Biczysko. Dzieci: Stanisław (ur. 1927), Włodzimierz (ur. 1931).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 63; dokumentacja rodzinna, informacje syna Włodzimierza.

Marek Rezler

Stein Feliks (1888–po 1937 r.), starszy sierżant, współorganizator kompanii opalenickiej w Powstaniu Wielkopolskim 1918/19. Urodził się 23 maja 1888 r. w Opalenicy w rodzinie Jana i Pauliny z domu Szulc. Szkołę powszechną ukończył w Opalenicy, a następnie podjął praktykę w zawodzie obuwniczym. Duży wpływ na jego wychowania miało kultywowanie narodowych tradycji. Był czynnym członkiem Towarzystwa Gimnastycz-

nego „Sokół” w Opalenicy. „Pomimo surowego zakazu – pisał w 1937 r. do Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości – przez władze pruskie uprawiałem potajemnie ćwiczenia polowa i ćwiczyłem młodzież. Jedno z większych ćwiczeń polowych przeprowadziliśmy w lasach pod Poznaniem, w których brał udział Okręg II zorganizowany w 3 hufce (około 3 kompanie)”. W latach 1909 do 1911 odbywał służbę wojskową w armii niemieckiej, w 5 batalionie strzelców w Jeleniej Górze. Na mocy dekretu rządu pruskiego, podobnie jak tysiąca Polaków – pierwszego dnia mobilizacji – 2 sierpnia 1914 r. został zmobilizowany. Walczył na frontach: francuskim, włoskim i w Karpatach. Awansował do stopnia kaprała (18 XII 1918 r.). Podczas powrotu jego oddziału do garnizonu, porzucił obcą mu armię i udał się do Opalenicy. Oddając Steinowi należny szacunek jako ofiarnej jednostce, która tworzyła zręby II Rzeczypospolitej należy zaznaczyć, iż już 21 XII 1918 r. wstąpił do miejscowej Rady Żołnierskiej, a z chwilą wybuchu powstania w Poznaniu (27 XXI 1918) w skład Komitetu Werbunkowego, który organizował oddział powstańczy. Jak pisał: „dokonywałem rekwizycji w pociągach osobowych, zdążających do Poznania, zabierałem broń i amunicję dla naszych wiarusów.... tak, że z chwilą wybuchu powstania byliśmy w posiadaniu 6 ciężkich karabinów maszynowych gotowych do strzału i kilku tysięcy amunicji”. W powstaniu był dowódcą plutonu kompanii opalenickiej. Brał udział w oswoobodzeniu Nowego Tomyśla w nocy z 2 na 3 I 1919 r. oraz walce o Zbąszyń z 4 na 5 I 1919 r., bitwie pod Strzyżewem (9 I 1919 r.) i Nową Wsią (12 II 1919 r.). Był wzorem poświęcenia i bohaterstwa dla żołnierzy idących

w bój. Dnia 30 I 1919 r., kiedy Niemcy dokonali wypadu na wieś Perzyny, jak wspominał: „leżąc ze swym plutonem załogą w Nowej Wsi otrzymałem wiadomość, że Niemcy w sile jednej kompanii są w marszu na naszą wioską. Natychmiast zebrałem część załogi i wyruszyłam naprzeciw. Wywiązała się walka leśna, w trakcie której osobiście zastrzeliłem jednego z ich dowódców i jednego żołnierza ciężko raniłem. Niemcy z obawy przed ich oskrzydleniem pomimo liczebnej przewagi w popłochu zbiegli, pozostawiając jeszcze dwóch rannych”. Powyższa akcja Steina pokrzyżowała plan niemiecki, który miał na celu zdobycie przez nieprzyjaciela przyczółka mostowego pomiędzy Zbąszyniem a Grójcem. Na froncie zachodnim przebywał do czasu rozejmu. Awansował 10 VI 1919 r. na plutonowego, następnie 11 XII 1919 r. na sierżanta. W marcu 1919 r. wszedł razem z kompanią opalenicką – jako 5 kompanią – w skład 7 pułku strzelców wielkopolskich, późniejszego 61 pułku piechoty wielkopolskiej (od 17 X 1920 r.). W styczniu 1920 r. uczestniczył w obejmowaniu Pomorza. Następnie wziął udział w walkach na froncie ukraińskim i białoruskim, odwrocie na Warszawę. Podczas przeciwuderzenia polskiego, w walce pod Swobodą – 1 czerwca 1920 r. okazał po raz kolejny swoją odwagę: „Sierżant Stein wskakuje ze swoim plutonem w utworzoną uderzeniem nieprzyjaciela lukę i wstrzymuje celnym ogniem silną przewagę bolszewików. Zmusza ich przez to do wycofania się z nam zabranej pozycji. Zostaje ciężko ranny, ugodzony w płuca, daje jeszcze raz rozkaz swojemu plutonowi do trzymania tej pozycji, co dodaje żołnierzom wielkiej otuchy. Za czyn ten został odznaczony Krzyżem Walecznych. Po rekonwale-

scencji ukończył kurs sierżantów szefów. W 1922 r. został awansowany na starszego sierżanta. Dalsze losy związał z 61 pułkiem piechoty wielkopolskiej, stacjonującym w Bydgoszczy. Odznaczony m.in. Medalem Niepodległości. Zmarł po 1937 r.

Opalenicki Słownik Biograficzny. Pod red. B. Wojcieszaka, T.II, s. 115-117; S. Zielewicz, Walki powstańcze – front zbąszynski (w:) Wczoraj i dziś powiatu nowotomyskiego. Pod redakcją J. Swierżowicza, Nowy Tomyśl 1933, s. 52; A. Biskupski, Historia 61 pułku piechoty wielkopolskiej (7 pułku strzelców wielkopolskich), Bydgoszcz 1925, s. XXXVII; Dzieje Opalenicy, Praca zbiorowa pod red. C. Łyczaka, Poznań 1993 r. s. 160; Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie, akta personalne 1102; Monitor Polski z dnia 10 XI 1932, nr 259, poz. 296, s. 5.

Zdzisław Kościański

Straburzyński Maksymilian (1886–1976), aptekarz, powstaniec, działacz społeczny. Ur. się 3 XI w Chebziu (Morgenroth, obecnie Ruda Śląska) w pow. bytomskim jako syn nadasy-stenta kolejowego Feliksa i Elżbiety z domu Straburzyńskiej. Po ukończeniu szkoły elementarnej w Chebziu rozpoczął naukę w gimnazjum w Królewskiej Hucie (obecnie Chorzów). Maturę zdał w Kluczborku, dokąd na początku XX w. przenieśli się jego rodzice. W 1904 r. zaczął praktykę w zawodzie aptekarskim w aptece „Pod Złotym Lwem” w Poznaniu (u Józefa Jasińskiego), którą kontynuował w aptece Hoffmana w Koszalinie, gdzie też zdał egzamin aptekarski. W kwietniu 1907 r. wcielony został do armii

niemieckiej. Służbę wojskową odbywał w 47 pułku piechoty w Poznaniu. Po jej zakończeniu pracował w aptekach Budziszyna, Opola, Zgorzelca. W październiku 1908 r. rozpoczął studia farmaceutyczne w Berlinie, gdzie zaliczył dwa semestry. Egzamin państwowy z farmacji zdał 4 XII 1910 r. na uniwersytecie w Rostocku w Meklemburgii. W dwa lata później, po pracy w aptekach Lubeki i Berlina, otrzymał aprobację z zaprzysiężeniem Prezydium Policji. Powołany na ćwiczenia wojskowe w 1913 r. do Frankfurtu nad Menem, ukończył je ze stopniem oficerskim podaptekarza. Wraz z wybuchem I wojny światowej został zmobilizowany i przydzielony jako nadaptekarz do szpitala polowego nr 8 VI Korpusu Armii. Służył na froncie francuskim,

Maksymilian
Straburzyński

belgijskim, rosyjskim, na Węgrzech i we Włoszech. Koniec wojny zastał go ponownie we Francji, skąd ze 117. dywizją, jako oficer kompanii sanitarnej, wrócił do Wrocławia, a następnie skierowany został do szpitala wojskowego w Raciborzu. Przebywał tam do początku stycznia 1919 r. Wówczas to opuścił Racibórz i przeniósł się do Pleszewa, gdzie podjął pracę w aptece „Pod Lwem”. Po kilku dniach, jeszcze w styczniu 1919 r., zaciągnął się do Wojska Wielkopolskiego. Decyzją Naczelnej Rady Ludowej przydzielony został do Urzędu Sanitarnego jako kie-

ownik laboratorium przy Szpitalu Garnizonowym w Poznaniu (na ul. Wały Zygmunta III). Krótko zatrudniony był również w składnicy sanitarnej w Poznaniu. Wypełniał ponadto różne zadania pozostające w gestii pionu sanitarnego. Między innymi wraz z grupą operacyjną przejął koszary i szpital wojskowy w Lesznie. 28 VI 1919 r. awansowany został na stopień kapitana aptekarza. Na przełomie 1919/1920 r. w Departamencie Sanitarnym Ministerstwa Wojny kierował Samodzielnym Referatem Zaopatrzenia Farmaceutycznego. Na wiosnę 1920 r. powrócił do Poznania, gdzie 20 IV nabył aptekę w Opalenicy (Rynek 7). Przez pewien czas pozostał jednak jeszcze w wojsku. I tak: 1 VIII 1921 r. otrzymał przydział do szpitala polowego 7012. Jako Górnoślązak brał udział w akcji plebiscytowej na Śląsku. Po demobilizacji osiadł w Opalenicy. Będąc radnym miejskim, przyczynił się do uporządkowania ulic, założenia parku miejskiego, poprawy stanu sanitarnego miasta. We wrześniu 1939 r. został zmobilizowany do Armii Poznań, z którą przeszedł szlak bojowy do Warszawy. Później w grupie operacyjnej Polesie. Po jej kapitulacji dostał się do niewoli niemieckiej. Przebywał w obozach w Szydłowcu, Lesznie, Krotoszynie oraz w Murnau – oflagu VII A. Po zwolnieniu znalazł się w Generalnej Guberni, gdzie podjął pracę w zawodzie aptekarskim. Prowadził aptekę wiejską w Sterdyniu nad Buczynką w pow. Sokołów Podlaski oraz aptekę w Trembowli nad Bugiem. W tej ostatniej przechowywał dwie rodziny żydowskie, a także dostarczał leki partyzantom Armii Krajowej. Po wyzwoleniu Wielkopolski przez Armię Czerwoną wrócił do własnej apteki w Opalenicy, którą prowadził aż do upaństwowienia, to zna-

czy do 9 I 1951 r. Później, do czasu przejścia na emeryturę, czyli do 31 V 1968 r., był jej kierownikiem. Zmarł 28 V w Opalenicy.

C A W. Akta personalne nr 10796; Archiwum Zakładowe przy PZF Cefarm w Poznaniu (teczka osobowa); W. D. [Wanda Dębska] Mgr Maksymilian Straburzyński, „Farmacja Polska” 24, 1968, nr 5-6, s. 423-424; wywiad autora z synem Maksymiliana Straburzyńskiego, mgr Henrykiem Straburzyńskim, przeprowadzony w Opalenicy 17 X 1977 r.; „Rocznik Farmaceutyczny” 1949/1950, Warszawa 1950, s. 373; Dzieje Opalenicy, praca zbiorowa pod red. Cz. Łuczaka, Poznań 1993, s. 292; L. Kostrzeński, Materiały do historii aptek wielkopolskich, t. II: Apteki prowincjonalne, Warszawa 1936, s. 144.

Jan Majewski

Stroiński Stanisław (1872–1954), budowniczy, mistrz ciesielski, działacz narodowy. Urodzony 18 października 1872 r. w Pakości. Syn Karola i Józefy

Stanisław
Stroiński

z domu Duszyńskiej. Naczelnik, prezes i prezes honorowy Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, członek Rady Ludowej, pierwszy polski ławnik Magistratu, prezes Towarzystwa Powstańców i Wojaków, prezes Towarzystwa Koło-

wników Nadnoteckich i prezes Stronnictwa Narodowego. Zmarł 8 stycznia 1954 r. w Pakości.

Łada H., Udział społeczeństwa pakoskiego w Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919, Pakość 1978; tenże, Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Pakości, Pakość 1985; Rynkowski M., Sment R., Opis dziejów Kompanii Pakoskiej w Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919, Pakość 1970, mps.

Beata Gozdera

Stróżyk Józef (1890–1951), urodzony 1 VII 1890 w Drzeczku, powiat Leszno w rodzinie rolników Franciszka i Marii Rzeźnikównej. Po ukończeniu szkoły rozpoczął praktykę kupiecką w Szamotułach. Ukończył też Szkołę Kupiecką w Poznaniu. W 1914 r. wcielony do armii niemieckiej. Po powrocie do Wielkopolski wstąpił w 1919 r. w szeregi powstańcze. Przydzielony został do 1 pułku strz. wlkp. (55 pp). Mianowany podporucznikiem objął pułkowy pluton telefonistów. Brał udział w walkach w Małopolsce Wschodniej i w wojnie z bolszewikami. 2 IV 1920 r. pod Szaćkami nieprzyjaciel przebił się przez styk 8 i 10 kompanii pułku. 8 kompania z trzech stron okrążona broniła się dzielnie, lecz nie mogła sprostać przeważającym siłom. Porucznik Stróżyk, krótko przed przecięciem drutów telefonicznych usłyszał, że dowódca 8 kompanii żąda ognia artyleryjskiego wobec groźnej sytuacji. „Wtedy to por. Stróżyk zebrał kilka sekcji swego plutonu i uzbrojony tylko w karabinki i granaty ręczne, ruszył pospieszonym marszem na pomoc kompanii. Przybył w chwili, gdy bolszewicy przygotowywali się do

decydującego ataku. Śmiałym atakiem rzucił się na nieprzyjaciela, oswoił 8 kompanię od zaciskającego się pierścienia i wspólnie z 8 kompanią rozbił nieprzyjaciela”. Za czyn ten por. Stróżyk odznaczony został Orderem *Viruti Militari*. Po wojnie, w 1921 r. por. Stróżyk objął dowództwo kompanii broni specjalnych. Miał opinię bardzo dobrego dowódcy. Na własną prośbę w 1923 r. przeszedł do rezerwy i wrócił do kupiectwa. Przez rok prowadził w Poznaniu Zakłady Litograficzne, następnie wstąpił do Straży Celnej w charakterze podkomisarza. W 1928 r. przeszedł w stan spoczynku. Zatrudnił się jako przedstawiciel Towarzystwa Naftowego „Limanowa” w Poznaniu. Od 1931 r. wójt we Włoszakowicach. W 1939 r. ochotnik, ciężko ranny w nogę. W czasie okupacji pracował w GG pod zmienionym nazwiskiem. Zmarł 19 IX 1951 r. w Bydgoszczy. Odznaczony także Krzyżem Walecznych (3 razy) i medalami.

CAW, VM.

Bogusław Polak

Stryczyński Jan (1866–1939), aptekarz, działacz niepodległościowy. Urodził się 24 I w miejscowości Świniec w pow. kościańskim. Do gimnazjum uczęszczał w Śremie. Aptekarstwa uczył się w Inowrocławiu. W 1889 r. złożył egzamin na pomocnika aptekarskiego. Studia farmaceutyczne ukończył w Berlinie w 1894 r. W czasie studiów jednorazowo jako wsparcie i pożyczkę otrzymał stypendium Towarzystwa Naukowej Pomocy. Po uzyskaniu dyplomu pracował w aptece w Reinickendorfie, a następnie w 1895 r. został administratorem apteki Kuglera w Gnieźnie.

W 1898 r. za 185 tys. marek (sama koncesja kosztowała 95 tys. marek) od Niemca Carla Richnowa odkupił aptekę „Pod Orłem” we Wronkach. W dziejach wronieckiej apteki był pierwszym właścicielem Polakiem. Oprócz aptekarstwa zajmował się weterynarią. Własnym sumptem wydał broszurę *Weterynarz w domu*, zawierającą opisy użycia 70. środków stosowanych w leczeniu zwierząt. Około 1916-1917 r. został członkiem zwyczajnym Poznań-

Jan
Stryczyński

skiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Jeszcze przed wybuchem powstania wielkopolskiego współpracował z Radą Robotników i Żołnierzy. Po wybuchu powstania włączył się aktywnie do działań przejmowania władzy z rąk niemieckich we Wronkach. W czerwcu 1919 r. został członkiem magistratu Wronek. Działalność na rzecz miasta przyniosła mu dużą popularność oraz powierzenie w 1931 r. funkcji wiceburmistrza Wronek. Zmarł we Wronkach 16 IV. Od 1924 r. w charakterze praktykanta w aptece „Pod Orłem” zatrudniony został syn Jana Stryczyńskiego – Marian (ur. 26 IX 1905 r.). Po ukończeniu farmacji na Uniwersytecie Poznańskim powrócił on do Wronek i w 1937 r. przejął aptekę od ojca. Prowadził ją, z wyłączeniem czasu II wojny światowej, do 1951 r., najpierw jako właściciel i bardzo krótko, już po upaństwowieniu i zmianie nazwy na

„Aptekę Społeczną” nr 141, jako jej kierownik. Zmarł 18 III 1951 r.

Informacja Pawła Stryczyńskiego (wnuka Jana, od 1995 r. właściciela apteki „Pod Orłem”) z 10 II 1997 r.; A. Ludwiczak, Rys historyczny apteki „Pod Orłem” we Wronkach, Wronki 1995, s. 6-8 (ze skrótami tekst ten ukazał się w „Czasopiśmie Aptekarskim”, vol. 3, 1996, nr 5, s. 10-11); L. Kostrzeński, Materiały do historii aptek wielkopolskich, t. II: Apteki prowincjonalne, Warszawa 1936, s. 248; W.W. Głowacki, Farmaceuci w Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk, „Farmacja Polska” 16, 1960, nr 19, s. 400; Urzędowy spis lekarzy uprawnionych do wykonywania praktyki lekarskiej, lekarzy dentystów, dyplomowanych farmaceutów oraz aptek w Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1931, s. 66; „Dziennik Poznański”, nr 299 (XXXI), z 29 XII 1889, nr 285 (XXXVI), z 15 XII 1894, nr 217 (XXXVII), z 21 IX 1895; L. Bartkowiak, Zasługi Towarzystwa Pomocy Naukowej im. K. Marcinkowskiego w kształtowaniu polskiego środowiska farmaceutycznego i lekarskiego w Wielkim Księstwie Poznańskim w latach 1841-1919, maszynopis pracy doktorskiej wykonanej pod kierunkiem doc. dra hab. med. E.P. Wąsiewicza w Instytucie Medycyny Społecznej AM im. K. Marcinkowskiego w Poznaniu, Poznań 1991, s. 289.

Jan Majewski

Strzelecki Adam (1898–1977), robotnik, żołnierz batalionu ostrzeszowskiego. Urodzony 15 września w Grabowie – Wójtostwie, w rodzinie Tomasza i Marii Strzeleckich. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Grabowie

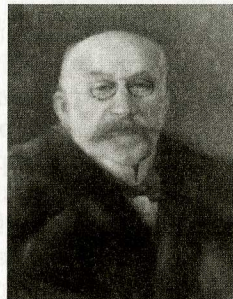
pracował jako robotnik w cegielni. Od 1916 r. w armii niemieckiej. W 1918 r. wrócił w rodzinne strony, 18 grudnia t.r. wstąpił do Straży Ludowej w Ostrowie Wlkp. Od 1 I 1919 r. był żołnierzem 1 kompanii ostrzeszowskiej, walczył pod Czarnym Lasem, Granowcem i Zdunami, był ranny. W szeregach 70 pp uczestniczył w wojnie polsko – bolszewickiej. Zwolniony z wojska w lipcu 1921 r., aż do chwili przejścia na emeryturę w 1963 r. pracował jako robotnik w tartaku w Grabowie n. Prośną. Działał w grabowskiej Ochotniczej Straży Pożarnej, należał do ZBoWiD, był odznaczony Krzyżem Kawalerskim OOP i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Zmarł 26 października 1977 r. w Grabowie, spoczywa na miejscowym cmentarzu parafialnym. Był żonaty.

Powstańcy wielkopolscy..., s. 63; AKWPWlkp.; Akta Zw. Kombatantów RP i b. Więźniów Politycznych – Koło Miejsko – Gminne w Grabowie n. Prośną.

Marek Rezler

Suchocki Stanisław Leopold (1855–1927), aptekarz, działacz społeczny i niepodległościowy. Ur. się 19 V w Broniszewicach pod Pleszewem jako syn Tomasza i Marii z Lewandowskich. Ojciec jego był administratorem i dzierżawcą majątków ziemskich w południowo-wschodniej Wielkopolsce. Uczęszczał do gimnazjum Marii Magdaleny w Poznaniu. Praktykę aptekarską rozpoczął w Nowym Mieście nad Drwęcą. Studia farmaceutyczne odbywał na Uniwersytecie Wrocławskim, szczególnie przykładając się do botaniki wykładanej przez

prof. Englera. Wówczas to zetknął się z Janem Kasprowiczem, z którym współpracował w działaniach na rzecz miejscowej Polonii. Praktykę zawodową odbywał w aptekach wrocławskich i berlińskich. W 1894 r. od Żyda Maxa Ecksteina nabył aptekę „Pod Orłem” w Pleszewie, w której wytwarzał wiele własnych preparatów aptecznych. Będąc dobrym botanikiem, stał się świetnym znawcą zielarstwa. Chcąc zdobyć okazy do własnego zielnika, odbywał podróże naukowe, m. in. na Krym (około 1905 r.). Dla podtrzymania ducha narodowego w 1895 r. założył w Pleszewie Koło Śpiewacze, które prowadził jako prezes i dyrygent przez blisko 20 lat. Należał do Zarządu Głównego Kół Śpiewaczych w Poznaniu. Na terenie Pleszewa i okolic znany był jako

Stanisław Leopold
Suchocki

zasłużony bojownik polskości. Należał do aktywniejszych obywateli tego miasta. Był członkiem Rady Nadzorczej Spółdzielczej, Banku Spółdzielczego, Towarzystwa Przemysłowców. Czynnym był także w Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk, pełniąc przez osiem lat (1912–1920) funkcję wiceprzewodniczącego Wydziału Nauk Przyrodniczych. Po odzyskaniu niepodległości wszedł w skład komisji do opracowania farmakopei polskiej. Z chwilą powołania do życia Uniwersytetu Poznańskiego zaproponowano mu stanowisko wykładowcy botaniki farmaceutycznej,

którego jednak ze względu na wiek nie przyjął. Piastował godność wiceprezesa Okręgowego Poznańskiego Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego. Na krótko przed śmiercią Zarząd Główny tego Towarzystwa mianował go członkiem honorowym. Zmarł 9 I w Pleszewie. W działalności patriotycznej wspierała go żona Anna z Czekanowskich, z którą ożenił się w 1894 r. Była ona delegatem na Sejm Dzielnicowy obradujący w Poznaniu w grudniu 1918 r., a następnie członkiem Rady Miejskiej polskiego Pleszewa. W latach 1927–1937 była członkiem Komisji Matematyczno-Przyrodniczej Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

Dane z życiorysu Stanisława Leopolda Suchockiego, przygotowane 26 lipca 1977 r. przez córkę mgr Marię Suchocką (dwustronicowy maszynopis w posiadaniu autora); W.W. Głowacki, Farmaceuci w Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk, „Farmacja Polska” 16, 1960, nr 20, s. 413-414; L. Kostrzeński, Materiały do historii aptek wielkopolskich, t. II: Apteki prowincjonalne, Warszawa 1936, s. 158; Poznaniacy. Portretów kopa i trochę, Poznań 1996, s. 361; H. Jankowska, A. Król, H. Król, B. Olejniczak, I. Pempera, A. Simon, E. Stelmaszczyk, Wykaz członków Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk za lata 1857-1945, [w:] Veritate et scientia. Księga pamiątkowa w 125-lecie Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, pod red. A. Gąsiorowskiego, Warszawa-Poznań 1982, s. 232.

Jan Majewski

Suchora Jakub (1897–1949),
ur. 05.07.1897 w Modrzu, gmina Stę-

szew w rodzinie rolnika Bartłomieja i Józefy zd. Przybylska. W 1915 roku został powołany do służby wojskowej w armii niemieckiej. W 1918 roku wstąpił do oddziałów powstańczych, a następnie został powołany do regularnej służby wojskowej w odrodzonej armii polskiej. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej 1920 roku. We wrześniu 1939 roku został siłą usunięty ze swojej posiadłości i do końca wojny pracował jako robotnik rolny w innym gospodarstwie zajętym przez Niemca. Po zakończeniu działań wojennych wrócił do rodzinnego Modrza i objął gospodarstwo rolne po swoim ojcu Bartłomieju. Zmarł 14 XI 1949 roku w Modrzu i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym. W 1930 roku zawarł związek małżeński z Jadwigą Szałą, z którą miał dzieci: Cezarego (ur. 1931), Marię Teresę (ur. 1932), Władysława Jakuba (ur. 1934) i Zofię (ur. 1936).

Informacje i pamiątki rodziny; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Bogdan Czerwiński

Sumiński Leon (1874–1942), działacz niepodległościowy, aptekarz, powstaniec. Ur. się 11 IV w Nowym Mieście w pow. lubawskim na Pomorzu. Po ukończeniu gimnazjum w Nowym Mieście podjął pracę jako uczeń aptekarski. Praktykował w aptekach Kcyni, Nakła, Poznania i Torunia. Po zdaniu egzaminu na pomocnika aptekarskiego zdecydował się na studia farmaceutyczne w Greifswaldzie (Gryfii). Wiadomość o przynależności do Akademickiego Stowarzyszenia „Concordia”, zlikwidowanego na wiosnę 1899 r., świadczy, że krótko studiował także we

Wrocławiu. Dyplom aptekarza otrzymał w 1900 r. w Greifswaldzie. Na przełomie XIX/XX w. związał się z Poznaniem. W 1901 r. za przynależność do patriotycznej organizacji „Czerwona Róża” skazany został na 6 tygodni więzienia. Współtowarzyszem Sumińskiego na ławie oskarżonych, a później w więzieniu na Młyńskiej, był lekarz Władysław Bolewski, w grudniu 1918 r. przewodniczący Powiatowej Rady Ludowej w Krotoszynie. W 1904 r. ożenił się ze Stefanią Plewkiewicz, córką lekarza ze Żnina, i dzięki finansowej pomocy teścia nabył uprzywilejowaną aptekę w Rakoniewicach. W 1913 r. przeniósł się do Krotoszyna, gdzie kupił aptekę „Pod Orłem”. Poza pracą zawodową zajmował się literaturą, muzyką, malarstwem. Na amatorskiej scenie Krotoszyna zarówno przed I wojną światową, jak i po jej zakończeniu wystawiane były utwory sceniczne Sumińskiego. Po wybuchu powstania wielkopolskiego, w czasie walk o Krotoszyn (1 I 1919 r.) zgłosił się do służb sanitarnych wojsk powstańczych. Po rozejmie trewirskim powrócił do pracy w aptece i działalności społeczno-artystycznej. Był postacią szeroko znaną w międzywojennym Krotoszynie. W listopadzie 1939 r. został przez Niemców wywłaszczony i wywieziony wraz z rodziną do Koźmina, a następnie do Ryk, skąd dzięki pomocy aptekarzy warszawskich przewieziono go do Warszawy, gdzie zmarł 2 VI. Syn jego Tadeusz, ur. 10 X 1905 r. w Rakoniewicach, absolwent farmacji Uniwersytetu Poznańskiego z 1930 r., porucznik służby zdrowia rezerwy, po 17 września 1939 r. internowany został w Starobielsku, a następnie wiosną 1940 r. zamordowany przez Sowieców.

Kronika apteki „Pod Orłem” w Krotoszynie, opr. przez mgr mgr Marię i Kazimierza Izdebskich; L. Kostrzeński, Materiały do historii aptek wielkopolskich, t. II: Apteki prowincjonalne, Warszawa 1936, s. 95, 169; W.W. Głowacki, Męczeńskie drogi farmaceutów wielkopolskich w latach okupacji hitlerowskiej 1939-1945, Poznań 1967, s. 10, 14; Katyń. Lista ofiar i zaginionych jeńców obozów Kozielsk, Ostaszków, Starobielsk, wstęp i opr. A.L. Szczęśniak, Warszawa 1989, s. 349; J. Tucholski, Mord w Katyniu. Kozielsk, Ostaszków, Starobielsk. Lista ofiar, Warszawa 1991, s. 495 (błędnie podano imiona rodziców Tadeusza Sumińskiego: Teodor i Eufemia); J. B. Gliński, Słownik biograficzny lekarzy i farmaceutów ofiar drugiej wojny światowej, Wrocław 1997, s. 392.

Jan Majewski

Susała Kazimierz (1895–1920), podporucznik WP. Urodził się w Sadkach 19 lutego 1895 roku. Jego rodzice, Stanisław i Bronisława z domu Żmudziska, należeli do najbogatszych

Kazimierz
Susała

mieszkańców miejscowości, posiadając gospodarstwo rolne o powierzchni ponad 40 hektarów. Susałowicze mieli również sklep z konfekcją i materiałami krawieckimi w Bydgoszczy na

ulicy Długiej. Kazimierz ukończył w 1905 roku w Nakle miejską szkołę katolicką i w kwietniu tego roku zapisał się do nakielskiego gimnazjum. W 1913 roku, wraz z kolegą szkolnym Kazimierzem Rybką., założył przy Państwowym Gimnazjum Męskim w Nakle I Drużynę Skautową im. Tadeusza Kościuszki. Pierwszy zastęp prowadził druh K. Rybka przy pomocy m.in. K. Susały, M. Bronickiego, Z. Kalety i W. Żmudzińskiego. W tym samym czasie działał również w istniejącym przy gimnazjum Towarzystwie Tomasza Zana, w którym pełnił funkcję komendanta. Gdy wybuchła I wojna światowa, po zdaniu tzw. matury wojennej, został powołany do wojska niemieckiego i otrzymał przydział mobilizacyjny do 4 Regimentu Ułanów, wchodzącego w skład 1 Dywizji Kawalerii, stacjonującego w Toruniu. Na front regiment wyruszył dopiero w styczniu 1915 roku. Ulokowano go w Prusach Wschodnich, w okolicach Gołdapi. W początkowym okresie swojego życia frontowego Susała bardzo często znajdował się na pierwszej linii walk. W 1915 roku brał udział w ofensywie na Kowno oraz Mińsk, po czym dywizja skierowana została na północ, w stronę Rygi. Od połowy roku więcej czasu spędzał przy taborach, w służbie wartowniczej i w łączności regimentu. Z początkiem lutego 1916 roku otrzymał awans na stopień gefrajtra, lecz nie przyjął oferty wysłania go na kurs oficerów piechoty, ceniąc sobie bardziej służbę w siodle. W lipcu, wraz z całą dywizją, znalazł się na Wołyniu niedaleko Lwowa, natomiast od października 1916 roku brał udział w ofensywie państw centralnych przeciwko Rumunii. W początkach 1917 roku kilka miesięcy spędził w lazarecie z powodu poważnej kontuzji nogi, do której wdało się zaka-

żenie. Po dojściu do zdrowia musiał dołączyć do regimentu, który przebywał już w Belgii. Po dotarciu do jednostki, okazało się, że cała dywizja przekwalifikowana została na piechotę i wkrótce trafiła do Lotaryngii w Wogezach, gdzie odbyło się wielotygodniowe szkolenie. W czerwcu walczył już na pierwszej linii frontu w specjalnych kompaniach szturmowych, których zadaniem było odbieranie zajętych przez wroga pozycji. W październiku 1917 roku oddelegowany został do Strasburga na kurs artylerii, po zakończeniu którego dostał nominację na obergefrajtra, a następnie sam otrzymał młodych rekrutów na przeszkolenie. Na przełomie września i października 1918 roku ponownie znajdował się na linii frontu w Wogezach, gdzie zastał go zawarty 11 listopada rozejm z Compiegne. Po opuszczeniu armii niemieckiej Kazimierz Susała został zweryfikowany przez powstające władze polskie w stopniu podporucznika i w Noc Sylwestrową 1918/1919 jako jeden z pierwszych przyniósł do Nakła informację o opanowaniu przez powstańców Kcyń. Następnie wybrano go, wraz z bratem Janem, na członka Rady Żołnierskiej w rodzinnych Sadekach. Po zaopatrzeniu powstańców z Sadek w broń przywiezioną z Nakła, wraz z Pawiem Flaczkim, Ignacym Brukwickim i kilkoma innymi ludźmi, zniszczyli symbole władzy cesarskiej, a następnie zajęli pocztę i budynki kolejowe w niedalekim Samostrzelu. Po utworzeniu I pułku strzelców wielkopolskich, Susała, jako dowódca kompanii, a następnie baterii armat, gdy ustały poważniejsze walki z Niemcami, został przetransportowany na front wschodni za rzekę Berezynę. Pułk, wchodzący w skład jednej z najlepszych w tym czasie 14 Dywizji Pie-

choty, posuwał się naprzód, wypierając bolszewików za Dniepr. W chwili załamania się polskiego frontu, po rozpoczęciu w lipcu 1920 roku przez Tuchaczewskiego rosyjskiej kontrofensywy, pułk i cała 14 Dywizja stanowiły siły osłonowe dla polskiej 4 Armii, cofającej się z całym frontem w kierunku Wisły. W jednym z wielu zachowanych do dzisiaj listów frontowych Susała pisał: „Cofamy się w ładzie zadając bolszewikom znaczne straty, ale i nasze straty są duże, bo Rosjanie mają znaczną przewagę. Dzień i noc maszerujemy w słońcu i boju, często wróg nas odcina od głównych sił i trzeba się przebijać”. Z początkiem sierpnia dywizja przegrupowana została w rejon Dębłina, skąd, w myśl planów Piłsudskiego, miała prowadzić kontruderzenie znad Wieprza, w celu wyjścia na tyły wojsk bolszewickich pod Warszawą. Po ciężkich bojach o Kołbiele, Mińsk Mazowiecki, idąc przez Wyszaków i Ostrołękę, dywizja zamknęła w potrzasku 4 armię wroga w okolicy Łomży. Pod koniec sierpnia pułk został przetransportowany w rejon Brzeście Litewskiego, gdzie polskie dowództwo planowało końcowy akt kontrofensywy znad Wisły. 14 Dywizja Piechoty zajęła pozycje wyjściowe do mającej nastąpić wielkiej bitwy nad Niemnem, w okolicy miejscowości Prużany. Jednak od 15 września trwały w tym rejonie poważne starcia z bolszewikami. Podczas zdobywania wsi Sławno, 17 września 1920 roku, dowódca 1 baterii podporucznik Kazimierz Susała został śmiertelnie ranny w brzuch i po chwili zmarł. Zwłoki bohatera przewieziono transportem kolejowym do Samostrzela, a następnie w kondukcje żałobnym na cmentarz w Sadkach. W uroczystości pogrzebowej, 25 września, bardzo licznie wzięli udział mieszkańcy wsi, a także

ksiądz proboszcz Bielski, hrabina Maria Bnińska z Samostrzela, reprezentanci 1 pułku strzelców wielkopolskich, sekcja honorowa pułku, żołnierze 1 i 5 kompanii, Kółko Rolnicze z Sadek i Towarzystwo Powstańców i Wojaków z Nakła. Pochowano człowieka, który całe swoje młode życie poświęcił na wojenną tułaczkę, pragnąc spełnić wielkie marzenie Polaków, ujrzeć wolną ojczyznę. W rodzinnym domu wychowywany był w patriotycznej atmosferze, co znalazło swe odzwierciedlenie w późniejszym życiu szkolnym i w dalszym frontowym. Do dzisiaj nie pozostał już nikt z najbliższej rodziny Susałów, pomimo iż Kazimierz miał liczne rodzeństwo. Wszyscy oni w najcięższej próbie przywdziewali powstańcze mundury. Najdłużej w wojsku służył Jan, który jako kawalerzysta 1 pułku ułanów wielkopolskich wchodzących także w skład 14 DP, walczył na froncie wschodnim do końca wojny. Schorowany w wyniku ciężkiej służby zmarł po kilku latach. Kazimierz pozostawił po sobie nieliczne pamiątki, przechowywane przez dalszą jego rodzinę. Jako zapalony fotografik, podczas wojny zrobił wiele zdjęć, z których zachowało się kilkadziesiąt. Uwiecznił na nich swój szlak bojowy, przedstawiając epizody z działań armii niemieckiej, powstańców z Sadek, etapy formowania 1 pułku strzelców wielkopolskich gen. Daniela Konarzewskiego [dowódca 14 DP], ppłk. Gustawa Paszkiewicza [dowódca 1 Pułku Strzelców Wielkopolskich], ppłk. Władysława Andersa [dowódca 1 pułku ułanów wielkopolskich] oraz innych towarzyszy frontowych. Zachowało się kilkadziesiąt listów z lat 1914-1920 stanowiących barwny i żywy opis przeżyć wojennych bohatera, które pozwoliły ułożyć” kolejne etapy jego życia fron-

towego. Również pamięć o nim wśród mieszkańców Sadek jest nadal żywa. Świadczą o niej pojawiające się z okazji świąt świeże kwiaty i płonące znicze na grobie oraz inicjatywa mieszkańców sprzed kilku lat zakończona sukcesem, tj. nadanie jednej z ulic miejscowości imienia Kazimierza Susały.

Łaniecki S., Wojenne losy powstańca z Sadek – podporucznika Kazimierza Susały, (w:) Wielkopolski Powstaniec, r. 2002, nr 8, s. 18 – 20.

Sławomir Łaniecki

Szafarkiewicz Stanisław (1888–1919), st. kapral Wojska Polskiego. Urodził się 3 marca 1888 roku w Borucinie w pow. pleszewskim, w rodzinie Ignacego i Marianny z Otockich. Z wykształcenia był lekarzem weterynarii. Podczas I wojny światowej służył w armii niemieckiej i w roku 1917 przebywał w szpitalu wojskowym. Po wybuchu powstania ochotniczo zgłosił się do 1 Pułku Rezerwowego w Poznaniu, przekształconego później w 10 pułk strzelców wielkopolskich. Wiosną 1919 roku pułk ten przybył w okolice Rynarzewa, gdzie przebiegała linia demarkacyjna biegnąca wzdłuż Noteci i Kanału Noteckiego. Na tym odcinku frontu północnego pełnił swoją służbę, aż do nocy z 18 na 19 czerwca 1919 roku, kiedy to podczas trzeciej próby zdobycia Bydgoszczy poległ w bitwie o most na Kanale Notecim pod Rynarzewem. Po bitwie wraz z 15 powstańcami pochowany w zbiorowej mogile na polu walki. Ekshumowany został w dniu 30 lipca 1920 roku i następnego dnia 1 sierpnia uroczystie pochowany na cmentarzu parafialnym

Stanisław
Szafarkiewicz

w Rynarzewie. Żonaty z Pelagią Kapsą, mieli syna Henryka (1918–1943).

T. Jabłoński, Lista strat Powstania Wielkopolskiego 1918/1919..., Warszawa 1936, s. 80, poz. 1398 (błędnie podane nazwisko Szafarkiewicz); ks. M. Buławski, Miasteczko nad frontem. Wspomnienia z roku 1919, Poznań 1929, s. 131-140; Materiały przekazane przez Jarostawa Witka (prawnuka z Korzuchowa); A. Ciszak, Szubin – Bydgoszcz po raz trzeci, (w:) Na froncie północnym, Poznań 1973, s. 34-46.

Piotr S. Adamczewski

Szała Stanisław (1881–1968), ur. 08.04.1881 w Januszewicach gmina Stęszew w rodzinie rolnika Teofila i Weroniki zd. Lemańska. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Słupi pracował z ojcem w gospodarstwie. Powołany w 1914 roku do służby wojskowej, walczył na froncie wschodnim i zachodnim. W październiku 1918 roku uzyskał urlop. Do swej macierzystej jednostki już nie powrócił. 25 listopada 1918 roku wstąpił do Straży Ludowej pod dowództwem Czesława Sobczyńskiego. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego wspólnie z oddziałem ppor. Andrzeja Kopy, w nocy z 5 na 6 stycznia 1919 roku brał udział w zdobyciu lotniska w Ławicy k/Poznania. Przed-

wczesna śmierć ojca Teofila pozbawiła rodzinę gospodarstwa. Matka wyszła ponownie za mąż i przeniosła się do Niepruszewa. Zmarł 13 lutego 1968 roku w Dębnie, pochowany na cm. parafialnym w Stęszewie. Odznaczony był Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W 1907 roku zawarł związek małżeński z Franciszką Bocian. Miał dzieci: Mariannę (1908–1910), Angelę (1909–1909), Franciszka (ur. 1910) – rymarza, Piotra (ur. 1913) – zduna, Stanisława (1916–1925), Antoniego (1919–1920), Franciszkę (ur. 1921), Marcelego Józefa (ur. 1924) – rymarza, Kazimierza (ur. 1928) – murarza. Żona Franciszka zmarła w 1964 roku w Dębnie.

Informacje i pamiątki rodzinne syna Marcelego; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Bogdan Czerwiński

Szała Stanisław (1895–1977), ur. 01. 05. 1895 r. w Słupi (gmina Stęszew) w rodzinie rolnika Franciszka i Agnieszki zd. Mały. W czasie I wojny światowej został powołany do armii pruskiej. W czasie urlopu nie wrócił

Stanisław
Szała

już do jednostki lecz wstąpił w szeregi Powstańców Wielkopolskich. Służył w oddziale ppor. Andrzeja Kopy, uczestniczył w walkach pod Wolszty-

nem i Zbąszyniem. Brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej. Po wojnie pracował we własnym gospodarstwie rolnym w Otorowie. W czasie okupacji hitlerowskiej wraz z rodziną został wysiedlony do Generalnej Guberni. Po zakończeniu II wojny światowej wrócił do Otorowa gdzie zmarł 23 lutego 1977 roku. Został pochowany na miejscowym cm. parafialnym. Był odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W 1925 roku zawarł w Stęszewie związek małżeński z Zofią Wachowiak, z którą miał dzieci: Irenę (ur. 1928), Adama Damiana (ur. 1933) i Zofię (ur. 1938).

Informacje i pamiątki rodziny; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Bogdan Czerwiński

Szatkowski Hipolit (1895–1971), ur. 13 sierpnia 1895 roku w Rogoźnie Wlkp. w rodzinie Ludwika i Franciszki z d. Drozdowicz. Pracował na stanowisku sekretarza w Urzędzie Miejskim; później był naczelnikiem wydziału podatkowego. Po wcieleniu do armii pruskiej służył w 94 pp. 10 października 1918 r. otrzymał rozkaz dowódcy kompanii by objąć komendę transportu materiałów, które miały być przewiezione do Głogowa nad Odrę. W listopadzie 1918 r. wrócił do Rogoźna. W końcu listopada wraz z innymi zorganizował Polską Organizację Wojskową. Każdy z organizatorów rozpoczął akcję werbunkową wśród żołnierzy Polaków oraz zbierania broni. W chwili wybuchu powstania H. Szatkowski został zastępcą komendanta miasta. Na froncie północnym był szefem 5 kompa-

nii; walczył też pod Inowrocławiem, Zbąszynem, Łabiszynem i Szubinem. Uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, udział w walkach pod Mińskiem,

Hipolit
Szatkowski

Bobrujskiem i nad Berezyną. Od 3 grudnia 1920 do 10 kwietnia 1922 r. służył w 74 pp. Członek Towarzystwa Powstańców i Wojaków, Stronnictwa Demokratycznego, Związku Zachodniego oraz Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Od września 1939 r. do końca wojny ukrywał się przed Gestapo. Po wojnie, aż do emerytury pracował w Zarządzie Miejskim. Zmarł 10 marca 1971 r. w Brodnicy, woj. kujawsko – pomorskie. Odznaczony był Krzyżem Walecznych i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Żonaty ze Stefanią Kowalewską, miał dwoje dzieci.

Dokumenty ze zbioru Muzeum Regionalnego w Rogoźnie.

Angelika Pilarska

Szczepaniak Franciszek (1897–1971), rolnik, żołnierz batalionu ostrzeszowskiego. Urodzony 27 stycznia w Siedlikowie, był synem rolnika Kazimierza S. i Julianny z Guździełów. Ukończył szkołę powszechną, w I wojnie światowej walczył w armii niemieckiej, na frontach zachodnim i wschodnim. Po wybuchu powstania wielkopolskiego

ochotniczo służył w batalionie ostrzeszowskim. Całe dalsze życie spędził w Siedlikowie, we własnym gospodarstwie. Był odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Zmarł w Siedlikowie 21 lipca 1971 r., spoczywa na miejscowym cmentarzu. Nazwisko Sz. zostało umieszczone na tablicy obelisku odsłoniętych w Siedlikowie w 80 rocznicę wybuchu powstania wielkopolskiego. Od maja 1926 r. żonaty z Jadwigą Małąg, miał syna Henryka (ur. 1937) oraz córki: Cecylię (ur. 1939, zam. Witek) i Czesławę (ur. 1943, zam. Jankowska).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 63; dokumentacja rodzinna, informacje córki Cecylii.

Marek Rezler

Szkudlarz Antoni (1900–?), ur. 10 czerwca 1900 r. w Połajewie pow. Czarnków, w rodzinie rolnika Jana i Marianny z d. Garstecka. Pracował jako listonosz od dnia 1 lipca 1915 r. do 1918 r. Następnie pracował doraźnie w charakterze robotnika rolnego w Połajewie do momentu wybuchu Powstania Wielkopolskiego. 6 stycznia 1919 r. zgłosił się na ochotnika do oddziału powstańczego pod dowództwem ppor. Króla. 7 stycznia 1919 r. przydzielony do I Kompanii Czarnkowskiej walczył z bronią w rękę pod dow. ppor. Króla i por. Pokrywki na odcinku pod Czarnkowem. Ponadto pełnił służbę wartowniczą na moście nad Notecią. Dowodził patrolami poszukującym broni, amunicji i odzieży wojskowej w miejscowościach: Piotrowo, Radom, Przybychowo, Podlesie, Boruszyn i Romanowo do dnia 15 marca 1919 r. Od dnia 20 marca 1919 r. pełnił służbę wartowniczą w II Bata-

lionie Garnizonowym w Poznaniu do chwili zwolnienia w dniu 10 czerwca 1919 r. Od dnia 11 czerwca 1919 r. do 7 kwietnia 1921 r. pracował w małym gospodarstwie rodziców w Połajewie. W okresie od 8 kwietnia 1921 r. do 6 grudnia 1921 r. odbył czynną służbę wojskową w 57 pp a od 7 grudnia 1921 r. do zwolnienia do rezerwy tj. do dnia 28 grudnia 1922 r. zatrudniony był jako introligator w kompanii sztabowej D.O.K. VII w Poznaniu. W latach 1923–1925 zatrudniany u różnych rzemieślników w Rogoźnie a od dnia 10 sierpnia 1926 r. – 26 czerwca 1929 r. uczył się jako ślusarz – tokarz w Rogoźnie. Przez dwa lata był bezrobotny. Następnie, od 15 grudnia 1931 r. do 31 grudnia 1932 r. zatrudniony jako egzektor powiatowy w Obornikach. Od 1 sierpnia 1932 r. do 31 lipca 1934 r. jako inkasent na obwód wójtowski w Połajewie, następnie od 15 września 1934 r. do 29 lutego 1936 r. pracował jako inkasent w Czarnkowie. Jako tokarz – frezer pracował w Zakładach Przemysłowych inż. Pałaszewskiego w Rogoźnie w latach 1936- 1938. 16 kwietnia 1938 r. rozpoczął pracę w fabryce H. Cegielskiego jako tokarz, gdzie był zatrudniony bez przerwy wraz z okresem okupacji aż do czasu przejścia na emeryturę 30 czerwca 1965 r. W grudniu 1940 r. został poddany torturom przez Niemców za sabotaż, wskutek, czego stracił bezpowrotnie słuch. W Zakładach H. Cegielski był długoletnim mężem zaufania Związku Metalowców. Od 1 października 1946 r. należał do Związku Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, Oddział – Koło H. Cegielski, a 1 lipca 1950 r. został członkiem ZBoWiD – Oddział Wilda. Odznaczony był: Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopol-

skich. W 1928 zawarł związek małżeński z Marią Dychówną.

Dokumenty ze zbioru Muzeum Regionalnego w Rogoźnie.

Angelika Pilarska

Szmania Szczepan (1897–1982), urodził się 7 XII 1897 r. w Grudnie niedaleko Rogoźna, jako syn Ignacego i Magdaleny Kowalewskiej. Ukończył szkołę ludową. Od 14 IX 1916 do 17 I 1919 w armii niemieckiej. Walczył na froncie zachodnim we Francji. Odznaczony Krzyżem Żelaznym II Klasy. Od

Szczepan
Szmania

27 I 1919 r. do 9 XII 1919 r. w armii polskiej. Służył w Kompanii Rogozińskiej pod dowództwem Wiktora Skotarczaka. Brał udział w walkach o Chodzież, Budzyń i Radwanki. Uczestnik akcji zdobycia samochodu pancernego pod Budzynie. Ranny w brzuch, po rehabilitacji przydzielony do kompanii karabinów. Do 1939 r. pracował w owczarni, w majątku Erdmanna Sierakowskiego w Łopiszewie. Uczestnik kampanii wrześniowej w 1939 r. Podczas okupacji – zagrożony aresztowaniem – ukrywał się w Boruchowie koło Ryczywołu. Po II wojnie światowej zatrudniony w Urzędzie Gminy jako pracownik fizyczny. W okresie dwudziestolecia międzywojennego członek

Koła Związku Weteranów Powstań Narodowych 1914-1919 w Ryczywole. Od 1948 r. działał w Związku Powstańców Wielkopolskich 1918-1919. Od 1957 r. członek ZBoWiD (legitymacja nr 045473, nr ewidencyjny okręgu 207317) w Ryczywole. Zmarł 8 VI 1982 r. w Ryczywole, pochowany został na miejscowym cmentarzu parafialnym. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i Medalem Niepodległości. Związek małżeński zawarł z Jadwigą Soloch. Miał czworo dzieci: Henryka, Józefa, Martę i Monikę.

Relacja wnuczki Marii Zajęc. Dokumenty i pamiątki rodzinne.

Robert Zimny

Szulc Franciszek (1893–1940), komisarz Straży Granicznej, organizator powstania Wielkopolskiego w Dakotach Mokrych i Uścięcicach. Urodził się 16 IX 1893r. w Dobrej

Franciszek
Szulc

(pow. grodziski) w rodzinie Józefa i Józefy z domu Rybarczyk. Dzieciństwo spędził w Dakowach Suchych gdzie uczęszczał do szkoły powszechnej. Z domu rodzinnego wyniósł rozbudzone uczucia patriotyczne, które nie uległy osłabieniu przez całe jego

życie. W dwunastym roku życia oddany został do małego seminarium księży Misjonarzy w Nowej Wsi pod Krakowem, po czym wstąpił do Seminarium nauczycielskiego w Rogoźnie, gdzie w roku 1915 zdał małą maturę. W czerwcu 1915 r. został powołany do czynnej służby wojskowej (7 pułk grenadierów) następnie wyjechał na front zachodni w składzie 52 pułku piechoty. Dnia 23 V 1918 r. został ranny w nogę i przekazany do lazaretu polowego. Od 28 IX 1918 r. służył w garnizonie Cottbus, skąd wyjechał na urlop do domu. Jak napisał w swoich nie opublikowanych wspomnieniach: „Przybywszy do domu na urlop dowiedziałem się od brata mego Stanisława, że w Wielkopolsce przygotowuje się powstanie przeciw Niemcom. Po porozumieniu się z przywódcami tegoż ruchu na powiat grodziski, udałem się z powrotem do mego garnizonu, aby tutaj przez wysyłkę broni i amunicji przygotować oddziały polskie w mych stronach ojczystych do walki z wrogiem. Wysyłkę wszelkiego materiału wojennego uskuteczniałem aż do dnia przyłączenia się do ruchu powstańczego tj. do wybuchu powstania w Poznaniu. W dniu 28 XII Brałem udział w walkach ulicznych w Poznaniu, lecz już następnego dnia powróciłem do Buku i tutaj z Antonin Mułą zacząłem organizować oddziały powstańcze. Ja zająłem się organizowaniem oddziałów w Dakotach Mokrych, Dakotach Suchych, Uścięcicach, Dobrej i Piekarach”. Dnia 6 I 1919r. objął dowództwo kompanii bukowskiej. Wyróżnił się jako dowódca w walkach o dworzec kolejowy w Zbąszyniu, a następnie pod Nowym Dworem, Łomnicą i Chrośnicą, Za czyny bojowe w Powstaniu Wielkopolskim odznaczony został Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari (nr

4755). Od 1 IV 1919 r. wraz ze swoją kompanią w składzie 2 pułku strzelców wlkp. 28 IV 1919 r. mianowany został podporucznikiem. Od października 1919 r. wcielony został ze swoją kompanią do 1 pułku rezerwowego (późniejszy 155 pułk piechoty, a następnie 73 pułk piechoty). W ramach tego pułku brał udział w walkach na froncie polsko – bolszewickim (za czyny męstwa na froncie bolszewickim odznaczony Krzyżem Walecznych po raz pierwszy). W lipcu 1921 r. zdemobilizowany, wstąpił do Straży Celnej (późniejszej Straży Granicznej). Pełnił m.in. funkcję Komisarza Straży Granicznej w Zbąszyniu. W 1939 r. ewakuowany na wschód, w niewyjaśnionych okolicznościach dostał się do niewoli sowieckiej. Zamordowany w lasu katyńskim 30 IV 1940 r. przez NKWD. Żonaty z Eleonorą z Walewskich, dzieci nie miał. Odznaczony m.in. Krzyżem Niepodległości, Virtuti Militari 5-kl., Krzyżem Walecznych, Medalem Dziesięciolecia, Medalem za Wojnę 1918/1921.

Opalenicki Słownik Biograficzny. Pod red. B.Wojcieszaka. T.II, s. 123-125; J.Kiński, Szulc Franciszek (16 X 1893 – 30 IV 1940), (w:) Kawalerowie Virtuti Militari 1792-1945. Koszalin 1993, Tom II, część. 2, s. 209; J.Urban i W.Kabsch, Wyzwolenie miasta Grodziska Wlkp i okolicy (mpis.); Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie, akta personalne 2927; tablica na kościele w Dakowach Mokrych; Zbiory OSB,

Zdzisław Kościński

Szymanowski Stefan Ludwik (1896–1969), oficer WP, dowódca kom-

panii mikstackiej. Urodzony 7 sierpnia w Sławinie, był synem Wincentego Sz. i Zofii z Krzemienieckich. Ukończył szkołę powszechną, w latach 1916–1918 w armii niemieckiej, na fron-

Stefan Ludwik
Szymanowski

cie zachodnim. Jesienią 1918 uciekł z niemieckiego szpitala wojskowego i wrócił do Mikstatu, gdzie w styczniu nast. roku stanął na czele formowanej tu kompanii powstańczej. W składzie 70 pp uczestniczył w wojnie polsko – bolszewickiej, nast. pozostał w wojsku, w służbie czynnej. Był kolejno: kursantem Szkoły Podchorążych w Warszawie (1920), instruktorem bronioznawstwa w Szkole Podchorążych Piechoty w Warszawie (w stopniu porucznika, 1921–1925), w 62 pp (1926–1932), instruktorem w szkole dla podoficerów w Bydgoszczy (w stopniu kapitana, 1932–1935), w Sztabie Głównym (1935–1939); równocześnie w latach 1927–1932 był komendantem Przysposobienia Wojskowego na powiat bydgoski. Kampanię wrześniową 1939 odbył w Sztabie Naczelnego Wodza. Potem kolejno: w kampanii francuskiej 1940, przedostał się do Anglii, awansowany na majora, nast. skierowano go do Francji, do ruchu oporu. W latach 1943–1945 dowodził batalionem w Anglii. Odznaczony m.in. Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami (dwukrotnie), Srebrnym

Krzyżem Zasługi z Mieczami, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Pozostał na emigracji, zmarł w Londynie 17 maja 1969 r., prochy przewieziono do kraju i pochowano na cmentarzu w Mikstacie. Był autorem pamiętnika – relacji z walk dowodzonej przez siebie kompanii w powstaniu wlkp. W lipcu 1921 ożenił się z Józefą Wdowicką; dzieci: Piotr (ur. 1924) i Wojciech (ur. 1926).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 65; dokumentacja rodzinna, informacje syna Piotra.

Marek Rezler

Szymański Wacław (1896–1965), rotmistrz. Urodzony 23 sierpnia 1896 r. w Komorzu, pow. Jarociński. Uzyskał maturę w gimnazjum Augusty-Wiktorii (1913). Od 1911 r. należał do Towarzystwa Tomasza Zana, w 1912 r. organizował Skauting w Poznaniu. 1 X 1913 r. powołany do odbycia jednorocznej służby w a. niemieckiej. Na froncie do listopada 1918 r., mianowany ppor. 12 XI 1918 w Poznaniu wstąpił do POW. Od 27 XII t.r. uczestnik powstania wielkopolskiego. W 1920 r. d-ca kompanii skierowanej z Ławicy na front bolszewicki i przydzielony do baonu lotniczego. Awansował na por. Następnie d-ca kompanii zwiadowców 28 p. strz. Kaniowskich. 12 IX 1920 r. pod Sokalem powstrzymał wycofujący się baon 30 p. strz. Kan., „zebrał, uporządkował i zmusił do powrotu do linii bojowej, przez co zamknął lukę i nie pozwolił nieprzyjacielowi przerwać się”. 19 IX t.r. na czele oddziału konnych zwiadowców 28 i 29 p. strz. Kan. w kierunku na Krzemieniec (Wołyń), z kilkoma zwiadowcami uniemożliwił oddziałowi bolszewików zniszczenie

mostu na Ikwie. W potyczce tej został ciężko ranny. Za czyny te odznaczony VM 5 kl. (nr 621). Jako 50 % inwalida zwolniony z wojska w końcu 1921 r. Objął dzierżawę majątku państwowego Dąbrówka-Ludomska w pow. obornickim. Działał w org. kombatanckich, w Przysposobieniu Wojskowym (d-ca kompanii, z-ca d-cy baonu, d-ca 5 p. rez.), prezes Zw. Oficerów Rezerwy RP i in. Awansował do stopnia rtm. Ukończył studia rolnicze na UP. W latach okupacji Generalnym Gubernatorstwie. Po wojnie osiadł w Bydgoszczy. Zmarł 17 kwietnia 1965 r. w Bydgoszczy i tam pochowany. Odznaczony także Medalem Niepodległości, Srebrnym Krzyżem Zasługi i in. Żonaty z Anną Jaranowską. Dzieci: Mirosław (ur. 27 II 1930); Juliusz (17 II 1932); Hanna, zamężna Sielachowicz (21 VIII 1932).

CAW, VM 71-6366 i ap. 3886; informacje córki Hanny z Sopotu; Kawalerowie ..., T. II, cz. 2, s. 211–112.

Bogusław Polak

Śledzikowski Franciszek (1901–1962), porucznik, wójt gminy Opalenica. Urodził się 20 I 1901 r. w Kwieciszewie (pow. mogileński) w rodzinie Mieczysława i Marty z domu Zamek – Gliszczyńskiej. Dzieciństwo spędził w Kwieciszewie i Pobiedziskach. Śledzikowscy dali synowi nie tylko solidne wykształcenie średnie – 6 klas wyższej szkoły realnej, ale również solidne wychowanie patriotyczne. W 1914 r. przybył z rodzicami do Opalenicy. Najgorętszym pragnieniem Franciszka Śledzikowskiego było włączenie się do nadchodzącej walki o niepodległość. Nic go też zatrzymać nie mogło, gdy rozpoczęło się Powstanie Wielkopolskie.

Od 9 I 1919 r. do 20 IV 1919 r. jako ochotnik, w składzie kompanii opalenickiej, brał udział we wszystkich jej walkach i potyczkach. Odznaczył się w tych działaniach jako żołnierz odważny i pełen poświęcenia. Za zasługi w powstaniu odznaczony został Srebrnym Krzyżem Zasługi (24 XII 1926 r.). Nie było mu jednak sądzone

Franciszek
Śledzikowski

wziąć czynnego udziału w walkach 5 pułku strzelców wielkopolskich. Odkomenderowany jako kadet i starszy kadet do Wielkopolskiej Szkoły Podoficerów Piechoty. Dnia 4 VII 1920 r. został mianowany rozkazem Dowództwa Okręgu Generalnego w Poznaniu podchorążym piechoty i trafił do Batalionu Marszowego przy Doświadczalnym Centrum Wyszkożenia Armii w Rembertowie. W trudnych dniach sierpnia 1920 r., kiedy to armia czerwona dotarła do Łomży, Ostrołeki, a tzw. grupa mozyrska armii Tuchaczewskiego osiągnęła Radzymin i znalazła się na przedpolach Warszawy, znalazł się wraz z batalionem marszowym 142 pułku piechoty w akcji bojowej (1 VIII – 30 VIII 1920 r.). Awans na podporucznika otrzymał 1 XI 1920 r. W styczniu 1920 r. został przeniesiony do 57 pułku piechoty wielkopolskiej w Poznaniu, gdzie pełnił funkcje oficera personalnego. W liście kwalifikacyjnej z 1925 r. napisano o nim „...jest oficerem bardzo sumiennym i praco-

witym. Zdolności fizyczna zwłaszcza po przejściu bardzo ciężkiej choroby – słabe (w 1921 r. przeszedł ciężką żółtaczkę), jednak wystarczające do pracy kancelaryjnej”. W międzyczasie podjął studia na Wydziale Prawnym, Sekcji Ekonomiczno -Politycznej Uniwersytetu Poznańskiego. W 1923 r. otrzymał dyplom ukończenia studiów wyższych i tytuł magistra praw. Jako inwalida wojskowy przeniesiony w 1927 r. w stan spoczynku. Od 16 IV 1930 r. do 31 XII 1938r. wójt gminy Opalenica. Następnie prowadził przedsiębiorstwo handlowe. W chwili wybuchu II wojny światowej zgłosił się ochotniczo do szeregów Wojska Polskiego. Nie otrzymał ze względu na orzeczone inwalidztwo wojskowe przydziału mobilizacyjnego. Po wkroczeniu Niemców do Opalenicy był wzięty jako zakładnik. W 1943 r. – bez narkozy – amputowano mu lewą nogę. Mieszkał w tym czasie w Opalenicy, a następnie wyrzucony przez okupanta – wraz z rodziną – do pobliskich Rudnik. Mimo kalectwa zmuszony był do regularnego meldowania się u władz okupacyjnych. Po wyzwoleniu w 1945 r. bez środków do życia, szykanowany przez ówczesne władze. W latach pięćdziesiątych na skutek interwencji u marszałka Michała Roli-Żymierskiego otrzymał posadę w Gminnej Spółdzielni w Opalenicy. Żonaty z Heleną Ritthammer miał córkę Krystynę. Zmarł 20 II 1962 r., pochowany na cmentarzu w Opalenicy. Odznaczony był Srebrnym Krzyżem Zasługi, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918 -1921 r., Medalem Dzieśięciolecia Odzyskanej Niepodległość.

Opalenicki Słownik Biograficzny. Pod red. B.Wojcieszka. T.II, s. 127-128; J.Podwapiński, Ilustrowany Zarys Historii 57

p.p. wlkp. (3 p. strzel. wlkp.). Poznań 1927, s. 38; tamże foto; Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie, akta personalne 12488 i odznaczeniowe MN 32 odrzuc.: Zbiory OSB; relacja córki Krystyny.

Zdzisław Kościański

Śledzikowski Mieczysław (1875–1941), członek Rady Ludowej, współorganizator Powstania Wielkopolskiego na terenie Opalenicy. Urodził się 6 XII 1875 r. w Kwieciszewie (pow. mogileński) jako syn rolnika Wincentego i Franciszki z Maturskich. Po ukończeniu szkoły elementarnej w Kwieciszewie, podjął naukę, w zawodzie kowalско-ślusarskim. Następnie przez kilka lat pracował w Niemczech.

Mieczysław
Śledzikowski

Pragnął wyzwolenia Ojczyzny spod obcego jarzma. Uczestniczył w życiu polskich towarzystw i organizacji. Po zdobyciu sześciomiesięcznej służby w wojsku pruskim na Pomorzu, handlował drewnem budowlanym w Kwieciszewie i Pobiedziskach. Od 1914 r. gospodarzył na dwudziestomorgowym gospodarstwie w Opalenicy oraz prowadził przedsiębiorstwo handlowe „bławatami, konfekcją i galanterią”. Gdy w listopadzie 1918 r. powstała w Opalenicy Rada Ludowa wszedł w jej skład. Rada przystąpiła do kontrolowania aparatu państwowego i samorządowego,

sprawowała opieką nad powracającymi do kraju żołnierzami i osobami bezrobotnymi oraz czuwała nad apro wizacją ludności i walce z paskarstwem. Od 23 XI 1918 – komendant dworca – mąż zaufania w Opalenicy, Jak napisał twórca kompanii opalenickiej Edmund Klemczak: „Śledzikowski jako komendant dworca zatrzymał osiem pociągów, na które Niemcy w połowie grudnia 1918 r. załadowali w Biedrusku broń i amunicję, a która były deklarowana jako artykuły spożywcze i miały odejść do Berlina. Dnia 13 grudnia 1918 r. nadszedł jeden wagon bomb dla lotników znajdujących się, na Ławicy, które były deklarowane jako buraki. Zostały przez komendanta dworca obłożone aresztem i odesłane do składnicy. Po oswobodzeniu Opalenicy zorganizował miejscowy oddział Czerwonego Krzyża, który brał udział w zajęciu Nowego Tomysła i walce pod Zbąszyniem (5 I 1919 r.). Za działalność niepodległościową odznaczony został w 1932 r. Medalem Niepodległości, ponadto otrzymał odznaczenia pamiątkowe: Krzyż Walecznych Straży Ludowej w Poznaniu. Całe swoje życie przeżył skromnie z wielką godnością. Zapal, energię i prawy charakter oddał całkowicie służbie publicznej m.in. 2 I 1922 r. wybrany został przewodniczącym Rady Miejskiej. W 1926 r. wziął udział w pracach komitetu społecznego na rzecz utworzenia powiatu z siedzibą w Opalenicy. Wysiedlony przez Niemców do Częstochowy żył w trudnych warunkach materialnych. Zmarł, pochowany został na miejscowym cmentarzu „Kule” w Częstochowie w 1941 r. W obronie pamięci Mieczysława Śledzikowskiego występowała kilkakrotnie jego rodzina, prowadząc korespondencję m.in. z Kołem Powstańców Wielkopolskich w Opalenicy, a ostatnimi czasy

z opalenickim kołem Związku Kombatan-
tantów RP i Byłych Więźniów Poli-
tycznych. Żonaty z Józefą z Daminów;
miał dzieci Franciszka (porucznika
WP, powstańca wielkopolskiego), Annę
(uczestniczką powstania wielkopolskiego),
Kazimierza, Leona (uczestnika
wojny 1939-45), Mieczysława (więźnia
politycznego Polski Ludowej), Władysławę
(sanitariuszkę N.O.W – AK),
Tadeusza (członek N.O.W-AK, więzień
polityczny Polski Ludowej).

Opalenicki Słownik Biograficzny.
Pod red. B.Wojcieszaka. T.II, Opalenica
1994, s. 128-130; Centralne Archiwum
*Wojskowe w Warszawie, akta odznacze-
niowe M. Niep. 24/2118; Monitor Pol-
ski z dnia 22 XII 1932 r. nr 293, poz.*
*341, s.3; Dzieje Opalenicy, Praca zbio-
rowa pod redakcją C.Łuczaka, Poznań*
*1993, s. 139, 165, 169; (Kow) Uchro-
nił Poznań, (w:) „Dzień po Dniu, nr*
46/92; tamże-foto; zbiory OSB.

Zdzisław Kościański

Ślęzak Mikołaj (1897–1983), rolnik,
żołnierz 12 p. strz. wlkp. Urodzony 3
listopada w Marszałkach pow. Ostrzeszów,
ukończył cztero-
klasową szkołę elementarną. Od 1916
w armii niemieckiej, walczył na froncie
wschodnim, od 1917 – na zachodnim,
w 1918 zatruty gazem w okolicach Cha-
teau – Thierry, był odznaczony Krzy-
żem Żelaznym 2 kl. Od 10 II 1919
ochotniczo w 12 p.strz.wlkp., w stop-
niu starszego szeregowego, uczestniczył
we wszystkich walkach tego oddziału.
W styczniu 1920 przeniesiony do kan-
celarii batalionu zapasowego 70 pp
w Pleszewie; awansowany na kaprala.
Zwolniony z wojska w lipcu 1921 r., był
powoływany na ćwiczenia. Zamiesz-

kał w Zajączkach pow. Ostrzeszów.
Zmarł 11 marca 1983 r., spoczywa na
cmentarzu w Ostrzeszowie. Od sierp-
nia 1922 żonaty z Józefą Osiecką, miał
troje dzieci urodzonych w latach 1923,
1925 i 1926.

Powstańcy wielkopolscy..., s. 65;
APP ZPW; akta USC w Ostrzeszowie.

Marek Rezler

Śliwa Walenty (1880–1961) dzia-
łacz społeczny, powstaniec wielkopolski.
Ur. się 9 lutego 1880 r. w Bukówce
Górnym koło Włoszakowic w powiecie
leszczyńskim. Syn Piotra i Marianny
z domu Gąd. Rodzice jego byli rol-
nikami. Ukończył niemiecką szkołę
ludową w Bukówce. Mając 18 lat wyje-
chał w poszukiwaniu pracy do Niemiec.
Prze rok pracował jako górnik –
murarz. Później wstąpił w Nadrenii
do Szkoły Sanitarnej. Po jej ukończe-
niu i złożeniu egzaminu państwowego
uzyskał uprawnienia felczera i masa-
żysty. Podjął pracę jako asystent chi-
rurgiczny przy majorze dr. Benzle-
rze w Szpitalu Chirurgicznym Księcia
Bawarskiego Albrechta w Sterkerade.
18 października 1901 r. został powo-
łany do wojska pruskiego i wcielony
do 145 pułku piechoty Cesarza Wil-
helma II w Montigne Metz. Po zakoń-
czeniu służby wojskowej wrócił do
Bukówca i podjął pracę w zawodzie
kupieckim i zajął się swoim gospodar-
stwem rolnym. W 1911 roku wybudo-
wał w Bukówce okazały hotel z salą
widowskowo-teatralną oraz zapleczem
kuchennym. Po wybuchu I wojny świa-
towej został zmobilizowany i wysłany
na front we Francji. Za ofiarną pracę
sanitariusza na polu walki został odzna-
czony Krzyżem Żelaznym II klasy. Na

początku 1918 r. wrócił do Bukówca. W listopadzie t.r. został wybrany do wschowskiego „Bauern und Soldatenratu” jako przedstawiciel ludności polskiej. Z początkiem stycznia 1919 r. mieszkańcy Bukówca postanowili przystąpić do Powstania Wielkopolskiego. W hotelu należącem do Walentego Śliwy było biuro oddziału oraz skład broni i amunicji. Osobiście zorganizował i dowodził drużyną sanitarną Kompanii Bukowieckiej. Po wybuchu wojny polsko – bolszewickiej był sanitariuszem w oddziałach gen. Bułak-Bałachowicza. W okresie międzywojennym pracował społecznie w lokalnym środowisku. Był prezesem Narodowej Partii Robotniczej, członkiem jej Naczelnej Rady i wojewódzkiej Komisji Rewizyjnej; był też członkiem Sejmiku Województwa Poznańskiego. Pracował społecznie: jako członek Sejmiku Powiatowego w Lesznie, w wydziale Powiatowej Rady Szkolnej oraz w Powiatowej Radzie Wychowania Fizycznego. W latach 1935–1939 był prezesem Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej i aktywnym działaczem Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem, współzałożycielem Ochotniczej Straży Pożarnej RP i Koła Śpiewaczego. We wrześniu 1939 w jego hotelu miała siedzibę dobrze wyposażona drużyna PCK, a Walenty Śliwa był członkiem Komitetu Obywatelskiego. Po wkroczeniu wojsk hitlerowskich został przez niemieckiego komisarza wyznaczony na tymczasowego burmistrza wsi. Funkcję tę pełnił do 3 stycznia 1940 r. Później wraz z rodziną został wysiedlony ze swojej posiadłości. 18 września 1940 został aresztowany i osadzony w więzieniu w Rawiczu. 18 listopada 1941 r. został zwolniony z więzienia, ale już 9 września 1942 r. ponownie aresztowany

w Ostrowie Wlkp. i osadzony w obozie. 9 lutego 1943 r. został przewieziony do Poznania i osadzony w Forcie VII; później przetransportowano go do obozu koncentracyjnego w Dachau. Przez trzy miesiące przebywał w obozowym szpitalu. Wolność przyniosły mu wojska amerykańskie 29 kwietnia 1945 r.; po wyzwoleniu na kuracji w Freiman. Do Bukówca wrócił pieszo 13 sierpnia 1945 r. Po wojnie prowadził restaurację i hotel, a po ich urzędowej likwidacji żył z uprawy ziemi. Należał do Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego, ZBoWiD, miejscowej Ochotniczej Straży Pożarnej i Koła Śpiewaczego im. Kurpińskiego. Zmarł 7 lipca 1961 r. w Bukówcu i został pochowany na miejscowym cm. przykościelnym. Był odznaczony: Srebrnym Krzyżem Zasługi, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczy oraz licznymi odznakami. Od 1903 r. żonaty z Ludwiką Olejniczak. Z małżeństwa tego urodziły cztery córki: Bibianna (1904, zam. Gierczak), Ludwika (1907–1994; zam. Kicman), Bronisława (ur. 1914, zam. Deckert) i Janina (ur. 1920, zam. Świątek) oraz 3 synów: Telesfor Joachim (ur. 1908, zamordowany przez hitlerowców 9 X 1939), Roman (1911–1984) i Walenty (ur. 1917).

Dokumenty ze zbiorów rodzinnych.

Wojciech Kicman

Śliwiński Czesław (1898–1973), powstaniec wielkopolski ziemi skockiej. Urodził się w 5 października 1898 roku w Przysieczynie (powiat Wągrowiec), jako syn Aleksandra i Agnieszki. Ukończył szkołę powszechną. W czasie I wojny światowej wcielony do armii pruskiej, walczył na froncie zachodnim we Francji. Ochotniczo w wiel-

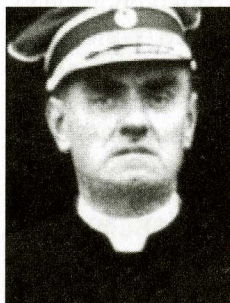
kopolskich oddziałach powstańczych uczestniczył w walkach w rejonie Wągrowca oraz na froncie północnym w rejonie Nakła i nad Notecią. Uczestnik wojny polsko – bolszewickiej. W okresie międzywojennym pracował jako rolnik, początkowo w gospodarstwie rodziców w Przysieczynie, później za zasługi w walkach o niepodległość Polski otrzymał przydział ziemi z parcelacji we wsi Włókna, gmina Skoki, na której w 1927 roku rozpoczął budowę zagrody. Po wybuchu II wojny światowej wysiedlony z gospodarstwa. W czasie okupacji pracował jako robotnik fizyczny przy budowach inżynierskich. Po wojnie wrócił do pracy w swoim gospodarstwie rolnym. W ZBoWiD od 1959 roku. Zmarł 27 maja 1973 roku i pochowany jest na cmentarzu parafialnym w Skokach. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Pośmiertnie odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Awansowany do stopnia podporucznika za udział w Powstaniu Wielkopolskim w 1972 roku. Żonaty ze Stanisławą z domu Bejma, z którą miał pięć córek. 27 grudnia 2003 roku, w 85. rocznicę wybuchu powstania, przed wejściem na teren cmentarza w Skokach odsłonięto tablicę pamiątkową poświęconą powstańcom z ziemi skockiej tam pochowanych – wśród kilkudziesięciu wymienionych na niej powstańców jest również Czesław Śliwiński.

Na podstawie relacji Krystyny Rzepczyk.

Krzysztof Jachna

Śramkiewicz Kazimierz (1875–1954), ksiądz, kapelan odcinka „Paw-

łowice”, proboszcz pawłowicki, dziekan krobski, działacz społeczny. Urodził się 14 lutego 1875 r. we Wronkach (pow. szamotulski), w rodzinie Stanisława i Pauliny zd. Hoffman. W 1896 r. ukończył Gimnazjum Marii

Kazimierz
Śramkiewicz

Magdaleny w Poznaniu, a następnie Seminarium Duchowne. Od 1907 r. proboszcz w Pawłowicach (pow. leszczyński), jeszcze t.r. założył tam koło Katolickiego Stowarzyszenia Robotników Polskich. W 1912 był współzałożycielem, wiceprezesem Zarządu i członkiem Rady Nadzorczej Banku Ludowego w Lesznie. Od końca listopada 1918 r. członek Powiatowej Rady Ludowej w Lesznie. W 1919 kapelan powstańczego baonu „Pawłowice”. Wraz z ks. Steinmetzem z Osiecznej pożyczył w Banku Ludowym w Osiecznej 5 tys. marek z przeznaczeniem na rzecz powstania. W latach 30-tych dziekan dekanatu krobskiego. Od 7 VI 1934 członek ZWPN, później ZPW. Po zamknięciu kościoła przez okupanta hitlerowskiego w listopadzie 1941 r. wysiedlony do Generalnej Guberni. Do Pawłowic wrócił w 1945 r. i nadal pełnił funkcję proboszcza (do 1952 r.). Ostatnie dwa lata życia pracował w parafii jako emeryt. Zmarł w 1954 r. Pochowany w Pawłowicach.

Świdzki B., Ilustrowany opis Leszna i Ziemi Leszczyńskiej; Frankie-

wicz E., *Osieczna w walce o niepodległość 1890-1919*, Polak B., *Front Południowo – Zachodni (Grupa „Leszno”) powstania wielkopolskiego*.

Jacek Wawrzyniak

Świderski Dominik (1898–1977), krawiec, żołnierz kompanii grabowskiej. Urodzony 4 sierpnia w Grabowie n. Prosną, był synem Leona i Barbary z Rybczyńskich. Ukończył szkołę powszechną i w Ostrzeszowie rozpoczął naukę zawodu krawieckiego. Służbę wojskową odbywał od 1916 r. w artylerii w Poczdamie, kolejne dwa lata spędził na froncie francuskim, m.in. pod Verdun, odznaczony Krzyżem Żelaznym, awansowany na kaprała. Urlopowany w lipcu 1918 r. do jednostki nie powrócił, ale przymusowo sprowadzony z powrotem, został zdegradowany i pozbawiony odznaczeń. W październiku 1918 r. opuścił swoją jednostkę ostatecznie, wykorzystując prowadzony przez Niemców werbunek do korpusów ochotniczych. Wrócił do Grabowa, 6 I 1919 wstąpił do formowanej w tym mieście kompanii powstańczej, uczestniczył we wszystkich walkach batalionu ostrzeszowskiego a potem 12 p. strz. wlkp. (70 pp), w wojnie polsko – bolszewickiej. W okresie międzywojennym, uzyskał uprawnienia mistrza krawieckiego i w 1927 r. założył własny zakład w Grabowie. We wrześniu 1939 początkowo był uchodźcą, nast. wrócił do Grabowa. Aktywny społecznie, zajmował się pszczelarstwem, był współorganizatorem Izby Pamiątek w Grabowie. Pracował tu aż do śmierci, 9 stycznia 1977. Był odznaczony m.in. Krzyżem Kawalerskim OOP, medalem pamiątkowym Za Wojnę 1914–1921 i Wielkopolskim Krzyżem Powstań-

czym. Spoczywa na cmentarzu parafialnym w Grabowie n. Prosną. Żonaty dwukrotnie: w 1929 r. poślubił Jadwigę Bilską, a po jej śmierci, w 1932 zawarł związek małżeński z siostrą pierwszej żony Władysławą, z którą miał syna Stanisława (ur. 1933) oraz córki Annę (ur. 1936) i Marię (ur. 1947).

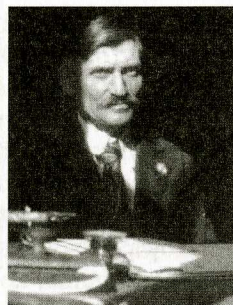
Powstańcy wielkopolscy..., s. 65 – 66; AKWPWlkp.; Dokumentacja rodzinna; G. Świderski, S. Świderski: Korzenie rodu Świderskich (manuskrypt w Izbie Pamięci w Grabowie n. Prosną); akta Zw. Kombatantów i b, Więźniów Politycznych – Koło Miejsko – Gminne w Grabowie n. Prosną; Grabów, s. 143.

Marek Rezler

Tomaszewski Kazimierz (1881–1938), organizator powstania w Rynarzewie, organista, ostatni burmistrz Rynarzewa. Urodził się 1 marca 1881 roku w Rynarzewie w pow. szubińskim, w rodzinie organisty Hieronima (1838-1899) i Katarzyny (1843-1893) z Blachowskich. Po zakończeniu nauki w Szkole Podstawowej w Rynarzewie, uczył się gry na organach by po latach objąć funkcję organisty w kościele parafialnym w Rynarzewie. 18 grudnia K. Tomaszewski i ks. Wojciech Spychałowicz, wikariusz parafii katolickiej w Rynarzewie, byli organizatorami „Niemego wiecu”. Spotkanie mieszkańców Rynarzewa przebiegało w niecodzienny sposób, a było to spowodowane reakcją na brak zezwolenia ówczesnego burmistrza Rynarzewa, Niemca Miegiela na przeprowadzenie obrad w języku polskim. Zebrani zakazu nie złamali, wymyślili jednak, że wypowiedzi zapisywano na tablicy kredą. W ten sposób

polscy mieszkańcy miasteczka wybrali swoich przedstawicieli do Dozoru Szkolnego miejscowej placówki oświatowej. W roku 1913 K. Tomaszewski zaangażowany był w budowę nowego kościoła parafialnego w Rynarzewie. Postać parafialnego organisty zapisała się na trwałe na kartach historii Rynarzewa z okresu zaborów za sprawą śmiałych wystąpień. Po latach na łamach „Orędownika Powiatu Szubińskiego” Tomaszewski opisał dzieje historii z jego rodzinnego miasteczka, zaistniałych na przełomie XIX i XX wieku. Między innymi utrwalił „walkę z pruskim żandarmem z czerwonymi różami na białych bluzkach z czerwonymi paskami”. Za namową organisty K. Tomaszewskiego, polskie dzieci w miasteczku i okolicy odmówiły nauki religii w języku niemieckim. Za podżeganie do strajku otrzymał karę 100 marek grzywny i 10 dni więzienia. Z pruskimi przedstawicielami władzy, a w szczególności z żandarmami z posterunku policji w Rynarzewie, Tomaszewski walczył, aż do odzyskania przez polską niepodległości. Podczas I wojny światowej służył w pruskiej armii m.in. we Francji i Meklenburgii. Po powrocie do Rynarzewa wraz z ks. M. Buławskim zajął się przygotowaniem do powstania, min. organizując w miasteczku Straż Ludową. Po wkroczeniu do Rynarzewa Grenzschtzu, 7 stycznia 1919 roku, Tomaszewski pierwszy został osadzony w areszcie. Była to zemsta miejscowych Niemców za narodową działalność organisty. Wkrótce więzien wraz z innymi mężczyznami z Rynarzewa i okolicy został osadzony w obozie jenieckim w Altdamm (Szczecin – Dąbie). Po powrocie z internowania 28 marca 1919 roku K. Tomaszewski zaangażował się w odbudowę miasteczka ze zniszczeń dokonanych pod

czas działań powstańczych. Pod koniec 1919 roku z rąk ks. M. Buławskiego odebrał klucze i pieczęć miejską. Tym samym został prawnym burmistrzem Rynarzewa. Funkcje tę pełnił do 28 maja 1934 roku, kiedy to na mocy roz-

Kazimierz
Tomaszewski

porządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych zmieniono ustrój Rynarzewa z miejskiego na wiejski. W 1924 roku K. Tomaszewski założył w Rynarzewie Towarzystwo Powstańców i Wojaków i został jego pierwszym prezesem. Głównym celem organizacji stała się budowa pomnika poświęconego poległym w 1919 roku pod Rynarzewem. Dzięki staraniom burmistrza Tomaszewskiego pomnik stanął na rynarzewskim cmentarzu, a uroczystości odsłonięcia dokonano 4 lipca 1926 roku. W latach 1934–1938 K. Tomaszewski pełnił funkcję wójta gminy Samokleski Małe w pow. szubińskim. Ponadto był on prezesem Kółka Rolniczego, działał w Spółce Wodnej, prezesował Ochotniczej Straży Pożarnej w Rynarzewie, przewodził Powiatowym Oddziałem Związku OSP RP w Szubinie, należał do Obozu Zjednoczenia Narodowego oraz koła LOPP i koła Przyjaciół Związku Strzeleckiego. Zmarł 13 października 1938 roku po ciężkiej chorobie. Pochowany został przez swojego brata ks. prowincjała Cezarego Tomaszewskiego na cmentarzu parafialnym w Rynarzewie

wie. Odznaczony był min. Srebrnym Krzyżem Zasług. 5 lutego 1904 roku zawarł związek małżeński z Kazimierą Malczak (1881–1969) i mieli sześcioro dzieci: Janinę (1905–1980), Tadeusza (1907–1939) nauczyciela, Marcelego (1909–1994) urzędnika państwowego, Cezarego (ur. 1912–zm.1915), Jadwigę (1915–1998), Stefana (1918–1939) ucznia szkoły średniej.

P. Adamczewski, historia modlitwą i pracą ludzi pisana. Dzieje parafii i kościoła św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Rynarzewie w latach 1299–2003, Żnin 2003, s. 16–21; Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, USC Rynarzewo 22; Archiwum USC w Szubinie, Księga Zgonów USC Rynarzewo 1938; M. Buławski, Miasteczko nad frontem. Wspomnienia z roku 1919, Poznań 1929, s. 139; S. Kłodziński, Powiat Szubiński. Opis dla władz..., Szubin 1935, s. 12,21,33,42; Oredownik Powiatu Szubińskiego, 1938, nr 83, s. 1–4; Informacje według relacji wnuczki K. Tomaszewskiego Wiesławy Reszka z Rynarzewa.

Piotr S. Adamczewski

Tomczak Roman (1900–1973), plutonowy. Ur. się 19 października 1900 r. w Łąkie pow. Mogilno w rodzinie pracownika leśnego Wojciecha i Elżbiety z Maciejewskich. W 1917 r. wcielony do armii niemieckiej. Zdemonobilizowany w listopadzie 1918. Wraz z bratem Mieczysławem walczył w oddziałach powstańczych na Kujawach, m.in. o wyzwolenie Inowrocławia. 1 VII 1919 r. przydzielony do 4 baterii 1 pac wlkp. Za zgodą dowództwa wziął udział w I powstaniu śląskim. 18 VIII 1920 r. 7 pac. wlkp. skierowany

został pod Ciechanów. 19 VIII doszło do walki z piechotą i kawalerią przeciwnika. Bombardier T. ze spokojem i zimną krwią podnosił ducha kolegów i celnym ogniem na wprost odrzucił wroga. Za czyn ten odznaczony VM 5 kl. nr 3239. Po wojnie ukończył szkołę podoficerską w Śremie i awansował na plut. W 1929 r. przeszedł do rezerwy i podjął pracę w Wydziale Powiatowym w Ostrowie Wlkp. Uczestnik kampanii wrześniowej (9 pac), żołnierz ZWZ – AK, awansowany na ogniomistrza. Zm. 21 maja 1973 r. we Wrocławiu i tam pochowany na cm. Św. Rodziny (Sempolno). W 1929 r. zawarł związek małżeński z Marianną Kowalczyk. Dzieci: Irena Maria, Zbigniew Andrzej, Anna Elżbieta, Krzysztof Włodzimierz.

Materiały syna Krzysztofa; Kawalerowie..., T. II, cz. 1, s. 153.

Bogusław Polak

Traeger Albert (1892–1953), urodził się w Łodzi, w rodzinie przemysłowca Gustawa Adolfa i Anny z domu Czapiewska. W 1912 r. ukończył w Moskwie gimnazjum, uzyskując maturę. W 1912 r. wstąpił do Oficerskiej Szkoły Jazdy w Elizawetgardzie. Szkołę ukończył w 1914 r. w czasie wojny służył w 4 pułku ułanów charkowksich. Awansował do stopnia sztabsrotmistrza. Od 26 XII 1917 r. do 1 II 1918 r. w I KP gen. J. Dowbor-Muśnickiego jako organizator pułku i dowódca szwadronu zap. w 3 pułku ułanów. Krótko więziony przez bolszewików na moskiewskich Butyrkach, po zwolnieniu pracował w przedstawicielstwie rady Regencyjnej w Moskwie (Wydział Konsularny), ułatwiając oficerom – Polakom, ściganym przez bolszewików,

wydostanie się z Rosji do Polski. 15 I 1919 r. przybył do Warszawy i wstąpił do WP. Skierowany do Poznania uczestniczył w formowaniu 1 pułku ułanów wlkp. (15 p. uł. Poznańskich). W stopniu rtm. objął dowództwo szwadronu, a następnie dyonu (I i II szwadron). W lipcu został zastępcą dowódcy pułku i po oficera sztabowego. Na tym stanowisku walczył w wojnie polsko – bolszewickiej. 24 V 1920 r. podczas ofensywy bolszewickiej na Mińsk, na rozkaz ppłk. W. Andersa Traeger objął dowództwo wydzielonego oddziału 15 p. uł. i zaatakował brygadę dońskich kozaków, zagrażającą tyłom 6 DP. Mając 200 ułanów Traeger rozbił poszczególne oddziały brygady, zepchnął na błota i zmusił do złożenia broni. Wzięto 500 jeńców, tyleż koni, 8 ckm i tabory. Za czyn ten odznaczony został *Virtuti Militari* 5 kl. Nr 3901. 26 III 1921 r. awansował na majora. Na stanowisku zastępcy dowódcy 15 p. uł. Poznańskich pozostał do 28 I 1928 r. 22 IV 1927 r. awansował do stopnia ppłk. 28 I 1928 r. objął dowództwo 18 p. uł. Od 27 I 1932 r. do wybuchu wojny na stanowisku rejonowego inspektora koni DOK Lublin. 1 IX 1939 r. bez przydziału zgłosił się do 2 p. uł. mazowieckich. 25 tegoż miesiąca kontuzjowany dostał się do niewoli niemieckiej. W 1945 r. powołany do WP i 21 XII tegoż roku awansowany do stopnia płk. W 1946 r. przeszedł w stan spoczynku na rentę inwalidzką. Pochowany w Poznaniu na cmentarzu Junikowskim – pole r-6 nr grobu 10. Ożenił się z Zofią Semoff. Dzieci: Jerzy Janusz (ur. 31 VII 1924 r., dr nauk weterynaryjnych).

CAW, VM 21-1481; informacje syna Jerzego i wnuczki Małgorzaty Traeger.

Bogusław Polak

Tyc Szczepan (1899–1992), organista, żołnierz batalionu ostrzeszowskiego. Urodzony 10 grudnia w Parzynowie, był synem urzędnika Wincentego T. i Teresy z Buzków. Po ukończeniu szkoły powszechnej zdobywał wykształcenie muzyczne; należał do TG Sokół. Po wybuchu powstania wielkopolskiego wstąpił do batalionu formowanego w Ostrzeszowie, uczestniczył w walkach oddziału pod Korzeciem i w okolicach Kępna, następnie odbył szlak bojowy 70 pp w wojnie polsko – bolszewickiej. W okresie międzywojennym pracował jako organista w kościele garnizonowym w Poznaniu, a później w parafii św. Mikołaja w Parzynowie. Podczas okupacji hitlerowskiej wywieziony na roboty do Rzeszy, uniknął osadzenia w obozie koncentracyjnym. Po wojnie nadal pracował w Parzynowie jako organista i nauczyciel muzyki. Zmarł w Parzynowie 13 grudnia 1992 r., spoczywa na tamtejszym cmentarzu parafialnym. Od 1924 żonaty z Jadwigą Naglik; dzieci: Czesława (zam. Nawrocka), Teresa (zam. Sikora), Kazimierz, Stanisława (zam. Maciejewska).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 69; dokumentacja rodzinna.

Marek Rezler

Umbreit Henryk (1902–1983), farmaceuta, powstaniec, działacz społeczny. Ur. się 1 I w Poznaniu w znanej rodzinie aptekarskiej. Ojciec jego Piotr wraz ze swym bratem Henrykiem byli założycielami w 1880 r. wytwórni farmaceutycznej i drogerii pod nazwą „Umbreit i Co Nast”. Jako uczeń gimnazjum Marii Magdaleny i członek organizacji skautowskiej

wziął udział w powstaniu wielkopolskim. Po uzyskaniu matury w 1923 r. wstąpił na Wydział Prawno-Ekonomiczny Uniwersytetu Poznańskiego, pracując równocześnie w bankach poznańskich. Studiów prawniczych nie ukończył. Od 1926 r. podjął praktykę farmaceutyczną w aptece „Pod Lwem” w Bydgoszczy, którą prowadził niegdyś jego ojciec. W 1928 r. zdał egzamin na pomocnika aptekarskiego. Po odbyciu służby wojskowej w Szkole Podchorążych Sanitarnych w Warszawie rozpoczął studia na Oddziale Farmaceutycznym Uniwersytetu Poznańskiego. W trakcie studiów był członkiem zarządu, a następnie prezesem Koła Farmaceutów Uniwersytetu Poznańskiego, współzałożycielem i redaktorem miesięcznika „Młoda Farmacja”, inicjatorem i współorganizatorem Ogólnopolskich Zjazdów Studenckich Kół Farmaceutycznych. Po ukończeniu studiów w 1933 r. podjął pracę jako przedstawiciel firmy Bayer. Jednocześnie aktywnie działał w Związku Zawodowym Farmaceutów-Pracowników Aptek, później zaś Związku Zawodowym Pracowników Służby Zdrowia. W 1935 r. nabył aptekę w Rzgowie, którą prowadził wraz z żoną Zofią. Zmobilizowany w 1939 r. przeszedł długi szlak bojowy przez Węgry, Jugosławię, Francję do Anglii. W czasie blisko siedmioletniego pobytu w Anglii (1940-1947) zajmował różne stanowiska w instytucjach polskich. Przez Polskie Siły Zbrojne oddelegowany został do pracy w Zarządzie Głównym PCK w Londynie, a następnie do Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej, gdzie był dyrektorem Departamentu Farmacji i Przemysłu Farmaceutycznego. Wchodził także w skład komitetu redakcyjnego kwartalnika „Biuletyn Farmaceutyczny”, ofi-

cialnego organu farmaceutów polskich na obczyźnie. Pełnił również funkcję kierownika apteki szpitala im. Ignacego Jana Paderewskiego w Edynburgu. Po powrocie do kraju w 1947 r. pracował we własnej aptece w Rzgowie, następnie był dzierżawcą apteki w Koninie, a po jej upaństwowieniu został kierownikiem apteki nr 50 w tym mieście.

Henryk
Umbreit

W 1956 r. powrócił do Poznania, gdzie został kierownikiem apteki nr 104 przy ul. Ziębickiej 16. W 1970 r. przeszedł na emeryturę. Zmarł 19 II w Poznaniu. Pochowany na cmentarzu junikowskim w kwaterze powstańców wielkopolskich. Odznaczony był m. in. Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym.

„Rocznik Farmaceutyczny” 1949/1950, Warszawa 1950, s. 374, 501; *Życiorys mgr Henryka Umbreita przygotowany przez niego 17 czerwca 1974 r. (maszynopis w zbiorach autora pracy); J. Majewski, Mgr Henryk Umbreit, „Farmacja Polska” 39, 1983, nr 10, s. 636-637; tenże, Apteka „Pod Złotym Lwem” na tle historii aptekarstwa poznańskiego, „Farmacja Polska” 43, 1987, nr 3, s. 150; A. Magowska, Wspomnienie o mgr farm. Zofii Umbreitowej, „Farmacja Polska” 52, 1996, nr 23, s. 1147-1148.*

Jan Majewski

Urbański Roman (1897–1920), plutonowy. Ur. się 24 stycznia 1897 r. w Środzie Wlkp. w rodzinie robotniczej Ludwika i Ludwika z domu Kwiatkowskiej. Po ukończeniu szkoły powszechnej rozpoczął pracę na kolei. 2 II 1916 wcielony do a. niemieckiej i po przeszkoleniu wystany na front zachodni, do Francji, gdzie dwukrotnie odniósł ciężkie rany. 11 XI 1918 zdemobilizowany. 28 XII t. r. zgłosił się do oddziałów powstańczych w Poznaniu. W styczniu 1919 r. przydzielony został do 1 p. strz. wlkp. (55 Pozn. pp). Uczestnik odsieczy Lwowa, później walczył na Froncie Litewsko – Białoruskim. W 1920 d-ca III plutonu w 6 kompanii. 16 IX t.r. kompania obsadzała odcinek frontu pod wsią Laskowo. W nocy polskie pozycje zaatakowały wypoczęte oddziały A.Czerwonej. Na pomoc atakowanej 6 kompanii pospieszył pluton U. Dzięki jego odwadze udał się kontratak. U. przyplącił to jednak życiem, gdyż w ostatnim momencie walki padł ciężko ranny w brzuch. Zm. w Brześciu n. Bugiem, odznaczony przez gen. Skierskiego VM 5 kl. nr 1056. Rodziny nie założył.

CAW, VM 44-3427; *Kawalerowie...*, T. II, cz. 1, s. 155.

Bogusław Polak

Vogel (Fogel) Franciszek (1897–1970), oficer Wojska Polskiego. Urodzony 9 września w Grabowie n. Prosną, był synem Wojciecha V., właściciela warsztatu ślusarsko-kowalskiego i Katarzyny z Jabłońskich. Ukończył szkołę powszechną a następnie gimnazjum matematyczno – przyrodnicze w Warszawie. Od 22 IV 1918 do 10 XI 1918 w armii niemieckiej, służył w Krafrtrad

Ersatz Abteilung Berlin – Lankwitz. Od 11 XI 1918 w Wojsku Polskim, ukończył szkołę podoficerską, następnie przez rok uczył się w Szkole Nauk Politycznych w Warszawie. W listopadzie 1918 r. był w Poznaniu, w Polskiej Organizacji Wojskowej Zaboru Pruskiego i w Straży Ludowej, później skierowany do rodzinnego Grabowa. Między 27 XII 1918 i 12 III 1919 kolejno: ochotnik w kompanii grabowskiej i dowódca drużyny w batalionie ostrzeszowskim. Od 13 III 1919 do 4 V 1921 składmistrz i kierownik działu amunicji oraz kierownik warsztatu amunicji małokalibrowej w Zarządzie Składow Artylirii i Wytwórni Amunicji nr 1 w Warszawie. Od 5 V do 28 VI 1921 w III powstaniu śląskim, zajmował się organizowaniem dostaw uzbrojenia (m.in. transportów z Warszawy) dla Grupy Wschód i Grupy Północ, poza tym był instruktorem broni, uczestniczył w walkach pod

Franciszek
Vogel (Fogel)

Ujazdem i w bitwie o Górę św. Anny. W 1921 r. zdał w Poznaniu egzamin kwalifikacji naukowej dla aspirantów oficerskich. 1 XII 1922 awansowany na porucznika. Od 29 VI 1921 do 1929 r. kierownik warsztatu amunicji małokalibrowej w Wytwórni Amunicji nr 1 w Warszawie. 1929–1930 – p.o. rzeczoznawcy przy odbiorze elementów do amunicji małokalibrowej 1930–16 VII

1935 – zarządca filii nr 2 (w Palmirach) Głównej Składnicy Uzbrojenia nr 1. Od 17 VII 1935 do 19 III 1939 – kierownik Działu Materiałowego Składnicy Uzbrojenia nr 6 we Lwowie. 19 III 1939 awansowany na kapitana. 20 III – 18 IX 1939 – oficer uzbrojenia batalionu Korpusu Ochrony Pogranicza Małyńsk, ukończył m.in. kurs amunicyjny zakończony egzaminem na st. majstra wojskowego, kurs przeszkolenia oficerów służby stałej w CSPP w Grudziądzu (1922), kurs dla oficerów służby uzbrojenia w Szkole Uzbrojenia w Warszawie (1931/1932). W czasie kampanii wrześniowej: 19 – 30 IX 1939 oficer uzbrojenia w grupie ppłk Czernego, 1 – 6 X 1939 – szef uzbrojenia 6 Brygady Kawalerii (SGO “Polesie”). Kontuzjowany 6 X 1939 w rejonie Krzywdy i wzięty do niewoli, do 29 IV 1945 przebywał w obozie jenieckim Oflag VII A w Murnau. W maju 1945 r. pracował jako nauczyciel w ośrodku w Graffenshau, 1 IX 1945 powrócił do kraju, w nast. roku uznany inwalidą wojennym, podjął pracę w Centrali Zaopatrzenia Przemysłu Metalowego w Jeleniej Górze, na stanowisku kierownika składnicy remontowo – zbrojeniowej. Od 1 I 1952 do 31 VII 1954 – księgowy w Rejonowych Zakładach Młynów Gospodarczych w Ostrowie Wlkp. Potem kolejno księgowy w: GS Samopomoc Chłopska w Grabowie (1956–1957), Przedsiębiorstwo Prasy i Książki „Ruch” – Delegatura w Kępnie (1958), Przedsiębiorstwo Jajczarsko – Drobiarskie w Kaliszu – Terenowy Zakład w Grabowie (1958–1959). Był prezesem koła ZBoWiD w Grabowie, członkiem Związku Inwalidów Wojennych, Związku Powstańców Wielkopolskich i Związku Powstańców Śląskich. Zmarł 16 października 1970 w Grabowie, spoczywa na miejscowym cmenta-

rze parafialnym. Rodziny nie założył. Odznaczenia: Krzyż Kawalerski OOP, Krzyż Zasługi na Śląskiej Wstędze Waleczności (1937), Gwiazda Pamiątkowa za Powstanie Śląskie (1937), Srebrny Krzyż Zasługi (1938), Medal Dziesięciolecia Odzyskania Niepodległości, Medal Pamiątkowy za Wojnę 1918–1921, Medal brązowy „Za Długoletnią Służbę” (1938), Order Odrodzenia Polski 5 kl. (1966), Wielkopolski Krzyż Powstańczy, Śląski Krzyż Powstańczy, Odznaka Grunwaldzka, Medal Zwycięstwa i Wolności, odznaka honorowa „Za Zasługi w Rozwoju Województwa Poznańskiego”.

Powstańcy wielkopolscy..., s. 69 – 70; MSWojsk. Dz. 3110/II-8 z 17 VII 1935, Dz.Pers. nr 2/39/tj. z 19 III 1939; ROfic.: 1924 s. 1235, 1249, 1928 s. 445, 511, 1932 s. 304, 851; AKWPWlkp.; LAK (błędnie podany zawód V.); dokumentacja personalna i rodzinna, informacje siostrzenicy, Ireny Szymańskiej.

Marek Rezler

Vogiel Waclaw (1881–1953), ur. 22.09.1881 w Stęszewie, w rodzinie kupca Józefa i Franciszki zd. Linkowska. Służbę wojskową rozpoczął w wojsku pruskim. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego wstąpił w szeregi powstańcze. Rodzina Vogielów pochodziła z osadników olenderskich, którzy pod koniec XVII wieku osiedlili się w Troszczyniu, gm. Buk. Bardzo szybko się spolonizowała. Dziadek Waclawa (ze strony ojca), Józef był uczestnikiem zrywu powstańczego 1848 roku. Dziadek ze strony matki, Jan Linkowski uczestniczył w Powstaniu styczniowym 1863 roku. Zmarł w Stęszewie 9 X 1953 roku i pocho-

wany został na miejscowym cmentarzu parafialnym. Rodziny nie założył.

Zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Bogdan Czerwiński

Wawrzyniak Franciszek (1891–1980), powstaniec „Grupy Leszno”. Urodził się 29 marca 1891 r. w Pawłowicach (pow. leszczyński), jako syn robotnika Józefa i Małgorzaty zd. Osieglowskiej. W latach 1913-18 służył w armii niemieckiej w I szwadronie 10 pułku ułanów w Züllickau (Sulechów). Od 4 sierpnia do 27 października 1914 r. walczył na froncie zachodnim na pograniczu francusko-belgijsko-luksembur-

Franciszek
Wawrzyniak

skim pod Dinant, Namur, St. Quentin i w Szampanii. Od listopada 1914 r. na froncie wschodnim, brał udział m.in. w bitwach i potyczkach nad Wartą, koło Łodzi, koło Stanisławowa, nad Dniestrem i Prutem, koło Halicza, Włodzimierza Wołyńskiego i Kowla, nad Prypecią, koło Drohiczyzna, w Pińsku i nad Stachodem. Od listopada 1917 r. przebywał ze swoim pułkiem w garnizonie Warszawa. Zdemobilizowany w końcu XII 1918 r. wrócił do Pawłowic. 9 stycznia 1919 wraz z braćmi Tomaszem i Ignacym wstąpił w stopniu starszego szeregowca do kompa-

nii powstańczej sierż. Leona Włodarczaka na odcinku „Pawłowice”. Od marca t.r. żołnierz 2 kompanii 6 psw. 8 września 1919 r. przeniesiony do rezerwy. Pracował jako robotnik rolny w majątku Pawłowice. Po II wojnie św. członek ZBoWiD. Zmarł 1 września 1980 r. w Pawłowicach i tam został pochowany. Był dwukrotnie żonaty: w 1919 r. z Franciszką Adamczak, a po jej śmierci z Józefą Hałasińska.

Archiwum Zarządu Okręgowego ZKR PiBWP w Lesznie; Książeczka wojskowa PKU Kościan nr 203;

Jacek Wawrzyniak

Wawrzyniak Ignacy (1900–1983), powstaniec „Grupy Leszno”, uczestnik wojny 1920 r. Urodził się 26 lipca 1900 r. w Pawłowicach (pow. leszczyński), jako syn robotnika Józefa i Małgorzaty zd. Osieglowskiej. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Pawłowicach w wieku 14 rozpoczął pracę jako fernal w miejscowym majątku hr. Mielżyńskich. Latem 1918 r. powołany do armii niemieckiej do Rawicza (baon zapasowy 50 pp, kompania ckm). Pod koniec 1918 r. został wysłany na poligon w Biedrusku pod Poznaniem, skąd uciekł do Pawłowic i przyłączył się do powstania. 7 stycznia 1919 wraz z braćmi Franciszkiem i Tomaszem wstąpił do oddziału powstańczego w Pawłowicach (kompania L. Włodarczaka). W okresie 1919-21 żołnierz 2 kompanii I baonu 6 psw (60 pp) w stopniu szeregowca. Uczestnik wojny 1920 r., w kwietniu 1920 r. wraz ze swoim dowódcą spod Kijowa pojechał do Winnicy na spotkanie Piłsudskiego z Petlurą. Walczył na Ukrainie, nad Berezyną, pod Warszawą i pod Mińskiem. W grudniu 1920 r.

wrócił z frontu do garnizonu w Ostrowie. W wojsku do końca 1921 r.. Po wojnie pracował jako fernal w majątku Pawłowice. Członek ZWPN RP, później ZPW. W styczniu 1945 r. zmuszony przez uciekających Niemców do wyjazdu na zachód, wrócił dopiero 1 maja t.r., po drodze zmuszony do pracy w radzieckim szpitalu polowym. Do ZBoWiD-u wstąpił w 1957 r. W 1972 r. dekretem Rady Państwa mianowany podporucznikiem W.P. Zmarł w Pawłowicach 9 maja 1983 i tam został pochowany. Odznaczony: Brązowym Krzyżem Zasługi (1938), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1969). Żonaty z Barbarą Dybul. Miał dzieci: Helenę (ur. 1926), Zofię

Ignacy
Wawrzyniak

(ur. 1928), Sylwestra (ur. 1930; zm. 1974), Czesława (ur. 1932), Stanisława (ur. 1934), Jana (ur. 1937) i Marianę (ur. 1940).

Kronika ZBoWiD Koło Krzemieniewo; informacje syna Jana Wawrzyniaka; dokumenty i pamiątki rodzinne.

Jacek Wawrzyniak

Wężyk Henryk (1891–1920), dowódca 4 kompanii ostrzeszowskiej. Urodzony 20 grudnia w Dobrej

k. Ostrzeszowa, był synem Teofila W. i Józefy z Mieleckich. W 1908 ukończył gimnazjum w Ostrowie, od 14 II 1919 był dowódcą 4 kompanii ostrze-

Henryk
Wężyk

szowskiej, później stał na czele III batalionu 12 p. strz. wlkp. Awansowany na porucznika i kapitana, poległ 23 lipca 1920 pod Dubnem. Wymieniony na tablicy pamiątkowej na pomniku powstańców wielkopolskich pochodzących z Rogaszyc. W lutym 1920 poślubił Wandę Kierską.

Powstańcy wielkopolscy..., s. 71; Jednodniówka 70 pp, Alma Mater Ostroviensis, Księga Pamięci, z. 4, Ostrów Wlkp. 1998, s. 5; W. Graf: Nikt im iść nie kazał..., Ostrzeszów 1999, passim.

Marek Rezler

Wężyk Wojciech (1890–1920), urodzony w Królewskie powiat kępiński w rodzinie Bronisława i Stanisława z domu Mieczkowskiej. W 1909 r. ukończył gimnazjum we Wschowie. Należał do Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Odbił roczną służbę wojskową. Po uzyskaniu uprawnień pracował jako kupiec zbożowy. W 1914 r. zmobilizowany do armii niemieckiej. W 1915 r. mianowany ppor. Po demobilizacji wziął udział w powstaniu Wielkopolskim. Od 15 I 1919 r. w Dowódcz-

twie Okręgu I w Poznaniu. Na początku lutego tegoż roku przydzielony do 1 p. rez. strzelców Wielkopolskich (68 pp. wlkp.) jako dowódca tworzącego się III baonu. Awansowany na porucznika. W pierwszych dniach maja 1919 r. wyruszył z baonem na odcinek północny Frontu Wielkopolskiego w rejon Czarnków – Budzyń, później pod Rynarzewo. Od końca czerwca na Froncie Galicyjskim. Wyróżnił się w walkach od 28 VI do 17 VII 1919 r., m.in. pod Biłką, gdzie prowadził baon do ataku. W walkach pod Husiatynem osobistym przykładem, pod silnym ogniem nieprzyjaciela, dotarł do Zbrucza i na kładkach prowadził dalej atak, zmuszając przeciwnika do ucieczki. Za czyny te odznaczony został Virtuti Militari 5 kl. nr 8009. Poległ pod Zieleńcem jako dowódca II baonu 70 pp. wlkp. Pośmiertnie awansowany na kapitana. Pochowany na cmentarzu parafialnym w Koźminie Wielkopolskim.

CAW, VM 15-976.

Bogusław Polak

Wichrowski Witold Antoni (1884–1940), aptekarz, powstaniec. Ur. się w Strzelnie 17 XI jako syn Czesława i Jadwigi z domu Wandel. Uczęszczał do prywatnego gimnazjum Fryderyka Wilhelma, a następnie gimnazjum im. Augusty Wiktorii w Poznaniu, które ukończył w 1905 r. Początkowo obrał zawód rolnika, który jednak już po pół roku porzucił, podejmując pracę jako pomocnik aptekarski. Dyplom aptekarski otrzymał na uniwersytecie w Lipsku w 1912 r. W latach 1910–1912 otrzymywał stypendium Towarzystwa Naukowej Pomocy. W czasie studiów był członkiem Polsko-Akade-

mickiego Stowarzyszenia Naukowego „Unitas”. W międzyczasie, 1 X 1909 r., został powołany do służby w armii niemieckiej (5. pułku artylerii fortecznej, który stacjonował w Poznaniu), lecz po dwóch miesiącach zwolniono go z powodu choroby serca i płuc. Po 1912 r. pracował w Poznaniu w aptece Józefa Jasińskiego, w Gnieźnie w aptece Stefana Gantkowskiego, w Inowrocławiu w aptece Wincentego Wąsowicza i ponownie w Poznaniu w aptece Jasińskiego. Schorzenia uniemożliwiły mu jednak pracę w zawodzie farmaceuty. W związku z tym przyjął obowiązki chemika w fabryce I. D. Riedela w Berlinie. Wkrótce jednak powrócił do Poznania, gdzie ojciec jego otrzymał pokaźny spadek i stał się współwłaścicielem Fabryki Olejów Mineralnych. W czasie I wojny światowej został zmobilizowany (4 VIII 1914 r.) do niemieckiego korpusu sanitarnego aptek wojskowych, ale już 15 I 1915 r. zwolniono go na skutek choroby serca. W powstaniu wielkopolskim był od 27 XII 1918 r. Tego dnia wieczorem brał udział w wydarzeniach na Placu Wolności. Następnego dnia zgłosił się na ochotnika do wojska powstańczego, oddając się do dyspozycji inspektora sanitarnego wojsk powstańczych Ireneusza Wierzejewskiego. Kierował sekcją sanitarną na Dworcu Głównym w Poznaniu. 2 III 1919 r. otrzymał awans na porucznika aptekarza. Do końca powstania zatrudniony był jako aptekarz w Szpitalu Głównym. 1 X 1919 r. skierowany został do rezerwy, a następnie przydzielony do kadry Baonu Zapasowego Sanitarnego nr 7 (Poznań – Cytadela). Za postawę w czasie walk o Poznań odznaczony Krzyżem Walecznych i Krzyżem Zasługi Obywatelskiej Wielkopolski. W okresie międzywojennym działał

jako skarbnik w Związku Oficerów Rezerwy Ziemi Zachodnich RP. Jednocześnie nadal kierował Fabryką Olejów Mineralnych. W kwietniu 1925 r. osiedlił się w majątku Charbin w powiecie witkowskim, który nabył ze względu na pogarszający się stan zdrowia. Zmobilizowany w 1939 r. jako kapitan służby zdrowia rezerwy został przydzielony do 702 szpitala polowego. W nieznanych okolicznościach dostał się do niewoli sowieckiej. Jego nazwisko znajduje się na liście jeńców wojennych, których sowieckie władze bezpieczeństwa przekazały do dyspozycji NKWD w Smoleńsku (pismo z 1 IV 1940 r., pozycja 9, p.a. 366-370). Wywieziony z Kozielska do Lasu Katyńskiego prawdopodobnie jednym z pierwszych transportów i tam zamordowany.

Centralne Archiwum Wojskowe. Akta personalne nr 9372; r. Ergetowski, Studenckie organizacje Polaków w Uniwersytecie Lipskim w latach 1872-1919, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1982, s. 197 (aneksy); K. Rzepcecki, Powstanie grudniowe w Wielkopolsce 27 XII 1918, Poznań 1919, s. 75; A. Czubiński, Z. Grot, B. Miśkiewicz, Powstanie wielkopolskie 1918-1919. Zarys dziejów, Warszawa-Poznań 1978, s. 186; W.W. Głowacki, Męczeńskie drogi farmaceutów wielkopolskich w latach okupacji hitlerowskiej 1939-1945, Poznań 1967, s. 15; J. Kiński, Pro Memoria: Witold Antoni Wichrowski, [w:] „Wojskowy Przegląd Historyczny” r. XXXVI, 1991, nr 3-4, s. 510; J. Tucholski, Mord w Katyniu. Kozielsk, Ostaszków, Starobielsk. Lista ofiar, Warszawa 1991, s. 243; Katyń. Lista ofiar i zaginionych jeńców obozów Kozielsk, Ostaszków, Starobielsk. Wstęp o opr. A.L. Szcześniak, Warszawa 1989, s. 174; J.B. Gliński, Słownik bio-

graficzny lekarzy i farmaceutów ofiar drugiej wojny światowej, Wrocław 1997, s. 447; L. Bartkowiak, Zastugi Towarzystwa Pomocy Naukowej im. K. Marcinkowskiego w kształtowaniu polskiego środowiska farmaceutycznego i lekarskiego w Wielkim Księstwie Poznańskim w latach 1841-1919, maszynopis pracy doktorskiej wykonanej pod kierunkiem doc. dra hab. med. E.P. Wąsiewicza w Instytucie Medycyny Społecznej AM im. K. Marcinkowskiego w Poznaniu, Poznań 1991, s. 294.

Jan Majewski

Wieczorek Nepomucen (1889-1920), urodzony 18 V 1889 r. we wsi Podrzewie powiat Szamotuły w rodzinie Marcina i Marianny z domu Skorupka. Po ukończeniu szkoły powszechnej wyuczył się w zawodzie organisty. W 1914 zmobilizowany do armii niemieckiej. Do rodzinnej miejscowości wrócił w listopadzie 1918 r. Od 27 XII tegoż roku w oddziałach powstańczych w Poznaniu. Uczestniczył w starciach na ulicach Poznania i w nieudanym ataku na koszary 6 p. grenadierów. W stopniu chorążego walczył pod Nakłem. 7 II 1919 r., gdy atak powstańców wskutek zaciętej obrony nieprzyjaciela zaczął się chwiać, Wieczorek będąc na lewym skrzydle kompanii, poderwał żołnierzy do ataku. Za czyn ten odznaczony został Orderem Virtuti Militari 5 klasy nr 4767. W szeregach 68 pp. Wlkp. walczył z bolszewikami. 19 VIII został ciężko ranny. Zmarł 21 VIII 1920 r. w szpitalu. Rodziny nie założył.

CAW, VM 15-982.

Bogusław Polak

Wierusz Maria (1900–1968), działaczka kobiecej służby pomocniczej w Ostrzeszowie podczas powstania wielkopolskiego. Urodzona 26 grudnia w Ostrzeszowie, w rodzinie kupca Ignacego Stawskiego i Anny z Urbańskich. Ukończyła szkołę powszechną w rodzinnym mieście a nast. gimnazjum (pensję) SS. Urszulanek we Wrocławiu. Po wybuchu powstania wielkopolskiego zajmowała się w Ostrzeszowie pielęgnowaniem rannych, pracą ewidencyjną i zaopatrzeniem. W kwietniu 1926 r. poślubiła prawnika Ignacego Wierusza (b. adiutanta batalionu ostrzeszowskiego); dzieci: Anna (zam. Pankowska, ur. 1928), Zygmunt (1929), Barbara (1933). Zajmowała się wychowywaniem dzieci i prowadzeniem domu, dorywczo wykonywała prace w handlu, angażowała się w PCK i w Kole Przyjaciół Harcerstwa. W lutym 1940 r. wysiedlona z dziećmi do Generalnego Gubernatorstwa, do 1945 r. mieszkała w Rabce. Zmarła 12 sierpnia 1968 w Poznaniu, spoczywa na cmentarzu junikowskim.

Dokumentacja osobista, informacje syna Zygmunta.

Marek Rezler

Wiewiórowski Władysław (1883–1919), urodził się w Biezdrowie powiat Szamotuły jako syn Andrzeja, agronoma – administratora i Marii z Nawrotów. Po ukończeniu trzyletnich studiów w Akademii Leśnej w Eberswalde (1908) i praktyki zawodowej pracował na stanowisku nadleśniczego majątności miłosławskiej w Bugaju, powiat wrzesiński. Od 1910 r. brał wybitny udział w pracy niepodległościowej i oświatowej w Miłosławiu. Od X 1918 był członkiem POW Zaboru

Pruskiego. W XI tegoż roku wraz z A. Nowakiem ze zdemobilizowanych żołnierzy utworzył trzy kompanie Służby Straży i Bezpieczeństwa. Na wieść o wybuchu powstania w Poznaniu Wiewiórowski doprowadził do kapitulacji niemieckiego garnizonu we Wrześni. Zajął koszary ze znacznymi zapasami broni i amunicji (28 XII 1918 r.). Mianowany przez Powiatową Radę Ludową dowódcą baonu wrzesińskiego, doprowadził do oczyszczenia z Niemców Witkowa (29 XII 1918 r.), dowodził też odsieczą dla powstańców gnieźnieńskich w Zdichowej (31 XII). 8 I 1919 r., w trakcie walk pod Szubinem, powstańcy wrzesińscy pod dowództwem Wiewiórowskiego dotarli pod Szubin z prawie trzygodzinnym opóźnieniem, po odparciu przez Niemców oddziałów kcyńskich i żnińskich. W trakcie ataku na stację kolejową powstańcy znaleźli się pod silnym ogniem km i działa. Niemcy otoczyli ze wszystkich stron powstańców, doszło do walki wręcz. Wiewiórowski znajdował się w tyralierze. Z ręką na temblaku, bronił się z pistoletu. Kilkakrotnie ranny dostał się do niewoli. Zmarł w niemieckim szpitalu wojskowym w Bydgoszczy 13 stycznia 1919 r. Pochowany został na cmentarzu w Miłosławiu. Za bohaterstwo na polu walki odznaczony został pośmiertnie *Virtuti Militari* 5 kl. Odznaczony był także KN z Mieczami. Żonaty z Emilią Gredzińską miał trzech synów: Andrzeja (ur. 1914 r.), Józefa (ur. 1916 r.) i Macieja (ur. 1919, prof. dr hab.).

CAW, KN z Miecz 10 V 1932; WSB; A. Ciszak, Września i powiat wrzesiński w okresie powstania wielkopolskiego 1918-1919, Września 1968 – wyd. ind.; Słownik ...s. 401, T.Wawrzyński.

Bogusław Polak

Wiśniewski Leonard (1897–1985), ur. 24 października 1897 r. w Poznaniu, w rodzinie strażaka Stanisława i Marii z domu Czajka. Po 3 – letniej nauce rzemiosła, 29 października 1914 otrzymał świadectwo czeladnicze w zawodzie ślusarza – mechanika. W 1913 r. wstąpił w szeregi skałtów i przydzielony został do III drużyny im. Przemysława I. Do 30 września 1915 pracował w firmie „Schlosserei Stefan von Żuromski” a od 8 października t.r. do 15 września 1916 r. w „Ostdeutsche Albatroswerke G.m.b.H. Schneidemühl”. Od 1916 nale-

Leonard
Wiśniewski

żał do tajnej organizacji bojowej „Unia”, której dowódcą był Stanisław Nogaj. 21 września 1916 r. wcielony został do armii pruskiej i wysłany na front francuski, skąd zdezerterował. Schwytany, skazany został przez sąd wojskowy na karę więzienia, w październiku 1917 r. zamienioną na służbę w karnej kompanii frontowej. W sierpniu 1918 zbiegł z frontu w wrócił do Poznania. Zgłosił się do dyspozycji POW zaboru pruskiego i przydzielony został do grupy bojowej Walentego Koniecznego. Później w Oddziale Wywiadowczo – Wykonawczym POW dowodzonym przez Jana Kąkolewskiego. Już od 11 listopada t.r. brał udział w akcjach zdobywania broni i amunicji oraz w potyczkach z patrolami niemieckimi. Od 27 grudnia w oddziale powstańczym dowodzonym przez Kąkolewskiego, brał udział

w potyczkach przy muzeum, rozbrajaniu Niemców i zajmowaniu obiektów wojskowych takich jak: zbrojownia przy ul. Stawnej, koszary saperów na Gołęczynie, fort między Górczynem a Żabikowem. W nocy z 5 na 6 stycznia 1919 r. uczestniczył w zdobyciu lotniska Ławica k. Poznania. Po zdobyciu lotniska i sprzętu lotniczego, wcielony został do tworzonych tam oddziałów lotniczych, jako mechanik samolotowy, pod dowództwem ppor. pilota Wiktora Pniewskiego. Odtąd uczestniczył w tworzeniu rodzącego się lotnictwa polskiego. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej; z grudziądzkim pułkiem lotniczym dotarł pod Bobrujsk na Białorusi. Po zakończeniu wojny, pozostał w wojsku (do 28 lutego 1927 r.) jako podoficer zawodowy w Oficerskiej Szkole Lotniczej w Grudziądzu. W marcu 1927 r. zdał w Poznaniu egzamin mistrzowski w zawodzie ślusarsko – mechanicznym. Od kwietnia t.r. zatrudniony jako werkmistrz taboru samochodowego w Zakładzie Oczyszczania Miasta Zarządu m. Poznania, nieprzerwanie, aż do grudnia 1954 r. (również w czasie okupacji niemieckiej). W 1955 r. przeszedł na rentę. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim mianowany w 1972 r. na stopień podporucznika WP. Zm. 26 lutego 1985 r. w Poznaniu i pochowany został w grobie rodzinnym na cm. komunalnym na Miłoszowie. Odznaczony był Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Od 1926 r. żonaty z Martą Kopicką, miał syna Tadeusza (ur. 1931, mgr geomorfologii UAM w Poznaniu).

Informacje syna Tadeusza z Poznania; dokumenty i pamiątki rodzinne.

Eliżysz Tomkowiak

Wiśniewski Walenty (1894–1977), powstaniec wielkopolski z ziemi skockiej. Urodził się w 1894 roku w Grylewie, jako syn Walentego i Katarzyny z Adamskich. Wykształcenie podstawowe, z zawodu rzeźnik. Uczestnik walk I wojny światowej w armii pruskiej. Ochotniczo w wielkopolskich oddziałach powstańczych. Członek Towarzystwa Powstańców i Wojaków Koło w Skokach i ZBoWiD-u. Zmarł 2 września 1977 roku i pochowany jest na cmentarzu parafialnym w Skokach. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Żonaty z Salomeą z domu Cyłkowską / ślub 23 IV 1923 r./.

Na podstawie relacji Urszuli Serba z IV 2005 roku.

Krzysztof Jachna

Witt Władysław (1900–1969), urodził się 6 czerwca 1900 roku w Budzynie, jako syn Szczepana i Franciszki z Zurowskich. Ukończył szkołę powszechną i liceum w Rogoźnie. Ochotniczo wstąpił do oddziałów powstańczych. Później uczestnik wojny polsko-bolszewickiej na froncie litewsko-białoruskim. Przeniesiony do rezerwy w 1927 roku. W okresie dwudziestolecia międzywojennego pracował jako rządca w majątkach ziemskich, m.in. w Gorzanowie oraz Gołuchowie. W czasie okupacji hitlerowskiej w majątku w Bolechowie, a po II wojnie światowej jako kierownik PGR-u. Członek Związku Powstańców Wielkopolskich 1918-1919 koło w Kiszkuwie, powiat Gniezno – zweryfikowany w kartotece archiwum pod nr 7383, następnie członek ZBoWiD koło w Chrzypsku Wielkim. Zmarł 1 maja

1969 roku i pochowany jest w Poznaniu na cmentarzu miłostowskim. Odzna-

Władysław
Witt

czony Odznaką Wojsk Wielkopolskich i Odznaka Frontu Litewsko-Białoruskiego.

Na podstawie relacji Sławomiry Baranowskiej z IV 2005 roku.

Krzysztof Jachna

Wittchen Nikodem (1889–1940), współtwórca kompanii opalenickiej w Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919. Urodził się 6 IX 1889 r. w Opalenicy jako syn rolnika Franciszka i Agnieszki z Obstów. W rodzinnym mieście ukończył szkołę powszechną. Następnie pomagał w pracy swojemu ojcu. W rodzinie Wittchenów panowała atmosfera patriotyczna, czego rezultatem było zaangażowanie się Nikodema w pracach miejscowego Towarzystwa Gimnastycznego Sokół. Mimo wielu szykan ze strony władz pruskich tak w stosunku do niego jak i jego ojca – brał aktywny udział w pracach tegoż towarzystwa. Przez szereg lat pełnił m.in. funkcję naczelnika. W latach 1910–1912 odbywał służbę wojskową w armii niemieckiej. Ponownie powołany do wojska na początku I wojny światowej. W ciągu trzech lat przeszedł pomyślnie trudy szlaków bojowych na

froncie francuskim. W 1917 r. został ranny pod Verdun. Przekazany do lazaretu w Niemczech po wyleczeniu trafił do garnizonu wojskowego w Jeleniej Górze, gdzie przygotowywał do służby rekrutów. Gdy w listopadzie 1918 r. pod ciosami kłęk na froncie i rewolucji padły cesarskie Niemcy, Wittchen tak wspomina: „...nie czekając na zwolnienie, wiadom, że nadchodzi chwila porachunku z Niemcami, z tymi, którzy od lat dręczyli naszą rodzinę oraz wszystko co polskie. Przyjechawszy do rodzinnego miasta, następnego dnia zgłosił się do formującej się drużyny powstańczej”. W ciągu krótkiego czasu – listopada i grudnia 1918 r. – włożył wiele wysiłku i pracy w formowanie się kompanii opalenickiej, stając się zarazem dowódcą I plutonu. Brał udział w zajęciu Nowego Tomysła. Odznaczył się szczególnie w boju o Zbąszyń – 5 I 1919 r. W krwawym starciu w rejonie dworca kolejowego został czterokrotnie trafiony kulami nieprzyjacielskimi. Ciężko ranny przekazany do szpitala. Po wyleczeniu i zwolnieniu do domu, objął po swoich rodzicach 18-margowe gospodarstwo. Mieszkał przy ulicy Lipowej 15. Odznaczony był Krzyżem Walecznych oraz Medalem Niepodległości (posiedzenie Komisji z dnia 28 VI 1952 r.). Aresztowany przez Niemców. Rozstrzelany 27 I 1940 r. na terenie Fortu VII w Poznaniu.

Opalenicki Słownik Biograficzny, t.1, Opalenica 1993, s.125, t. 2, Opalenica 1994 s. 134-135; Dzieje Opalenicy. Praca zbiorowa pod redakcją C.Łuczaka, Poznań 1993, s.160, 223; Monitor Polski nr 167 z dnia 23 VII 1932 r. poz. 198, s.6; K.Drażkiwicz: Kronika Kompanii Opalenickich Powstańców 1918-1919. Poznań 1968 (mpis.); fot. Zbiory OSB; Centralne

Archiwum Wojskowe w Warszawie – akta odznaczeniowe – MN 20.7.32.

Zdzisław Kościański

Wodniakowski Antoni Władysław (1877–1935), kupiec, działacz społeczny i narodowy w Ostrzeszowie. Urodzony 31 maja 1877 w Ostrzeszowie, w rodzinie oberżysty-cukiernika Feliksa W. i Pelagii z Hunderów. Ukończył szkołę powszechną a nast. uczęszczał do gimnazjum w Ostrowie Wlkp; należał do Towarzystwa Tomasza Zana

Antoni Władysław
Wodniakowski

i do TG Sokół. Zdradzony i relegowany z gimnazjum, podjął naukę zawodu kupieckiego, równocześnie kontynuując działalność w Sokole. W tym czasie działał wśród Polonii wrocławskiej, często wyjeżdżał do Westfalii i Nadrenii, uczestniczył w zjazdach sokolich w Pradze, Lublanie, Zagrzebiu i Krakowie. W 1900 na stałe osiadł w Ostrzeszowie i rozpoczął tu pracę w zawodzie kupieckim. Równocześnie bardzo aktywnie działał społecznie – zwłaszcza w TG Sokół, jako naczelnik okręgu południowo wschodniej Wielkopolski. Był także bibliotekarzem powiatowym w Towarzystwie Czytelni Ludowych, organizatorem kursów bibliotekarskich, organizował tajne nauczanie historii i języka polskiego. W 1910 r. prze-

wodniczył delegacji sokołów ostrzeszowskich na uroczystości odsłonięcia Pomnika Grunwaldzkiego w Krakowie. Ogromnie zaangażowany narodowo, znajdował się pod stałą obserwacją władz pruskich, czasowo był więziony w Poznaniu. 15.XI.1918 został wybrany przewodniczącym Rady Robotniczej później członkiem Powiatowej Radzie Ludowej w Ostrzeszowie, był też komendantem powiatowym Straży Ludowej i współorganizatorem administracyjnej władzy polskiej w mieście. Następnie zaangażowany w akcję plebiscytową na Górnym Śląsku. Był niewątpliwie najwybitniejszym polskim działaczem narodowym w Ostrzeszowie i okolicach na przełomie XIX i XX w. W okresie międzywojennym ze szczególnym oddaniem zaangażowany w ruch sokolim (był naczelnikiem okręgu ostrowskiego) i w Bractwie Kurkowym, prowadził działalność gospodarczą, miał własną cegielnię. Był członkiem Rady Miejskiej, Sejmiku Powiatowego, Rady Nadzorczej Banku Spółdzielczego, miał tytuł Seniora Ostrzeszowa. Zmarł w Ostrzeszowie 13 maja 1935, po manifestacyjnym pogrzebie (z osobistym udziałem płk. S. Thiela) spoczął w grobowcu rodzinnym na miejscowym cmentarzu parafialnym. W czerwcu 1909 zawarł związek małżeński z Walentyną Dirską (1883–1958); dzieci: Halina Zofia (1903–1972), Janina Władysława (1905–1986 zam. Gawrońska), Lech (1907–1908), Idzi Dzierżysław (1908–1935), Bohdan Jan Feliks (1913–1973).

Powstańcy wielkopolscy..., s.72 – 73; *Wieliczka*; *passim*; „*Nowy Przegląd Ludu*” 1939 nr 6, nr 70; “*Dziennik Poznański*” 15 V 1935; *Księga Pamięci Alma Mater Ostroviensis nr 4; Dzieje Ostrzeszowa*, s. 159 i nast.;

Śl. Biogr.Wlkp.Pd.-Wsch. s. 294 – 295 (*bibliogr.*); *W. Graf: Nikt im iść nie kazał...*, Ostrzeszów 1999, s. 27; *Udział społeczeństwa...*, s. 129 i nast.; *dokumentacja rodzinna, informacje wnuczki (córki Bohdana W.)*.

Marek Rezler

Wojtasik Piotr (1891–1979), rzeźnik, żołnierz kompanii grabowskiej i powstaniec śląski. Urodzony 19 listopada w Grabowie n. Prosną, był synem Michała W. i Pelagii z Kanteckich. W rodzinnym mieście ukończył szkołę powszechną (w 1903 r. uczestniczył w strajku w miejscowej szkole) a później uzyskał dyplom mistrzowski w zawodzie rzeźnika. W chwili wybuchu rewolucji w Niemczech służył w garnizonie ostrowskim, uczestniczył w tworzeniu polskich oddziałów w tym mieście, zaś 12 XI 1918 wziął udział w akcji przeciwko funkcjonariuszom komory celnej w Grabowie, nast. wstąpił do kompanii grabowskiej, w której szeregach zajmował się zaopatrzeniem. Od 10 V 1921 w III powstaniu górnośląskim, w łączności sztabu Grupy Północ; zwolniony z wojska (w stopniu kaprała) w grudniu t.r. W okresie międzywojennym pracował w swoim zawodzie, w Gdyni. W 1939 r. uczestniczył w walkach w okolicach miasta, był kucharzem polskich oddziałów ochotniczych, tzw. kosynierów gdyńskich. W 1942 wysiedlony w okolice Wejherowa, pracował jako wozak, współdziałał z organizacją konspiracyjną Gryf Pomorski. W 1947 osiadł w Miliczu, zajmował się skupem skór. W 1958, po przejściu na emeryturę wrócił do Grabowa, pracował na 1,5 etatu w tuczarni drobiu, należał do ZBoWiD. Na krótko przed śmiercią przeprowa-

dził się do Ołoboku, gdzie zmarł 23 czerwca 1979; tam też spoczywa na miejscowym cmentarzu parafialnym. Odznaczony m.in. Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921 i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i Śląskim Krzyżem Powstańczym. Żonaty z Łucją Durchowską, był bezdzietny.

Powstańcy wielkopolscy..., s. 73 – 74; AKWPWlkp.; dokumentacja rodzinna; akta Zw. Kombatantów RP i b. Więźniów Politycznych – Koło Miejsko – Gminne w Grabowie n. Prosną; informacja Henryka Jaguźnego w Grabowa n. Prosną.

Marek Rezler

Woliński Jan (1895–1971), urodził się 22 kwietnia 1895 r. w Skrzetuszu niedaleko Ryczywołu, jako syn Jakuba i Henryki Schiwe. Ukończył szkołę ludową w Skrzetuszu. Od 4 X 1915 do 9 XI 1918 w armii niemieckiej w stopniu szeregowego. Zgłosił się na ochotnika do armii polskiej; od

Jan
Woliński

23 I 1921 do 2 VIII 1919 służył w 1 pułku artylerii polowej, a od 28 VII 1920 do 12 XII 1920 w 14 pułku artylerii polowej. Przeniesiony do rezerwy 15 III 1923 r. Przed I wojną światową pracował w fabryce stali Friedricha Kruppa w Essen. Po odbyciu służby

wojskowej zatrudniony w gospodarstwie rolnym Niemca – Hoffmanna w Ryczywole. W dwudziestoleciu międzywojennym członek Koła Związku Weteranów Powstań Narodowych 1914-1919 w Ryczywole. Po II wojnie działał w Związku Powstańców Wielkopolskich 1918-1919 (legitymacja nr 2304) i w ZBoWiD. Zmarł 16 XII 1971 r. w Rogoźnie. Pochowany na cmentarzu parafialnym w Ryczywole. Za udział w walkach powstańczych odznaczony: Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Brązowym Krzyżem Zasługi i Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921. Pośmiertnie w 1972 awansowany na stopień podporucznika. Związek małżeński zawarł z Marianną Kalupa, z którą miał dwoje dzieci – Zofię i Wiktora (ur. 1923).

Relacja wnuczki Ewy Wiktorii Grzybowskiej. Dokumenty i pamiątki rodzinne.

Robert Zimny

Wolny Ignacy (1899–1945), monter urzędu pocztowego w Opalenicy, zamęczony w obozie koncentracyjnym. Urodził się 1 I 1899r. w Piechaninie (pow. kościański, woj. poznańskie) w rodzinie włościańskiej Andrzeja Wolnego. Ukończył cztery klasy sokoły elementarnej. Od 8 I 1916 r. był zatrudniony przy budowie telefonów i telegrafów w Poznaniu. Powołany do armii niemieckiej, służył w twierdzy Spandem (2 IX 1917r. – 14 XI 1918 r.). W chwili wybuchu Powstania Wielkopolskiego przebywał w Poznaniu, gdzie brał aktywny udział w rozgrywających się wydarzeniach. 1 stycznia 1919 r. powrócił w rodzinne strony i wraz z bratami Wojciechem wstąpił w szeregi powstań-

cze. 3 I 1919 r. wyruszył z niewielkim oddziałem czempińskim na front pod Leszmem. Dnia 6 I 1919 r. pod Zbąszynem zabrał do niewoli dwóch oficerów niemieckich oraz brał udział w akcji na wspomnianą wieś. Po przyłączeniu oddziału czempińskiego do ochotników Władysława Nowaka, wszedł w skład 12 kompanii 6 pułku strzelców wielkopolskich, w której służył do demobilizacji – 18 XI 1921 r. Brał udział w walkach i potyczkach tzw. Grupy „Leszno” oraz na froncie północnym (rejon Żnina). 20 I 1920 r. w ramach akcji rewindykacji Pomorza wkroczył do Bydgoszczy. W styczniu 1920 r. jego macierzysty pułk został przemianowany na 60 pułk piechoty wielkopolskiej, z którym przebywał następnie na froncie ukraińskim i białoruskim. W czasie walk odwrotowych pod Mińskiem został ranny. Po wypełnieniu zaszczytu obrony kraju i zwolnieniu z wojska, podjął pracę w charakterze montera w opalenickim urzędzie pocztowo – telegraficznym. Mieszkał w Opalenicy przy ulicy Bronisława Pirackiego 46. Posiadał m.in. Medal Niepodległości oraz pamiątkowy Krzyż Walecznych gen. Stanisława Bałachowicza. Aresztowany przez Niemców za udział w pracy niepodległościowej, wywieziony został do obozu koncentracyjnego. Według relacji współwięźnia Władysława Nawrockiego przebywał w obozie koncentracyjnym w Buchenwaldzie, gdzie był wzorem odwagi i poświęcenia. Zmarł z wycieńczenia w pierwszych dniach kwietnia 1945 r., najprawdopodobniej 6 IV 1945 r. Jego śmierć, tak jak i życia było symbolem bohaterstwa i miłości.

Opalenicki Słownik Biograficzny. Pod red. B.Wojcieszaka. T.II, Opalenica 1994, s. 136-137; Dzieje Opa-

lenicy. Praca zbiorowa pod redakcją C.Łuczaka. Poznań 1993, s. 223; K. Drążkiewicz: Kronika Kompanii Opalenickich Powstańców 1919–1919. Poznań 1968 (mpis.), s.52 – autor podaje inne miejsce i czas śmierci J.Wolnego: Kwiecień 1944 w Oświęcimiu; Materiały Kapituły Krzyża i Medalu Niepodległości – zbiory OSB; B.Smoleń, Zarys historii wojennej 60 pułku piechoty wielkopolskiej. Warszawa 1930; Oświadczenie z dnia 23 VI 1945 r. Władysława Nawrockiego – zbiory OSB; Tablica pamiątkowa na pomniku cmentarnym projektu Kazimierza Bogdańskiego w Opalenicy, mogiła powstańców wielkopolskich, poległych w latach 1913-1919 oraz powstańców zamordowanych lub zamęczonych w hitlerowskich obozach koncentracyjnych.

Zdzisław Kościański

Wyrembelski Jan (1887–1953), murarz, urzędnik, żołnierz kompanii grafowskiej. Urodzony 7 listopada w Grabowie n. Prosną, w rodzinie Jana W., kościelnego i Józefy z Karolewskich. Uczył się w rodzinnym mieście, następnie pracował w firmie budowlanej Neugebauera, od 14 roku życia należał do TG Sokół. W II. 1909–1911 odbywał służbę wojskową w niemieckim 7 pułku grenadierów. W 1914 zmobilizowany, walczył m.in. pod Ełkiem i w Kurlandii, był ranny. Urlopowany w październiku 1918 r., w stopniu sierżanta, do jednostki nie powrócił. 12 XI t.r. uczestniczył w akcji przeciwko załodze niemieckiej komory celnej w Grabowie, nast. wstąpił do formowanej tu kompanii powstańczej. Uczestniczył we wszystkich walkach oddziału, w składzie batalionu ostrzeszowskiego. W kwietniu 1920 r. przydzielony do

baonu zapasowego 70 pp, na stanowisko szefa, a następnie dowódcy kompanii. W maju 1920 r. zwolniony z wojska, w stopniu st. sierżanta, podjął pracę jako urzędnik w Zarządzie Miejskim w Grudziądzu. Był tam zatrudniony do wybuchu II wojny światowej, podczas okupacji i po wojnie (w Prezydium Miejskiej Rady Narodowej); pod koniec kariery zawodowej zajmował stanowisko zastępcy naczelnika Urzędu Stanu Cywilnego w Grudziądzu. Prze-

Jan
Wyrembelski

niesiony na emeryturę w końcu września 1952. W okresie międzywojennym zweryfikowany jako powstaniec wielkopolski (ewidencja Archiwum Tow. dla Badań nad Historią Powstania Wlkp. nr 11 335). Od 1934 należał do Związku Weteranów Powstań Narodowych RP i Związku Inwalidów Wojennych RP (od 1937), a po wojnie m.in. do Polskiej Partii Socjalistycznej i Polskiego Związku Zachodniego. Odznaczony Krzyżem Żelaznym 2 kl. i odznaką za rany, w okresie międzywojennym – brązowym medalem „Za Długoletnią Służbę” (1938). Zmarł 19 sierpnia 1953 w Poznaniu, spoczywa na cmentarzu junikowskim. W roku 1920 r. zawarł związek małżeński z Jadwigą Rybczyńską (1895–1988). Syn Edward (ur. 1922).

Powstańcy wielkopolscy..., s. 75 – 76; APP ZPW; LAK; Grabów, pas-

sim; dokumentacja rodzinna w posiadaniu syna.

Marek Rezler

Wyrwa Bronisław (1890–1970), chorąży. Ur. się 21 września 1890 r. w Solcu pow. wolsztyński w rodzinie Walentego i Franciszki z d. Gawoł. Za udział w strajku szkolnym skazany na 3 miesiące domu poprawczego. W latach 1914–1918 służył w a. niemieckiej, gdzie odniósł ranę. Uczestnik powstania wlkp. Ochotniczo wstąpił do 1 p. strz. wlkp. (55 Pozn. pp), gdzie objął dowództwo plutonu karabinów maszynowych. Brał udział w odsieczy Lwowa. 17 V 1919 awansowany na sierżanta. W. ogniem km przyczynił się do zdobycia mostu kolejowego przez rzekę Styr. Za czyn ten odznaczony został VM 5 H nr 743. Wiosną 1920 w operacji kijowskiej dwukrotnie ciężko ranny. W toku walk objął dowództwo kompanii karabinów maszynowych. Awansował do stopnia chorążego. W 1939 był dowódcą plutonu ckm

Bronisław
Wyrwa

Baonu Obrony Narodowej „Rawicz”. Żołnierzami baonu byli synowie: Marian Leon (17 lat) i Klemens (15 lat). W. został ranny w rękę. W czasie okupacji ukrywał się przed Niemcami. Po 1945 pracował w różnych zawodach. Zmarł tragicznie 20 lutego 1970 r. w Opolu i tam pochowany. Odznaczony był też

Krzyżem Walecznych (4x). Zawarł zw. małżeński z Marianną Selwat. Dzieci: Marian Leon (inżynier), Klemens (ekonomista), Stefan (ekonomista), Teresa (ekonomista).

CAW, VM 44-3422; materiały syna Mariana; Kawalerowie..., T. II, cz. 1, s. 161–162.

Bogusław Polak

Wysocki Bronisław (1863–1931), lekarz. Ur. 14 kwietnia 1863 r. w Wilcz – Makowarsko pod Bydgoszczą, w rodzinie rolnika Jana i Marianny z Paczkowskich. Do szkoły powszechnej

Bronisław
Wysocki

uczęszczał w Koronowie natomiast do gimnazjum w Chojnicach, które ukończył zdając egzamin dojrzałości. Studia medyczne odbywał w Berlinie, później w Gryfii. Dyplom lekarski uzyskał 26 marca 1889 r. i podjął praktykę lekarską w Rogoźnie, wykonując ją przez 42 lata, aż do śmierci. Od 1898 r. przewodniczył Radzie Miejskiej w Rogoźnie oraz był członkiem Zarządu Banku Ludowego. Należał do współzałożycieli Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, które powstał w Rogoźnie w 1906 r. Aktywnie działał w Towarzystwie Przemysłowców, Spółdzielni Rolniczo – Handlowej „Rolnik”, Banku Ludowym. W 1917 r. nadano mu tytuł

radcy zdrowia. Nadano mu później tytuł honorowego członka „Sokoła”. Ponadto piastował funkcję prezesa Bractwa Kurkowego i Koła Śpiewaczego. W przededniu Powstania Wielkopolskiego stał na czele Rady Ludowej. W 1925 r. został Honorowym Obywatelom Miasta Rogoźna. Współorganizował Związek Powstańców Wielkopolskich, oraz koło Stronnictwa Narodowego w Rogoźnie. Był działaczem Towarzystwa Opieki nad Matką i Dzieckiem w Obornikach, Opiekunem Towarzystwa Kolejarzy i Straży Pożarnej oraz aktywnym członkiem Związku Lekarzy RP w Poznaniu. Zaskarbił sobie uznanie jako „lekarz ubogich”. Zmarł 18 czerwca 1931 r. w Rogoźnie i spoczywa na miejscowym cm. Odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski. Żona Ludgarda z Tomaszkieviczów; troje dzieci: Tadeusz (zmarł tragicznie w 1931 r.), Maria i Aniela.

Dokumenty ze zbioru Muzeum Regionalnego w Rogoźnie.

Angelika Pilarska

Wysocki Kazimierz (1892–1940), aptekarz, powstaniec, chemik. Ur. się 2 V w rodzinie ziemiańskiej w Nowym Świecie w pow. leszczyńskim jako syn Wacława i Heleny z domu Latanowicz. Do gimnazjum uczęszczał w Lesznie, gdzie zdał maturę. Aptekarstwa uczył się w Raciborzu i w Wolsztynie, gdzie zdał egzamin pomocniowski. Następnie pracował w kilku aptekach na terenie Wielkopolski, między innymi w Krotoszynie. W czasie I wojny światowej zmobilizowany (od marca 1915 r.) do armii niemieckiej. Jako podoficer sanitarny służył w 403 pułku piechoty. Był uczestnikiem powstania wielkopolskiego. Od

stycznia 1919 r. brał udział w walkach na froncie południowo-zachodnim (Grupa Leszno), później w stopniu podporucznika przydzielony został Okręgowej Składnicy Sanitarnej w Poznaniu. Po zakończeniu działań wojennych, demobilizacji i studiach farmaceutycznych zaczętych jeszcze przed wojną, lecz ukończonych dopiero w 1920 r. we Wrocławiu, podjął pracę w cukrowni w Gnieźnie, skąd trafił do cukrowni opalenickiej. Stamtąd wysłany został do Berlina dla pogłębienia wiadomości z chemii cukrowniczej. We wrześniu 1939 r. jako kapitan rezerwy zgłosił się na ochotnika do Wojska Polskiego. W drugiej dekadzie września znalazł się na terenie objętym działaniami armii sowieckiej. Internowany w nieznanych bliżej okolicznościach, trafił do obozu w Kozielsku. Zginął wiosną 1940 r.

Relacje: Marii Filisiewicz z Mogilna z 28 VII 1968 r. i Marii Adamczewskiej z Poznania z 15 VIII 1968 r. (obie w zbiorach W.W. Głowackiego); Kalendarz Farmaceutyczny za rok 1932, wyd. F. Herod, Warszawa 1932, cz. II, s. 400; J. Tucholski, Mord w Katyniu. Kozielsk, Ostaszków, Starobielsk. Lista ofiar, Warszawa 1991, s. 253 (lako-niczna wiadomość z podaniem imienia i nazwiska oraz stopnia wojskowego), J.B. Gliński, Słownik biograficzny lekarzy i farmaceutów ofiar drugiej wojny światowej, Wrocław 1997, s. 474.

Jan Majewski

Zabłocki Wacław (1879–1973), podpułkownik WP. Urodzony 28 sierpnia 1879 r. w majątku Czerlin pow. wągrowiecki, w rodzinie Zygmunta, ziemianina i właściciela „Gazety Kujawskiej” i Heleny z d. Ostoja Lułska. Uczęsz-

czał do Wyższej Szkoły Technicznej w Saksonii, studiował też w Paryżu. Jako nauczyciel szkoły języków obcych systemu „Berlitz’a” pracował w Petersburgu i Moskwie. W sierpniu 1914 r. wcielony do a. niemieckiej i skierowany na front wschodni jako tłumacz. W listopadzie 1918 r. zdemobilizowany; wrócił do Wielkopolski. Uczestnik powstania wielkopolskiego, walczył na odcinku zachodnim. Był jednym z organizatorów 7 (61) pp wlkp., adiutant pułku. W listopadzie 1919 r. skierowany na 8-tygodniowy kurs oficerski do Rembertowa. W lipcu 1919 r. rozkazem DG. WW zatwierdzony w stopniu ppor. Następnie adiutant II Brygady 2 Dywizji Strzelców Wielkopolskich. W styczniu 1920 objął d-wo I baonu 8 (62) pp wlkp. i brał udział w rewindykacji Pomorza. Na własną prośbę skierowany do 61 pp wlkp., gdzie objął d-wo 5 kompanii. W czasie walk pod Pleszczenicą (29 V – 1 VI 1920);. w natarciu na Słobodę „5 kompania przy wyjściu z okopów dostała się w krzyżowy ogień karabinów maszynowych ...) por. Zabłocki mimo ciężkiej rany, nie opuszcza szeregów i osobiście podrywa plutony do ataku na bagnety. Słoboda została zdobyta (...) por. Z. stracił nogę. Odznaczony VM 5 kl. (nr 966). Po wyjściu ze szpitala był oficerem sądowym w sztabie 15 DP Wlkp. Od 1 XI 1924 do 5 II 1927 kierownik I referatu i z-ca komendanta PKU w Inowrocławiu. Awansowany na kpt. Po przeniesieniu na emeryturę m.in. działał w LOPP. Z jego inicjatywy powstało lotnisko cywilne w Inowrocławiu. Związany z pracami II Oddziału Sztabu Głównego. Po ukończeniu kursu dywersji w Toruniu instruktor dywersji w rejonie Grodno-Białystok-Wołkowysk. We wrześniu 1939 w Samodzielnej Gru-

pie Operacyjnej gen. Kleeberga. Zwolniony z obozu jenieckiego w Radomiu. Oficer ZWZ-AK w W-wie. W powstaniu komendant placu Śródmieście-Południe. Awansowany w konspiracji do stopnia ppłk. W powstaniu ranny, umieszczony w szpitalu wojskowym w Saksonii. W 1945 przedostał się do Francji. Leczył się we Włoszech i W. Brytanii. Do śmierci mieszkał w Beighton. Był prezesem Zw. Inwalidów Wojennych. Zmarł 12 stycznia 1973 r. w Anglii, prochy pochowano w Inowrocławiu, w grobowcu rodzinnym na cm. komunalnym przy ul. K. Marcinkowskiego. Odznaczony także Krzyżem Walecznych, Medalem Niepodległości i in. Ożenił się z baronówną v. Fittienghoff-Schell. Dzieci: Konstanty (11 VI 1910 – 21 XII 1957, inżynier), Halina (13 XI 1912, pielęgniarka).

CAW, VM 23-1764 i ap.7145; informacje córki Haliny z Gdyni: Kawalerowie, T. II, cz. 2, s. 236 – 237.

Bogusław Polak

Ziała Michał (1899–1981), urodził się 27 IX 1899 r. w Ryczywole, jako syn Jana i Marianny Janasek. Ojciec

Michał
Ziała

pracował w młynie Stanisława Kula-gowskiwego w Ryczywole i w Szkole Powszechnej jako woźny. Matka była

gospodynią domową. Ukończył szkołę podstawową w Ryczywole. W Powstaniu walczył w Kompanii Rogozińskiej pod dowództwem Wiktora Skotarczaka w okolicach Budzynia i Chodzieży. Został ranny w walkach o Chodzież. Uczestnik Kampanii Wrześniowej, przydzielony do jednostki pancernej w Warszawie – walczył w obronie stolicy. Po kapitulacji podjął nieudaną próbę przedostania się na Zachód przez Rumunię. Do 1945 r. pracował jako kierowca u lekarza Gustwa Neugebauera, w rodzinnej miejscowości. Po II wojnie światowej zatrudniony w Urzędzie Gminy jako urzędnik w dziale rolnictwa. Na emeryturze wieloletni sołtys Ryczywołu. Przed 1939 r. członek Koła Związku Weteranów Powstań Narodowych 1914-1919 w Ryczywole. Po wojnie działacz Związku Powstańców Wielkopolskich 1918-1919 i ZBoWiD (pełnił funkcję Prezesa) w Ryczywole. Zmarł 3 VI 1981 r. w Ryczywole i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym. Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Żonaty z Marianną Mazur, miał dwoje dzieci – Jana (ur. 1924) i Annę (ur. 1927).

Relacja córki Anny Kmieciak.

Robert Zimny

Zieliński Franciszek (1893–1927?), chorąży. Ur. się 16 października 1893 r. w Słaboszywku, pow. Mogilno w rodzinie Piotra i Józefy z d. Pawelczak. Uczył się zawodu w kuźni ojca. W 1913 r. powołany do a. niemieckiej. 7 XI 1918 r. urlopowany wrócił do Wielkopolski. 1 I 1919 r. w Barcinie rozpoczął organizację kompa-

nii powstańczej, na czele której walczył pod Szubinem. Za waleczność Dowództwo Frontu Północnego awansowało Z. na sierżanta sztabowego. Oddział z Barcina jako 8 kompania weszła do 4 p.strz. wlkp. Z. kompanią dowodził do 5 XI 1919. Następnego dnia na własną prośbę przeniesiony został do baonu zapasowego 4 p. strz. wlkp. 16 XII t.r. przydzielony został do 1 p. rezerwowego jako dowódca 20 kompanii (późniejszej 16 kompanii 159 pp wlkp.). 4 VI 1920 r. otrzymał rozkaz aby swoją kompanią zaatakować silne umocnione pozycje bolszewickie na stacji kolejowej w m. Worapajewo. Dzięki jego osobistej odwadze i umiejętności dowodzenia kompanią, stację zdobyto. Następnego dnia zdobył karabiny maszynowe. Za czyny te odznaczony został VM 5 kl. nr 4697. 4 VII 1920 został ranny i utracił oko. Po okresie leczenia w 74 pp, w stopniu chorążego. Zmarł ok. 1927 r. pozostawiając żonę Agnieszkę i dzieci: Bolesława, Marię, Magdalenę, Piotra, Franciszka, Janinę, Bogdana.

CAW, VM 60-5097; *Kawalerowie...*, T. II, cz. 1, s. 165.

Bogusław Polak

Zielke Stefan (14 XII 1897–1958), pułkownik dyplomowany. Ur. się 14 grudnia 1897 r. w Zelewie pow. wejherowski w rodzinie właściciela ziemskiego Marcelego i Idy z domu Baszki. Świadectwo dojrzałości uzyskał w Bydgoszczy. W 1914 r. wcielony do a. niemieckiej, mianowany ppor. W listopadzie 1918 r. zdezerterował. 18 XII 1918 r. zgłosił się do dyspozycji dowództwa oddziałów Służby Straży i Bezpieczeństwa. Od 10 I 1919 r. dowódca baonu

czarnkowskiego, później także odcinka czarnkowskiego. Za męstwo okazane w powstaniu wielkopolskim odznaczony VM 5 kl. 5 V 1919 r. awansowany na por. objął dowództwo baterii w późniejszym 17 pal wlkp. Z baterią przeszedł szlak bojowy w wojnie z bolszewikami. Po wojnie awansowany do stopnia płk. Ukończył kurs Wyższych Dowódców Artylerii. Dowodził m.in. dyonem, pułkiem, a w 1939 – Grupą Artylerii Armii „Pomorze”. Do końca wojny w oflagu. W 1945 r. wrócił do kraju i organizował Szkołę Artylerii w Toruniu. Aresztowany przez UB skazany został na 8 lat więzienia. W 1956 zrehabilitowany. Zmarł w 1958 r. w Warszawie, pochowany na cm. Powązkowskim. Odznaczony był także Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi. Rodziny nie założył.

CAW. VM 15-952; informacje dr. Jerzego Szrosa z Gdańska; *Kawalerowie...*, T. II, cz. 1, s. 166.

Bogusław Polak

Znaniecki Michał (1885–1933), lekarz Kompanii Pakoskiej. Urodził się w Przedczeniu koło Torunia w 1885 r. Syn Waleriana i Anieli z Iwaskiewiczów. Gimnazjum ukończył w Chełmie; studiował medycynę w Gryfii. Po mieczu pochodził z ziemiańskiej rodziny herbu Lubisz na Kujawach. Po uzyskaniu dyplomu lekarza zamieszkał w Pakości. Już na studiach brał udział w życiu społeczno – politycznym tamtejszej Polonii. W roku 1915 został mianowany Radcą Zdrowia na powiat mogileński. W latach 1915–1920 był radnym miejskim. Podczas Powsta-

nia Wielkopolskiego pełnił obowiązki lekarza Pakoskiej Kompanii Powstańczej oraz prowadził szpital miejski po dawnym zakonie Joanitów. Był pierwszym pakoskim burmistrzem w odrodzonej Polsce (1919–1920). Rada Miejska Pakości nadała dr. Michałowi Znaniękiemu tytuł Honorowego Obywatela Miasta Pakości za bezinteresowną opieką nad rodzinami poległych powstańców. Zmarł 28 grudnia 1933 r. Spoczywa na pakoskim cmentarzu. W 1910 r. poślubił Zofię Węsierską, kuzynkę arcybiskupa Stablewskiego. Miał syna Edwarda, który poległ w 1939 r. pod Modlinem.

Łada H., Udział Społeczeństwa Pakoskiego w Powstaniu Wielkopolskim – Pakość 1978 r.; tenże, Honorowi Obywatele Miasta Pakości, (w:) Gazeta Kujawska z 14 XII 1982 r.; Wojciechowski Z., Kalwaria Pakoska, 2003 r.

Zbigniew Wojciechowski

Żak Wawrzyn (1901–1977), ur. 3 sierpnia 1901 r. w Rękawczynku k. Inowrocławia w rodzinie rzemieślnika Apolinarego i Antoniny s domu Truskawka. Ukończył szkołę powszechną, później szkołę rolniczą. 1 stycznia 1919 r. zgłosił się ochotniczo do oddziałów powstańczych w Budzynie i został przydzielony do Pierwszej Kompanii Rogozińskiej dowodzonej Wiktora Skotarczaka. Uczestniczył w walkach pod Radwankami, Szamocinem, Margoninem i Chodzieżą. Następnie w szereгах 5 kompanii II baonu 4 pułku strzelców wielkopolskich brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej. Po demobilizacji pracował jako rolnik; do 1939 roku był zatrudniony w Urzędzie

Gminnym w Skokach pow. Wągrowiec. Po wejściu Niemców w 1939 wzięty jako zakładnik, więziony w obozie pracy w Inowrocławiu; w okresie późniejszym robotnik rolny u niemieckiego gospodarza w Łosińcu gm. Skoki. Po zakończeniu II wojny światowej pracował w Urzędzie Gminy w Skokach

Wawrzyn
Żak

i we własnym gospodarstwie rolnym. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim awansowany do stopnia podporucznika WP. Zmarł 2 czerwca 1977 r. w szpitalu Pruchnowo k. Chodzieży, pochowany jest w grobie rodzinnym na starym cm. Farnym w Wągrowcu. Odnaczony był Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski; Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i in. Od 1924 r. żonaty z Zofią Cerekwicka herbu Zaręba, z którą miał czworo dzieci: Wiktorię (ur. 1926), Czesława (ur. 1929), Henryka i Waleriana.

Informacje córki Wiktorii, dokumenty ze zbiorów rodzinnych.

Malwina Tomkowiak

Żuchelkowski Edmund (1898–1939), oficer Wojska Polskiego, urzędnik państwowy. Urodził się 20 stycznia 1898 roku w Rynarzewie, w rodzinie rolnika Leona i Władysławy z Wawrzyniaków. Na początku 1919 roku

wstąpił ochotniczo w szeregi powstańców i walczył pod Rynarzewem i Szubinem. Od 13 stycznia do 28 marca 1919 roku wraz z ojcem Leonem został internowany i osadzony przez Grenzschutz w obozie jenieckim w Altdamm (Szczecin – Dąbie). Po powrocie wstępuje ponownie w szeregi powstańcze i po zakończeniu powstania pozostaje w Poznaniu. Początkowo pracował w Żandarmerii Wojskowej, a później w stopniu porucznika był wykładowcą na kursach dla różnych formacji wojskowych. W 1927 roku przeszedł do pracy cywilnej, jako urzędnik w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych w Poznaniu. W roku 1932 przeprowadził się wraz z rodziną do Lubawy. Został kontrolerem poznańskiego ZUS na powiat lubawski i działdowski. Przeprowadzał terenowe kontrole ZUS w zakładach produkcyjnych i u rolników. Należał do Polskiego Związku Zachodniego. W dniu 1 września 1939 roku wraz z synem Alfredem ucieka w głąb kraju i dociera w okolice Siedlec. Po rozkazie władz okupacyjnych powraca do Lubawy, gdzie przybywa około 21 września 1939 roku. W dniu 7 października 1939 roku zawezwany przez przedstawicieli Selbstschutzu w Lubawie wstawia się na Komendzie Policji. Rodzinie przekazano, że został wcielony do jakiegoś ugrupowania i przebywa w Nowym Mieście Lubawskim. Około 7 grudnia 1939 roku przywieziono do Lubawy samochodami krytymi z dalszej okolicy grupę Polaków i w rejonie ulicy Warszawskiej dokonano publicznej egzekucji. W grupie około 150 Polaków znajdował się E. Żuchelkowski. Miejsce zbrodni upamiętniono w Lubawie pomnikiem z pamiątkową tablicą, na której umieszczono nazwiska ofiar tragicznej egzekucji z 7 grudnia 1939 roku. W małżeń-

Edmund
Żuchelkowski

stwie z Marią Kuczeriszka (ur. 1897), miał syna Alfreda (ur. 1923) mgr. ekonomii i prawa, bankowca w Poznaniu.

Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, USC Rynarzewo 73; Jerzy Szews, Słownik biograficzny Ziemi Lubawskiej 1244–2004, Tom 2, Lubawa 2005; Materiały i wspomnienia Alfreda Żuchelkowskiego – syna.

Jerzy Szews

Życki Antoni (1856–1924), lekarz, działacz społeczny, zaangażowany w służbie medyczno-sanitarnej powstania wkłp. w Ostrzeszowie. Urodzony w czerwcu 1856 r., był synem Michała Ż. i Katarzyny z Bukowskich; studia medyczne ukończył w czerwcu 1916 r.

Antoni
Życki

Heidelbergu. W Ostrzeszowie osiadł w 1889 r.; pracował tu jako lekarz. W latach 1891–1924 był równocześnie dyrektorem Banku Ludowego, człon-

kiem Rady Miejskiej oraz przewodniczącym Komisji Zdrowia i Komisji Opieki Społecznej. Podczas powstania wielkopolskiego był, obok Kazimierza Michalskiego jednym z dwu lekarzy szczególnie zasłużonych w udzielaniu pomocy żołnierzom polskim. W tym czasie założył też koła Polskiego Czerwonego Krzyża w Ostrzeszowie, Mikstacie i Grabowie. Aktywny narodowo i politycznie, w latach 1921–1922 był przewodniczącym Powiatowego Komitetu Plebiscytowego w obronie Górnego Śląska, następnie komisarzem powiatowych struktur Związku Obrony Kresów Zachodnich. Uczył też w Państwowym Seminarium Nauczycielskim w Ostrzeszowie, był członkiem miejscowego Bractwa Strzeleckiego (Kurkowego). Zmarł w Ostrzeszowie 2 lutego 1924 r., tam też spoczął na cmentarzu parafialnym. Był żonaty (od 1890 r.) z Walerią Gorgolewską.

Powstańcy wielkopolscy..., s. 76; akta parafialne w Ostrzeszowie; Eskulap w służbie ziemi ostrzeszowskiej. Praca zbior. pod red. W. Grafa, Ostrzeszów 1998, s. 15.

Marek Rezler

Życki Tadeusz (1896–1920)
dowódca 4 kompanii ostrzeszowskiej.
Urodzony w Mielęcynie, był synem

Życki Tadeusz

właściciela majątku Leona Ż., W 1915 ukończył gimnazjum w Ostrowie Wlkp. Od stycznia – lutego 1919 r. był najpierw (21 I – 13 II 1919) dowódcą 4 kompanii ostrzeszowskiej, a nast. adiutantem II batalionu 12 p.strz.wlkp. (70 pp), w stopniu podporucznika. Poległ w wojnie z polsko-bolszewickiej w nocy z 19 na 20 lipca 1920 pod Szczuczynem. Miejsce spoczynku nieznane, na cmentarzu junikowskim w Poznaniu znajduje się jego symboliczny nagrobek (kwatera 3/3-2-55). Rodziny nie założył.

Powstańcy wielkopolscy..., s. 76; Jednodniówka 70. pułku piechoty, passim, Alma Mater Ostroviensis, Księga Pamięci, z. 4, Ostrów Wlkp. 1998, s. 5; Udział społeczeństwa..., s. 136; nekrologi prasowe.

Marek Rezler

ANEKS

Spis biogramów zamieszczonych w „Słowniku biograficznym powstańców wielkopolskich 1918–1919”, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2002

A.

Adamczewski Bronisław (1888–?), s. 19,
Adamski Stanisław (1875–1967), s. 19,
Alkiewicz Jan Feliks (1896–1979), s. 20,
Anders Józef (1885–1970), s. 21,
Anders Władysław (1892–1970), s. 21,
Andrzejewski Antoni (1900–1918), s. 23,
Andrzejewski Ignacy (1900–1986), s. 23,
Andrzejewski Mieczysław (1884–?), s. 24,
Andrzejewski Stefan Marian (1889–1996), s. 25,

B.

Baraniecki Kazimierz (1900–1940), s. 26,
Baraniecki Ludwik (1897–1920), s. 26,
Bartkowiak Jan (1887–1965), s. 27,
Bartsch Maksymilian (1892–po 1945), s. 27,
Babsiński Euzebiusz (1889–1977), s. 28,
Bauza Jarzy (1895–1919), s. 29,
Bączkowski Edward (1886–1944), s. 29,
Bembnista Edmund (1883–1954), s. 30,
Beutler Zdzisław (1885–1940), s. 31,
Biały Wojciech (1897–1926), s. 32,
Bielawski Ludwik (1901–1940), s. 32,
Bielecki Michał (1894–1967), s. 33,
Bielecki Paweł (1899–?), s. 33,
Bigoszt Henryk (1895–1971), s. 33
Bilanowski Antoni (1900–1967), s. 34,
Biskupski Antoni (1890–1930), s. 35,
Bobkiewicz Stanisław (1886–1938), s. 35,
Bociański Ludwik (1892–1970), s. 36,
Bogusławski Edmund (1880–1940), s. 37,
Bolewski Jan Władysław (1878–1963), s. 37,
Bonowski Kazimierz (1890–1945), s. 38,
Borowski Antoni (1904–1983), s. 39,
Bosiacki Maksymilian (1890–1939), s. 40,
Breza Alfons (1891–1934), s. 40,
Bromka Władysław (1890–1957), s. 41,
Bross Kazimierz (1894–1939 ?), s. 42,
Budziszewski Tadeusz (1901–1996), s. 42,

Bujakiewicz Ignacy (1895–1970), s. 43,
Bujakiewicz ze Snadnych Julianna (1902–
–1983), s. 43,
Bukowiecka Aleksandra (1890–1940), s. 44,
Busza Ignacy (1880–1920), s. 45,
Butler Witold (1889–po 1924), s. 45,
Bzyl Kazimierz (1900–1919), s. 46,

C.

Celichowski Stanisław (1885–1947), s. 47,
Celichowski Witold (1874–1944), s. 48,
Ceptowski Józef Sylwester (1877–1977), s. 49,
Chełmicki Stanisław (1889–?), s. 50,
Chłapowski Alfred Stefan (1874–1940), s. 51,
Chłapowski Jan Waław (1863–1919), s. 51,
Chłapowski Juliusz (1890–1920), s. 52,
Chłapowski Mieczysław Prus (1874–1939), s. 52,
Chłapowski Zdzisław (1892–1920), s. 52,
Chosłowski Stefan (1889–po 1947), s. 53,
Chrzanowski Jerzy (1889–1944), s. 54,
Chylewski Jan (1891–1940), s. 54,
Ciaciuch Jan (1894–1976), s. 55,
Ciężyński Kazimierz (1894–1951), s. 56,
Cichowski Stanisław (1893–1978), s. 57,
Ciesielski Antoni (1877–1938), s. 58,
Codrow Józef (1894–1919), s. 58,
Cyms Adolf (1897–1919), s. 58,
Cyms Paweł Kazimierz (1894–1949), s. 59,
Cynka Halina (1899–1990), s. 60,
Czabajski Ludwik (1892–1954), s. 60,
Czajka Jan (1885–1927), s. 61,
Czaplicki Janusz (1895–1921), s. 61,
Czarnecki Janusz (1887–1933), s. 62,
Czubala Jakub (1893–1972), s. 63,
Czubala Tomasz (1887–1920), s. 63,

D.

Dadaczyński Roman (1889–1940), s. 65,
Dalbor Edmund (1869–1926), s. 66,

- Daniel Walerian (1900–1919), s. 66,
 Dębski Leon Piotr (1890–1940), s. 66,
 Dirbach Józef (1872–1940), s. 67,
 Dmowski Roman (1864–1939), s. 68,
 Dolata Stanisław (1896–1919), s. 69,
 Domagała Mieczysław Domorad (1895–1981), s. 69,
 Dowbor–Muśnicki Józef (1867–1937), s. 70,
 Drecki Jan (1888–1970), s. 74,
 Drozdzyński Stanisław (1894–1965), s. 75,
 Drwęska Izabela (1886–1964), s. 75,
 Drwęski Jarogniew (1875–1921), s. 76,
 Dubiski Aleksander Franciszek (1886–1939), s. 78,
 Dubiski Filip Stanisław (1860–1919), s. 79,
 Dudkiewicz Wojciecha (1896–?), s. 80,
 Dudziak Michał (1900–1980), s. 80,
 Dyk Aleksander (1883–1969), s. 81,
 Dykczak Nikodem (1877–1958), s. 81,
 Dziembowski Jerzy Adam (1892–?), s. 82,
- E.
- Eckert Wojciech (1883–1942), s. 83,
 Eitner Stefan (1886–1937), s. 83,
 Eliazs Walenty (1888–1932), s. 84,
 Engel Kazimierz (1885–1945), s. 84,
- F.
- Fabiańczyk Julian (1900–1975), s. 86,
 Fabiańczyk Stefan (1895–1958), s. 88,
 Fenrych Tadeusz Wiktor (1882–1942), s. 88,
 Ferfet Franciszek (1890–1960), s. 90,
 Fiedler Arkady (1894–1985), s. 91,
- G.
- Gadomski Waclaw (1892–1939), s. 93,
 Gajowczyk Ignacy (1871–1947), s. 93,
 Gantkowski Paweł (1869–1938), s. 94,
 Gapski Alojzy (1900–1942), s. 94,
 Genge Marian (1890–1948), s. 95,
 George Maksymilian (1891–1938), s. 96,
 Geras Tadeusz Leonard (1895–1971), s. 96,
 Głabisz Kazimierz (1893–1981), s. 97,
 Gładysz Bronisław (1892–1943), s. 98,
 Gładyszewski Józefat (1873–1949), s. 99,
 Głowacki Jan (1861–1934), s. 99,
- Głowacki Marian (1881–1925), s. 100,
 Głowacki Marian (1900–1985), s. 100,
 Głowacki Zygmunt (1877–1939), s. 101,
 Gniatczyński Stefan Roch (1889–1964), s. 102,
 Goetzendorf–Grabowski Tadeusz (1889–po 1939), s. 102,
 Gogólski Ignacy (1890–1968), s. 103,
 Goliwas Jan (1900–1976), s. 103,
 Golniewicz Konrad Eugeniusz (1878–1944), s. 104,
 Górnicki Władysław Artur (1893–1944), s. 105,
 Górny Stanisław (1899–?), s. 106,
 Górski Józef (1887–?), s. 106,
 Grabiński Franciszek (1894–1969), s. 107,
 Grabiński Piotr (1898–1966), s. 107,
 Grabski Edward (1883–1951), s. 107,
 Grabski Władysław (1867–1927), s. 108,
 Graczykowski Tomasz (1886–1959), s. 109,
 Grafik Józef (1896–1929), s. 111,
 Greger Kazimierz (1887–1967), s. 111,
 Grobelny Józef Edward (1873–1949), s. 112,
 Grobelski Michał Antoni (1888–1971), s. 113,
 Grochowalski Tadeusz (1888–1919), s. 114,
 Gronwald Tadeusz (1890–1942), s. 114,
 Grot Zdzisław Henryk (1903–1984), s. 115,
 Grudzielski Kazimierz (1856–1921), s. 117,
 Gruszczyński Antoni (1875–1940), s. 118,
 Grygiel Antoni (1900–?), s. 118,
 Gryszczyński Tomasz (1894–1919), s. 118,
 Grzechowiak Franciszek (1888–1940), s. 119,
 Grzeszkowiak Hieronim (1882–1945), s. 119,
 Grzeškowiak Stanisław (1893–1919), s. 120,
 Gummer Kazimierz (1878–1943), s. 120,
- H.
- Haber Kazimierz (1872–1933), s. 122,
 Haber-Włyński Adam (1883–1921), s. 123,
 Hanke Edward (1895–1975), s. 123,
 Hanke Emilia (1895–1984), s. 124,
 Hedinger Witold (1876–1932), s. 124,
 Hulewicz Bohdan (1888–1968), s. 125,
 Hulewicz Jerzy (1886–1941), s. 126,
 Hulewicz Witold (1895–1941), s. 126,
- J.
- Jabczyński Mieczysław (1885–1960), s. 128,

- Jachmann Jan (1884–1946), s. 129,
 Jachmann Walenty (1888–1919), s. 129,
 Jakobson–Jedlina Wojciech (1885–1961), s. 130,
 Jagiełka (Jagiotka) Walenty (1897–1972), s. 131,
 Jahns Antoni (1883–1960), s. 131,
 Jakubowski Stefan (1895–1985), s. 131,
 Janasik Szczepan (1889–?), s. 132,
 Janicki Marian (1891–1957), s. 133,
 Jankiewicz Marian (1897–1967), s. 133,
 Janus Antoni (1891–1942), s. 134,
 Jasiński Albin (1880–1940), s. 135,
 Jasnoch Kazimierz (1886–1966), s. 135,
 Jaworowicz Władysław (1862–1924), s. 136,
 Jeske Stanisław (1888–1984), s. 137,
 Jęczkowiak Józef (1898–1966), s. 138,
 Jędrzejak Stanisław (1894–1920), s. 139,
 Jindra Czesław (1890–?), s. 139
 Jórğa Teofil (1893–1950), s. 139,
 Józwiak Ludwik (1890–1941), s. 140,
 Józwiak Stanisław (1892–?), s. 141,
- K.
- Kabsch Władysław (1891–1977), s. 142,
 Kaczmarczyk Kazimierz (1878–1966), s. 143,
 Karczmarek Teofil (1896–1953), s. 143,
 Kojach Ludwik (1887–1973), s. 144,
 Kandziora Karol (1882–1944), s. 144,
 Kapuściński Witold (1882–1951), s. 145,
 Karasiewicz Kazimierz (1862–1926), s. 146,
 Kasprzak Feliks (1883–1972), s. 146,
 Kasprzak Jan (1875–1948), s. 148,
 Kasztelan Antoni (1896–1942), s. 148,
 Kaus Jan (1892–1919), s. 149,
 Kaus Władysław (1900–1919), s. 149,
 Kaźmierczak Józef (1900–1919), s. 149,
 Kaźmierczak Stefan Idzi (1888–1944), s. 150,
 Kąkolewski Jan (1893–1977), s. 150,
 Kędziński Anatol (1880–1964), s. 151,
 Kędziński Lucjan (1881–1919), s. 152,
 Kędziński Stanisław (1901–1919), s. 153,
 Kęszycki Daniel (1883–1936), s. 153,
 Kirchner Bronisław (1885–1946), s. 154,
 Kittel Zygmunt (1877–1960), s. 155,
 Klemczak Edmund (1886–1939), s. 157,
 Klemenczak Ignacy (1898–1970), s. 158,
 Kmiotek Leon (1889–1942), s. 158,
 Kolański Jerzy (1891–1970), s. 160,
 Kolszewski Alfred (1885–1944), s. 160,
 Kolszewski Konrad (1881–1945), s. 162,
 Komorski Leon (1890–1942), s. 162,
 Konarzewski Daniel (1871–1935), s. 163,
 Konkiewicz Roman (1887–1939), s. 164,
 Kopa Andrzej (1879–1956), s. 164,
 Kopczyński Józef (1860–1949), s. 165,
 Kopczyński Józef (1896–1979), s. 166,
 Kopliński Władysław (1875–1937), s. 167,
 Korfanty Wojciech (1873–1939), s. 168,
 Kossowski Józef (1887–1967), s. 170,
 Kotecki Waław (1897–1943), s. 170,
 Kotkowiak Stanisław (1894–1919), s. 171,
 Kowalski Włodzimierz (1889–1969), s. 171,
 Kozik Alfons (1888–1979), s. 172,
 Kozłowicz Antoni (1886–1940), s. 173,
 Kranz Józef (1884–1939), s. 173,
 Krauze Edmund (1879–1919), s. 174,
 Kręcki Franciszek (1883–1940), s. 174,
 Kręczyński Franciszek (1885–1961), s. 174,
 Kroczyński Stanisław (1898–1940), s. 175,
 Krumrey Franciszek (1902–1972), s. 175,
 Krupplik Edmund (1890–1944), s. 176,
 Krystoń Stanisław 9 1889–1942), s. 177,
 Krzyżosiak Maksymilian (1896–1945), s. 178,
 Kubiak Franciszek (1901–1979), s. 178,
 Kubicki Jerzy Witali (1892–1973), s. 179,
 Kucharczyk Wojciech (?–1919), s. 180,
 Kuczewski Jan Adolf (1866–1927), s. 180,
 Kucznerowicz Stanisław (1886–1919), s. 181,
 Kuik Józef (1897–1969), s. 181,
 Kuliński Stanisław (1885–1938), s. 182,
 Kuliszak Stanisław (1882–1939), s. 183,
 Kutzner Witold Marian (1890–?), s. 184,
 Kwieciński Jerzy Kazimierz (1889–1940), s. 184,
 Kwieciński Tadeusz Ignacy (1893–1942), s. 186,
- L.
- Lange Julian Bolesław (1873–1954), s. 188,
 Leitgeber Roman Antoni (1881–1954), s. 189,
 Leitgeber Waław Józef (1880–1940), s. 190,
 Lerchenfeld Tadeusz Stanisław (1883–1955), s. 191,
 Lessiński Mieczysław (1886–1953), s. 193,
 Leszczyński Franciszek Janusz (1892–1971), s. 193,

- Lewandowaki Włodzimierz (1894–1940), s. 194,
 Likowski Ludwik (1885–1919), s. 195,
 Lis Franciszek (1892–1972), s. 196,
 Lisiecki Kazimierz (1898–1952), s. 197,
 Lizak Józef (1884–1959), s. 198,
 Lorkiewicz Michał (1897–1991), s. 198,
 Lossow Józef Antoni (1874–1950), s. 200,
 Ludwiczak Antoni (1878–1942), s. 201,
- Ł.
- Łabędzki Feliks (1888–1919), s. 203,
 Łakiński Zygmunt (1892–1961), s. 203,
 Łamaszewski Franciszek Adam (1894–1981),
 s. 204,
 Łaciński Kazimierz Marcin (1891–1922), s. 204,
 Łacki-Korzbok Stanisław (1866–1937), s. 205,
 Łuczewski Bernard (1903–1989), s. 206,
 Łukomski Józef (1895–1975), s. 207,
 Łukomski Stanisław Kostka (1874–1948), s.
 210,
 Łukomski Witold Jan (1868–1939), s. 211,
 Łukowicz Stefan Szczepan (1894–1941), s. 212,
- M.
- Macewicz Gustaw (1879–1937), s. 214,
 Maciaszek Jan (1876–1932), s. 215,
 Maciejewski Julian (1884–?), s. 215,
 Maisel Franciszek (1872–1937), s. 216,
 Maliński Kazimierz (1872–1928), s. 216,
 Mann Kornel (1873–1919), s. 217,
 Mańczak Józef (1896–1940), s. 217,
 Marchlewski Bolesław (1884–1922), s. 218,
 Markwicz (Markwitz) Aleksander
 (1887–1936), s. 281,
 Marweg Jan (1885–1936), s. 219,
 Marzyński Edmund (1896–1944), s. 220,
 Masadyński Franciszek (1885–1956), s. 221,
 Masztalerz Franciszek (1899–1919), s. 222,
 Matecki Józef (1896–1969), s. 222,
 Matuszewski Seweryn (1879–1939), s. 223,
 Matysiak Gracjan (1897–1987), s. 224,
 May Stefan (1890–1940), s. 225,
 Mazany Wawrzyniec (1891–1942), s. 226,
 Mazurkiewicz Roman Wiktor (1887–1967), s. 227,
 Meissner Czesław (1879–1950), s. 227,
 Meissner Jan Adam (1893–1940), s. 229,
 Meissner Mieczysław Alfons (1877–1938), s.
 229,
 Mertka Jan (1899–1918), s. 230,
 Mattler Władysław (1889–1919), s. 231,
 Miączyński Andrzej (1876–1937), s. 231,
 Michalski Franciszek (1875–1940), s. 232,
 Michalski Kazimierz (1883–1956), s. 233,
 Mieczkowska-Wichlińska Aleksandra (1899–
 –1963),
 Mieczkowski Leon (1871–1931), s. 234,
 Mielżyński Ignacy (1871–1938), s. 234,
 Miękus Józef (1891–1945), s. 235,
 Mikołajczyk Józef (1892–?), s. 236,
 Mikołajewicz Stanisław (1901–1919), s. 236,
 Milewski Alfred Teofil (1893–1959), s. 237,
 Milewski Jan Maria (1894–1964), s. 238,
 Milewski Michał (1875–1935), s. 238,
 Miśkiewicz Stanisław (1895–1963), s. 239,
 Morawski (Dzierżykraj) Witold (1895–1944),
 s. 240,
 Mroczkowski Aleksander Jan (1893–1933), s.
 241,
 Mroczyński Franciszek (1898–1975), s. 242,
 Mukułowska Teodora (1880–1946), s. 242,
 Muślewski Józef (1893–1940), s. 243,
 Mycielski Wojciech (1892–1940), s. 244,
- N.
- Namysł Jan (1882–1942), s. 245,
 Napiecek Leon (1899–1975), s. 246,
 Niemira Rudolf (1886–1952), s. 247,
 Nieżychowski Kazimierz (1892–1987), s. 248,
 Nowaczyński Wincenty (1883–1940), s. 249,
 Nowak Ignacy (1894–1939), s. 250,
 Nowak Ignacy (1887–1966), s. 251,
 Nowak Ignacy (1891–1940), s. 252,
 Nowak Ludwik (1900–1966), s. 252,
 Nowakowski Kazimierz (1881–1952), s. 253,
 Nowicki Franciszek (1891–1979), s. 254,
 Nowicki Stanisław (1870–1948), s. 255,
- O.
- Odyniec Wincenty (1865–1952), s. 257,
 Olejniczak Bolesław (1885–1971), s. 257,
 Olszewski Ludwik (1897–?), s. 258,
 Orłowski Zdzisław (1892–1982), s. 259,

Ostroróg-Gorzeński Zbigniew (1869–1926), s. 260,
Owsiany Stanisław (1888–1939 ?), s. 261,

P.

Pacyna Jan (1898–1981), s. 263,
Pacyna Wojciech (1868–1947), s. 263,
Paczkowski Tadeusz (1897–1973), s. 263,
Paderewski Ignacy Jan (1860–1941), s. 264,
Pajewski Aleksander (1879–1926), s. 265,
Paluch Mieczysław (1882–1942), s. 267,
Pamin Feliks (1894–1936), s. 269,
Paschke Edmund (?–1919), s. 270,
Paszkwicz Gustaw (1893–1955), s. 271,
Pawela Franciszek (1900–1942), s. 271,
Pawlak Józef (1885–1937), s. 272,
Piechocki Stefan (1883–1968), s. 273,
Pieszak Józef (1886–1941), s. 274,
Piko Jan Roman (1895–1934), s. 274,
Piłsudski Józef Klemens (1867–1935), s. 275,
Piniński Bronisław Wiktor (1892–1940), s. 277,
Pluciński Leon (1875–1935), s. 278,
Pluciński Zygmunt (1882–1933), s. 279,
Płóciennik Bolesław Teofil (1886–1932), s. 280,
Pniewski Wiktor (1891–1974), s. 282,
Poczekaj Władysław (1885–1958), s. 283,
Podlewski Janusz (1897–1977), s. 284,
Pohl Jan (1898–1983), s. 284,
Pohl Stanisław (1893–1919), s. 285,
Polaszek Franciszek (1872–1954), s. 285,
Poprawa Marcin (1888–1953), s. 286,
Poszwiński Adam (1881–1942 ?), s. 287,
Ptasznik Stanisław (1891–1971), s. 288,
Potworowski Edward (1885–1939), s. 289,
Powidzki Tadeusz Michał (1880–1960), s. 290,
Prandota-Trzciniński Kazimierz (1891–?), s. 291,
Prauźniński Leon (1895–1940), s. 291,
Prądyński Józef (1877–1942), s. 292,
Preisler Michał (1880–1978), s. 293,
Prusinkiewicz Witold Celestyn (1896–1974), s. 294,
Przeździecki Wacław Jan (1883–1964), s. 295,
Przybysz Stanisław (1903–1978), s. 296,
Przyjmski Tadeusz Zygmunt (1896–1944), s. 297,

R.

Raczkowski Walenty (1892–1947), s. 298,
Rakowski Seweryn (1880–1955), s. 298,

Raszewski Kazimierz (1864–1941), s. 299,
Raszewski Teodor (1892–1919), s. 301,
Rataj Franciszek (1894–1958), s. 302,
Ratajczak Franciszek (1887–1918), s. 302,
Ratajczak Jan (1896–1954), s. 304,
Ratajczak Józef (1897–1942), s. 304,
Rogalski Edmund (1891–1961), s. 305,
Rogowski Franciszek (1891–1968), s. 307,
Rosada Stanisław (1899–1989), s. 307,
Rost Franciszek (1890–1940), s. 308,
Roszczak Wacław (?–1920), s. 309,
Rowiński Stefan (1875–1943), s. 309,
Rożek Jan (1886–1940), s. 310,
Rożek Marcin (1885–1944), s. 311,
Różalski Stefan (1890–?), s. 311,
Rybka Stanisław (1884–1937), s. 312,
Rychłowski Ignacy (1895–1950), s. 313,
Rydlewski Celestyn (1875–1940), s. 313,
Rymer Józef (1882–1922), s. 314,
Rynkowski Wawrzyniec (1900–1979), s. 315,
Rządowski Ludwik (1885–1939), s. 316,
Rzepecki Karol (1865–1931), s. 317,

S.

Schwarz Jan Felicjan (1888–?), s. 318,
Szczeniecki Władysław (1869–1942), s. 318,
Serba Stanisław (1902–1974), s. 319,
Sergot Stanisław (1901–1919), s. 320,
Seyda Antoni (1858–?), s. 320,
Seyda Władysław (1863–1939), s. 320,
Sikora Stanisław (1891–1973), s. 322,
Sikora Stanisław (1896–1920), s. 323,
Sikorki Bronisław (1885–1937), s. 323,
Sioda Zygmunt (1889–?), s. 324,
Siuda Stanisław (1880–1945), s. 325,
Siwek Jan (1898–1972), s. 326,
Skibiński Maksymilian (1894–1945), s. 327,
Skonieczny Władysław (1900–1919), s. 328,
Skoryna Jan (1888–1961), s. 328,
Skotarczak Antoni (1888–1932), s. 329,
Skotarczak Wiktor (1891–1974), s. 330,
Skotarek Jan (1883–1968), s. 331,
Skrzydlewski Józef (1896–1952), s. 332,
Skrzydlewski Tadeusz (1897–1970), s. 333,
Skrzydlewski Włodzimierz (1890–1963), s. 333,
Skrzypczak Michał (1888–1940), s. 334,

- Ślabędzki Mieczysław (1896–1930), s. 334,
 Ślawiński Jan Nepomucen (1895–?), s. 335,
 Sobczyńska Marianna (1891–1965), s. 336,
 Soboczyński Feliks (1893), s. 336,
 Sobolewski Aleksander (1899–1945?), s. 337,
 Sokolnicka Zofia (1878–1927), s. 337,
 Sopałowicz Kazimierz (1898–1919), s. 338,
 Sójka Franciszek (1898–1919), s. 339,
 Speichert Ksawery (1878–1937), s. 339,
 Stachiewicz Julian (1890–1934), s. 341,
 Stachowiak Jan (1895–1963), s. 342,
 Starkiewicz Zdzisław (1897–1973), s. 342,
 Starosta Franciszek (1895–1978), s. 343,
 Steinmetz Bronisław (1879–1965), s. 343,
 Steinmetz Paweł (1876–1940), s. 344,
 Stelmachowski Metody (1885–1927), s. 346,
 Strehl Leon Kazimierz (1891–1960), s. 346,
 Strehl Władysław (1857–1928), s. 347,
 Strzyżewski Wiktor (1892–1979), s. 347,
 Suchowiak Jan (1861–1928), s. 348,
 Szafranski Leon (1893–1947), s. 349,
 Szczepkowski Władysław
 (1868–1929), s. 349,
 Szcześniak Kazimierz (1885–1945), s. 350,
 Szostak Antoni (1895–1964), s. 351,
 Szrejbrowski Mieczysław (1896–1930), s. 351,
 Szudrowicz Józef (1894–1971), s. 352,
 Szulc Marian (1891–1960), s. 352,
 Szulczewski Bronisław (1878–1926), s. 353,
 Szuman Stefan (1889–1972), s. 354,
 Szyfter Paweł (1893–1940), s. 355,
 Szyfter Stanisław (1868–1948), s. 356,
 Szyfter Zofia (1897–1968), s. 356,
 Szylling Arnold (1894–1920), s. 357,
 Szymański Antoni Tadeusz (1894–1973), s. 357,
 Szyper Stanisław (1888–1949), s. 358,
 Szyszka Franciszek (1884–1940), s. 359,
- Ś.
- Śliwiński Bernard (1883–1941), s. 361,
 Śmieński Albin (1898–1980), s. 362,
 Śniegocki Henryk (1893–1971), s. 363,
 Świerczyk Wojciech (1898–1987), s. 364,
- T.
- Taczak Stanisław (1874–1960), s. 365,
 Talarczak Marcin (1894 lub 1897–1942), s. 369,
 Tanaś Stanisław (1900–1966), s. 370,
 Tatula Franciszek (1889–1946), s. 370,
 Thiel Maria (1886–1940), s. 371,
 Thiel Stanisław Lucjan (1881–1943), s. 371,
 Thomas Paweł (1891–1969), s. 373,
 Tomaszewski Józef (1888–1939), s. 374,
 Tomiak Stanisław (1894–1975), s. 375,
 Tucholski Józef (1874–?), s. 376,
 Tulibacki Mikołaj (1887–1968), s. 376,
 Twórz Emanuel Stefan (1872–1955), s. 377,
- U.
- Unrug Antoni (1860–1939), s. 380,
 Unrug Wiktor (1874–1925), s. 380,
 Urban Józef (1896–1981), s. 381,
 Urbaniak Jan (1873–1961), s. 381,
- V.
- Voelkel Bronisław (1881–1974), s. 382,
 Kogel Dionizy (1896–1986), s. 382,
- W.
- Wachtel Mariusz (1892–1919), s. 384,
 Waligóra Czesław (1894–?), s. 385,
 Walkowiak Walenty (1900–1940), s. 385,
 Wawrzyniak Jakub Jan (1900–1971), s. 386,
 Wawrzyniak Władysław Jan
 (1890–1940), s. 386,
 Wagner Witold Józef (1894–1920), s. 388,
 Wejchan Zygmunt (1893–1937), s. 389,
 Węciewicz Marian (1903–1986), s. 389,
 Węclaś Stanisław Marcin (1885–1941), s. 391,
 Wichlińska Justyna Emilia (1878–1864), s. 392,
 Wieczerski Witold (1864–1933), s. 392,
 Wieczorek Mieczysław (?–1919), s. 393,
 Wieliczka Zygmunt (1890–1975), s. 393,
 Wierusz Antoni (1883–1945), s. 394,
 Wierusz Ignacy (1896–1968), s. 395,
 Wierzbiński Maciej (1862–1933), s. 396,
 Wierzejewski Ireneusz (1881–1930), s. 397,
 Wierzejewski Wincenty (1889–1972), s. 399,
 Wiewiórowski Władysław
 (1883–1919), s. 400,
 Więckowski Stanisław Henryk
 (1885–1946), s. 401,

Wilkanowicz Roman (1886–1933), s. 402,
Wilkans Julian (1886–1942), s. 402,
Wilkowski Antoni (1895–1941), s. 403,
Witczak Waław (1886–1919), s. 403,
Wiza (Wize) Zygmunt (1886–1937), s. 403,
Wiza Zygmunt (1889–1969), s. 404,
Wlekiński Władysław (1886–1964), s. 405,
Włodarczyk Leon (1887–1919), s. 405,
Wojciechowski Kazimierz (1887–1955), s. 405,
Wojciechowski Stefan (1896–?), s. 407,
Wojtkielewicz Alfons Marian (1885–1940), s. 407,
Wolniewicz Władysław (1890–po 1970?), s. 408,
Wolnowski Stanisław (1893–1940), s. 408,
Wolski Tadeusz (1897–1983), s. 409,
Wroczyński Jan (1876–1945), s. 409,
Wróblewski Kazimierz (1858–1934), s. 410,
Wróblewski Leon (1895–1975), s. 411,
Wybieralski Bolesław (1883–1938), s. 412,
Wyduba Leon (1891–1959), s. 412,
Wygocki Zygmunt (1911), s. 413,
Wysocki Antoni (1884–1939), s. 414,
Wzacyjny Bronisław (1889–?), s. 415,

Z.

Zabdyr Michał (1880–?), s. 417,
Zabłocki Mateusz Jerzy (1887–1939), s. 417,
Zagórska Bogusława (1892–?), s. 418,
Zakrzewski (Wyskota) Eulagiusz
(1898–1977), s. 420,
Zakrzewski Zdzisław (1870–1936), s. 420,
Zakrzewski-Wyskota Władysław
(1894–1982), s. 420,
Zamiara Bronisław (1896–1954), s. 421,
Zawal Józef (1895–1962), s. 422,
Zenkter Edmund (1886–1956), s. 423,
Zenkter Kazimierz (1884–1955), s. 423,
Zenkter Roman (1889–1975), s. 425,
Zielewicz Stefan (1897–1963), s. 425,
Zyber Wojciech (1888–1919), s. 426,
Zygmaniak Ignacy (1896–1919), s. 426,

Ż.

Żniński Kazimierz (1898–1977), s. 427.

SPIS TREŚCI

1. Od wydawcy	5
2. Wprowadzenia zdań kilka	7
3. Skróty językowe i ogólne.	10
4. Skróty bibliograficzne	11
5. Biogramy	
Adamczak Ignacy (1897–1985).	12
Adamczewski Tadeusz (1902–1979)	12
Adamski Wojciech (ur. 1877, data śmierci nieznana).	13
Alejski Bronisław (1900–1942).	13
Alejski Franciszek (1902–1992)	14
Arudianow Jan (1889–1983).	14
Bacik Kazimierz (1903–1977)	15
Bajoński Jarosław (1887–1950).	15
Balcerkiewicz Stanisław (1901–1991).	16
Banasiak Jan (ur. 1897–?)	17
Baranowski Edmund (1886–1939).	17
Barłóg Władysław (1897–1985).	18
Bartkowiak Antoni (1897–1922)	19
Bartkowiak Władysław (1900–1920).	20
Bauza Andrzej (1896–1948).	20
Benkel Maksymilian (1884–1940).	21
Białożyński Jan (1901–1966)	22
Biały Kazimierz (1888–1943).	22
Biegański Kazimierz (1902–1963)	22
Bilażewski Zdzisław Karol Teodor (1893–1923).	23
Błoch Franciszek (1894–1974)	23
Bocian Michał (1885–?)	24
Bociański Ludwik (1892–1970)	24
Bojanowski Teofil (1889–?)	25
Borczyński Stefan (1864–1949)	26
Boroch Franciszek (1899–1979)	26
Brandeki Michał (1887–1971).	26
Brylak Antoni (1889–1949)	27
Buławski Mieczysław (1885–1949)	28
Cegiełka Marcin (ur. 1879–?)	31
Chytrowski Stanisław (1882–1940)	31
Cibail Ludwik (1897–1964)	31
Cieślewicz Michał (1881–?)	32

Cofta Jan (1900–1961)	33
Cugeher (Zugehöer) Marian (1897–1967)	33
Czeraniak Walerian Józef (1896–1972)	34
Czerwiński Bronisław (1877–1966)	35
Czwordon Władysław (1898–1978)	37
Czyż Kazimierz (1891–1954)	38
Czyż Ludwik (1897–1966)	38
Darnowski Jan (1879–1920)	38
Dawid Jan (1894–1940)	39
Dąbrowski Jan (1879–1962)	39
Dąbrowski Józef (1896–1980)	40
Dąbrowski Marcin (1901–1955)	40
Dąbrowski Stanisław (1900–1945)	41
Dąbrowski Szczepan (1897–1925)	42
Dera Stanisław (1901–1980)	43
Dębowski Bolesław (1894–?)	44
Dirska Jan (1854–1941)	44
Dirska Wacław (1888–1972)	45
Doktór Edmund (1893–1971)	45
Domagalski Stefan (1897–1971)	46
Dominiak Jan (1893–1947)	46
Duchalski Antoni (1900–1987)	47
Dudek Stanisław (1892–1940)	47
Dutkiewicz Norbert (1898–1943)	48
Dutkiewicz Wojciecha (1896–1990)	49
Działak Ignacy (1896–1971)	50
Dziekan Józef (1896–1962)	50
Dzierzowski Michał (1902–1940)	51
Dzióbkowski Wincenty (1884–1979)	52
Fabrowski Zygmunt (1893–1940)	52
Fałszewicz Walenty (1895–1974)	53
Fankidejski Władysław (1890–1939)	54
Feldmann Roman (1898–1939)	55
Fengler Antoni (1893–1982)	56
Filipowski Bolesław (1884–1969)	57
Fiołka Fryderyk (ur. 1870–?)	58
Franikowski Józef (1899–1959)	58
Frąckowiak Jan (1898–1970)	59
Frykowski Roch (1880–1958)	59
Galant Franciszek (1900–1972)	59
Galon Jan (1873–1964)	60
Garstecki Wincenty (1892–1973)	61
Gibasiewicz Telesfor (1889–1981)	62
Glinkiewicz Franciszek (1875–1936)	63
Godek Ludwik (1886–1977)	63
Golus Władysław (1900–1971)	64

Gorgolewski Bogusław (1895–1967)	65
Grabarczyk Franciszek (1898–1954)	65
Graf Teofil (1895–1980)	65
Gretkiewicz Stanisław (1897–1982)	66
Grochowski Stefan (1899–1945)	67
Gruszka Michał (1897–po 1968)	68
Grygiel Albin (1898–1957)	69
Grzelczak Marian (1899–1991)	69
Grześkowiak Leon (1900–1975)	70
Grześkowski Władysław (1890–1973)	71
Grzęda Jan (1896–1994)	71
Gutkowski Franciszek (1900–1941)	72
Hańczewski Stefan (1899–1973)	73
Hejnowicz Mieczysław (1890–1939)	73
Horowski Czesław (1893–1958)	74
Inerowicz Władysław (1903–1988)	76
Jagilski Władysław (1901–1994)	76
Jaguźny Adam (1905–1985)	77
Jakubowicz Stanisław (1897–967)	77
Janiak Wawrzyn (1895–1977)	78
Janus Józef (1900–1960)	78
Jasiński Józef (1854–1933)	79
Jerchel Michał (1892–1940)	80
Jędrzejewski Franciszek (1892–1982)	81
Józwiak Piotr (1895–1984)	81
Judek Roman (1898–1981)	82
Jurkiewicz Franciszek (1902–1972)	83
Kaczmarek Jan (1880–1939)	83
Kadow Marian (1886–1950)	84
Kaiser Franciszek (1902–1969)	84
Kalemba Jan (1899–1989)	85
Kaliszewski Władysław (1886–1964)	85
Kałwiński Józef (1892–1969)	86
Kamiński Bolesław Ignacy (1888–1937)	86
Kantecki Ludwik (1877–1963)	87
Kapella Kazimierz (1884–zm.po 1933 r.)	88
Karolewski (Królewski) Władysław (ur. 1899–?)	89
Karpiński Władysław (1895–1940)	89
Kasperski Florian (1880–1960)	90
Kawalka Feliks (1901–1983)	90
Kawczyński Józef (1899–1920)	91
Kempski Józef (1896–przed 1977)	91
Kędziora Stanisław (1894–1920)	91
Kiciński Adam (1900–1977)	92
Kiełbasiewicz Leon (1899–1995)	92
Kiełczewski Karol (1899–1978)	93

Kiełczewski Stanisław (1893–1984)	94
Kłaga Ignacy (1894–1972)	95
Klepacz Józef (1899–1979).	95
Klewenhagen Brunon (1882–1940)	96
Kłosowski Andrzej (1895–1944).	96
Kłosowski Henryk (1901–1986)	97
Kołodziej Antoni (1896 –1970).	98
Konarski Sylwester (ur. 1894).	98
Kończal Franciszek (1894–1940).	98
Kosmowski Antoni (1899–1940).	98
Koszewski Stanisław (1895–1970).	99
Koszutski (Leszczyc–Koszutski) Konstanty Albin (1882–1939).	99
Kośmider Stanisław (1889–1958)	101
Kowalczyk Adam (1894–1940).	101
Kowalczyk Stefan (1898–1955)	102
Kowalski Franciszek (1900–1920).	102
Kozłowski Stanisław (1903–1990).	102
Krajewski Andrzej (1891–1982)	103
Kramarczyk Leon (1896–1984).	104
Kryszak Walenty (1897–1920)	104
Krzesiński Stefan (1897–1960)	105
Krzewina Zygmunt (1898–1976)	105
Krzykała Wawrzyn (1871–1941).	107
Kubacki Antoni (1880–1956)	108
Kubera Czesław Antoni (1894–1965).	108
Kujawa Franciszek (1893–1976)	108
Kurczewski Piotr (1890–1983)	109
Kuroszczyk Piotr (1879–1947)	109
Kurowski Aleksander (1879–1958)	110
Kurzawski Józef (1870–1925).	110
Lange Marian Józef (1901–1943)	112
Leszczyński Leon (1880–1950).	112
Lewandowski Zenon Eugeniusz (1859–1927)	113
Lisiecki Bolesław (1885–1954)	114
Londońska Maria Tekla z d. Dutkiewicz (1892–1978)	115
Lowak Henryk (1885–1958)	116
Ludwiczak Antoni (1901–1958)	116
Łuś Franciszek (1885–?)	116
Machaj Józef (1903–1988)	117
Maćkowiak Edmund (1901–1940).	117
Majewski Walery (1905–1999)	118
Małecki Lucjan (1899–1979)	118
Małecki Wojciech (1897–1968).	119
Mańczak Ludwik (1884–1945)	120
Marcinkowski Roman (1874–1929).	120
Marszał Wiesław (1896–1963)	121

Marszałek Paweł Jan Tymoteusz (1891–1962)	122
Maryński Felicjan (1892–1920)	123
Michalski Andrzej Józef (1882–1960)	123
Michalski Józef (1900–1994)	124
Michalski Kazimierz (1883–1956)	125
Michalski Piotr (1895–1962)	127
Michałowski Nikodem (1896–1987)	127
Miklaszewski Włodzimierz (1897–1919)	128
Mikołajczak Ludwik (1898–1979)	128
Misiek Stanisław (1901–1998)	129
Mizera Antoni (1892–1972)	130
Mocek Szymon (1888–1960)	130
Moczko Ludwik (1877–1949)	131
Modrak Hieronim (1892–?)	132
Moś Ignacy (1872–1959)	132
Muszyński Szczepan (1890–1939)	133
Narozny Stanisław (1888–1929)	133
Nawrocik Jan (1895–1920)	133
Niegolewska Wanda (1877–1970)	134
Niełacny Franciszek (ur. 1899)	136
Niesobski Leon (1897–1967)	136
Nietrzepka Ignacy (1892–1980)	137
Nowicki Edmund (ur. 1891–?)	137
Obrębowicz Mieczysław (1889–1920)	137
Obrębowicz Tadeusz (1885–1940)	138
Ogrodowicz Antoni (1892–1970)	139
Ogrodowski Waław (1903–1969)	140
Okoniewski Wincenty (1894–1979)	140
Olejniczak Walenty (1897–?)	141
Olekszak Stanisław Józef (1900–1933)	142
Omiński Stefan (1889–1967)	142
Oreś Michał (1898–1997)	143
Osmański Franciszek (1886–1959)	143
Owczarski Józef (1893–1940)	144
Owoc Wincenty (1891–1960)	144
Pacholski Andrzej (1897–1930)	145
Pajkert Jan (1886–?)	145
Palacz Adam (1902–1958)	146
Pawlak Stefan (ur. 1895–?)	147
Pawłowski Stanisław (1901–1997)	147
Piasecki Stanisław (1899–1983)	148
Piechocki Edmund (1883–1931)	148
Pilaczyński Mieczysław (1883–1943)	149
Pinczak Jan (1898–1987)	150
Pińczak Ignacy (1896–1971)	150
Pioszczyński Walenty (1896–?)	150

Pituła Stefan (1890–1957)	151
Piwecki Wojciech (1901–1994)	152
Plewka Stanisław (1898–2003)	153
Pogorzelska Zofia Helena (1899–1987)	154
Pomorski Konrad (1875–1939)	155
Poprawa Wincenty (1889–1960)	156
Przewoźny Jan (1898–1933)	156
Przybył Franciszek (1900–1940)	157
Przygoda Jan (1881–1977)	158
Rafiński Maksymilian (1893–1949)	158
Ratajczak Aleksander (1894–1983)	158
Ratajczak Ignacy (1896–1984)	159
Reinholz Józef (1884–1939)	160
Rękosiewicz Hipolit (1901–1943)	160
Rogała Wojciech (1899–1994)	162
Rogalewski Michał (1888–1953)	162
Rohde Jan (1877–1958)	163
Rokicki Franciszek (1898–1966)	163
Romanowski Józef (1900–1986)	163
Rosadziński Adam (1900–1923)	165
Rosofek Tomasz (1898–po 1984)	165
Ruge Tadeusz (1886–1939)	165
Rybarczyk Piotr (ur. 1894)	166
Rybarczyk Piotr (1894–1989)	166
Rynkowski Roman (1890–1971)	167
Rzepa Jan (1899–2005)	168
Sauer Reinhold (1900–1940)	169
Sawala Marcin (1898–1953)	169
Siciński Adam Julian (1895–1975)	170
Sitarz Leon (1900–1989)	170
Skrzypczak Stanisław (1900–1920)	171
Sławiński Jan Nepomucen (1895–1981)	171
Słowińska Klara (1907–1999)	172
Słowiński Marcin (1883–1940)	174
Smarsz Władysław (1890–1977)	174
Smektała Jan Stanisław (1890–1959)	175
Sment Roman (1898–1988)	176
Smukalski Augustyn (1873–1948)	177
Sobczak Władysław (1887–1943)	177
Sobolewski Józef (1901–1945)	178
Soloch Marcin (1897-1939)	179
Sondenhoff Maksymilian (1890–1940 ?)	179
Soszyński Jan (1899–1986)	180
Stachowiak Adam (1894–1978)	180
Starybrat Leon (ok. 1890–1920)	181
Stawski Jan Paweł (1895–1968)	181

12	Stawski Walerian (1897–1940 ?)	182
12	Stein Feliks (1888–po 1937 r.)	182
12	Straburzyński Maksymilian (1886–1976)	184
12	Stroiński Stanisław (1872–1954)	185
12	Stróżyk Józef (1890–1951)	186
12	Stryczyński Jan (1866–1939)	186
12	Strzelecki Adam (1898–1977)	187
12	Suchocki Stanisław Leopold (1855–1927)	188
12	Suchora Jakub (1897–1949)	189
12	Sumiński Leon (1874–1942)	189
12	Susała Kazimierz (1895–1920)	190
12	Szafarkiewicz Stanisław (1888–1919)	193
12	Szała Stanisław (1881–1968)	193
12	Szała Stanisław (1895–1977)	194
12	Szatkowski Hipolit (1895–1971)	194
12	Szczepaniak Franciszek (1897–1971)	195
12	Szkudlarz Antoni (1900–?)	195
12	Szmania Szczepan (1897–1982)	196
12	Szulc Franciszek (1893–1940)	197
12	Szymanowski Stefan Ludwik (1896–1969)	198
12	Szymański Wacław (1896–1965)	199
12	Śledzikowski Franciszek (1901–1962)	199
12	Śledzikowski Mieczysław (1875–1941)	201
12	Ślęzak Mikołaj (1897–1983)	202
12	Śliwa Walenty (1880–1961)	202
12	Śliwiński Czesław (1898–1973)	203
12	Śramkiewicz Kazimierz (1875–1954)	204
12	Świdorski Dominik (1898–1977)	205
12	Tomaszewski Kazimierz (1881–1938)	205
12	Tomczak Roman (1900–1973)	207
12	Traeger Albert (1892–1953)	207
12	Tyc Szczepan (1899–1992)	208
12	Umbreit Henryk (1902–1983)	208
12	Urbański Roman (1897–1920)	210
12	Vogel (Fogel) Franciszek (1897–1970)	210
12	Vogiel Wacław (1881–1953)	211
12	Wawrzyniak Franciszek (1891–1980)	212
12	Wawrzyniak Ignacy (1900–1983)	212
12	Wężyk Henryk (1891–1920)	213
12	Wężyk Wojciech (1890–1920)	213
12	Wichrowski Witold Antoni (1884–1940)	214
12	Wieczorek Nepomucen (1889–1920)	215
12	Wierusz Maria (1900–1968)	216
12	Wiewiórowski Władysław (1883–1919)	216
12	Wiśniewski Leonard (1897–1985)	217
12	Wiśniewski Walenty (1894–1977)	218

Witt Władysław (1900–1969)	218
Wittchen Nikodem (1889–1940)	218
Wodniakowski Antoni Władysław (1877–1935).	219
Wojtasik Piotr (1891–1979)	220
Woliński Jan (1895–1971)	221
Wolny Ignacy (1899–1945).	221
Wyrembelski Jan (1887–1953).	222
Wyrwa Bronisław (1890–1970).	223
Wysocki Bronisław (1863–1931).	224
Wysocki Kazimierz (1892–1940)	224
Zabłocki Wacław (1879–1973)	225
Ziała Michał (1899–1981)	226
Zieliński Franciszek (1893–1927 ?)	226
Zielke Stefan (14 XII 1897–1958)	227
Znaniecki Michał (1885–1933)	227
Żak Wawrzyn (1901–1977)	228
Żuchelkowski Edmund (1898–1939)	228
Życki Antoni (1856–1924)	229
Życki Tadeusz (1896–1920)	230
6 Aneks: Spis biografów zamieszczonych w „Słowniku biograficznym powstańców wielkopolskich 1918–1919”, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2002.	231

